ARHIVA DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII PENTRU CERCETAREA ȘI STUDIEREA DOBROGEI

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

SUB DIRECȚIUNEA D-LOR:

CONST. MOISIL
PROFESOR IN BUCUREȘTI
MEMBRU CORESPONDENT AL
ACADEMIEI ROMÂNE

ȘI

C. BRĂTESCU
PROFESOR IN CONSTANȚA
MEMBRU CORESPONDENT AL
ACADEMIEI ROMÂNE

VOLUMUL II / Nr 3-4

1919

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, F. GÖBL FII
19, STRADA REGALĂ, 19
1920.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

«*Arhiva Dobrogei*» este o publicație specială, destin
studiilor și cercetărilor privitoare la toate problemele
legătură cu Dobrogea.

Direcțiunea revistei lăsând autorilor toată liberta
părerilor, nu-și ia nici o răspundere pentru cele cupri
în studiile și articolele ce le publică.

Volumul I a apărut în anul 1916 sub auspiciile Ad
nistrației Casei Școalelor.

108.611/67

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

TABLA DE MATERII A VOLUMULUI II (1919).

STUDII ȘI CERCETĂRI

	Pag.
...ore...u. P.), Contribuțiuni la studiul așezărilor Tătarilor și Turcilor în Dobrogea	203
...escu (C.), Nume vechi ale Dobrogei: Vlahia lui Asan; Vlahia albă	18
— Dobrogea la 1444. Lupta dela Varna	96
...tescu (C.) și Lăzărescu (C.), Două «periple» ale Mări Negre	261
...tojan (N.), Un document privitor la istoria culturii românești în Dobrogea înainte de anexare	72
...escu Dobrogeanu (Colonel), Invazia barbară din 1916—1918 în județul Tulcea	182
...a (N.), Iosif Moesiodax, geograful din Cernavoda	6
...nea (Victor), Odiseia unui sat Dobrogean în războiul cel mare	300
...isil (Const.), Lupta pentru apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei	153
...nan (I. N.), Propaganda pentru «Bulgaria mare» și «Dobrogea Bulgărească»	9
— Proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea	47
...enescu Dunăre (I.), Însemnătatea Dobrogei în economia națională	89

DĂRI DE SEAMĂ

...ătescu (C.), Două statistici etnografice germane în Dobrogea	60
— De sub ocupația germană în Dobrogea	116

FOLKLOR

...ătescu (C.), Folklor dobrogean. Colinde din satul Mârleanu	32
— Cântec din războiul actual	310
— Folklor bulgăresc dobrogean	77

CĂLĂTORII

...alicoff (G. I.), Din călătoria lui Evliia — Celebi	134

Biblioteca Jud. C-ța Nr. 24001

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

BIBLIOGRAFIE

Pag.

Dr. *L. Colescu*, Naţionalităţile în Dobrogea (C. B.) 8
Rumänien. Kleines wirtschaftliches Adressbuch (C. B.) 8
La Dobrogea Roumaine (C. M.) 8
V. Pârvan, Histria (C. M.) 14
De Martonne, Dobroudja (C. M.) 15
R. Netzhammer Die Christlichen Altertümer der Dobroudscha (C. M.) . 31

CRONICA

† C. Petriţopol, ... 8
O descoperire însemnată, (C. B.) 8
De sub ocupaţiunea germană, (G. N. I.) 8
Ce se ştia despre Dobrogea la 1684, (C. B.) 8
† I. Bogdan, ... 14
Podul dela Toprak-Köprü, (Col. I. D.) 14
Noi informaţiuni despre C. Petrescu, (N. C.) 14
Propaganda bulgărească în Dobrogea 31
Mulţumiri sprijinitorilor 31

HĂRŢI

Brătescu (C.), Harta, ţărmurilor Mării Negre

ILUSTRAŢII

Cazarma vânătorilor din Tulcea, înainte de războiu 18
» » » » după războiu 18
Monumentul lui Mircea cel Bătrân, înainte de războiu 18
» » » » » (şi ruinele lui după războiu) 18
Monumentul reanexării, înainte de războiu 19
» » (şi ruinele lui după războiu) 19
Ruinele şcoalei din Casimcea 19
Ruinele bisericii din Casimcea 19

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

DUPA RAZBOI

Când ne-am pornit în toamna anului 1918 din pământul de rezistență eroică al Moldovei iarăși către hotarele Mării Negre, spre a ne regăsi căminurile părăsite, noi știam de mai înainte că vom afla multă jale și pustiu în frumoasa noastră provincie dobrogeană. Dar realitatea a întrecut cu mult așteptările noastre.

Stâlpii uriași ai podului de peste Borcea, lipsiți de cununa lor dantelată de oțel, peste care alergau din largile câmpii ale Țării spre valurile Mării și avuția și sufletul românesc, mărturisiau acolo, ca un simbol dureros, ruptura vremelnică a Dobrogei de trupul patriei-mame. Am trecut fluviul și lacrimi amestecate cu ură au răscolit sufletul nostru. Orașele noastre nu mai erau orașele însuflețite și pline de zvonul vieții de odinioară, ci ne priveau ca niște hârci uscate cu ochii scoși, din zidurile ruinate, din ferestrele și ușile oarbe, din ferăriile răsucite de dogoarea focului, din murdăria vremii așternută peste ele. Satele noastre nu mai erau satele multămite și fremătând de hărnicia zilelor de lucru și de bucuria zilelor de sărbătoare; ci multe din ele, cele mai multe, stau aproape pustii, ca niște cimitire învechite, cu albele și curatele căsuțe dărâmate, ele care erau căminuri fericite de veterani, colonii de albine neobosite, puternice și întinse comune de vechi dobrogeni cu grai romanic. Și pe mulți dintre aceia cari, prea legați de vatră, au rămas să îndure jugul unui dușman sălbatec, însuflețit de ură, de invidie neagră și de duhul disrugerii, nu i-am mai regăsit bucurându-se de lumina urată a cerului dobrogean; ci au răposat blajini sub

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

mâini de fiară, sporind numărul martirilor pentru patrie. Am regăsit ogoarele năpădite de bureni sălbatece, căminurile sparte, mii de orfani rămași pe drumuri, averile risipite și prădate, frigul și vânturile triste ale mării șuerând peste stepa pustiită printre ruine.

Am simțit atunci că barbaria ce a trecut peste cea mai nefericită dintre provinciile românești, ne-a întors până aproape de anul 1877 și că ni se cere o nouă muncă titanică spre a reda României grădina fericită de odinioară.

* * *

Dar tocmai în aceasta stă rostul existenței noastre în Dobrogea. Pe când jur împrejur neamurile vecine, biciuite de impulsuri ancestrale, se zbat în patimile urii, care le îndeamnă spre fapte ce degradează făptura umană, noi, insulă latiuă așezată în mijlocul unei mări furtunoase, trebuie să desăvârșim moștenirea ce ne-au lăsat-o înaintașii. Dacă străbatem istoria pământului Dobrogei din antichitate până astăzi, nu găsim decât două perioade în care civilizația a înflorit pe aceste locuri: epoca romană și stăpânirea românească. Restul este amurg sau întuneric. Floarea cingașă a culturii se ofilește și moare în nenorocirile și ruinele pe care le lasă barbarii în urma lor. Devenită drum de invazie al hordelor din stepele Rusiei spre clisurile Balcanilor și spre Constantinopole, și mai în urmă, timp de cinci secole, locuință a ultimelor seminții turanice, care ne-au dislocat dela țărmurii Mării Negre, Dobrogea, această „Valahie albă" a evului mediu și vechiu leagăn al poporului român din valea Dunării de jos, se cufundă în întunericul barbariei. Abia la 1877 ea se trezește din nou la lumina civilizației din care un ultim val de sălbătăcie părea că voește să o smulgă.

Chemarea noastră în această provincie este culturală. Dar pentru a păși senini și siguri pe căile culturii, întâia grije a noastră este să cerem asigurarea și întărirea hotarului spre a ne feri de distrugerile răz-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

boacelor, și întărirea elementului românesc în această margine pustiită a țării. Restul va veni dela sine.

Ori cine-și dă seama că în România-Mare a zilelor de azi, activitatea noastră va trebui intensificată și că rolul cultural pe care l-a jucat răposata Austro-Ungarie, revine acum României, care și-a însușit cea mai mare parte din moștenirea dispărutului imperiu.

Cum vom putea realiză acest scop?

Cultura noastră este încă tineră și numărul cercetătorilor, care se ocupă de probleme speciale asupra pământului și poporului nostru este relativ mic, împuținat într'o măsură și prin războiu. A ne grupa toți cercetătorii din întreg cuprinsul României-Mari în jurul unor reviste, pe specialități, este desigur o idee fericită a cărei înfăptuire o așteptăm; dar aceasta nu exclude, până atunci, gruparea tuturor specialiștilor dintr'o provincie în jurul unei reviste cu caracter mai local, ceeace este mai avantajos din multe puncte de vedere. In primul rând se vor stabili relații mai strânse între reprezentanții inteligenței unei provincii, din apropierea cărora poate rezulta o atmosferă culturală mai ridicată; revista va căpăta un caracter mai enciclopedic, prin urmare va intra în sfera de atenție a unui număr cât mai mare de intelectuali; iar din apropierea problemelor ce privesc una și aceeași regiune, vor răsări alte probleme, care vor cere să fie aprofundate; și, în sfârșit, rezultatul final va fi cunoașterea mai temeinică a provinciei către care se concentrează interesul tuturor. Prin urmare provincia și nu speciolitatea este aceea care ne va aduna în jurul ei. De ce mare folos va fi o asemenea publicație periodică, ne-a arătat-o și războiul trecut, când, pentru apărarea cauzei noastre, ne-a lipsit un izvor repede și sigur de informație, în care să găsim întreg materialul de care am avut nevoie. Revista noastră își propune a umple această lacună.

Drept aceia, ne adresăm tuturor specialiștilor din orice ramură de activitate a spiritului omenesc, cari încă nu ne-au promis sprijinul lor, tuturor acelor cari au un cuvânt de spus, o cunoștință de împărtășit, o comuni-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

care scurtă de făcut asupra Dobrogei sau a teritoriilor în legătură cu Dobrogea, să binevoiască a ni-o comunica prin paginile acestei reviste, al cărei scop, după cum s'a arătat mai sus, este cunoașterea cât mai precisă și mai temeinică a Românei trans-dunărene.

Istorie, Geografie, Arheologie, Numismatică, Etnografie, Economie, Tehnică, Folklor, etc., etc., toată această gamă bogată și variată a activității spiritului omenesc, întru cât este legată de provincia Dobrogei, va găsi ospitalitate în paginele revistei noastre. Nădăjduim prin aceasta că vom realiza o operă utilă și frumoasă, așa precum ne îndeamnă s'o înfăptuim convingerile și chemarea noastră culturală.

Am fi dorit ca centru al activității noastre să fie încă de acum orașul Constanța, dar din diferite motive revista trebuie să apară deocamdată tot în București.

Cu toate acestea — după cum spuneam în articolul-program publicat în primul volum — scopul nostru este ca cercetarea și studierea diferitelor regiuni ale țării noastre, acum întregite, să pornească mai ales dela intelectualii locali și să se îndeplinească în cea mai mare parte prin concursul lor. Idealul nostru este, ca forțele intelectuale locale să se înfrățească în fiecare regiune într'o mișcare similară și ca în centrul natural al fiecărei regiuni să apară o revistă, care să cuprindă studii și cercetări asupra tuturor chestiunilor, cari prezintă interes pentru cunoașterea regiunei respective din toate punctele de vedere.

Și pentru Dobrogea un astfel de centru nu poate fi decât Constanța. După cum în perioada romană anticul Tomis se ridicase la o asemenea strălucire, în cât cu drept cuvânt i-s-a zis «metropola Pontului Euxin», tot asemenea și în timpul nostru Constanța este predestinată a ajunge unul din cele mai mari și mai frumoase orașe ale României-nouă. Dela limanul Nistrului și până la stâncile Caliacrei nu e un loc mai potrivit pentru desvoltarea unui port măritim românesc; nicăeri coasta mării și hinterlandul nu contribuie în chip mai lesnicios la creșterea și înflorirea unui alt port decât la Constanța, care rămâne

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

fără de rival. Fiind singura fereastră largă și luminoasă prin care România privește cu ochi senini spre întinsul apelor pe care plutesc mii de corăbii încărcate cu avuțiile lumii, Constanța — care și în Rowânia mică creștea ca un făt frumos din basme — cât altul într'o lună, el într'o zi —, astăzi având în spate bogățiile unui teritoriu de două ori mai întins, va ajunge în scurtă vreme să lase în urmă marile porturi dunărene, Galații și Brăila, și să rivalizeze cu Odesa. Și nu va fi mândrie mai legitimă pentru orice Român de cât să-i poată zice «metropolă a Mării Negre».

Viitorul Constanței, prin urmare, este cel economic. Dar paralel cu această faimă către care fatal se îndreaptă, Constanța trebuie să devie și un centru cultural de mâna întâi. Acì trebuie să se concentreze forțele intelectuale ale României trans-dunărene și de acì trebuie să pornească razele oricărei inițiative culturale dobrogene. „Mântuirea ta prin tine, Israile". La început prin manifestări mai modeste, mai târziu prin manifestări de așa natură, încât să facă cinste oricărui centru cultural apusean.

Cu asemenea gânduri pășim din nou în fața publicului cititor, căruia dorim a-i împărtăși aurul cel mai curat al sufletului nostru, spre mai marea cinste a neamului românesc din Dobrogea.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

IOSIF MOESIODAX,
GEOGRAFUL DIN CERNAVODA

Acum câțiva ani, într'un memoriu presintat la Academia Română, *„O hartă a Țării-Românești din anul 1780 și un geograf dobrogean"*,[1]) semnalam în harta pe care vestitul Rhigas, el însuși un Român din Veleștinul Tesaliei, a adăugit-o la una din traducerile grecești ale «Călătoriilor tânărului Anacharsis», însemnarea făcută în dreptul Cernavodei că aceasta e patria lui Iosif Moesiodax: Τζέρνα-Βόδα, πατρὶς Ἰωσήπου Μοισιοδάκος.

Am dat acolo și o scurtă biografie a acestui învățat cleric, care a fost învățătorul copiilor lui Alexandru-Vodă Ipsilanti, a condus școala grecească din București începând cu anul 1765, deci înainte de domnia lui Ipsilanti, supt acel Grigore Alexandru-Vodă Ghica pe care, ca și pe Ipsilanti, Domni în «Dacia» — spune el — îi face ocrotitori ai cărții sale, vestită pe vremuri «Teoria Geografiei», apărută la Paris în 1781.

Se pare că el e acela care a sfătuit pe al doilea patron al său să încerce canalul dintre Argeș și Dâmbovița, a cărui linie e însemnată pe hartă. Rhigas însuși a fost elevul istețului călugăr. Și am dovedit acolo că această hartă a lui Rhigas, nepotrivită cu cea mare, a

1) *Analele Academiei Române* pe 1914 (XXXVI), p. 923 și urm.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Moldovei și părțile vecine, și corespunzând unei stări de lucruri mai vechi, e datorita de fapt lui Iosif.

Intrebam atunci dacă „Mesiodac" nu înseamnă mai curând Român decât Bulgar și încheiam că, născut în fața Bărăganului mocănesc, geograful nostru «e mai curând Român» și încheiam: «un interesant fapt nou în ce privește elementul românesc de pe malul drept al Dunării și valoarea lui culturală».

Astăzi, putem da o soluție definitivă.

Termenii geografici întrebuințați de Iosif sunt împrumutați dela marele dascăl al grecimii la sfârșitul veacului al XVII-lea, Alexandru Mavrocordat, care trăia în ideile Daciei; și în notele contemporane, publicate de învățatul Papadopulos Kerameus în volumul XIII din Colecția Hurmuzaki, ale lui Ioan din Bizanț, care scria la 1688, în acelaș timp, despre o minune întâmplată în Țara-Românească, se spune: μὲ τὴν τζάραν τῆς Μοισίας ἤτοι γουν μὲ τὴν Βλαχίαν, „cu țara Mesiei adecă cu Țara-Românească" [1]). La 1731, Iosif, fost Mitropolit al Bulgariei, plângând pe Nicolae-Vodă Mavrocordat, pune alături [2]), ca bocitoare, pe «Vlahia» și pe „Mesia", ca locuri unde el a domnit; autorul versurilor însuși spune că a fost «al Bulgariei care se întinde la Istru și care' se mărginește jos cu Mesia-de-sus»:

Τῆς κατὰ τὸν παντάπορον Ἴστρον περιτελούσης
Κ'ἄνω Μοισίας κάτω τε πάνυ γεινεαζούσης.

Un lăudător al lui Nicolae Mavrocordat, Ioan grămăticul dela Constantinopol [3]), spune chiar lămurit că acesta întâiu Domn în Ungrovlahia, «trece» din Dacia la stăpânirea Mesilor» (ἀπὸ Δακίας ἐπὶ τὴν Μοισῶν ἐπικράτειαν)

1) P., 207.

2) *Ibid.*, p. 270 Atanalie.

3) *Ibid* p. 275. In sens transdanubian *mai târziu numai* la Comnen Ipsilanti, *ibid.* 2., pp. 525-6.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

cari ar fi aici Moldovenii, dacă succesiunea Domnilor n'ar arătà că autorul înțelege prin Dacia Moldova și prin dunăreana Mesie Țara-Românească. De altfel [1]), când e vorba de năvălirea Austriacilor în acest principat, se spune că au trecut «munții Mesilor».

Adăugim că un articol recent al d-lui P. Panaitescu semnalează prezența la Cernavodă a unui episcop Neofit, care traduce din grecește în românește și știa drumul Brașovului, pe la 1770.

Mesiodacul este deci *Român dunărean*. Așa s'a privit Iosif, și calitatea lui de Român nu mai poate fi pusă deci la îndoială. De altfel a se trage din Bulgari nu putea fi pentru vremea aceasta nicio cinste.

N. IORGA

---

1) *Ibid.*, p. 258. Și „Neamul Românesc", XIV. No. 58. E vorba probabilde Neofit, comentatorul gramaticei grecești a lui Gasi și egumenul Grecilor din Sibiu. V. *Istoria Bisericii*. II. p. 1740. I se zicea episcop fiindcă fusese numit episcop de Hotin (v. *Analele Academiei Române*, secția literară, XXVIII, pp. 186—8). Alegerea lui e din 1765; se pare că trebuiă să depindă de Mitropolitul Proilavului, al Brăilei. Izgonit din Hotin poa e de războiu el căută deci adăpost la Cernavoda.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Propaganda pentru „Bulgaria-Mare“ și „Dobrogea bulgărească“

De peste 30 de ani în Bulgaria se face o propagandă asiduă, prin școli și cazarme, prin presă și cărți didactice, prin întruniri publice și asociațiuni patriotice, în scopul de a se pregăti generațiunile la lupte și la jertfe pentru ceeace se cheamă «Bulgaria Mare».

Origina acestei «Bulgarii Mari» stă în protocolul No. 1 al Conferinței ambasadorilor din Constantinopol (1876), la care se știe că România n'a fost măcar consultată.

Într'adevăr, pe când contele Ignatieff vorbiă, amenințător, de alternativa «anatomiilor sau autonomiilor balcanice», conferința căută să înlăture un nou război între Ruși și Turci și să găsească o soluțiune pacinică «spinoasei chestiuni a Orientului».

Ea s'a oprit, un moment, la ideia creării unei «Bulgarii autonome», compusă din două provincii: una occidentală cu capitala Sofia, alta orientală, cu capitala Târnova, din care urmă să facă parte și sangiacul Tulcei, adecă Dobrogea până la gurile Dunărei.

Dar «omul bolnav» de pe malurile Bosforului, urmând poate anumite sugestiuni, a rezistat la toate amenințările rusești; conferința ambasadorilor n'a dat nici un rezultat; «spinoasa chestiune orientală» n'a putut fi rezolvată pe cale pacinică; și războiul a izbucnit în primăvara anului următor, 1877.

Cum a urmat războiul se știe și nu vom stărui. Vom aminti numai partea decisivă ce au luat la el trupele române, acea armată modestă a cărei cooperare *distinctă* a fost refuzată la început, când Rusia se credea sigură de victorie și apoi cerută telegrafic și «în orice condiții» ceva mai târziu, când armatele țarului

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

Alexandru II erau în pericol de a fi svârlite în Dunăre și «cauza crucei» s'a găsit amenințată.

In preliminările dela San Stefano, încheiate la 3 Martie 1878, și după aceea în Congresul dela Berlin, «chestiunea orientală» a primit cum era de așteptat, o soluțiune în unele privințe diferită de aceea proectată la conferința ambasadorilor, înainte de războiu.

Astfel, României i s'a luat partea Basarabiei retrocedată prin tratatul din 1856, nesocotindu-se jertfele ei în războiu, convențiunea din 16 Aprilie 1877 prin care Rusia îi garantă în chip formal «integritatea teritorială» (art. 2) și protestarea indignată a delegaților români M. Kogălniceanu și I. C. Brătianu în ședința Congresului dela 19 Iunie 1878, și i s'a dat în schimb partea de nord a Dobrogei — veche posesiune românească și ea, arenă a atâtor lupte pustiitoare în trecut, transformată într'o adevărată paragină de războiul ce abia se termină.

In ce privește pe Bulgaria, se știe că ea, cu sângele vărsat de alții, și-a asigurat independența, după o robie de cinci ori secolară; dar prin chiar faptul că o parte a Dobrogei a fost atribuită României, limitele în care a fost constituită în principat autonom nu mai corespundeau în totul celor proectate la 1876, și nici nu cuprindeau pe toți Bulgarii împrăștiați în Peninsulă, în schimb însă, înglobau pe Românii din valea Vidinului și din tot lungul Dunării, cum și pe Turcii, Tătarii, Grecii, Găgăuții și Românii din Cadrilater.

Românii au suportat mutilarea nedreaptă ce li s'a impus. Ei și-au stăpânit durerea de a vedeà luându-li-se din nou partea retrocedată a frumoasei provincii moldovenești răpită de Rusia «protectoare» a creștinilor din Orient cu 66 de ani mai 'nainte, la 1812; și, împăcându-se, în cele din urmă, cu soarta ce li se crease de Puterile europene, s'au aplicat cu tărie la desțelenirea și civilizarea nouii lor achiziții, veche stăpânire a lui Mircea-cel-Bătrân și a lui Ștefan-cel-Mare.

Bulgarii, însă, au rămas hotărât nemulțumiți cu independența astfel obținută și cu un teritoriu ce nu puteà fi socotit în întregime strict național-bulgăresc. In mintea lor își făcuse loc închipuirea că la conferința ambasadorilor s'a avut în vedere numai *drepturile* lor și că prin urmare la San-Stefano și la Berlin li s'a făcut o strigătoare nedreptate!

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Puțini oameni politici bulgari, — și printre ei Stambuloff cel omorât cu topoarele în mijlocul Sofiei de asasini încă nepedepsiți, — au avut, dela început, simțul realității și au înțeles că la conferința ambasadorilor nu s'au discutat *drepturi bulgărești*, ci s'a urmărit, *asigurarea păcii* într'un moment de relații încordate ruso-turcești; că Ignatieff nu se găsîà de fapt în fața nici unei alternative, pentru că în Rusia nimeni nu se gândià serios la nici o autonomie balcanică, ci numai la facerea unui pas înainte spre Constantinopol și Strâmtori, în executarea unui program urmat cu îndărătnicie dela Petru cel Mare încoace; și că cele două provincii ale Bulgariei autonome erau menite să devină în curând două gubernii ale vastului imperiu moscovit.

Majoritatea politicianilor bulgari s'au complăcut, din contra, într'o politică irredentă, fără bază și fără rațiune, dedându-se la opera de propagandă semnalată mai sus, pentru a fanatiză un popor rămas în multe privințe într'o stare de explicabilă primitivitate.

Declarațiuni și provocări, de natură a compromite bunele raporturi între vecini, s'au făcut de atunci necontenit, fățiș și fără jenă, cu caracter pronunțat de sfidare, sub egida autorității constituite și purtând pecetea oficialității.

Astfel, profesorul universitar B. Tzoneff publică, la 1901, în «Sbornic», — *organul Ministerului de Instrucție publică bulgar*, — un articol în care spunea, negru pe alb, ce «neamul bulgăresc are drept hotare la răsărit și miază-noapte, Marea Neagră și Dunărea» (de Marea Egeică și Adriatică pe atunci nu era încă vorba) și că «în aceste regiuni ale patriei bulgare, *acum îmbucătățite*, trăește un popor care vorbește aceiași limbă și ascunde în inima sa aspirațiunea ca aceste regiuni să ajungă a fi un stat unitar, cu aceiaș administrație și cu o viață de sine stătătoare».

Un alt profesor de mare autoritate, colonelul Kantargieff, *în cursul său de geografie predat la școala de ofițeri din Sofia* (publicat la 1905 și în traducere românească), vorbește de trebuința ce simte Bulgaria de a avea, pe Mare și pe Dunăre, o puternică flotă îndreptată în contra României, de oarece «Bulgaria are numai decât nevoe de biruință asupra României, ori de unde nu, — mai bine moartea!»

Mai târziu, — și mai ales după cele câteva succese militare de surprindere dela 1912 încoace, — megalomania, și cu ea pre-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

tențiunile Bulgarilor, au început să crească. În cele din urmă, limitele «Bulgariei autonome» dela conferința ambasadorilor li s'au părut patrioților dela Sofia strâmte de tot, aproape meschine, pentru «Bulgaria Mare». Ceeace cereau ei, în cele din urmă, eră o Bulgarie care să cuprindă (pe lângă Bulgaria balcanică): toată Rumelia, toată Macedonia, toată Dobrogea, până la Delta Dunării, valea Timocului (cu districtele sârbești Craina, Cerna-Reca, Kniajevaț și Pirot), valea Moravei superioare și Vardarului mijlociu (cu o fâșie de pământ — un simplu coridor de zece-douăzeci kilometri lățime! — care să-i dea acces la Adriatica), apoi întreagă Peninsula Chalcidică, cu regiunile grecești dintre Cavala și Salonic, Adrianopolul cu tot *hinterland*-ul, și — dacă s'ar puteà — și Constantinopolul, — Constantinopulul cel atât de râvnit de țarii imperiului bulgar! Cu alte cuvinte, o Bulgarie într'adevăr mare, care să cuprindă mai toată Peninsula Balcanică, și să se întindă dela Dunăre și pânăla Marea Egeică și dela Marea Neagră până la Adriatica!...

* * *

Se înțelege lesne că, pe urma unei asemenea propagande, care constitue hrana sufletească a poporului bulgar de pesta 30 de ani, eră fatal să răsară bandele de «comitagii» ale lui Sarafoff și urmașilor lui, întreținute din fondurile publice ale statului bulgar; și nimeni nu se va mirà dacă aceste bande nu s'au mărginit să terorizeze numai Macedonia cu cele mai odioase crime de drept comun, pentru a suprimà în ea orice altă voință și orice altă veleitate de viață națională, ci și-au întins câmpul de operații și în regatul României, asasinând, ziua nămiaza-mare, în mijlocul Bucureștilor, pe profesorul român, de origină macedoneană, Ștefan Mihăileanu, și organizând un atentat la viața regelui Carol I, atentat descoperit din fericire la timp de justiția țărei.

Când în România opinia publică tremură de indignare în fața acestor procedeuri sălbatice, care puțin a lipsit să ne ducă la un conflict diplomatic și chiar la un războiu cu Bulgaria, peste Dunăre, în regatul lui Ferdinand de Coburg, se puteà face, cu oare-care satisfacție, constatarea că propaganda patriotică a dat în interior toate roadele și că se puteà contà pe acea stare de fanatizare a mulțimei, care a fost scopul și ținta ei continue.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Mai rămânea ceva de făcut: mai rămânea să se capaciteze şi lumea străină asupra legitimităţei pretenţiunilor bulgăreşti de dominaţiune şi de supremaţie în Balcani. Erà un nou câmp de activitate, o nouă şi grea muncă, la cáre trebuià să se mobilizeze toată «inteligenţa» bulgară: oameni de stat, diplomaţi de carieră, profesori universitari, juriştî, economişti şi publicişti în genere.

De bunăvoinţa şi concursul Puterilor centrale bătăioşii noştri vecini erau asiguraţi, din momentul când s'au dat de partea lor în lupta pentru triumful forţei asupra dreptului. Mai rămânea să se asigure şi de concursul celorlalte Puteri europene. Deşi, după socotelile chibzuiţilor diplomaţi bulgari, aceste puteri aveau să fie înfrânte şi reduse a ascultà de poruncile dela Berlin, totuşi o convingere universală în conştiinţa lumii întregi despre drepturile lor în Balcani şi la gurile Dunării, nu puteà decât să prindă bine scopurilor lor imperialiste. Şi astfel «Prusacii orientali», cum se intitulau cu falà până mai deunăzi, încep o propagandă din cele mai întinse şi mai stăruitoare pentru «Bulgaria Mare» şi «Dobrogea bulgărească» în toate centrele şi în toate limbile europene.

Cam din aceiaş epocă, — sfârşitul anului 1917 şi începutul lui 1918, — avem de înregistrat o sumă din manifestaţiunile ei zgomotoase:

Primul-ministru Radoslavoff făceà apel la toţi publiciştii, la toţi Bulgarii cari ştiu a ţine un condeiu în mână, la tot ce cugetă şi simte bulgăreşte, să nu dezarmeze în lupta pentru sfintele lor drepturi naţionale, acordând el însuşi interwiev-uri ziarului «Neue Freie Presse» din Viena, pentru a constatà ruina şi sinuciderea României pe urma politicei sale nenorocite şi pentru a declarà că el, sub nici un cuvânt, nu-i va lăsà măcar o palmă din pământul «bulgăresc» al Dobrogei; — diplomatul D. Rizoff, omul de încredere al fostului ţar Ferdinand, publică la Berlin, cu puţin înaintea morţii, un *Atlas* conţinând 40 de hărţi etnografice din diferite epoci şi de diferiţi autori, ca să fixeze odată pentru totdeauna «graniţele istorice, etnografice şi politice ale rasei bulgare», (reuşind cu multe din ele să demonstreze drepturile Românilor asupra Dobrogei!); — socialistul Nicola Sacharoff declară, în numele socialiştilor bulgari, la congresul pus la cale — se ştie cum şi de cine — la Stock-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

holm, că împărtășește cu totul soluția maximaliștilor ruși a păcei fără anexiuni și fără despăgubiri, cu singura excepție a Dobrogei, care, fiind «țară bulgărească», urmează să fie desanexată dela România și încorporată la Bulgaria, «în chiar interesul asigurării unei păci durabile»; — la Babadag se organizâ de autoritățile bulgare un congres și se publică un *Memoriu*, pentru a se declară sus și tare voința unanimă a locuitorilor dobrogeni de a fi trecuți sub părintească oblăduire bulgărească și de a se opune cu armele în mână unei eventuale reinstalări a dominațiunii românești pe malul drept al Dunării; — profesorii universitari L. Miletici și A. Işircoff publicau, la Viena, Lausanne și Berna, «studii» (?) și polemice, pentru a susținea «drepturile» Bulgarilor în Dobrogea, cu argumente în contrazicere cu propriile lor constatări din scrierile cu caracter obiectiv-științific publicate mai 'nainte; — Romanski și Zlatarski puneau și ei umărul la aceiaș operă patriotică, cu aceiaș dragoste de adevăr și cu mai multă patimă încă; — iar societățile de editură subvenționate *Dobrogea* și *Phoenix* publicau scrierile lui Katzeff (vre-un Katz oare-care, cu *eff* în coadă), Pacioff, Marcoff, Burlacoff, Cilinghiroff, Penacoff, Ognianoff și *off!* cător altor *dii minorum gentium*, în bulgărește, în nemțește, în franțuzește și în englezește, pentru a sprijini cu tot felul de «argumente», une-ori absurde, alte-ori pur și simplu ridicole, aceleași «drepturi» ale Bulgarilor în Dobrogea și a dà expresiune urei lor nestăpânite și sălbatice contra poporului care și-a vărsat sângele, ca să le asigure libertatea.

* * *

Neapărat, pretențiunile Bulgarilor la dominațiunea Dobrogei se sprijină din capul locului pe *drepturi*, și încă pe tot felul de drepturi. Mai întâiu, drepturi *geografice*: Dobrogea e situată de-a dreapta Dunărei, care formează hotarul natural dintre Bulgaria și România; deci ea aparține Bulgariei, a căreia nemijlocită continuitate teritorială este.

Apoi, drepturi *istorice:* Dobrogea nu e numai «țară bulgărească», ci chiar «leagănul națiunei bulgare», de oare-ce în Dobrogea a întemeiat Asparuch (zis și Isperich) primul regat bulgar, la anul 679 d. Chr. Afară de aceasta Dobrogea a fost cucerită dela Ivanko, fiul bulgarului Dobrotici, dela care vine

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

chiar numele actual al provinciei, așa încât era drept și natural să fi fost redată tot Bulgarilor la 1878, iar nu să fie dăruită Românilor, cari n'au stăpânit-o niciodată, în tot trecutul lor istoric.

Mai departe, drepturi *etnografice*: Încă din secolul VII d. Cr. Bulgarii s'au menținut în Dobrogea, cu toată dominațiunea bizantină și otomană, așa încât ei formează elementul autohton, al provinciei și până în ultimele timpuri alcătuiau și majoritatea populațiunei dobrogene.

Și, în sfârșit, drepturi *politice*: Bulgarii din Tulcea au înființat, pe la 1812, o școală elementară, „în care se învață a ceti și scrie bulgărește", iar pe la 1856 o școală primară botezată cu sugestivul nume de „Svietla Bălgaria" (Bulgaria luminoasă); ei au luptat apoi alături cu Bulgarii din Balcani „în contra jugului spiritual al Patriarhatului ecumenic" și la 1871 au trimis chiar reprezentanți la adunarea națională bulgară, convocată la Constantinopol, pentru organizarea bisericei lor naționale autonome; în Dobrogea s'a născut Ștefan Karadja, «erou legendar al epocei eroice bulgare», despre care, cinstit vorbind, nu se prea știe nici cine a fost, nici ce a făcut; mai târziu, Bulgarii au întemeiat în Dobrogea o „înaltă cultură" și o „strălucită civilizație", așa încât între anii 1870 și 1877 ei aveau câteva școli primare, câteva biserici, un gimnaziu cu 4 clase, un episcopat, două societăți comerciale, o societate femenină de binefaceri și câteva corporațiuni de meseriași, atingând astfel „apogeul" desvoltărei lor culturale și puterei lor economice.

Pe lângă atâtea *drepturi* axiomatice, o sumă de alte considerațiuni și argumente militează în favoarea acelorași pretențiuni de dominațiune.

Mai întâiu, România nu are nici un drept în dreapta Dunărei, probă că la 1878 mai mulți parlamentari și publiciști români s'au declarat în contra anexărei Dobrogei cu prețul perderei celor trei județe ale Basarabiei retrocedate, și la acea epocă Dobrogea era până într'atâta considerată ca „țară bulgărească", încât însuși Domnitorul Carol I a redactat proclamațiunea sa din 14 Noembrie 1878 „către locuitorii dobrogeni" nu numai „în limba *oficială* — românească" ci și „în limba *țărei* — bulgărească".

Afară de aceasta, România nu are nici un interes să stăpânească Dobrogea, de oarece mișcarea ei comercială se poate

Biblioteca Jud. C-ța
Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman" Constanța Proiect AFCN

face şi numai pe Dunăre, prin porturile Brăila şi Galaţi, cum s'a făcut atâta vreme în trecut; şi dacă totuşi ar avea numai decât nevoe şi de portul maritim „bulgăresc" al Constanţei, Bulgaria e gata ori când să-i permită tranzitarea produselor sale de import şi export pe baza unor anumite convenţiuni economice şi cu tot respectul ce a dovedit că ştie să poarte tratatelor internaţionale.

Şi, în sfârşit, România s'a arătat nedemnă de a stăpâni Dobrogea, întru cât n'a acordat locuitorilor dobrogeni dreptul de a fi reprezentaţi în Parlament decât abiă la 1909, iar administraţia română a fost totdeauna «un lanţ neîntrerupt de arbitrar administrativ, de ilegalităţi sistematice, de justiţie parţială, de jaf organizat, de opresiune spirituală şi politică», pe când ori unde a fluturat drapelul bulgăresc, la umbra şi la adăpostul lui au înflorit libertatea, democraţia, legalitatea, respectul de dreptul fiecăruia şi toate celelalte bunuri care sunt cuceririle adevăratei civilizaţiuni... bulgăreşti.

E bine înţeles că până în toamna anului 1918 la toate aceste drepturi, constatări şi recriminări se mai adăugă un argument, care erà, singur, decisiv: *gloria nepieritoare cucerită de invincibila armată bulgară la Turtucaia şi pe câmpiile Dobrogei.* De când, însă, invincibila armată a închinat steagul, iar ţarul Ferdinand de Coburg s'a retras pe domeniile sale din Ungaria, unde are acum tot răgazul să facă reflexiuni, pe cât de adânci pe atât de amare, asupra nestatorniciei şi fragilităţii lucrurilor omeneşti, acest argument deciziv pare a-şi fi perdut toată valoarea.

* * *

Tenacitatea cu care această propagandă s'a tăcut şi înainte şi după pacea ce ni s'a impus prin tratatul dela 7 Maiu 1918 ar putea să înducă în eroare pe cei nepreveniţi, cari nu cunosc îndeajuns trecutul Dobrogei, legăturile ei seculare cu ţinuturile româneşti din stânga Dunărei şi adevărata stare de lucruri din provincia noastră de pe malul Mării.

De aceea o scurtă examinare a chestiunei şi restabilire a adevărului se impun.

Firește, nu ne vom opri la micile nimicuri, în care patrioţi balcanici văd împrejurări generale de drepturi. Nu vom

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

discută întru cât cutare şcoală primară, — numească-se ea «Svietla Bălgaria», — cutare societate comercială ori asociaţie femenină de binefaceri, participarea cutărui delegat la cutare adunare bisericească ori naşterea cutărui erou, pe atât de obscur pe cât de legendar, le dau dreptul la stăpânirea Dobrogei. Simpla enunţiare a acestor nimicuri ne scuteşte de orice discuţie.

Vom examină, însă, chestiunea *drepturilor* geografice, istorice, etnografice şi politice pe care ei le invoacă (şi a celor pe care se feresc de a le pune în discuiie) şi vom arătă care e temeinicia *argumentelor* pe care îşi întemeiază pretenţiunile şi care valoarea *recriminărilor* formulate în contra stăpânirei româneşti în Dobrogea; iar în studiul nostru ne vom referi numai la fapte, date şi cifre ce nu se pot contestă cu bună credinţă.

Vom arătă de asemenea în ce stare am primit Dobrogea dela Turci în 1878, câtă muncă şi câte sacrificii am făcut pentru înălţarea condiţiunilor ei economice, culturale şi sociale în general şi la ce grad de prosperitate ajunsese ea înainte de ultimul războiu.

Iar relatând actele de neînchipuit banditism, ororile şi atrocităţile de necrezut ale «glorioasei» armate bulgare din anii 1916, 1917 şi 1918 vom arătă implicit şi *opera lor* în Dobrogea, titlul cel mai proaspăt cu care se prezintă şi pretind stăpânirea ei, libertatea, democraţia, legalitatea, respectul de persoana şi de avutul altuia şi toate celelalte bunătăţi ce înfloresc la umbra şi la adăpostul drapelului bulgăresc, sub oblăduirea blajină a prea civilizatei «Prusii orientale» din Balcani.

IOAN N. ROMAN

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

NUME VECHI ALE DOBROGII:

VLAHIA LUI ASAN, VLAHIA ALBA

(1186 Sec. XIII)

I. In anul 1253 călugărul minorit Wilhelm de Rubruquis întreprinde o călătorie «ad partes orientales», la Tătarii, din stepele Ucrainiei, cu scop de a-i cunoaşte şi a transmite apoi apusenilor relaţii asupra acestor noi barbari cari, cu doisprozece ani mai înainte la 1241, străbătând şi pasurile Carpaţilor, unde înfloriau voevodatele româneşti ale lui Basarab-Ban şi Seneslau, — pustiiseră îngrozitor până în inima Ungariei şi până la hotarele germane. Arătând care sunt teritoriile supuse Tătarilor, W. de Rubruquis pomeneşte şi de Valachia lui Asan, ce se întindeà dela gurile Dunării spre miazăzi, în direcţia Constantinopolei, până în munţii Balcani, precum şi de Bulgaria-mică, în deosebire de Bulgaria-mare dela Volga, lângă Urali, dar şi de Valahia Asanizilor. Iată şi acest preţios pasaj din itinerarul călugărului minorit Rubruquis:

«Dela gura Donului în spre apus şi până la Dunăre, totul este supus. Ba chiar şi *dincolo de Dunăre, către Constantinopole, Valahia care este ţara lui Asan* şi *Bulgaria mică până la Salonoma*, totul le plăteşte tribut. Ba încă în afară de tributul pomenit, ei au ridicat în anii din urmă, de fiecare casă câte o secure şi tot grâul pe care l'au găsit, în massă [1]).

---

1) „Ab orificio Tanais versus occidentem usque ad Danubium, totum est subditum. Etiam ultra Danubium versus Constantinopolim, Valakia, quae est terra Assani et minor Bulgaria usque ad Solonomam, omnes solvunt eis tributum. Et etiam ultra tributum condictum sumpserunt annis nuper transactis de qualibet domo securim unam et totum frumentum quod invenerunt in massa".

Intr'un număr viitor vom da în traducere întreg itinerariul fratelui

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

II. Despre Vlahia Asanizilor mai vorbesc și cronicarii francezi ai imperiului latin de răsărit (1204—1261): Geoffroy de Ville-Hardouin și Henri de Valanciennes, apoi o cronică anonimă în vechiul dialect din Valanciennes: iar despre Vlahii și Cumanii lui Ioniță, — «li Blak et li Coumain», «li Blacois et li Coumain», «les Blas» — care prind pe contele Balduin de Flandra, îl țin în închisoare și-l ucid, vorbește și o cronică rimată a cuceririi Constantinopolei de către Frânci, de Philippe Mouskes, episcop de Tournay (1274—1282)[1]).

In Geoffroy de Ville-Hardouin, Ioniță, împăratul Românilor și Bulgarilor, este intitulat «Iohannis», sau mai simplu «Iohan, le roi de Blaquie», «le roi de Blakie» (de 14 ori în cuprinsul întregii cronice), dar și «roi de Blaquie et de Bogrie», «roi de Blakie et de Bougrie» (de 13 ori). Acest Ioniță e recunoscut ca Vlah: «Et cil Iohannis si ere uns Blaque» (p. 80). In armata sa sunt menționați mai adesea Vlahii și Cumanii: «li Blac et li Comain», «Comains et Blas» (passim) și foarte rar Bulgari și Greci: «Bougres», «Grien», «Grieux). — Prizonierii, pe care-i ia Ioniță din sudul Balcanilor, sunt duși în Vlahia dintre Dunăre și Balcani: «ainz les fist prendre et to lir tot or avoir et mener *en Blakie*, nuz et deschaux ei à piè» (p. 154): de asemenea după ce cuceri orașele Neapole și Panedor (Panion), luă captivi «et les fist mener *en Blaquie*»; idem la Heraclea (p. 163). Intr'un rând «Vlahii și Cumanii» ajung cu incursiunile lor până la porțile Constantinopolei: «Lors coururent li Comain et li Blac devant les portes de Constantinople....» (p. 164) și luând mulți captivi, îi duc de asemenea *„în Vlahia"*. Vlahii aceștia locuesc ca popor independent, la nord de munții Balcani și mai ales în spre M. Neagră. Ei au în mânile lor strâmtorile munților Balcani, iar

---

minorit Rubruquis, ale cărui informații sunt foarte prețioase nu numai pentru istorie, dar și pentru cercetările etnografice. Ediția utilizată de noi este cea engleză: „The principal navigations, voyages, traffiques and discoveries of the englisch Nation etc. „Vol. I Londra 1599. Narațiunea lui Rubruquis poartă titlul: „Itinerarium fratris Wilhelmi de Rubruquis de ordine fratrum minorum, anno gratiae 1253, ad partes orientales" și e dedicată „Lodovico Dei gratia Regi Francorum".

1) Ediția consultată de noi în privința acestor scriitori medievali este cea tipărită de I. A. Bouchon în Paris la 1828. Regretăm că n'am putut găsi și cronica lui De Clary.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

partea răsăriteană a țării dintre acești munți și Dunăre, se numește Vlahia, după cum rezultă și din acest pasaj:

«Și a doua zi el se porni și călări spre țara lui Ioniță, și călări patru zile. Iar în a cincea zi ajunse *la poalele munților Vlahiei*, la o cetate ce se numea Elin, pe care Ioniță o populase de curând cu oameni. Și când oamenii acelui loc văzură oastea venind, părăsiră cetatea și fugiră în munți [1]). Împăratul Henris, după ce face multă pradă în grâu și vite, pornește spre defileuri unde *„se găsiau clisuri foarte tari și unde se adunaseră Vlahii țării"*,[2]) care aduseră multă pagubă și la cai și la oameni.

De aci se vede clar că Balcanii răsăriteni erau locuiți de Vlahi; că ei apărau clisurile munților de atacurile ce veniau din spre miazăzi; că lanțul munților Balcani, de pela orașul Elena spre Mare se numiau «munții Vlahiei» — «la montaigne de Blaquie» și că, prin urmare, țara dela acești munți se numia Vlahia, după cum rezultă și din pasagiile anterioare, privitoare la transportul captivilor.

De altă parte, țara dela sud de munții Balcani, cronicarul o numește «Romenie» (p. 161, 179), adică Romania Byzantinilor. In munții dinprejurul orașului «Messinople» însă pomenește de. Bulgari «li Bougres de la terre», cari rănesc cu o săgeată pe marchizul Bonifaciu de Monferrat și-i taie capul, trimițându-l lui Ioniță în anul 1207. Cronicarul însă distinge bine pe acești

---

1) Et lendemain si mut et chevaucha vers la terre Iohannis, et chevaucha par quatre jors. Et al cinquiesme jor și vint al *piè de la montagne de Blaquie* a un citè qui avoit nom Elin, que Iohannis avoit nouvelement repoplée de gent. Et quant le gent de la terre virent l'ost venir, si guerpirent la citè et fuirent es montaignes" (p. 189).

2) „Si trovèrent les destrois mult forz et *li Blac del païs* se furent assemblé et assemblèrent à aus et lor firent mult grant domagé et d'homes et de chevaus" (p. 189—190). Despre Vlahii din aceste părți, precum și despre armata de Vlahi și Cumani a lui Ioniță se vorbește într'o scrisoare a lui Henric, administratorul imperiului latin de Constantinopole, către Papa Inocențiu III, din anul 1205, în care se spune că Grecii dela Adrianopole s'au revoltat și au chemat în ajutor pe Ioniță, care a năvălit cu oastea sa de Români și Cumani și l'au prins pe Balduin: „Androno-polim... quae civitas est Greaciae munitissima, et *montibus tantum interpositis Blachorum affinis populis...*": „Porro audito a *Iohannitio Blachorum domino* quod Latini...", „....iruit subito *Blachus ille Iohannitius* in nostros cum multitudine barbarorum innumera, *Blachis videlicet et Commanis et aliis*..."...

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

«Bougres» şi niciodată nu-i confundă cu Vlahii; şi dacă cronica sa e plină de faptele Vlahilor, aceasta înseamnă că Românii erau foarte numeroşi în aceste părţi şi mai presus de toate activi, în deosebire de Bulgari, cari erau mai puţini ca număr şi mai pasivi

Continuatorul lui Geoffroy de Ville-Hardouin este Henri de Valenciennes. In cronica acestui cavaler se vorbeşte, între altele, şi despre rivalităţile între Esclas (Asan) şi Burilă, urmaşii lui Ioniţă; iar în armatele lor se pomenesc veşnic aceiaşi Vlahi şi Cumani «li Comain et li Blac», «Blas et Comains», ca şi când Bulgari nici n'ar fi existat. [1]) Ţara din spre Constantinopole e numită şi aci «Roménie» (p. 269) şi se mai vorbeşte şi de o ţară „Vlahia-mare", „Blaquie-la-grant", pe care Henris o promite lui „Esclas" (Asan) împreună cu fiica sa de soţie, „se Dieu plaist" (p. 213), Dar această Vlahie-mare este cea dinspre Grecia şi nu are a face nici cu Vlahia Asanizilor dinspre gurile Dunării şi nici cu Vlahila din nordul acestui fluviu.

In sfârşit, în cronica anonimă, scrisă în vechiul dialect din Valenciennes, se vorbeşte de „Iohannis, qui estoit *roi de Blaquie*" (p. 287); de lupta lui Balduin de Flandra în contra Vlahilor, Cumanilor şi Grecilor lui Ioniţă: „les Blaks, les Comains et les Gregs" (p. 288) — de Bulgari nu se pomeneşte nimic —, şi de *„ţara Vlahiei"* de unde Ioniţă, pentru a combate pe Latini, ridică toată populaţia capabilă de a purta arme şi împreună cu încă 10.000 de Cumani şi cu mulţi Greci, porneşte spre miază-zi: „il avoit tous ceulx de la *terre de Blackye* qui armes povient porter et bien de dix mille Comains et grant plenté de Grégeois" (p. 288).

Iată, prin urmare, cum doi scriitori din acelaş secol, dintre care unul vorbeşte de la nord de gurile Dunării, iar altul dela sud de Balcani — Rubruquis şi Ville-Hardouin — sunt de acord în a numi ţara dintre Dunăre şi Balcani în acelaş fel: Vlahia lui Asan, sau mai simplu Vlahia. Să vedem acum ce scrie un alt contemporan, care priveşte ţara Asanizilor din spre apus.

III. Acesta este Ansbertus, cronicarul expediţiei cruciate a lui Frideric Barbă-roşie. [2]) Ştirile sale despre Vlahia lui Asan,

---

1) pag. 196, 197. 201, 202, 203, 205, 209, 219, 235, 267.

2) Relaţiunea sa se află publicată în *„Fontes rerum Austriacarum"*, tom. V partea I sub titlul: „Istoria de expeditione Friderici imperatoris edita a quodam austriensi clerico, qui eidem interfuit, nomine Ansbertus".

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

poate că sunt şi mai precise. Intr'un pasaj la pag. 24, el scrie: „Pe lângă aceasta, *în cea mai mare parte a Bulgariei, precum şi către Dunăre, unde se varsă în mare,* (adecă în Dobrogea), *stăpânia un oarecâre Român Calo-Petru şi fratele său Crasian, împreună cu supuşii lor Românii*". [1]).

E vorba de cei doi Asanizi: Petru şi Asan. In determinarea ţării stăpânite de ei, vedem că se face o dinstincţie, căci se zice: „în cea mai mare parte a Bulgariei", de oarece primii Asanizi nu cuceriseră dela Bizantini toată Bulgaria, şi apoi se adaugă „precum şi către Dunăre, unde se varsă în mare", adecă Dobrogea şi Bulgaria răsăriteană de azi; de unde rezultă că Ansbertus nu numeşte ţinuturile din spre M. Neagră ca aparţinând Bulgariei.

Pentru Ansbertus, Petru e un Român, „Flachus". Acesta poartă apoi titulatura de „Domn al Românilor"; supuşii săi îl numesc „Impărat al Greciei", adică al imperiului Bizantin: „Kalopetrus Blachorum Dominus, itemque a suis dictus imperator Greciae" (p. 54). Ca supusi, Petru are pe Români şi pe cea mai marc parte din Bulgari: „Kalopetrus, Blachorum et maximae partis Bulgarorum in hortis Traciae Dominus" (p. 44). El stăpâneşte însă cu Vlahi săi: „cum subditis Flachis". Lui Frederic Barbă-roşie îi oferă un ajutor de 40.000 de Români şi Cumani cu arcuri şi săgeţi împotriva Constantinopolului, cu condiţia ca împăratul german să-i ofere coroana imperială a Bizanţului. [2])

Din toate acestea se vede, că pela anul 1188, când porneşte cruciada lui Fredric Barbă-roşie, Petru, Român de neam, stăpânea ţinutul dintre Balcani şi Dunăre; că acest ţinut mai spre apus se numia Bulgaria, dar mai spre răsărit, către M. Neagră, era un teritoriu deesebit. Poporul stăpânit de Petru e format din Români şi Bulgari, iar armata lui din Români şi Cumani. Dintre aceste popoare însă, cel care jucă rolul istoric

---

1). Preterea *Bulgariae in maxima parte ac versus Danubium, quousque mare influit, quidam Kalopetrus Flachus et frater ejus Crassianus cum subditis Flachis* tyrannizabat".

2) „... Se imperatorem et coronam imperialem regni Greciael ab eo sibi imponi efflagitat seque ei circa initium veris quadraginta millia *Blacorum* et *Comanorum* tenentium arcus et sagittas adversus Constantinopolim transmissurum constanter asseverabat" (p. 44) E surprinzător cum Jirecek în „Geschichte der Bulgaren", pretutindeni, unde izvoarele dau Vlachi, pune în locul lor pe Bulgari!

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

principal, era acela al Românilor, căci Ansbertus știe precis că între Balcani și gurile Dunări „stăpâniau Calo-Petru Românul și fratele său Crassian, împreună cu supușii lor Românii". Că acești Vlahi erau numeroși și locuiau nu numai muntele — cum par a afirma unii — ci acopereau țara cu așezările lor, se vede și din cifra cea mare de 40.000 luptători Români și Cumani pe care-i promite ca ajutor Petru lui Frederic Barbă-roșie; se vede și din multele războaie pe care le-au purtat Asanizii cu Bizantinii și cu Latinii așezați în Constantinopole, în care războaie sunt pomeniți ca luptători, de toți cronicarii contemporani, aproape întotdeauna numai Vlahi și Cumani. O parte din acești Vlahi veniau și din nordul Dunării, ca aliați ai fraților lor Asanizi; însă grosul lor îl formau Românii din Dobrogea, răsăritul Bulgariei și dela clisurile Balcanilor, căci de n'ar fi locuit aci o massă compactă de Români, nu s'ar fi numit „Valahia lui Asan", sau mai simplu „Valahia". [1]

In sfârșit Ansbertus pomenește și el de o Vlahie, o «terra Blacorum» (p. 48) nu departe de Salonic: «regionem opulentam Flachiam dictam, non multum a Thessalonica distantem...» (p. 42). Era plină peninsula Balcanică de Vlahi și de Vlahii!

Era o Vlahie-mare: Μεγάλη Βλαχία, în Thessalia; o Vlahie-mică: Μικρὰ Βλαχία, în Pind; o Vlahie de jos: Ἀνώβλαχα,

1) Români, de altfel, locuiau pe la 1188 și în celelalte părți ale Bulgariei, spre apus, precum și prin Serbia, după mărturia aceluiaș călugăr Ansbertus. Amintim în acest loc și chestiunea aceasta spre a înlătura neadevărurile grosolane ale d-lui Si. Romanski, profesor universitar bulgar, care într'un articol lipsit de onestitate științifică, intitulat „Caracterul etnografic al Dobrogei" din publicația „Die Dobrudscha" Sofia 1918, afirmă la pag. 90 că „Românii din nordul Bulgariei și din Răsăritul Serbiei au venit în ultimi doi secoli de peste Dunăre etc." Or fi venit! Dar iată că Ansbertus ne spune că la 1188 între Dunăre și Sofia, pe unde au trecut cruciații prin „silva longissima Bulgariae", ei au fost atacați cu săgeți otrăvite de „Greculi", „Bulgari", „Serbi" și „Flaci", deci și de Români (p. 20); iar în drum dela Niș spre apus, de „Grecis et Flachis"; dar că și cruciații la rândul lor, au stârpit mulți tâlhari Bulgari „perplures e Bulgaris latrunculos" (p. 26). Și se vaetă bietul călugăr Ansbertus de cruzimile săvârșite de sălbăticia și prostia Bulgarilor asupra pelerinilor lui Cristos cu aceste vorbe: „în transitu suo per Bulgariam vidisset, proh dolor!, omnium pene peregrinorum Christi inibi in via sepultorum corpora *immani feritate* seu *vesano stultitia Bulgarorum* effosa ad ignominiam exercitus Christi..." (p. 47), un caracter etnic ce nu se desmintе nici până astăzi.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

în Epir; iată şi o «Flachie» lângă Salonic, unde marea Egee, până târziu, în sec. XIV, XV s'a numit «Marea Valahică» — «Walachisches Meer» [1]).

Valahia Asanizilor însă nu era nici una din aceste pomenite mai sus, ci era între Balcani şi gurile Dunării. Această Vlahie, în deosebire de celelalte, se mai numea şi *Vlahia-Albă*. Acest nume apare într'o glossă la cronica lui Geoffroy de Ville-Hardouin (ed. Du Fresne), unde se dă titlul lui Ioniţă: «Iohannis qui ere roi de Blakie et de Bougrie» (p. 81), iar într'o notă marginală după ediţia Vigenere (Paris 1585), se adaugă: «et des habitans du Mont Haemus qui est la basse Mysie, s'appelant maintenant *Blankis Blakie*, et de Bulgarie», deci: «*şi al locuitorilor din muntele Hemului (Balcani) care este Mysia inferioară, numindu-se acum Valahia-albă, precum şi al Bulgariei*». După această glossă, Ducange, în notele la cronica lui Ville-Hardouin (p. 303—304) admite o Vlahie-albă: «blanche Blaquie ou Valachie» între gurile Dunării şi Balcani, în deosebire de Valahia-neagră din nordul fluviului. De asemenea Hopf în «Istoria Greciei» la pag. 165 scrie: «Die zwischen Hämos und Donau lebenden Wlachen, deren Land meist als Weiss-Wlachien bezeichnet wird» adecă: «*Românii ce locuesc între Balcani şi Dunăre, a căror ţară este mai adesea numită, Valahia-albă*». După Hopf se conduce şi Jirecek în «Istoria Bulgarilor» (p. 218), precum şi Höfler în opera sa: «Românii ca întemeetori ai celui de al doilea imperiu bulgar» (p. 233) [2]). D. D. Onciul, pentru a-şi susţine teoria sa că Radu Negru nu e altceva decât personificarea domniei Asanizilor în Muntenia, trece peste toate aceste isvoare şi caută Vlahia lui Asan în nordul Dunării [3]) părere care nu se dovedeşte prin nici o mărturie contemporană şi a fost respinsă de d. N. Iorga [4]) şi alţi istorici.

IV. Un alt scriitor care ne dă relaţii despre Vlahii din muntele Hemului, este cronicarul bizantin Nicetas Choniates. Fost prefect al Filipopolei, deci al unui oraş vecin cu Românii din

1) Schiltberger's (aus München) *Reise in den Orient* etc. München 1814 pag. 83. Pentru Vlahiile din peninsula Balcanică vezi şi Roesler: Rom. Stud. p. 105.

2) In *Sitzungsber. d. K. Akad. d. Wiss.* Wien 1879. Ph. h. Cl. XCV.

3) In *Originele Principatelor române*

4) In *Geschichte des rumänischen Volkes* şi alte opere.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Balcanii răsăriteni și centrali, apoi martor ocular al evenimentelor — «căci și eu am însoțit pe împăratul ca scriitor» [1]) afirmă el — spusele sale sunt tot așa de prețioase ca și ale celuilalt martor ocular de mai târziu, ale lui Ville-Hardouin. Și mai presus de toate Nicetas Choniates este obiectiv și un bun observator, însușiri care caracterizează spiritele superioare. Lectura acestui cronicar este de un preț deosebit pentru noi, fiindcă ne arată că la crearea imperiului numit «româno-bulgar», Românii au fost capul, Românii au fost sufletul, și tot Românii, cu ajutor Cuman, au fost brațul [2]). Este surprizător cum scriitorii slavi, de altfel dintr'un sentiment ușor de explicat, caută să exproprieze în folosul Bulgarilor această operă curat românească, care e răscoala Asanidă și întemeerea statului Asanid. Între acești scriitori slavi citâm pe Drinov, Wassiliewski și... însuși Jirecek! Dar izvoarele contemporane, izvoarele martorilor oculari, afirmă tocmai contrariul și oricine își poate da seama ce șubredă este temelia argumentelor lor, citind numai aceste isvoare.

Așa dar, Nicetas Choniates ne povestește cum împăratul bizantin Isaac Angelul, jefuind localitățile din spre Anchialos, pentru a-și procura venituri în vederea nunții sale cu fica regelui ungur Bela, și-a făcut «neîmpăcați dușmani pe *acei barbari ce locuesc peste tot cuprinsul muntelui Hemus, și cari mai înainte se numeau Mysi, iar acuma Vlahi se chiamă*» [3]).

«Aceștia — scrie mai departe cronicarul — bizuindu-se pe clisuri și sumețindu-se în cetățile lor, de care foarte multe sunt și se înalță drepte pe stânci prăpăstioase... au făcut răscoală înfricoșată. Cei cari au iscodit răul și au vânzolit întreg neamul erau Petru și Asan, doi frați din aceiași semințe» [4]) adecă doi Români!

Dar pasagiul cel mai prețios, din care se vede și mai bine originea românească a Asanizilor, este acela în care se vorbește de războiul între Vlahii lui Asan și comandantul bizantin, sevas-

1) συναπόμην γὰρ καὶ αὐτὸς Βασιλεῖ ὑπογραμματεύων. § 518. Patrologia, Migne.

2) Pasagiile privitoare la Asanizi și la Românii din Bulgaria răsăriteană, ca și din Rodope și din Macedonia, au fost traduse de d. Gh. Murnu în *Analele Academici Române*, Seria II, tom. XXVIII, 1905–1906.

3) Τοὺς κατὰ τὸν Αἷμον τὸ ὄρος βαρβάρους, οἱ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο νυνὶ δὲ Βλάχοι καλοῦνται. § 482.

4) Πέτρος καὶ Ἀσάν, ὁμογενεῖς καὶ ταυτόσποροι. § 482.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

tocratorul Isaac. Acesta cade în luptă rob împreună cu un preot grec care *«se ruga de Asan, grăindu-i în limba lui, ştiutor fiind de limba* Vlahilor, *să aibă milă de el şi să-l lase liber»* [1]).

Pretutindeni în cronica sa, Nicetas Choniates vorbeşte de Vlahi şi iarăşi de Vlahi, când se ocupă de evenimentele din Balcani. Chiar şi în munţii mai dinspre miazăzi conducătorii răscoalelor în contra Bizantinilor sunt tot Românii. Aşa s. ex. Hryses, care «pune mâna pe Strumiţa şi pe cetatea Prosacon», unde-şi face «scaun de domnie», era un «Vlah de neam» [2]); apoi Ivancu, cel care porneşte răscoala în ţinutul Filipopolei şi care-şi schimbă numele în Alexe, este tot un Vlah, căci cronicarul spune precis despre dânsul că într'o vreme a fost comandantul oştilor bizantine în părţile Filipopolei, care oşti «împedicau Valul Vlahilor cei de un neam cu dânsul» [3]). Ca să capete forţele necesare răscoalei şi proclamării independenţei de Bizanţ, acest Ivancu-Alexe, «îmbogăţia cu daruri pe cei de un neam cu dânsul» şi îşi «sporia oastea cu oameni din neamul său, împuţinând pe Greci...» (§ 676); apoi intră în legături cu Ioniţă Asanidul, care domnia la N. de Balcani (§ 679) şi întărindu-şi cetăţile «ridicate pe culmile munţilor din faţa muntelui Hemus», răscoală toată ţara la sud de Balcani până la M. Egee (Abdera), omorând pe Bizantini «pe când pe cei de un neam cu dânsul, care voios se alăturau de el, îi lăsa liberi să rămână acasă la ei» (§ 680). Trebue, prin urmare să nu confundăm naţionalitatea acestor Vlahi, a căror origine românească scriitorii slavi caută să o mistifice. De asemenea trebue să stabilim că semnalul răscoalei în potriva Bizantinilor n'a pornit din Rhodope ca să se întindă şi în nordul Balcanilor, ci a pornit din părţile româneşti ale Bulgariei răsăritene, ca să se întindă mai târziu şi la Românii dela Strumiţa şi din Rhodope.

In armata Asanizilor Nicetas Choniates pomeneşte numai Vlahi şi Cumani [4]). Rare ori se vorbeşte despre Bulgari, ca de

1) ὅτι ὁμοφωνίας ὡς ἴδριτ τῆς τῶν Βλάχων φωνῆς ἐξέλεον αὐτὸν ἐκκαλούμενος, § 617.

2) ἦν δὲ Ηρυσος Βλάχος τὸ γένος = Şi era acest Hrysos Român de neam. § 643. Şi la § 665: Βλάχος ὢν τὸ γένος = Vlah fiind de neam (Hrysos).

3) τοῖς ὁμογενέσιν αὐτῷ Βλάχοις § 676.

4) Βλάχοι καὶ Σκῦθαι. In loc de Vlahi zice uneori Μυσοί = Mysi, şi în loc de Σκῦθαι zice Κομάνοι (§ 561). Oastea Vlahului Ivanco de asemenea era «de un neam cu el». § 678.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ceva cu totul secundar. Prin Dobrogea Asanizii aveau legături şi cu Românii din nordul Dunării precum şi cu Cumanii. La aceştia fug fraţii Petru şi Asan, după primul lor nesucces; şi dela aceştia împrumută Ioniţă multe ajutoare, ca şi înaintaşii săi, cu care ajutoare răzbeşte până sub zidurile Constantinopolei. Iată şi un pasaj din care se vede intervenţia Românilor din stânga Dunării alături de fraţii lor dela sud.

Pe când împăratul erà bolnav — scrie cronicarul — «Cumanii. cu o ceată de Vlahi, trecând Dunărea şi năvălind în ţară (la S. de Balcani), prădau în ziua de Sf. Gheorghe oraşele Traciei de pe lângă Mesene şi Ţurul» şi făceau mulţi robi. (§ 663).

Ţara Asanizilor este numită de cronicarul bizantin «Mysia», patria Vlahilor Asanizi [1]). Însă, deoarece Mysii sunt Vlahi, şi ţara este o Vlahie. Mai e numită şi «Zagora», prin care trebuie să înţelegem numai partea răsăriteană a Bulgariei nordice de astăzi (§ 520). Ioniţă însuşi e numit şi «Domnul Zagorei» [2]), pe lângă «Domnul Mysiei» (§ 706). La început stăpânirea Asanizilor s'a limitat numai asupra acestei Zagore şi asupra podişului răsăritean, ce se lasă până în Dunăre. Cetăţile maritime precum: Constanţa, Varna şi celelalte mai meridionale erau în stăpânirea Bizantinilor (§ 706); deasemenea şi părţile apusene ale Bulgariei, cu Sofia. Mai apoi însă, scrie Nicetas Choniates, Asanizii «nu mai erau mulţumiţi să poată păstră ce erà al lor, îndestulându-se cu stăpânirea Mysiei, ci erau hotărâţi să aducă împărăţiei Romeilor (Bizantinilor) cea mai puternică lovitură şi se împreune domnia Vlahilor şi a Bulgarilor, precum a fost odinioară» [3]). Aceasta le-a reuşit Asanizilor mai târziu, fiindcă îşi întind cucerirea lor şi asupra Bulgarilor din apus şi asupra Macedoniei, unind într'adevăr la un loc pe toţi, sau aproape pe toţi Românii şi Bulgarii din Peninsula Balcanică, «precum a fost odinioară». Căci nu trebue să înţelegem aci prin Vlahi, pe Românii din nordul Dunării, cum susţin unii istorici, ci pe cei din Peninsula Balcanică, dacă nu voim a stâlci înţelesul frazei cronicarului şi dacă ţinem seamă întinderea teritorială a statului Asanid în momentul când se naşte această ambiţie. Textul spune clar că Asanizii voiau «să împreune

1) εἰς τὴν πατρίδα Μυσία (§ 489).

2) τῷ ἄρχοντι τῆς Ζαγορᾶς Ἰωάννῃ (§ 679).

3) καὶ τὴν τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Βουλγάρων συνοπτείαν εἰς ἓν συναφῦσαι ὡς πάλαι ποτὲ ἦν. (§ 489).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

domnia Vlahilor și a Bulgarilor, precum a fost odinioară», însă cum? «dând împărăției Romeilor cea mai puternică lovitură». Ori, Bizantinii nu stăpâniau asupra Vlahilor din nordul Dunării! Afară de aceasta, pasajul despre «domnia Vlahilor și Bulgarilor» înseamnă că Asanizii, ca Români, și stăpâni peste Vlahia lor dintre Dunăre, Mare și Balcanii răsăriteni, voiau să cuceriască dela Bizantini și părțile apusene ale Bulgariei, adecă cele din spre Sofia, pe care încă nu le stăpâniau, precum și părțile mai meridionale, spre Macedonia și astfel să întemeeze o domnie «precum a fost odinioară»; căci dacă acest pasaj s'ar interpretă în sensul că Asanizii voiau să uniască cu țara lor și țara dela nordul Dunării, atunci Nicetas Choniates s'ar fi exprimat altfel zicând «voind să uniască domnia Vlahilor de dincoace cu a Vlahilor și Cumanilor de dincolo de Dunăre», fiindcă despre Asanizi și poporul lor ne-a spus dela început că sunt Vlahi.[1])

Acești Români Asanizi, de asemenea, nu erau numai vulturii din munți, cari stăpâniau cetățile romantice dela clisurile Balcanilor răsăriteni și nici numai niște ciobani sprinteni, ce se cațără pe coaste ca și caprele sălbatece, căci, ca atare, n'ar fi putut realizà fapte așa de măreție ca acelea de care ne vorbesc croniçarii și martorii oculari ai vremii. Pentru asemenea fapte epice se cere un popor numeros și cu un prisos de energie, pe care, de fapt, l-au avut Vlahii Asanizi. De unde atâta mulțime de Români cari poartă războaie cu Bizantinii și mai apoi cu cavalerii latini din Constantinopole? De sigur, nu numai dintre rarii păstori ai munților Balcani, ci și dintr'o populație agricolă numeroasă, populație de Vlahi, cari locuiau podișul Bulgariei dintre Dunăre și Balcani. Căci, iată ce scrie în această privință Nicetas Choniates:

«Împăratul măcar că nu găsi nici o piedică *în Mysia* și puteà s'o cutreere toată și să așeze armie de straje în toate cetățile de acolo, de care multe sunt de-alungul Hemului, însă cele mai multe, sau mai toate clădite sunt pe râpi stâncoase și pe culmi acoperite cu nouri, — n'a făcut nimic din toate acestea, ci *dând foc secerișului strâns în snopi și ademenit fiind de vor-*

---

1) Nici d. N. Iorga, nici Jirecek au admis stăpânirea Asanizilor în N. Dunării.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

bele înşelătoare ale Vlahilor care i s'au înfăţişat, se grăbi să se întoarcă înapoi». (§ 487).

Dar Vlahii Asanizilor locuiau şi în oraşele Bulgariei răsăritene, ca Târnova şi altele, şi încă în număr mare, unde, ce e drept, sunt pomeniţi alături cu Bulgarii, de către un geograf arab [1]). Forma sub care ni se comunică estn următoarea: «Acest oraş este locuit de Vlahi şi de Bulgari».

Românii mai sunt pomeniţi în Dobrogea, precum şi lângă M. Neagră pe la Anchialos şi mai departe, pe la Vizya, în anii 1095, 1164 şi 1284 [2]). Cronicarul Ioannes Cinnamus (sec. XII) vorbind despre războaiele purtate de Manuil Comnenul în contra Ungurilor, scrie că armata lui Ion Batatzes, care avea ordin să atace pe inamic «din spre părţile vecine cu M. Neagră», era alcătuită «mai ales dintr'o imensă mulţime de Vlahi, despre care se zice că au fost colonişti din Italia» [3]). Expediţia avu loc la 1166 şi Dunărea fu trecută în stânga ei prin Dobrogea de către această armată românească.

Pe când, dar, în nordul Dunării şi mai ales în Moldova, poporul român, încă rar şi oare cum oprimat de barbarii ce se găsiau pe acelaş teritoriu — Cumanii — nu poate păşi, unit într'un stat mai mare, pe scena istoriei, ci duce o viaţă mai modestă în cnezate şi voevodate independente unele de altele, — Românii din dreapta Dunării, de la gurile ei şi până la clisurile Balcanilor, iar mai apoi şi dincolo de Balcani, dau dovadă de un aşa prisos de energie, în cât reuşesc, cu ajutorul venit şi de la miază noapte, să clatine din temelie imperiul bizantin şi să ţie piept şi cavalerilor latini stabiliţi în Constantinopole.

IV. Despre corespondenţa papală cu Ioniţă nu ne vom ocupa aci. Deşi în repetite rânduri Inocenţiu al III-lea aminteşte lui Ioniţă de originea sa romană, precum şi de „sângele roman"

---

1) Rămân deocamdată dator cu dovada, deoarece notiţele mele, culese din scriitorii arabi în biblioteca din Berlin, rămânând în timpul războiului în Constanţa, au dispărut fără urmă. De'ndată ce vom avea posibilitatea a ne procură pasajul în chestiune, îl vom reproduce în Arhiva Dobrogei.

2) După Jirecek: *Gesch. der Bulgaren.* Praga 1876 p. 218.

3) Cinamus, VI § 260, col 626 ed. Migne: καὶ Βλάχων πολὺν ὅμιλον, ἐκ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἀποικοι παλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χειρῶν ἐμ βαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Θρᾴκην...

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ce curge în vinele supușilor săi Vlahi [1]); deși în această corespondență Ioniță e arătat ca Domn al „Bulgariei și Vlahiei", iar episcopul său, Vasile, ca primat al bisericii „întregii Bulgarii și Vlahii", — totuși pentru noi ea are o însemnătate secundară, pornită fiind pe de o parte din depărtată cancelarie papală, unde lucrurile din Balcani se cunoșteau din auzite, iar de altă parte din cancelaria slavă a lui Ioniță unde se cultivă amintirea vechilor țari bulgari, pe urma cărora voia și el să meargă. Vestitul pasaj, din această corespondență papală, prin care Ioniță e arătat ca descendent din vechii țari [2]) pasaj atât de mult exploatat de istoricii bulgari, nu numai că e în contrazicere cu celelalte, în care se face mențiune de originea romană a lui Ioniță și a Vlahilor săi; nu numai că e în contrazicere cu toate mărturiile contemporane ale scriitorilor, — dar, pe cât rezultă din actele diplomatice mai sus pomenite, este isvorât din necesitatea ce o simția Ioniță de a-și creă oarecare drepturi legitime, pentru a puteă obține coroana imperială, el, Românul, fără strămoși iluștri, din muntele Hemului. Considerăm acest pasaj ca o minciună voită, oficială, spre a înlesni obținerea unui titlu. Pentru noi prin urmare și pentru tema noastră, corespondența papală nu are valoarea afirmărilor unor martori oculari ca Ville-Hardouin, Choniates sau Ansbertus.

Astăzi în părțile de răsărit ale Bulgariei nu mai găsim Români. Până la 1877 a fost acolo o massă compactă de Turci. După 1877 începu o colonizare bulgărească mai întinsă. Ce s'a făcut oare massa aceasta de Vlahi, după care și țara lor dintre Balcani și gurile Dunării s'a numit Vlahia? Această chestiune foarte importantă poate formă subiectul unei noui cercetări; ea iese din cadrul articolului nostru.

Scopul nostru a fost să arătăm după izvoare contemporane și mai ales după acelea care au valoarea spuselor unor martori

---

4) „nos autem, audito quod de nobili Urbis Romae prosapia progenitores tui originem traxerint, et tu ab eis et sanguinis generositatem contraxeris..." Anno 1199. Hurmuzachi, *Docum.* vol. I p. I No. I. — „populus terrae tuae, qui de sanquine Romanorum se asserit descendisse..." *Ibid.* vol. I No. III p. 3—4.

4) Iată și acest pasaj: „... duo fratres, Petrus videlicet et Ianuitus, de priorum regum prosapia descendentes." — *Ibid.* vol. I No. XXXIV Anno 1204.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

oculari că, dacă pela 1253 călugărul Rubruquis numeşte ţara dintre gurile Dunării şi Balcani «Vlahia lui Asan»; dacă cu puţin mai înainte, un cronicar francez, numeşte munţii Balcani de răsărit «munţii Vlahiei»; dacă în alte izvoare mai târziu acelaş teritoriu poartă denumirea de «Vlahia albă», — aceasta n'a fost o nomenclatura topică zadarnică, ci se întemeiază pe existenţa în acest teritoriu a unei masse puternice de Români, ai căror conducători, de acelaş sânge cu ei, au reuşit să joace un rol destul de însemnat în istoria universală.

C. BRĂTESCU
Profesor la şcoala normală din Constanţa

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

FOLKLOR DOBROGEAN

COLINDE DIN SATUL MĂRLEANU (JUD. CONSTANȚA)

COLIND DE COPIL

În zare de soare,
În ostrov de mare
Născut, mi-a crescut
D'un verde d'arpus. (?)
Sus e frunza deasă
Jos îi umbra groasă;
Sus frunza bătută
Jos umbra rotundă
La d'umbrița lui
Uși mi-au tăbărât
Uși moldovenești
Și craioveneșți.
Uși moldovenești
Mi-au domni și stăpâni;
Uși craioveneșți
N'au domni, nici stăpâni.
Ei că mi-și d'afla
Icea la ces' domn,
La jupân... cutare,
Că mi-are cocon
Și e bun de domn.
Cere-l mari boeri:
Dă-ni-l, maică, dă-ni-l
Dă-ni-l, taică, dă-ni-l.
Taică-su ni-l da
Maică-sa nu vrea
Din gură grăia:
El e mititel
Nu știe-a domni
Nici a stăpâni.
Cere-l mari boeri:
Lesne-i a domni
Și a stăpâni:
Să-și bea, să-și mănânce,
Pahar să-și ridice,
Cal bun să 'ncalice,
Pe poartă s'apuce,
Oști să 'nșiruiască,
Lehi să-și împărțiască,
Lehi la lehegii,
Arme la d'armași,
Slugi la mari boeri.
Cutare făt-frumos
El să-mi fie sănătos!

Cules dela Neculai Encica, flăcău de 20 ani.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

COLIND DE BĂIAT

La stâlpul din grajd
Stă murgul legat,
Flămând, nemâncat,
Setos, ne-adăpat.
Cutare voinic
Din gură-i grăi:
— «Paşti, murgule, paşti,
Paşti de mi te 'ngraşi
De fă coamă groasă
Şi coadă stufoasă
Că i'o să te vânz
Pe care de grâu,
Şi pe buţi de vin,
Teancuri de bumbac,
Topuri de postav,
Nunta să mi-o fac
Şi să mi-o nuntesc
Şi s'o isprăvesc».
Dumnezeu dăduse
Murgul că grăise:
Stăpâne, stăpâne,
Drag stăpân de-al meu!
De vândut, m'ăi vinde
Dar adu-ţi aminte
Când noi ne băteam
Cu Turcii, cu Frâncii
Turcii pe uscat
Frâncii 'n prund de mare.
Turcii ne bătuse,
Frâncii ne'nfrânsese,
'n mare ne băgase,
Toţi cai 'nnecase,
Doar eu am scăpat,
Că mi-am înnotat
Marea 'n lung şi 'n lat,
Crucişş, curmeziş;
Silă mi-am făcut,
La mal am ieşit!
Sunt eu vinovat
Că m'am 'piedicat
De-o pană de mreană?
Pană roşioară,
Mreană gălbioară,
Ţie ţi-a udat:
Poală de caftan,
Colţ de buzdugan,
Vârf de iatagan.
Tot eu le-am uscat,
Eu că mi-am suflat
Dintr'o nară foc
Şi din alta vânt,
Ţie ţi-am uscat:
Poală de caftan,
Colţ de buzdugan
Vârf de iatagan».
Cutare voinic
Din gură grăi:
— «Paşti, murgule, paşti,
Paşti de mi te 'ngraşi,
Că eu nu te vânz
Ci te ischitesc».
Dumnezeu dăduse
Murgul de grăise:
— «Stăpâne, stăpâne,
Drag stăpân de-al meu,
M'ai mai ischitit
Şi-an la Bobotează
Cu cin'zeci de cai,
Cai tot potcoviţi,
De ghiaţă gătiţi,
Eu, nepotcovit,
Silă mi-am făcut
Nainte-am ieşit
Fală ţi-am făcut:
Ţie de stăpân,
Mie de cal bun».
Cutare, Făt frumos
Fie sănătos!

Cules de N. Zamfir elev al şcoalei normale din Constanţa.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

COLIND DE FATĂ

Sub zare de soare,
In ostrov dă mare
Născut-a, crescut-a
D'un verde d'arpun.
Sus mi-e frunza deasă,
Jos mi-e umbra deasă;
Sus frunza măruntă,
Jos umbra rotundă.
Iar la umbra lui
Leagăn, mi-este-un leagăn,
Leagăn de mătase,
Leagăn de mireasă.
Da'n el cine-mi şade?
Cutare d'ochi negri
Coasa-mi chindiseşte,
Cosiţe 'mpleteşte,
Pe mare priveşte.
Departe-mi zăreşte:
O corăghioară
Neagră şi smolită,
De valuri bătută,
De maluri trântită.
Trag corăghierii,
Trag şi chiuesc,
La mal năvălesc,
Din gură grăesc:
— «Cutare, d'ochi negri,
D'ăl din poala ta
Ori ţi-e frăţior,
Ori vr'un verişor,
Ori nepot de sor'?»
— «Nu mi-e frăţior,
Nici nepot de sor,
Şi e voinea-al meu.
Voi, corăghieri,
Trageţi şi tăceţi
Să nu-l dăşteptaţi.
Dă l'ăţi dăştepta
Grea vamă v'o lua.
Vama ce v'o ia:
Sculuri de bumbac,
Topuri de postav,
Fir şi baibafir
Să-şi tragă la guler».
Cutare, d'ochi negri,
Fie-mi sănătoasă!

Culeş de N. Zamfir.

COLIND DE FLĂCĂU

Vad, în vad, în schelea Brăilei
Mărule cu florile d'albe!
Icea 'n vadul Dunării
Şade-şi cutare călare
Mărule cu florile d'albe!
P'un cal vânăt, vineţiu.
Şade 'n apă până 'n sapă
Şi'n noroi până'n genunchi.
Bate-se cu Turci, cu Frânci.
Cu Turcii după uscat
Cu Frâncii din prund de mare.
Se bătură, nu-l bătură
Dela Turci vaduri luară
Dela Frânci corăbioare
Şi-i trecură 'n d'aia parte
'n d'aia parte 'n d'ălbinaş (?)
Unde sunt oamenii graşi
Cu carele ferecate
Cu feţele sprâncenate.
Şi robiră în trei zile
In trei zile, în trei pleanuri.
Intăilea plean ce plean va fi?
Fi-va plean tot de flăcăi
Al doilea plean ce plean va fi?
Fi-va plean de fete mari.
Al treilea plean ce plean va fi
Fi-va plean tot de neveste
De neveste tinerele,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Neveste coconi săltând,
Fete mari torturi făcând,
Vin flăcăii fluerând
Din bastoane răsucind.
Cam pe urma tutulor
Vine şi cutare smedioasă
Tot plângând şi suspinând
Păr galben dărăpănând.
Iar cutare frate-al nostru
El din gur'aşa grăia:

Taci cutare, nu mai plânge
Nu te duc roabă să-mi fii
Ci te duc doamnă să-mi fii.
Doamnă mie curţilor
Stăpână d'argaţilor
Bună nor' părinţilor
Cumnăţică fraţilor
Leicuţă surorilor.
Iar cutare frate-al nostru
El să fie sănătos.

Cules dela Dumitru Ionescu (19 ani).

COLIND DE FATĂ MARE

Ferice, doamne, ferice
Ferice de ces'domn bun
Ler oi leo, doamne le!
Ces' domn bun jupân cutare
Că mi-şi d'are-o fată mare
Fată mare pe cutare
Şi mi-o cere portar mare
Portar mare de la poartă
Si'mi cere zestre cere
Cere-şi vii, cere moşii
Cere-şi plug cu negri boi
Cu cornaşi, cu pogonaşi
Si-şi mai cere zestre cere
Cere-şi mia de mioare
Tot mioare ocheşoare
Şi-şi mai cere zestre cere
Cere-şi suta de cornute
Tot cornute d'ale ciute
Sus în d'albe poleite.
Si-şi mai cere zestre cere
Cere-şi zeciuri de berbeci
Tot berbeci de-aceia beci
Cu corniţe răsucite
Şi cu lâni d'albe glăviţe
Sus în d'albe poleite.
Şi-şi mai cere zestre cere
Cere-şi murg, calul mai bun
Cel mai bun şi mai blajin
De'nşelat, de răfturat

Cum-i bun de 'ncălecat.
Dar cutare d'ochi-şi negri
Ea din gur'aşa-mi grăia-vă:
Ce staţi fraţi de-aşa mâhniţi
Voi părinţi de-aşa mâhniţi?
Ori de zestrea ce s'o daţi?
El v'o cere, voi n'o daţi
Puţinel mai aşteptaţi
Până vin joile iară
Joile cu orile
Dumineci cu nunţile.
Iar cutare d'ochi-şi negri
Intră'n d'alba chilioară
Bagă-şi faţa la 'nălbială
Şi sprâncene la cerneală
Buze moi la rumeneală
La oră cân' se ducea-vă
Portar mare mi-o vedea-vă
Toată zestrea i-o iertară
Numai murgu nu-l iertară
Numai pe murgu, cal mai bun
Cel mai bun şi mai blajin
De'nşelat, de răfturat
Cum îi bun de 'ncălecat
Meargă-şi calu după calu
Şi rădvan după rădvanu
C'aşa-i legea din bătrâni
Din bătrâni, din oameni buni,
Ea să-mi fie sănătoasă.

Cules dela Dumitru Ionescu

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta - Proiect AFCN

COLIND DE TINERI FĂRĂ COPII

Ler oi leo.
Icea 'n ceaste curți
Și 'n ceaste domnii
D'albe 'npărății
Născut mi-a crescut
Doi meri d'împletiți
De toamnă sădiți
De vară 'nfloriți
Sus cam la vârfuri
Prin d'albele flori
Mi-este-un legănel
Verde de mătase
Și de taftan verde
In el cine-mi șade?
Cutare nevastă
Coase-mi chindisește
Cosițe 'mpletește
Trage-și câte-un fir
Rupe câte-un măr
Sus mi-l asvârlește
'N palme-l sprijinește
Din gură grăește:
Ferice de mine
Parte mi-am avut
De taica, de maica
De frați, de surori
De domn tinerel
De când m'a luat
Bine m'a purtat
Cu roche cu ținte
Cu brâu cu cuțite
Cu ținte, cu zale
Lăsate pe șale
Cuțite cu bolduri
Lăsate pe șolduri.

Jos cam la tulpină
Verde rădăcină
Mare danț se trage
Danț de negustori
Și de mari boeri
Dantul cine-l trage?
Tânărul cutare
Cu cujba 'ntr-o parte
Cu toiagu'n dreapta
Cu paharu'n stânga
Cu ploschița 'n brâu
Când se răsucește
Sus toiag svârlește
'N palme-l sprijinește
Din gură grăește:
Ferice de mine
Parte mi-am d'avut
De taica, de maica
De frați, de surori
De doamnă frumoasă
De când m'a luat
Bine m'a purtat
Cu zăbune d'albe
D'albe de bumbac
Cu cămăși de in
Cu nasturi cuțți
Pe chiept revărsați
Cu guler de fir
Fir și baibafir
Cutare tinerei
Fie-și sănătoși.

COLIND DE TINERI CU UN COPIL

Icea, doamne 'n ceaste curți
Ler oi le-o mărului [1])
'N ceaste curți, ceaste domnii
Ceaste d'albe 'npărății
Născutu-mi-a, crescutu-mi-a
Crescutu-mi-a de doi meri

1) Refrenul se repetă din două în două versuri.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Doi meri 'nalți și minunați
De tulpini alăturați
De vârfuri amestecați
La tulpină la doi meri
Mi-este-un pat mare 'ncheiat
Cu scânduri d'albe de brad
Cu stâlpșori galbeni de fag
Dar în pat ce-i așternut?
Scovergi verzi tot de mătase
Și-o perniță roșioară
Dar în pat cine-i culcat?
Icea, Doamne, ces'domn bun
Ces' domn bun jupân cutare
Cu-a lui dalbă jupânească
Cu cocon cu ce se află,
Ei dormiră cât dormiră
Doamna din somn se scula
Si din gur'așa-mi grăia:
Scoal'te doamne-i fi dormit
Că ne-a lins [1]), ne-a viforât
Peste noi peste-amândoi
Peste prunc de coconaș.
Domn din somn se deștepta
Și din gur'așa-i grăia:
Culcă-te, doamnă, să dormi
Că n'a lins, n'a viforât
Vânt de vară ne-a bătut
Prin pometu raiului
Flori de măr de-a scuturat
Peste noi peste-amândoi
Peste prunc de coconaș
Grăi domnul dumneaei
Culcă-te, doamnă, să dormim
Până soare-o răsări
Fețele ne-o rumeni
Și-ale noastre și-ale voastre
Și la prunc de coconaș
Ei să-mi fie sănătoși

Culese dela Neculai Encica

COLIND DE VĂDUV

Sub aripa cerului
'n câmpu Rusalimului
Om dai leroi Doamne [2])
Pe marginea drumului
Născutu-mi-a, crescutu-mi-a
Crescutu-mi-un țiparos [3])
Țiparos miros frumos
La creangă de țiparos
Leagăn mi-este-un legănel
Dar în leagăn cine-mi șade?
Șade-și bunul Dumnezeu
Și cu bătrânul Crăciun
Și-i leagănă ces' Domn bun
Ces' Domn bun, jupân cutare.
Grăi icea ces' Domn bun:
Tot stau, Doamne, să te'ntreb
Când îi capul vacului
Sfârșitul pământului?
Grăi bunul Dumnezeu:
Fincă tu 'ntrebatu-m'ai
Cu tot dreptul spusu-ți-aș
Când va bate fiu pe tată
Fică-sa pe maică-sa
Fină-su pe naşe-su
Fină-sa pe naşe-sa
D'alai capu vacului
Sfârșitu pământului.
Iară icea ces' domn bun
El să-mi fie sănătos.

Cules dela Neculai Encica.

1) Nins.
2) Refrenul se repetă din două în două versuri.
3) Chiparos.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

COLIND DE FIN

Icea la ces'domn
La jupân cutare
Bun gând ş'a gândit
Bun prânz ş'a prânzit
La prânz ş'a chemat
Doi, trei oameni buni
Megiaşi bătrâni
Tot de-ai lui vecini
De mână-i lua
In casă-i băga
Din pahar le da
Din gură grăia:
Doi trei oameni buni
Megiaşi bătrâni
Tot de-ai mei vecini
Beţi şi-mi ospătaţi
Puţin m'ascultaţi
D'astă noapte mare
Puţin somn somnai
Frumos vis visai
D'unde se făcea
Icea'n curtea mea
D'un lac iezerel
Punte peste el
La mijloc de lac
D'un verde ostrov
La cap de ostrov
Doi meri d'împletiţi
De toamnă sădiţi
De vară 'nfloriţi
Sus, cam pela vârfuri
Prin d'albele flori
Trec, mi se petrec
Două păsărele
Negre rândunele
Jur prejur de meri
Meri mai mititei
Jur prejur de lac
Trestică măruntă
Răchită 'nfloritâ.
Doi trei oameni buni
Bea şi-mi ospăta
Din gură grăia:
Icea ces domn bun
Ces domn bun cutare
Visul ce-ai visat
Fost'adevărat:
D'un lac iezerel
Vinul ce l'ăi dat;
Puntea peste el
Masa ce-ai întins;
D'un verde ostrov
Prânzul ce-ai prânzit.
La cap de ostrov
Doi meri d'împletiţi
Tu cu doamna ta;
Sus cam la vârfuri
Prin dalbele flori
Două păsărele
Negre rândunele
Nu sunt păsărele
Ci sunt păhărele
Ce-ai dat vin cu ele;
Jur prejur de meri
Meri mai mititei
Coconaşi de-ai tei;
Jur prejur de lac
Trestică măruntă
Fini ce-ai botezat
Şi ce-ai cununat;
Răchită 'nfloritâ
Vite ce le-ai dat
Icea ces'domn bun
Ces'jupân cutare
Fie-şi sănătos.

Cules dela Neculai Encica.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

COLIND DE BĂIAT MORT

Cutare voinic
La curte slujește
Slujește, strujește
De micșor copil
La domn Constantin
De micșor copil
Cu calul de frâu
Cu ploscuța 'n brâu
Cu clondiru 'n stânga
Cu paharu 'n dreapta
Sus clondir ridică
Paharul să-și umple
La domn că-ți întinse
De greu ce ofta
Paharul vărsa
Pe poală la domn
Pe trupșor de om
Domnul Constantin
Din gură-mi grăia:
Vai, tu, slugă dreaptă
Dreaptă și 'nțeleaptă
Tu rău mi-ai gândit
Rău la capul meu
Și la trupul meu.
Ca să mă omori
Mie ca să-mi iei
Doamna și domnia
Toată avuția
D'alba 'mpărăție.
Cutare voinic
Din gură-mi grăia:
Doamne Constantin
Eu rău n'am gândit
Rău la capul tău
Și la trupul tău
Ca să te omor
Ție ca să-ți iau
Doamna și domnia
Toată avuția
D'alba 'mpărăție.
Ci eu m'am gândit
Peste 'nalțiii munți
La dragii mei frați
Frățiorii mei
Ce-or fi făcând ei?
Caii ce-și hrănesc
In grajd se spetesc
Nu-i pot încurgea
Tot de mila mea
Tot eu m'am gândit
Peste lunci cu flori
La dragi de surori
Surorile mele
Ce-or fi făcând ele?
Cununi ce 'mpletesc
'N cui se vestejesc
Nu le pot purta
Tot de mila mea
Și de jalea mea.
Domnul Constantin
Din gură-mi grăia:
Tu voinic cutare
Tu să mai slujești
Pân'la Sânt Vasile
Când se 'mpart moșiile
Mari boeri s'or strânge
Ei te-or dărui
Cu cal cu rădvan
Cu doispre'ce cai
De negri ca corbii
Și de iuți ca focul
De nu-i cuprind locul
Tu, voinic cutare
Tot tu te-oi mai duce
Peste negrii munți
La dragi de părinți
Ei că te-or vedea
Bine le-o părea
Prânzul ce-or prânzi
L'or putea prânzi
Cu toți dinpreună
Și cu voie bună
Tu voinic cutare
Tot tu te-oi mai duce
Peste nalții brazi
La dragii tăi frați
Ei când te-or vedea
Bine le-o părea

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Caii ce-i hrănesc
I-or putea 'ncurgea
Cu toți dinpreună
Tot cu voie bună.
Tot tu te-oi mai duce
Peste lunci cu flori
La dragi de surori
Cununi ce'mpletesc
Le-or putea purta
Cu toate 'mpreună
Tot cu voie bună.
Iară pe cutare
Dumnezeu să-l ierte.

Cules dela Neculai Encica

COLIND LA PLECAREA DIN CASA UNOR OAMENI BĂTRÂNI

Cetaşe, vătaşe,
Scoal' din cap de masă,
Prinde-a mulțăni
De dar, de pahar,
De colac de grâu,
De vadră de vin.
Găzduță frumoasă,
Rămâi sănătoasă;
Găzduță bătrână,
Noi cu sara bună;
Nouă ni se face
Cam pe uşe 'ncoace;
Noi cu sara bună
Şi cu voie bună.

Cules dela Neculai Encica

LEUL

COLIND DE VÂNĂTOR

Ler oi leo, ler oi, Doamne le[1])
Iar cutare[2]) frate-al nostru
De dimineață se scula
Pe ochi negri se spăla-ră[3])
Cam pe ochi, cam pe obrazu
Biciu'n mână că-şi lua-ră
'n grajd de piatră că-mi intra-ră
Incearcă-şi murgu 'ncearcă-şi [negru
Găsi pe murgu cal mai bun
Cal mai bun şi mai blajin
De'nşelat, de răfturatu
Cum e bun de'ncălecatu.
Iar cutare frate-al nostru
De căpăstru mi-l lua-ră
Şi-afară că mi-l scotea-ră
De-o zebrea că mi-l lega-ră
Tare 'n casă mi-alerga-ră
Să-şi ia arcul şi săgeata
Luă arcul de'ncordatu
Şi săgeata de'nțiglatu
Şi afară că-mi işia-ră
Frumuşel că'ncălica-ră
Frumuşel că le lega-ră
Cu ațica arcului
La ciulpina calului

1) Acest refren revine din două în două versuri
2) Numele celuia la fereastra căruia se colindă.
3) Particulă adăugată din necesitățile cântecului.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Sub poala caftanului
Frumuşel că'ncălica-ră
Cărăruia-şi d'apuca-ră
Cărăruia la vânatu
La vânat peste Bârladu [1])
Vâna ziua, toată ziua
Şi de vară până 'n seară
Când fuse soare 'n diseară
Găsi leul de-adormitu
De-adormit cu faţa 'n susu
Subt o umbră de schindufu
Să-l deştepte nu se'ncrede
Să-l săgete nu se'ndură
Nu-ş' cum murgul strănuta-ră
Şi leul se deştepta-ră
Prinse leul de-a fugi-ră
Si cutare de-al goni-ră
Nici prea mult că mi-l gonia
Până leul obosia
El făcuse cum putuse
Cu leul se-alăturase
Mâna stângă 'n coamă-i puse
Şi cu dreapta mi-l legase
Cu aţica arcului,
La ciulpina calului
Sub poala caftanului
Frumuşel că 'ncălica-ră
Cărăruia-şi d'apuca-ră
Cărăruia drept acasă.
De departe că-mi striga-ră
Ia ieşi maică, ia ieşi taică
De vezi maică ce-ai scăldatu
Ce-ai scăldat, ce-ai legănatu
Ţi-am adus leul legatu
Viuşor, nevătămatu.
Nimeria nu-l auzia
Făr' de-a lui ibovnică
Ibovnica lui cutare
Numai ea că-l auzia
Drept la el că se ducea
Cal din mână că-i lua
Il plimba, îl preumbla
'n grajd de piatră mi-l băga
Fân verde că-i revărsa
Fân cu flori din sărbători
Cosit de două surori
Iar cutare frate-al nostru
El să-mi fie sănătos!

Cules dela Dumitru I. Ionescu (19 ani).

ŞOIMUL

COLIND DE VÂNATOR

Ler oi leo [2])
Cutare [3]) voinicu
Bun cal îşi hrăneşte
D'un cal ş'un ogar
Ş'un vânăt şoiman.
Cal cu ce-şi hrăneşte?
Tot cu orz pisatu
La vânt vânturatu.
Apă din ce-i da?
Apă din năstrapă [4])
Scursă după piatră
Câte-o picătură
Pietrile răsună.
Ogar cu ce-şi hrăneşte?
Cu ciosvârt de miei
De miei sugărei
Dela ciobănei.
Şoim cu ce-şi hrăneşte?
Păsări sburătoare
Prinse după mare.

---

1) Acest amănunt ne face să bănuim o origine moldovenească şi a colindului şi a colindătorilor din Mârleanu.
2) Refren ce se repetă din două în două versuri.
3) Numele celui colindat.
4) Căniţă de lut.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Cutare voinicu
In grajd că-mi intra
Pe murgu bătea
Pe cap și pe spate
Din gură-mi grăia:
Murgule, murgule,
Ce te-ai ofilitu
Și te-ai posmăgitu?
Șoim s'a netezitu.
Murgul că-mi grăia-ră
Stăpâne, stăpâne,
Drag de-al meu stăpân
Șoim s'a lăudatu
C'o să mă întreacă
Și de m'o 'ntrecea
Tu să mă sluțești
Să mă urgiseşti
Picere să-mi tai
La ogar să dai.
Din grajd că-mi eșia
Pe șoim întreba:
Șoimule, șoimule,
Ce te-ai ofilitu
Și te-ai posmăgitu?
Murg s'a netezitu.
Dumnezeu dăduse
Șoimul că-mi grăise:
Stăpâne, stăpâne,
Drag de-al meu stăpân,
Murg s'o lăudatu
C'o să mă întreacă
Murg de m'o 'ntrecea
Tu să mă sluțești
Să mă urgiseşti
Aripa să-mi tai
Aripa din dreapta
Drumul ca să-mi dai
Eu m'oiu hărăni
Prin drae, gunoaie
Prin băligi de cai.
Dumnezeu dăduse
Șoimul că grăise:
Stăpâne, stăpâne,
Drag de-al meu stăpân
Tu vezi să ne scoți
Joi de dimineață
Pe nor și pe ceață
La mărul rotat
La câmp prelungit
Acol' să ne-așezi
Picior la picior
Acol' să ne lași
Noi ne-om întrecea.
Dumnezeu că da
Murgul că-mi grăia:
Dă Doamne pe lume
Sus ceață și vânt
Senin pe pământ
Șoim să rătăciască
Murg să isbutiască.
Dumnezeu dăduse
Șoimul că-mi grăise:
Dă Doamne o ploaie
O ploaie cu ghiață
Cu ghiață răsneață
Murg să potâgniască
Șoim să isbutiască.
Ei că se'ntrecea-ră
Șoimul sus în vânt
Murgul pe pământ.
Dumnezeu dăduse
Sus ceață și vânt
Senin pe pumânt
Șoim s'a rătăcit
Murg a isbutit.
Cutare voinic
Acasă vinea
La masă că-mi sta
Murgul că-mi sosia
Din picior bătea
Din gură-mi grăia:
Stăpâne, stăpâne,
Drag de-al meu stăpân,
Eşi de mă mai plimbă
Și de mă preumblă.
Cutare voinic
Afară-mi eșia
Pe murg îl plimba
In grajd mi-l băga
Fân că-i revărsa
In casă intra
La masă că-mi sta

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

N'apuca să stea
Șoimul că-mi sosia
Pe zid se punea
Din gură grăia:
Stăpâne, stăpâne,
Drag de-al meu stăpân
Eși de mă sluțește
Și mă urgisește
Aripa de-mi taie
Aripa din dreapta
Drumul ca să-mi dai
Eu m'oiu hărăni
Prin drae, gunoaie
Prin băligi de cai.
Cutare voinic
Paloșul își ia
Afară-mi eșia
Ca să mi-l sluțiască
Și să-l urgisiască.
Murgul că-mi grăia:
Stăpâne. stăpâne,
Drag de-al meu stăpân
Nu sluți șoimelul
Că bine ți-o șade
Călare pe mine
Cu șoimul pe mână
Cu ogar de sgardă
Pe la sate rari
Pe la fete mari.
Cutare voinic
Frate de al nostru
Și prea bun creștin
Fie-și sănătos.

Culeș dela Dumitru I. Ionescu .

COLIND DE NĂVODAR SAU PESCAR

Oi leroi leo feți-și mei [1])
Ferice-și doamne ferice
Ferice de ces' domn bun
Ces' domn bun jupân cutare
Că mi-și are nouă feți
Câte-și nouă împletesc
La nevoade de mătase
Împletiră Joi și Vineri
Și Sâmbătă pân' la prânz
Duminecă 'n vas le puse
Lung pe toană că se duse
Dete-o toană, dete două
Dete-o toană până 'n nouă
Și nimic nu folosi.
Grăi și-Arghișan vătafu:
Măi, 'vodari, măi nevodari
Inc'o toană să mai dați
Când fuse toana d'a zecea
Frumos pește că-mi prinseră
Numai cegă și păstrugă
Și galbenă caracudă
Cam în fundul matiții
Prinse puiul Iudiții
Prinsu-l-au d'a mi-l bătea
Cu coada zgârbaciului
Pe fața obrazului
Mi-l bătea și-l ispitia
Și din gur'așa-i grăia:
Spune pui de Iudicioară
Unde-i toana crapului
Potmolul morunului
Liniștea cosacului
Nu-s cum ochi-și d'arunca
Cam departe, cam pe mare
Cam pe mare, cam sub zare
Dincotro soare răsare
Tare vine Iuda mare
Tot strigând și bărătând
Și din coadă flăcărând
Din gură văpăi lăsând:

1) Refren ce se repetă din două în două versuri.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Lăsați puiul, nu-mi băteți
Că el mi-este mititel
Nu știe sama peștelui
Și nici toana crapului
Potmolul morunului
Liniștea cosacului
Dac'aveți nevoade lungi
Din fața pământului
Până'n slava cerului
După mine să veniți
Pește să întepeniți
La muma chetrișului
Iar cutare năvodar
El să-mi fie sănătos.

Cules dela Niculai C. Encica

COLIND DE CIOBAN

Cutare cioban
El când fluera
Oile pornia
Joi de dimineață
Pe nor și pe ceață
Dar unde le-adapă?
In locșor de ploaie,
Dar unde le 'nchide?
Sub cearcăn de lună
La ușe ce-mi pune?
Un berbec lai, lai,
Lai și bucălai
Cu cornițe 'ntoarse
'Ntoarse, răsucite
La vârf poleite
Câte ronturele
Atâtea clopoțele.
Cutare cioban
Cața că-și lua
Cața și cu gluga
Si doisprece câni
Câni tot cățelandri
Drumu-și d'apuca
Pe la sate rari
Pe la fete mari.
Duh de Mare-neagră
La cercan că-mi vine
Dă'n cercan să sară.
D'al berbec lai, lai
Lai si bucălai
Din gură grăia:
Duh de Mare-neagră
Du-te'n mare, du-te
Că de m'oi scula
Și m'oi scutura
Clopote-or suna
Văi or răsuna
Munți s'or dărâma
Cutare cioban
Cân'ni o auzi
Indat'-ar veni
De prin sate rari
De la fete mari
Cața și-o lua
Cața și cu gluga
Și doispre'ce câni
Tot câni cățelandri
Și de te-or vedea
In goan' te-or lua
Cutare cioban
Fie-și sănătos.

Culcs dela Sandu S. Tudor (18 ani)

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

COLIND DE CIOBAN

Ler oi leo
La fântână lină
La colț de grădină
Trec, mi se petrec
Trei fete de grec
D'una-i mai frumoasă
Cu geana sumeasă
Cu sprânceana trasă
Cu cosița groasă
'N chip de jupânească.
Cutare cioban
Calea i-o păzia
Din gură-i grăia:
Fă, fată frumoasă
Cu geana sumeasă
Cu sprânceana trasă
Cu cosiță groasă
'N chip de jupânească
Ce-ai prujit cu mine
De ești d'a mea seamă
Si d'a mea potrivă?
Cea fată frumoasă
Din gură-i grăia:
Cutare cioban
Nu sunt d'a ta seamă
Nici d'a ta potrivă
Cutare cioban
Din gură grăia:
Fă, fată frumoasă
Cu geana sumeasă etc.
Vezi tu ori nu vezi
Colo'n munți cărunți?
Nu-s cărunți de fel
Ci-s cărunți de oi
De oi d'ale mele.
Printre mielușele
Negre ciulpănele
Nu sunt ciulpănei
Ci sunt ciobănei
Tot ciobani d'ai mei
Stă'n ghegi rezemați
Ei de-or fluera
Oile-or mâna
Peste lunci cu flori
Flori de sărbători
Și le-or aduna
Mănunchi le-or făcea
In ghegi le-or punea
Și le-or tot purta
Pe la zile mari
Pân' la bobotează
Când preoți botează
Creștini creștinează
Tineri și bătrâni
Și pe noi de-arândul
Cutare cioban
Fie-și sănătos.

Cules dela Eucica C. Neculae

COLIND DE FEREASTRA

Astă seară-i seară mare,
Seara mare-a lui Ajun:
Mâine-i ziua lui Crăciun
Când s'a născut Dumnezeu
Mititel și'nfășățel.
Dar în ce mi-e 'nfășățel?
In flori de măr mi-e 'nfășățel.
De-a lui mare' bucurie
Crâng uscat frunze mi-a dat,
Câmp pârlit mi-a odrăslit;
Văi adânci mi-au isvorât.
Dar și câinii de jidani
Ei de veste că-mi prindeau
Pruncul că mi-l căutau
Tot din vad în vad
Și din sat în sat
Și din casă 'n casă
Și din masă 'n masă

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Ca să mi-l găsiască.
Dar şi Maica Precista,
Ea de veste cum prindea,
Cărăruia-şi apuca,
Cărăruia sus la munte.
Urcă unul, urcă doi,
Urcă munţii pân' la trei.
Când în munte de-al treilea,
Fiu din braţe jos lăsa,
Trupuşoru-şi odihnea,
Ochi-şi negri d'arunca
Inapoi pe urma sa.
Tare-mi vine sfânt Ion
Tot strigând şi bărătând
Şi din gur'aşa grăind:
Mai ia-ţi, maică,
Fiu la braţe
Si-aide maică mai nainte,
Că ştiu maică trei râuri,
Trei râuri, trei pârâuri,
Râu de vin şi-altul de mir,
Şi-unu de-apă limpejoară.
In ăl de apă să-l scăldăm
Cu vin bun să-l botezăm
Cu mir sfânt să-l miruim,
In văsmânt să-l primenim,
Nume bun să-i dăruim,
La icoane să-l năltăm,
Sus, mai sus, să-l ridicăm,
Sus, în cer să locuiască,
Jos norod să stăpâniască.
Sănătate 'n ceste case!

Culeş din gura lui Marin G. Ruse, flăcău de 19 ani.

Publicată de **C. Brătescu.**

Notă. Satul Mârleanu, aşezat lângă lacul cu acelaş nume, în apropierea Dunării, la sud pe Cernavoda, avea după statistica din 19 Dec. 1912, 1472 suflete. Toţi locuitorii erau Români dobrogeni-vechi, afară de 12 colonişti, repartizaţi astfel după locul de origină: 1 din Dorohoi, 1 din Bacău, 3 din Ialomiţa, 2 din Prahova, 2 din Olt, 1 din Vlaşca, 1 din Durostor şi 1 din Transilvania. (C. B.).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea

Condițiunile ei juridice și chipul cum se stăpânește.

Un principiu de drept internațional public cere ca drepturile patrimoniale să fie respectate în tratatele dintre State care au ca rezultat desmembrarea lor. Chiar tratatul încheiat la București, în ziua de 7 Maiu 1918, prin care ni se lua Dobrogea și se da Bulgariei, prevede, prin art. XII, acest principiu, care ar fi putut să fie și subînțeles; și, să recunoaștem, o asemenea inserțiune nu e puțin lucru, când vine din partea unor inamici furioși, cari considerau tratatele ca simple «petece de hârtie» și nesocoteau sistematic, ba chiar ostentativ și cu vădită plăcere, toate principiile dreptului ginților, care se știe că până când Liga Națiunilor va impune norme noui, nu au altă sancțiune decât aceea a forței, a superiorității de forță. E deci, important să se știe: *cui și în ce proporție aparține,* **ca proprietate privată**, *solul Dobrogei?* pentru ca să se vadă și mai lămurit ce fel de țară s'a încercat a se deslipi dela România și a se dărui Bulgariei și cât de serioase sunt pretențiunile vecinilor noștri dela Miazăzi asupra provinciei noastre transdanubiene.

Inainte de a răspunde la această chestiune, o scurtă lămurire asupra chestiunilor juridice a preprietății rurale dobrogene, în trecut și în prezent, o credem necesară[1]).

Organizația originară a proprietății rurale dobrogene stând în legislația Imperiului Otoman, (dela care Dobrogea a fost des-

---

1) Pentru mai simple detalii, trimitem pe cetitor la *Studiul* nostru asupra proprietății rurale din Dobrogea, un volum de 359 de pagini, apărut în tipografia „Ovidiu" din Constanta la 1907.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

lipită pentru a fi dată în parte României și în parte Bulgariei), vom spune mai întâi câteva cuvinte asupra condițiunei sale juridice în legislația otomană și apoi vom arăta dacă, și în acest sens, această condițiune s'a schimbat de Români în Dobrogea-veche și de Bulgari în Cadrilater.

* * *

Codul proprietății fonciare otoman din 21 Aprilie 1858 distinge cinci feluri de pământuri, și anume:

1) pământurile «**mülk**» proprietatea absolută, *plenum dominium*, aparținând particularilor cu acel drept *utendi, fruendi et abutendi*, care caracterizează proprietatea cviritară;

2) pământurile «**muriè**»: domeniul public, proprietatea fiscului — *Beit-ul-mal*, — dată în folosința particularilor în anume condiții și cu anume îndatoriri, specificate de legea civilă;

3) prmânturile «**mevkufè**» (de care țin «**vacuf**»-urile): bunurile de mână moartă, proprietatea instituțiunilor religioase și de binefacere;

4) pământurile «**metrukè**»: terenurile lăsate pentru uzagiul public în genere, (cum sunt: drumurile, pieţele publice, bâlciurile, locurile afectate cultului religios etc.), sau unor anumite orașe, sate sau regiuni, (cum sunt: arile comunale, islazurile, pădurile și crângurile numite *baltalâk*-uri); și

5) pământurile «**mevat**»: proprietatea «moartă», *res nullius*, adică locurile sterpe și depărtate de centrele locuite, susceptibile de a deveni proprietate privată prin ocupațiune și «vivificare».

Aceste cinci categorii de terenuri, se subîmpart, la rândul lor, după origină (în *uchriè*: cele luate ca pradă de războiu și împărțite între învingători, *kharadjè*: cele lăsate în posesiunea învinșilor, cu obligațiunea de a plăti «haraciul», impozit fix anual și impozit proporțional ce putea fi ridicat până la jumătatea recoltei, etc.); după jurisdicție (civilă — *Kanun*, — sau religioasă — *Șeriat* —); după administrație (a fiscului, sau a ministerului *Evkaf*-urilor), și după alte distincțiuni, Toate însă, fără deosebire, cu mențiunea categoriei lor, sunt înscrise în registrele Arhivei imperiale — *Defterhané* — purtând fiecare în frunte sigiliul Sultanului domnitor — *tugrà* — și ordinul imperial de deschidere —*hatihumaiun*,—fără ca vreo îndreptare să se facă în ele altfel decât în virtutea unei deciziuni imperiale — *firman*, — transcrisă

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

în întregime, şi fără ca înscrierea în falş să fie admisibilă, simpla înscripţiune făcând deplină dovadă a conţinutului.

Vom observa, de altminteri, dela început, că din punctul de vedere al chestiunei ce ne preocupă nu toate categoriile de terenuri, pe care codul proprietăţii fonciare otoman le distinge, prezintă acelaş interes. Pamânturile *„miriè“* au, sub acest raport, o însemnătate covârşitoare, nu numai pentrú că ele cuprind locurile de cultură, izlazurile, pădurile şi toate domeniile ce nu sunt proprietate privată şi nu au o destinaţie specială, — adecă cea mai mare parte a solului din întreg Imperiul otoman, — ci şi pentru că, (exceptând câteva mici proprietăţi *„vacuf“*, aparţinând unor geamii), *toată proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea-veche şi din Cadrilater erà, sub dominaţiunea otomană, proprietate* **„miriè“** *— domeniul statului, — şi ca atare a fost transmisă statului român şi celui bulgar.*

Caracteristica acestei categorii de terenuri, (care la origină fuseseră proprietăţi private şi s'au încorporat domeniului public la epoca marilor cuceriri), este că *nuda lor proprietate — «rakkaba» — aparţine fiscului şi numai dreptul de folosinţă particularilor*, prezentând astfel multe asemănări cu proprietatea noastră emfiteotică sau embaticară.

Detentorii de terenuri *miriè* plătesc fiscului, odată pentru totdeauna, o taxă — *muadjelè*, — în schimbul unui titlu de detenţiune — *tapù*, — care le asigură folosinţa, şi apoi, în fiecare an, *dijmă* din recoltă, de ordinar $^1/_{10}$; ei au obligaţiunea de a cultivà pământul, sub sancţiunea de a-l pierde, dacă-l lasă necultivat trei ani consecutivi, fără scuză legală.

Deşi nuda proprietate aparţine statului, totuşi detenţiunea imobiliară *miriè* poate formà obiectul a diferite contracte şi chiar acte de dispoziţie între detentori şi terţiile persoane. E bine înţeles că, în acest din urmă caz, ceea ce se transmite prin vânzare — *firagh* — şi prin actele de ultimă voinţă — *intical* — nu e nuda proprietate, care este şi rămâne *extra commercium*, ci numai dreptul de folosinţă: o aplicaţiune a principiului că nimeni nu poate trece altuia mai multe drepturi decât are el însuşi.

Să adăugăm că pe terenurile *miriè* se pot altoi drepturi de proprietate absolută — *mülk* — (cum sunt arborii, plantaţiile, construcţiunile, etc.) şi că dreptul de succesiune la aceşte bu-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

nuri, *mirié*, şi chiar ordinea succesorală în privinţa lor, sunt în chip deosebit reglementate de legea specială din 17 Muharem anul hegirei 1284.

* * *

Legiuirile otomane, cu toată inextricabila lor complicaţie, s'au menţinut şi aplicat în Dobrogea-veche trei ani şi jumătate după anexare, până la 3 April 1882, când, promulgându-se legea pentru regularea proprietăţii rurale dobrogene, s'a stabilit, în chiar primul ei articol, principiul că pe viitor, «proprietatea din Dobrogea, de orice natură, se dobândeşte, se conservă, se transmite şi se pierde conform legilor în vigoare în România din stânga Dunării».

Reforma înfăptuită cu legea din 3 Aprilie 1882 e una din cele mai însemnate prin consecinţele ei pentru desvoltarea economică, socială şi naţională a provinciei noastre transdunărene.

Principiul ei fundamental putem spune că e unul singur: *unificarea regimului proprietăţii dobrogene cu cel din restul ţării*, şi legiuitorul şi guvernul român au ajuns la acest rezultat cu respectarea tuturor drepturilor din trecut şi cu o largă înţelegere a rolului şi datoriei ce incumbă statului în raporturile sale cu cetăţenii.

Toată economia legii stă în două măsuri, în jurul cărora se grupează celelalte dispoziţiuni secundare:

1. *desfiinţarea «dijmei" prin răscumpărare, adică transformarea vechei deţenţiuni „mirié" în proprietate absolută;* şi

2. *vinderea domeniilor statului, în condiţiuni avantajoase pentru cumpărători, spre a se puteà colonizà cu plugari provincia pustiită de războiu.*

In fapt, iată cum s'a procedat:

S'au verificat, cu registrele originale, vechile titluri de deţenţiune — *tapù*-urile — de o comisiune, la care s'a ataşat un trimis al Arhivelor imperiale din Constantinopol, şi detentorilor cari şi-au pierdut titlurile li s'a permis să-şi constitue altele, cu martori, înaintea Tribunalelor; s'au comasat, apoi, vechile deţenţiuni, şi s'au delimitat perimetrele satelor, în proporţie cu populaţia lor, ţinându-se seamă şi de viitoarea lor extensiune şi adăugându-li-se, în aceiaş proporţie, izlaz comunal şi pădure sau loc de plantaţie; pe urmă, s'a procedat la parcelare, indi-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

vidualizându-se lotul fiecărui titular, în suprafața din titlul verificat și admis; și în sfârșit s'a vândut, treptat-treptat, în loturi mici, până la 10 hectare, micilor plugari și în loturi mari, până la 100 de hectare, celor cari puteau face o cultură mai întinsă, — dându-se totdeauna preferință Dobrogenilor, fără deosebire de naționalitate, — domeniile statului, compuse din tot restul terenurilor de cultură și de pășune; după deosebirea proprietăților comunale și individualizarea celor private.

Astfel, Dobrogea-veche s'a putut repede colonizà, și pământul ei părăginit, devenit în cea mai mare parte proprietate absolută privată, a fost pus imediat în valoare de o populațiune harnică, întreprinzătoare și doritoare de progres.

* * *

Cu totul altfel s'a procedat în Bulgaria, care și-a redobândit viața de stat și și-a alipit partea de Miază-zi a Dobrogei la aceiaș epocă, primind dela Turci proprietatea rurală în aceleași condițiuni juridice ca și noi.

In Bulgaria s'a legiferat mult, poate chiar prea mult, *dar o reformă în înțelesul adevărat al cuvântului, o reformă care să schimbe ceva din vechea organizare a proprietății, nu s'a făcut,*

Administrația armatelor rusești de ocupațiune a legiferat, și dispozițiunile ei figurează încă în fruntea tuturor colecțiilor de legi fonciare bulgărești; Sobrania a legiferat și ea; a legiferat și guvernul prin o serie de *ucaz*-uri, regulamente și circulări, care toate au în Bulgaria putere de lege. Dar toată această lungă serie dn dispoziţiuni legislative lasă neatinsă condițiunea juridică a proprietății, considerată în însăș concepția ei. Chiar legea din 3 Ianuarie 1893, prin care se decide înlocuirea vechilor titluri turcești cu titluri în limba bulgară, și legea din 18 Mai 1901, prin care se înlocuește *dijma* în natură cu un impozit special, sunt niște simple măsuri fiscale, întru cât titlurile bulgărești conferă *aceleași* drepturi ca și *tapù*-urile turcești, iar *dijma tot dijmă rămâne,* fie că se percepe în natură, fie că se percepe ca impozit bănesc.

Aceasta fiind starea legislațiunii fonciare în Bulgaria, rezultă că terenurile de arătură, izlazurile, pădurile, etc., care constituesc marea majoritate a solului din regatul vecin, *au rămas până în ziua de astăzi tot ceea ce au fost sub Turci:*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

terenuri *miriè*, aparţinând, ca nudă proprietate, în perpetuitate, statului, şi numai ca drept de folosinţă particularilor.

Acest caracter al proprietăţii rurale din Bulgaria, — asupra căruia nu putem atrage îndeajuns atenţiunea,—a fost recunoscut şi de jurisprudenţa bulgară. Curtea de Casaţie din Sofia. d. ex., prin decizia No. 322 din 7 Septembrie 1890, stabileşte, în considerente formale, că *proprietatea rurală din Bulgaria păstrează organizaţia şi caracterul ei originar de proprietate „miriè" din legislaţia turcească.* Din contră, în Rumelia-orientală detenţiunea imobiliară *miriè* a fost transformată în proprietate absolută *mülk*, printr'o decizie specială a sultanului Abdul Hamid din 15 Iulie 1885; şi aceiaşi Curte de Casaţie din Sofia, prin o altă decizie, cu No. 346, din 13 Noembrie 1891, constată faptul, arătând că *renunţarea sultanului la drepturile statului profită numai „cetăţeniior liberaţi" din Rumelia-orientală, nu şi celor din Bulgaria propriu-zisă, deoarece* — accentuiază menţionata decizie — *aci nu s'a schimbat nimic din vechile condiţiuni şi proprietatea rurală continuă să-şi păstreze caracterul ei, „miriè", din trecut.*

In primăvara anului 1914, prin legea organică din 1 Aprii, legiuitorul nostru a căutat să schimbe această condiţie juridică a proprietăţii în partea Cadrilaterului anexată la 1913, conducându-se de normele de care s'a condus legiuitorul din 1882 pentru Dobrogea-veche, *în scopul de a ajunge la acelaş regim fonciar în tot cuprinsul ţării;* dar evenimentele ce s'au desfăşurat de atunci încoace n'au permis punerea în aplicare a legii în această privinţă.

Regularea chestiunii proprietăţii imobiliare rurale în Dobrogea-nouă ar fi trebuit să înceapă cu verificarea vechilor titluri de detenţiune. Dacă aceasta s'ar fi putut face, s'ar fi văzut ce suprafeţe se deţin de Bulgari prin uzurpări abuzive şi prin spoliaţiunea vechilor detentori turci. nevoiţi să-şi ia lumea în cap şi să emigreze, părăsindu-şi pământurile şi căminurile, de răul prigonirilor la care erau expuşi din partea autorităţilor onorabililor colonişti tăbărâţi din Balcani în Cadrilater după 1878. In darea sa de seamă asupra judeţului Caliacra pe anul 1915, prefectul G. Georgescu (p. 62) dă în această privinţă exemplul tipic al fraţilor Costoff din Poiraz, comuna Pcelarovo, «cari, prin violenţă, în urma constituirii statului bulgar, au desfiinţat satul populat de Arabi, au acaparat vatra satului, tot

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

bozluc-ul şi orice alte terenuri libere ale statului, astfel că astăzi stăpânesc peste 2000 ha., pe când, după toate actele bulgăreşti de impuneri şi după toate registrele de proprietate, nu trebue să aibă în stăpânire decât maximum 759 ha».

* * *

După aceste lămuriri, revenim la întrebarea: *cui şi în ce proporţie aparţine,* **ca proprietate privată,** solul Dobrogei?

Dacă în privinţă Cadrilaterului e cu neputinţă să dăm deocamdată un răspuns, pentru motivele mai sus expuse, nu rămâne mai puţin interesant să se cunoască întinderea proprietăţei private din Dobrogea-veche, chipul cum e împărţită şi proporţia în care se stăpâneşte de locuitorii ei, consideraţi din punctul de vedere al naţionalităţii lor de origină, — în special de Români şi de Bulgari.

Iată câteva cifre în această privinţă:

In 1903 proprietatea privată din Dobrogea-veche erà de **615.821 ha.,** din care: *431.862* în judeţul Constanţa şi *183.959* în judeţul Tulcea.

Ea se împărţià, după întindere, în chipul următor:

SUPRAFAŢA	JUDEŢELE		DOBROGEA	%
	Constanţa	Tulcea		
Dela 0— 10 ha.	103.603	128.490	232.093	37.7
„ 10— 25 „	109.180	32.326	141.506	22.9
„ 25— 50 „	44.176	15.652	59.828	9.7
„ 50—100 „	33.959	3.767	37.726	6.2
Peste 100 „	140.944	3.724	144.668	23.5
Total . . .	431.862	183.952	615.821	100.0

Cum nu există o limită hotărâtă şi în general admisă între proprietatea *mică, mijlocie* şi *mare* (ca variind după ţări, după fertilitatea şi rendimentul solului, după ceea ce legile dispun în această privinţă şi după alte criterii), dacă admitem pentru Dobrogea-veche ca proprietate mică acea dela 0 la 10 ha., ca proprietate mijlocie acea dela 10 la 100 de ha. şi ca proprietate mare acea de peste 100 de ha., atunci proporţia dintre cele trei feluri de proprietăţi ar fi fost, la 1903, următoarea:

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

PROPRIETATE	Jud. Constanța		Jud. Tulcea		DOBROGEA	
	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%
Mică	103.603	16.91	128.490	20.71	232.093	37.62
Mijlocie	187.315	30.56	51.745	8.32	239.060	38.88
Mare	140.944	22.89	3.724	0.61	144.668	23.50
Total	431.862	70.36	183.959	29.64	615.821	100.00

Cum se vede, proprietatea mică (37.62 %), proprietatea mijlocie (38,88 %) și proprietatea mare (23.50 %) s'au desvoltat paralel și armonic.

In special proprietatea mijlocie trebue să ne reție atențiunea. Ea eră la 1903 de 939.060 ha., reprezentând 38.55 % din totalul proprietății private dobrogene, *pe când în restul țărei de abiă ajungea proporția de 4.4 %!*

Aceasta explică buna stare relativă a plugarilor din Dobrogea, cum și numeroasele lucrări de interes public, ca școli, biserici, primării, spitale, etc. ce s'au făcut aci, *din inițiativă privată*, în cursul celor 40 de ani de dominațiune românească.

Dacă considerăm proprietatea dobrogeană din punctul de vedere al naționalității de origină a proprietarilor, ea se stăpâneà, la 1903, în chipul și în proporțiile specificate în tabloul ce urmează:

Naționalitatea Proprietarilor	SUPRAFAȚA STĂPÂNITĂ							
	0—10 ha		10—100 ha.		Peste 100 ha.		Dobrogea	%
	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea		
Români	61.138	42.000	152.672	19.432	115.849	1.696	392.787	63.
Bulgari	12.979	47.737	15.029	21.515	11.497	1.197	109.954	17.
Musulmani	24.726	10.253	14.669	4.612	4.724	300	59.284	9.
Ruși (și Lipoveni)	1.818	20 513	908	1.390	200	—	24.828	4.
Germani	1.771	4.876	2.579	4.160	3.301	131	16.818	2.
Alte națiii	1.172	3.111	1.458	636	5.373	400	12.150	2.
Total	103.603	128.490	187.315	51.745	140.944	3.724	615.821	100.

Cum se vede, Românii stăpâneau, în 1903, suprafața de **392.789 ha**. din proprietatea privată dobrogeană, reprezentând **63.8 %** din suprafața ei totală, adecă *aproape două treimi*, pe când

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

toți conlocuitorii lor de alte origini, la un loc, stăpâneau restul de *223.034 ha.*, reprezentând *36.2%*, adecă ceva mai mult decât o treime, iar Bulgarii *109.954 ha.* sau *17.9%*.

Proprietatea mijlocie, de 239.060 ha., — repetăm, cu deosebire interesantă în Dobrogea, — se posedă, după naționalități, în chipul următor:

Naționalitatea Proprietarilor	SUPRAFAȚA PROPRIETAȚEI MIJLOCII							
	10—25 ha.		25—50 ha.		50—100 ha.		Dobrogea	%
	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea		
Români	92.412	15.856	34.327	3.031	25.933	545	172.104	72.0
Bulgari	8.183	8.350	3.631	10.591	3.215	2.574	36.544	15.2
Musulmani	6.812	3.074	4.249	1.158	3.608	380	19.281	8.1
Ruși (și Lipov.)	280	1.223	558	83	70	84	2.298	1.0
Germani	1.223	3.611	872	549	484	—	6.739	2.8
Alte națiĭ	270	212	539	240	649	184	2.094	0.9
Total	109.180	32.326	44.176	15.652	33.959	3.767	239.060	100.0

Românii singuri stăpâneau, adecă, **172.104 ha.**, proprietate mijlocie, sau **72%**, toate celelalte naționalități laolaltă *66.956 ha.*, sau *28%*, iar Bulgarii *36.544 ha.*, adecă 15.2%.

Dacă acum vom raportà numărul hectarelor stăpânite de fiecare naționalitate, în 1903, la numărul de suflete cu care ele figurează în statistica aceluiaș an, pentru a vedeà ce suprafață revine de suflet, vom ajunge la următorul rezultat:

NAȚIONALITATEA	Populația	Proprietatea		Proporția	
		Ha.	m. p.	Ha.	m. p.
Români	145.228	392.787	—	2	7.046
Bulgari	41.978	109.945	—	2	6.193
Musulmani	35.964	35.964	—	1	6.550
Ruși (și Lipoveni)	31.119	31.119	—	0	7.978
Germani	8.210	8.210	—	2	0.483

Și din acest punct de vedere, deci, Românii se găsiau în fruntea celorlalte naționalități, cu 2 ha. 7046 m. p. de suflet.

In sfârșit, dacă vom apropià pe Bulgari de Români, pentru a vedeà cât stăpâneau fiecare ca mică, mijlocie și mare proprietate, și care e proporția la sută a proprietății lor în raport cu întreaga proprietate privată dobrogeană, iată rezultatul la care paralela ne va duce:

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Proprietate	ROMANI				BULGARI			
	Constanța	Tulcea	Total	%	Constanța	Tulcea	Total	%
Mică	61.138	42.000	103.138	16.$_8$	12.979	47.737	60.716	9.$_8$
Mijlocie	152.672	19.432	172.104	27.$_9$	15.029	21.515	36.544	6.$_1$
Mare	115.849	1.696	117.545	19.$_1$	11.497	1.197	12.694	2.$_1$
Total	329.659	63.128	392.787	63.$_8$	39.505	70.449	109.954	17.$_9$

In privința proprietății mici, Bulgarii întrec, adecă, pe Români, dată fiind proporția lor numerică, dar în privința proprietății mijlocii 27.$_9$% față de 6.$_1$%) și în privința proprietății mari (19.$_1$% față de 2.$_1$%), deosebirea e mare în avantajul Românilor.

* * *

Dar datele din 1903 sunt cam vechi. De atunci încoace s'au petrecut fapte și schimbări de care trebue să ținem socoteală.

Mai întâiu, statul a deposedat pe unii împroprietăriți cari nu s'au așezat efectiv la pământurile lor, sau n'au achitat, la termenele prescrise de lege, anuitățile prețului acelor pământuri; în cele mai multe cazuri, însă, loturile celor deposedați pentru aceste motive au fost redate titularilor, de îndată ce se stabileau la pământ și se aduceau la curent cu plata ratelor, așa încât împuținarea proprietății mici prin deposedări e relativ neînsemnată.

Pe de altă parte statul a făcut o sumă de noui împroprietăriri de însurăței, veterani și plugari fără pământ, originari atât din Dobrogea, cât și din România-veche. Chiar în anul următor (1904) el a împroprietărit *5950 de asemenea familii* (4.033 în jud. Constanța și 1.917 în jud. Tulcea), dintre care *5864 românești* și numai restul de 86 de alte origini.

Prin înstrăinări în nici un caz proprietatea mică nu s'a putut împuțină, de oarece loturile până la 10 ha. sunt declarate prin lege inalienabile.

Mulți proprietari mici, însă, au devenit proprietari mijlocii, pentru că micul plugar dobrogean, în general muncitor și econom, n'a pierdut nici o ocazie când puteà să mai cumpere pământ, — câte hectare găseà de vânzare și puteà să cumpere, fie din loturile mari, fie din pământurile cu *tapù* devenite proprietate

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

absolută şi deci înstrăinabile, — adăugându-l la lotul mic de 10 ha. cu care a fost împroprietărit.

In ce priveşte loturile mari, de 100 ha., statul, în ultimele două decenii, a suspendat vânzarea lor, rezervând disponibilităţile exclusiv la împroprietărirea micilor plugari fără pământ. Proprietatea mare, aşa dar, n'a putut creşte prin cumpărări de teren dela stat, ci tot numai prin transacţiile şi mutaţiunile dintre particulari, şi anume înglobând şi ea o parte din aceiaşi veche deţenţiune *miriè*, transformată în proprietate absolută, în acelaş timp, însă, ea s'a mai şi fragmentat prin moşteniri şi vânzări parţiale.

Toate aceste schimbări şi prefaceri, survenite prin jocul firesc al împrejurărilor, au profitat, cum vom vedeà, proprietăţii mijlocii, care a crescut mereu, atingând proporţii ce în puţine ţări se întâlnesc şi ajungând să fie de aproape ½ din suprafaţa totală a proprietăţii private dobrogene.

* * *

Recensământul general din 1905 găseşte proprietatea privată din Dobrogea sporită cu *69,536 ha.*, atingând cifra de **685.357 ha.** (faţă de 615.821, cât erà cu doi ani mai 'nainte, în 1903), şi anume:

456.197 ha. în jud. Constanţa, — şi

229.160 » » » Tulcea.

Această proprietate se descompuneà, după suprafaţă, în ambele judeţe şi în toată Dobrogea, precum urmează:

PROPRIETATE	JUDEŢELE				DOBROGEA	
	Constanţa		Tulcea			
	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%
Mică	108.953	15.88	112.937	16.47	221.890	32.35
Mijlocie	207.666	30.30	98.368	14.35	306.034	44.65
Mare	139.578	20.36	17.855	2.54	157.433	23.00
Total	456.197	66.54	229.160	33.46	685.357	100.00

Adecă, proprietatea mică: *221.890 ha.* faţă de 232.093, cât fusese în 1903, proprietatea mijlocie: *306.034* faţă de 239.060, şi proprietatea mare: *157.433* faţă de 144.668.

Sporul de 69.536 ha. ce semnalăm mai sus pentru acest

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

doi ani (24.371 ha. în jud. Constanţe şi 35.201 în jud. Tulcea) nu profită, cum se vede, micii proprietăţi, pe care o găsim, din contra, împuţinată cu 10.203 ha., ci proprietăţii mijlocii, care se prezintă cu un spor de 66.964 ha. şi proprietăţii mari, crescută şi ea cu 12.765 ha.

Oricât de probabile ar fi oarecare mici deosebiri de constatări între prima statistică, — administrativă, — şi cea de a doua, — fiscală, — e în afară de orice îndoială că cea mai mare parte a acestui spor se explică prin împrejurările mai sus enumerate: împroprietăriri din nou şi transferări de proprietate prin acte de dispoziţie şi de ultimă voinţă între particulari; iar în ce priveşte creşterea atât de accentuată a proprietăţii mijlocii, ea se explică prin faptul că, după cum am mai spus, către acest tip converg, în mersul lor evolutiv, şi proprietatea mică şi proprietatea mare într'o ţară de plugari harnici şi strângători, cari iubesc pământul şi caută a şi-l procură cu toate jertfele, pentru a-şi aplică apoi pe el munca lor rodnică şi stăruitoare. Şi dovada acestei afirmaţiuni stă în faptul că cea mai mare parte a proprietăţii mijlocii e acea care trece peste 10 ha. şi ajunge la 50, iar partea cea mai mică e acea care trece de 50 ha. şi merge până la 100: în prima categorie se găsiau proprietăţi în suprafaţă de *264.756 ha.* (175.148 în jud. Constanţa şi 89.608 în jud. Tulcea), iar în a doua, proprietăţi în suprafaţă numai de *41.278 ha.* 32.518 în jud. Constanţa şi 8760 în jud. Tulcea).

* * *

Recensământul din 1905 fiind o lucrare pur fiscală, care, consideră proprietatea numai ca material impozabil, nu cuprinde — şi nu i se poate cere să cuprindă, — date şi lămuriri în privinţa naţionalităţii de origină a proprietarilor; dar rezultatele pe care le constată, din acest punct de vedere, statistica administrativă din 1903 rămân ca baze serioase de judecată şi pentru viitor. Trebue numai să ţinem seamă că schimbările ce au survenit de atunci încoace, fie în privinţa suprafeţei de pământ trecută din domeniul public în proprietatea privată, fie în privinţa numărului de proprietari ce s'au adăugat la cei constataţi atunci, *au profitat mai cu seamă elementului românesc.*

Nu citâm cazuri, căci ar fi prea numeroase, fără a le puteă menţionă pe toate, dar e notoriu că numai în cursul acestor

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

10—12 ani din urmă un însemnat număr de proprietăți rurale, care au aparținut străinilor de origină, au trecut, prin mutațiuni voluntare, în stăpânirea Românilor, după cum iarăși e notoriu că dacă, în primii ani după anexare, vechii detentori căutau să-și vândă pământurile cu câte 20—30 de lei hectarul și nu găsiau cumpărători, acum, în cele din urmă plugarii români ofereau câte 800—1000 de lei pe hectar și nu găsiau pământ de vânzare.

Ținând seamă de această constantă creștere a proprietății private din Dobrogea și de progresiunea în care proprietatea românească a crescut în chip constant, putem afirmă că, *în ajunul intrării noastre în război, proprietatea privată din Dobrogea era de* **peste 720.000 de hectare** *și că proporția în care o stăpâneau Românii era de* **72—75%**.

In fața acestei situațiuni de fapt. abiă dacă mai simțim nevoia să ne întrebăm: *Cine ar fi putut face, ori, cum ar puteà fi vreodată* **bulgărească** *o țară al căreia sol se posedă* **de Români,** *în proporție de* **trei pătrimi**, *ca proprietate privată absolută, pe care și tratatele cele mai silnice și mai neomenoase trebuc să declare că o recunosc și o respectă?!*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

DOUA STATISTICI ETNOGRAFICE GERMANE IN DOBROGEA

Prima, și cea mai veche, se află în posesia D-lui Vlădoianu, secretarul primăriei din Constanța. Poartă titlul: «Einwohner Verzeichnis im Bereich der Deutschen Etappen-Verwaltung in der Dobrudscha, nach dem Stande vom 15 Mai 1917»= Statistica locuitorilor din zona administrației etapelor germane din Dobrogea, după situația din 15 Mai 1917. E o copie în manuscris, și cuprinde, pe șase coloane, cifrele globale ale naționalităților din cele șase subdiviziuni administrative ale etapelor germane. O reproducem întocmai după original, respectând ordinea în care au fost înșirate diferitele neamuri — s'ar putea numi ordine de preferință, sau de simpatie, — și adăugând doar totalurile de sub coloane:

Nr.	Localitatea	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruși	Alții	Total
1	Constanța	1503	1515	10780	9457 [1])	516	2937	26708
2	Medjidia	1528	311	9299	19171	6	1149	31464
3	Cara-Omer	555	697	7125	6896	21	94	15388
4	Cuzgun	9	7218	4907	19110	6	914	32164
5	Cogealac	1738	18243	813	2448	3932	742	27916
6	Hârșova	—	926	2142	30908	1584	122	35682
	Total	5333	28910	35066	87990	6065	5958	169322

1) După statistica noastră din 1 Ian. 1913, numai în orașul Constanța trăiau 15.663 Români! Iar statistica germană găsește pentru acest oraș și alte 31 sate dinprejur, cari sunt socotite în subzona de etape Constanța, abia 9457! De aci ne putem da seama ce exod grozav însoțit de mortalitate a îndurat martira populație românească în grozava iarnă a anului 1916!

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In ordinea însemnătăţii lor numerice, prin urmare, naţionalităţile se clasifică astfel, după acest tablou:

I Români	: 87.990	sau 51.97 %	(majoritate absolută)
II Turci-Tătari	: 35.066	sau 20.71 %	
III Bulgari	: 28.910	sau 17.00 %	
IV Ruşi	: 6.065	sau 3.65 %	
V Germani	: 5.333	sau 3.15 %	
VI Alţii	: 5.958	sau 3.52 %	

A doua statistică, aceasta tipărită într'o broşură de opt pagini, cuprinde rezultatele recensământului dela 15 Februarie 1918 şi poartă titlul: «Einwohner-Verzeichnis im Bereich der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha, nach dem Stande vom 15 Februar 1918». Un exempiar se află în posesia d-lui locot. Cagin dela baza militară franceză din Constanţa.

Pe prima pagină se dă un tablou statistic rezumativ, ca şi cel din manuscrisul mai sus pomenit, însă cu oare care diferenţe de cifre, iar pe celelalte pagini se dă statistica naţionalităţilor pe sate. Broşura aceasta ne pune astfel în măsură a cunoaşte pe deoparte întinderea teritorială a zonei etapelor germane în Dobrogea, iar de alta ne dă posibilitatea a trage oare care concluzii, la care ne silesc cifrele, prin comparaţie cu ultima noastră statistică de la 1 Ian. st. n. 1913.

Administraţia epapelor germane cuprindea întreg judeţul Constanţa, plus o parte din sudul jud. Tulcea până la o linie între Dunăre şi lacul Razim, care ar trece imediat spre nord de satele: Ostrov, Aigâr-Amet, Orumbei, Topolog, Baş-Punar, Slava-Rusească, Caugagia, Canlâ-Bugeac, Paşa-Câşla şi Jurilovca. La nord de această linie, până în Dunăre, administrau etapele bulgare. Criteriul după care s'a făcut această diviziune, precum şi subdiviziunile ce ni le arată statistica germană, este de natură economică şi nu ţine seamă de împărţirile noastre administrative.

Iată şi tabloul rezumativ al recensământului din 15 Februar 1918.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

No.	Localitatea	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Alţii	Total
1	Constanţa	1502	1525	9536	8586	731	3450	25330
2	Medjidia	1559	249	5810	23152	8	538	31316
3	Cara-Omer	609	628	6175	9735	20	685	17852
4	Cuzgun	12	7814	5398	19612	1	319	33156
5	Cogelac	1727	18092	825	3040	4031	1166	28881
6	Hârşova	21	850	1708	21905	1163	682	26329
	Total	5430	29158	29452	86030	5954	6840	162864

Să comparăm acum statistica din 15 Mai 1917 cu aceea din 15 Februar 1918 şi să însemnăm diferenţele, în plus sau în minus, ale cifrelor fie cărei naţionalităţi. Obţinem rezultatul următor:

No.	Localitatea	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Alţii	Total
1	Constanţa	— 1	+ 10	—1244	— 871	+215	+513	—1378
2	Megidia	+31	— 62	—3489	+3981	+ 2	—611	— 148
3	Cara-Omer	+54	— 69	— 950	+2839	— 1	+591	+2464
4	Cuzgun	+ 3	+596	+ 491	+ 502	— 5	—595	+ 992
5	Cogelac	—11	—151	+ 12	+ 592	+ 99	+424	+ 965
6	Hârşova	+21	— 76	— 434	—9003	—421	+ 56	—9353
	Total	+97	+248	—5614	—1960	—111	+882	—6458

Presupunând că ambele statistici sunt deopotrivă de riguros făcute, tabloul No. III ne duce la următoarele concluzii: 1) mai întâi observăm *în intervalul de numai nouă luni de la un recensământ la altul, o scădere a populaţiunii întregii zone a etapelor germane*, de 6458 suflete, adică de aproape 4%. Ceea ce este surprinzător de mult. 2) Dacă cercetăm cifrele pe naţionalităţi, vedem o creştere numai la Germani, Bulgari şi Alţii, între cari se cuprind, de sigur, mulţi Evrei în primul rând; pe când la Români, la Ruşi şi mai ales la Turci — spre mirarea noastră — o însemnată scădere. 3) La Germani şi Bulgari plusurile prea mari s'ar explica, după anumite informaţii ce le avem, prin întoarcerea prizonierilor, dezertori din armata noastră; la Români, prin întoarcerea la cămin a unei părţi din populaţia refugiată în Muntenia. nu însă şi în Moldova şi Basarabia. Minusul îngrozitor de 9003 suflete de Români din zona Hârşovei,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

cea mai românească regiunei a Dobrogei, din lipsă de ştiri mai precise, de-o camdată nu ni-l putem explica.

Un minus neexplicabil de 871 suflete româneşti se vede şi în zona Constanţei; pe când în zona Megidiei, Cara Omerului, Cuzgunului şi Cogelacului s'au întors la vetrele lor, după 15 Mai 1917 şi înainte de 15 Februarie 1918, în total 7914 Români [1]). La Turci, lipsa celor 5614 suflete nu are altă explicare de cât emigrarea, care s'a continuat şi se continuă şi după plecarea Germanilor: Aceşti musulmani se elimină de la sine pe încetul din cuprinsul ţării noastre, fie prin emigrare, fie prin natalitate slabă.

Să comparăm acum datele statistice germane cu acelea ale recensământului românesc de la 1 Ian. 1913, fiindcă o statistică mai nouă a populaţiunii Dobrogei nu avem. Această comparaţie ne va ajuta să cunoaştem cifrele *minime* ale refugiaţilor dobrogeni şi să ne facem o idee şi asupra proporţiei în care provincia noastră a fost părăsită de locuitorii ei, în primul rând de Români. O cercetare de asemenea natură poate avea şi o însemnătate istorică. Este evident că vom face comparaţia numai pentru acea parte din Dobrogea, cât a fost administrată de etapele germane.

Naţionalităţile	După recensământul român dela 1 Ian. 1913	După recensământul german din 15 Mai 1917	Diferenţa
Români	147042	87990	—59052
Bulgari	27123	28910	+ 1787
Turci-Tătari	36099	35066	— 1033
Ruşi	7190	6065	— 1125
Germani	5840	5333	— 507
Alţii	13737	5958	— 7779
Total	237031	169322	—67709

1) D-l St. Romanski. profesor universitar bulgar, în articolul său „Caracterul etnografic al Dobrogei" din volumul „Die Dobrudscha", Sofia 1918 scrie: „In Dobrogea de nord (adică cea veche), cu toate înlesnirile posibile pe care administraţia etapelor germane le-a făcut refugiaţilor ca să se întoarcă la căminurile lor, nu s'au găsit mai mult de 40.000 Români" (p. 111). Ori, noi vedem că numai în zona etapelor germane s'au numărat la 15 Mai 1917: 87.990 Români, iar în 15 Febr. 1918: 86.030. Deci: nici 40.000 şi nici înlesniri făcute de etapele germane, căci la a doua statistică găsim un minus de 1960 suflete! O aşa bună credinţă, sorâ cu şarlatania, numai la un profesor universitar bulgar se poate întâlni! Ne putem închipui dar ce jale şi ce pustiu va fi fost în zona de *exterminare* a etapelor bulgare.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Prin urmare, din cel puțin 237.031 locuitori — în ajunul războiului erau, de sigur, mult mai mulți, — teritoriul în chestiune rămâne numai cu 169.322, ceea ce reprezintă un minus de 67.709 suflete, sau 28—29%, adecă mai mult de cât un sfert din populație.

La Români diferența este impresionantă! Din 147.042, ei rămân abia 87.990, adică se împuținează cu minimum 59.052 suflete! O pierdere considerabilă de 40% din totalul lor; o cifră superioară întregii populații bulgărești a Dobrogii, care în 1912 abia atingea 51.149 locuitori! Această diferență considerabilă se explică în primul rând prin refugiul populației peste Dunăre din fața unui inamic sălbatic, dar, într'o oare care măsură, și prin lipsa elementelor mobilizate precum și prin masacrele făptuite de Bulgari.

La Ruși și la «Alții», între cari numărăm pe Greci, Armeni, etc., — deci neamuri ce aveau să se teamă și ele de Bulgari, Turci sau Germani, — diferența e mai mare, cam de cinci ori cât cifra mobilizaților: cauza nu poate fi de cât refugiul peste Dunăre. La Germani diferența e aproape normală: cam 10% din numărul lor: mobilizații. La Turci și Tătari ea este prea mică, abîa de 1033, când diferența normală ar trebui să fie de 3500—3600! De bună seamă, nu toți musulmanii și-au făcut datoria cu credința către țară. La Bulgari însă — caz unic — nu numai că nu se observă nici o lipsă, dar încă apare și un spor de populație — poate sporul de element mobilizabil între 1912—1916, — ceea ce arată că recensământul german din 15 Mai 1917 a putut înregistra mai pe toți cetățenii români de limbă bulgară din Dobrogea, cari, dezertând de la datoria lor de ostași, s'au întors la tihna vetrelor lor. Să ne servească și aceasta la anumite convingeri. De altfel concluziile ce le-am tras numai din considerarea statisticilor, se coroborează admirabil cu mărturiile ce ne-au ajuns la cunoștință pe alte căi.

Să comparăm, în fine, procentele la sută ale fiecărei naționalități față de totalul populațiunii, atât după statistica noastră din 1912, cât și după cea germană din 15 Mai 1917. Evident că și aci procentele privesc numai populația din zona etapelor germane.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Naționalitățile	La 1 Ianuarie 1913	La 15 Mai 1917	Diferența
Români	62,03%	51,97%	—10,06%
Turci-Tătari	15,23%	20,71%	+ 5,48%
Bulgari	11,44%	17,00%	+ 5,56%
Ruși	3,03%	3,65%	+ 0,62%
Germani	2,46%	3,15%	+ 0,69%
Alții	5,81%	3,52	— 2,29%

Acest tablou întărește și mai mult concluziile noastre de mai sus.

Lăsăm acum să urmeze statistica pe sate [1]) a diverselor naționalități din zona etapelor germane din Dobrogea și promitem a o completa mai târziu cu recensământul făcut de Bulgari în zona etapelor lor, — care cuprindea, după cum s'a mai spus, numai nordul județului Tulcea, fără Deltă — dacă stăruințele noastre de a obține o asemenea statistică, vor fi încununate de succes.

Einwohner-Verzeichnis im Bereich der Deutschen Etappenverwaltung in der Dobrudscha

nach den Stande vom 15 Febr. 1918.

No.	Localitatea	Germani	Bulgari	Turci	Romani	Ruși	Alții	Total
1	Constanța	1502	1525	9536	8586	731	3450	25330
2	Megidia	1559	249	5810	23152	8	538	31316
3	Cara-Omer	609	628	6175	9735	20	685	17852
4	Cuzgun	12	7814	5398	19612	1	319	33156
5	Cogelac	1727	18092	825	3040	4031	1166	28881
6	Hârșova	21	850	1708	21905	1163	682	26329
	Total	5430	29158	29452	86030	5954	6800	162864

1) După această statistică se poate determina ușor pe o hartă cele șase subdiviziuni de etape germane.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

CONSTANTA

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
1	Constanţa şi dep.	523	1031	2666	5129	57	3183	12589
2	Viile Noi	132	3	—	55	—	10	207
3	Azigea	—	19	171	7	—	7	204
4	Lasmahale	—	5	112	17	—	2	136
5	Hasiduluc	1	6	198	162	—	8	375
6	Techirghiol	82	26	477	71	—	17	673
7	Tuzla	6	321	301	13	—	2	643
8	Mangea-punar	173	—	1	17	6	—	197
9	Hasancea	—	1	398	31	—	32	462
10	Omurcea	—	—	358	74	—	11	443
11	Horozlar	—	1	47	123	4	2	177
12	Topraisar	4	18	629	232	—	26	909
13	Muratanul mic	—	—	168	9	—	6	183
14	Musurat	1	—	408	181	—	4	594
15	Uzumlar	—	—	221	—	—	—	221
16	Enge-Mahale	1	—	133	212	—	1	347
17	Osmanfacâ	—	22	198	495	—	16	731
18	Ebechioi	17	5	160	20	—	2	204
19	Abdulah	—	—	62	112	—	—	174
20	Mahometcea	—	—	199	11	—	—	210
21	Muratanul mare	—	7	129	5	—	7	148
22	Cogealia	307	2	281	195	27	4	816
23	Caracoiunt	1	—	55	—	573	—	629
24	Canara	—	24	266	269	11	43	613
25	Cicrâcci	—	—	—	214	—	—	214
26	Mamaia	21	2	26	44	9	9	111
27	Palasul Mare	119	1	278	29	—	8	435
28	Murfatlar	7	4	401	343	18	37	810
29	Alacap	97	14	165	55	—	3	334
30	Caratai	1	10	581	26	—	5	623
31	Chiostel	1	3	267	274	—	1	546
32	Nazarcea	1	—	180	161	26	4	372
	Total	*1502*	*1525*	*9536*	*8586*	*731*	*3450*	*25330*

MEGIDIA

1	Alibei-Ceair	—	—	—	164	—	—	164
2	Endec-cara-chioi	—	—	306	110	—	2	418
3	Satu-Nou	—	—	—	380	—	—	380
4	Docuz-ol	—	9	261	812	—	9	1091
5	Celebi-chioi	—	—	—	560	—	—	560
6	Idris Cuiusu	—	—	149	88	—	—	237
7	Mamut-Cuiusu	1	31	362	442	—	1	837
8	Seimenii-mici	—	—	—	711	—	—	711
9	Seimenii-mari	—	—	—	752	—	—	752
10	Boascic	—	—	—	924	—	—	924
11	Ştefan-cel-Mare	—	—	—	174	—	—	174
12	Geabacu	—	—	—	136	—	—	136
13	Facria	280	—	—	—	—	—	280
14	Azizia	—	—	—	261	—	5	266
15	Carabac	—	—	—	471	—	—	471

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
16	Chioseler	—	—	—	789	—	—	789
17	Chertic-Punar	—	—	—	250	—	—	250
18	Beş-aul	—	—	—	237	—	—	237
19	Becter	—	—	—	92	—	—	92
20	Terzi-Veli	—	—	—	82	—	—	82
21	Taş-Punar	—	—	—	610	—	—	611
22	Chior-Cişmea	—	—	—	879	—	1	879
23	Dorobanţul	—	—	—	718	—	—	718
24	Băltăgeşti	—	—	—	570	—	1	571
25	Saragea	—	—	—	243	—	1	244
26	Ghelengic	—	—	—	471	—	—	471
27	Tortoman	—	—	—	629	—	—	629
28	Derin-Chioi	—	—	—	158	—	—	158
29	Defcea	—	—	—	—	—	6	221
30	Peştera	7	—	221	1026	—	—	1039
31	Ivrinez	—	—	—	709	—	—	709
32	Rasova	6	7	—	1496	—	—	1509
33	Cochirleni	—	—	—	841	—	—	841
34	Cobadin	384	—	131	550	—	3	1068
35	Caciamac	2	1	—	805	—	—	808
36	Cocargea	—	2	35	320	—	—	357
37	Cerna-Vodă	15	91	826	1046	—	115	2151
38	Cara-Murat	800	—	353	556	8	165	1737
39	Carol I	—	—	358	592	—	28	953
40	Pazarlia	—	—	21	382	—	3	387
41	Biulbiulul mic	—	—	288	384	—	4	672
42	Biulbiulul mare	—	—	245	253	—	—	502
43	Megidia	—	107	—	1073	—	204	3656
44	Sofular	64	—	2272	21	—	—	85
45	Casicci	—	1	—	269	—	—	270
46	Agemler	—	—	—	250	—	65	315
47	Osmancea	—	—	2	637	—	36	675
48	Edil-chioi	—	—	—	229	—	—	229
	Total . . .	*1559*	*249*	*5810*	*23152*	*8*	*538*	*31316*

CARA-OMER

1	Cara-Omer	—	—	243	442	—	1	686
2	Canlâ-Cicur	—	—	294	7	—	—	301
3	Daulu-chioi	—	—	74	590	—	—	664
4	Mamuzlia	202	—	—	11	—	—	213
5	Calfa-chioi	—	6	—	470	2	—	478
6	Docuzaci	—	—	77	257	—	—	334
7	Cerchez-chioi	4	—	—	688	—	—	692
8	Hairan-chioi	—	7	—	712	—	2	721
9	Demircea	—	—	—	466	—	—	466
10	Cara-Aci	—	—	65	420	—	—	485
11	Schender	—	—	40	128	—	—	168
12	Cavaclar	2	7	119	755	—	166	1049
13	Ghiuvenlia	10	7	35	862	—	4	1018
14	Enghez	—	4	203	183	—	—	390
15	Bairam-dede	4	23	776	607	—	23	1433
16	Cazil-Murat	—	3	—	571	—	—	574

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Românii	Ruși	Diverși	TOTAL
17	Baș-Punar	—	—	333	1	—	18	352
18	Cealmagea	—	1	63	22	—	—	86
19	Sarighiol	304	—	182	33	—	—	519
20	Ac-bași	—	—	186	—	—	2	188
21	Chiragi	—	—	372	497	—	1	870
22	Valalâ	—	—	4	414	—	—	418
23	Hagilari	—	—	466	2	—	—	468
24	Cadi-chioi	—	3	88	81	—	—	172
25	Deli-Oruci	—	—	161	3	—	—	164
26	Hoș-cadân	—	—	43	—	—	—	43
27	Azaplar	—	—	758	9	—	—	767
28	Mustafa-Aci	—	—	—	273	—	—	273
29	Erebiler	—	—	43	—	—	—	43
30	Cara-chioi	—	—	122	—	—	—	122
31	Amzacea	—	—	248	—	—	5	253
32	Mangalia	43	163	136	79	—	328	749
33	Caracicula	36	123	120	299	16	33	657
34	Copucci	—	186	—	34	2	—	222
35	Ilanlâc	—	87	—	13	—	30	130
36	Tatlăgeacul mare	—	—	127	62	—	3	192
37	Tatlăgeacul mic	—	—	304	—	—	24	328
38	Gheringec	4	8	323	735	—	15	1085
39	Ascilar	—	—	170	9	—	—	179
	Total . . .	*629*	*628*	*6175*	*9735*	*20*	*685*	*17852*

CUZGUN

1	Ostrov	2	35	23	2100	—	32	2192
2	Almalâu	—	165	1	70	—	—	236
3	Bugeac	—	76	6	395	—	—	477
4	Ese-chioi	—	767	273	48	—	—	1088
5	Gârlița	—	1074	23	30	—	—	1127
6	Galița	1	439	13	1	—	—	454
6	Canlia	—	1143	28	29	—	6	1206
8	Pârjoaia	—	—	—	319	—	—	319
9	Satu-Nou	—	—	—	748	—	—	748
10	Coslugea	—	5	—	871	—	—	876
11	Lipnița	—	938	52	107	1	—	1098
12	Cuiugiuc	—	635	230	50	—	2	917
13	Garvan	—	347	137	263	—	3	750
14	Veli-chioi	—	—	288	102	—	—	390
15	Câșla	—	13	30	157	—	—	200
16	Cara-Orman	—	—	599	234	—	—	833
17	Oltina	—	8	16	1761	—	8	1793
18	Beilicul	—	—	18	1191	—	—	1209
19	Mârleanul	—	—	—	1310	—	—	1310
20	Aliman	—	—	—	801	—	1	802
21	Vlah-chioi	—	—	—	507	—	—	507
22	Arabagi	—	—	21	336	—	—	357
23	Mulciova	—	—	548	252	—	—	800
24	Polucci	—	—	25	337	—	—	362
25	Bac-Cuiusu	—	—	—	100	—	—	100
26	Cuzgun	—	5	33	506	—	12	557

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
27	Demircea	—	—	—	119	—	—	119
28	Cara-Amat	—	—	—	290	—	93	383
29	Bazarghian	—	2	61	531	—	9	603
30	Ciucur-chioi	—	—	251	—	—	—	251
31	Caranlâc	—	9	57	588	—	—	654
32	Para-chioi	—	31	21	787	—	—	839
33	Ghiurgea	—	3	93	275	—	103	474
34	Regep-Cuiusu	—	314	398	304	—	—	1016
35	Calaigi	—	—	413	92	—	—	505
36	Teche-Deresi	—	8	273	217	—	—	498
37	Dobrom. din vale	5	669	567	72	—	17	1330
38	Dobrom. din deal	—	219	170	452	—	5	846
39	Teche-chioi	—	1	388	300	—	—	689
40	Asarlâc	—	369	42	186	—	1	598
41	Enişenlia	—	98	169	61	—	—	328
42	Nastratin	—	68	51	317	—	—	436
43	Adam-Clisi	—	2	16	610	—	1	629
44	Cherin-Cuiusu	3	—	39	460	—	1	503
45	Urluia	—	—	—	373	—	6	379
46	Iusuf-Punar	—	—	—	182	—	—	182
47	Enigea	—	19	24	212	—	18	273
48	Ghiol-Punar	—	352	1	488	—	1	841
49	Borungea	—	—	—	72	—	—	72
	Total . . .	*12*	*7814*	*5398*	*19612*	*1*	*319*	*33156*

COGELAC

1	Gargalâcul mic	—	681	1	85	—	10	777
2	» mare	—	563	—	59	—	—	622
3	Cara-harman	—	157	81	91	11	1	341
4	Peletlia	—	366	4	206	—	5	581
5	Traian	—	—	—	115	—	—	115
6	Taşaul	—	38	64	47	—	23	172
7	Palazul mic	—	41	—	83	—	—	124
8	Cavargic	—	—	—	204	—	7	211
9	Şeremet	—	28	9	91	—	—	128
10	Şahman	—	1	—	1	—	117	119
11	jurilofca	—	12	—	113	2637	51	2812
12	Paşa-Câşla	—	812	—	126	—	14	952
13	Canlâ-Bugeac	—	657	—	277	169	—	1103
14	Ciamurlia de jos	—	1426	—	12	1	—	1439
15	Principefe Nicolae	—	674	—	25	3	—	702
16	Casap-chioi	—	1666	—	19	2	—	1687
17	Cara-Nasuf	—	1269	—	10	—	4	1283
18	Duingi	—	851	158	12	—	—	1021
19	Sari-urt	—	1142	—	25	—	—	1167
20	Potur	—	920	1	16	—	15	952
21	Salva Rusă	—	—	—	210	1173	588	1971
22	Beidaud	—	1396	—	—	2	6	1404
23	Ciamurlia de Sus	1	1324	—	2	—	64	1391

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
24	Camena	—	572	—	—	—	27	599
25	Caugagia	—	323	—	31	8	—	362
26	Eschi-Baba	—	345	—	9	—	—	354
27	Cail-Dere	—	16	—	296	—	1	313
28	Testemel	—	150	60	2	—	52	264
29	Altân-Tepe	9	4	—	16	—	109	138
30	Tari-Verde	701	4	—	31	4	—	740
31	Cogelac	788	12	66	269	11	24	1170
32	Imam-Cişme	—	1022	—	32	3	2	1059
33	Sari-Ghiol	—	884	—	25	7	25	941
34	Râmnicul de jos	—	516	—	152	—	21	689
35	Râmnicul de sus	—	—	—	245	—	—	245
36	Colilia	228	—	—	27	—	—	255
37	Toxof	—	220	381	77	—	—	678
	Total	*1727*	*18092*	*825*	*3040*	*4031*	*1166*	*28881*

HARŞOVA

1	Aigâr-Amet	—	—	378	420	—	1	799
2	Ali-facâ	—	205	126	71	—	—	402
3	Balgiu	—	—	—	118	—	—	118
4	Baş-Punar	—	25	—	272	545	9	851
5	Calfa	—	6	—	330	—	34	370
6	Cara-Pelit	—	—	14	208	—	—	222
7	Casimcea	—	282	—	797	—	11	1090
8	Corugea	—	—	—	513	—	15	528
9	Dăeni	—	59	5	1796	20	21	1901
10	Doeran	—	—	—	511	—	—	511
11	Făgărașul Nou	—	—	—	562	—	—	562
12	Gârliciul	—	1	—	1277	1	37	1316
13	Hagi-Omer	—	—	—	268	—	—	268
14	Haidar	1	—	—	272	1	1	275
15	Mahometcea	—	—	—	95	—	—	95
16	Ostrov	—	10	—	935	1	11	957
17	Rahman	2	—	—	501	—	1	504
18	Ramazan-chioi	—	1	—	182	—	—	183
19	Saraiu	—	3	—	679	—	20	702
20	Topolog	—	4	—	1199	5	218	1426
21	Orum-bei	—	4	30	417	2	10	463
22	Hârşova	1	95	504	1113	10	67	1790
23	Topal	1	24	3	1752	—	32	1812
24	Ghizdăreşti	—	—	—	18	577	5	600
25	Cala-chioi	1	—	—	87	—	2	90
26	Cartal	1	—	—	801	—	34	836
27	Dulgheru	1	—	1	744	—	14	760
28	Caceamac	1	—	—	314	—	—	315
29	Chiuciuc-chioi	3	—	88	487	—	5	583
30	Pantelimon	2	3	—	868	—	—	873
31	Terzi-chioi	1	5	—	280	—	—	286
32	Chirişlic	1	115	158	15	—	—	289
33	Satu-nou	—	—	—	230	—	—	230
34	Ciobanu	1	7	—	1546	—	35	1589

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
35	Cadi-Câşla	—	—	—	155	—	5	160
36	Muslu	—	—	192	44	—	2	238
37	Muslu-Bei	—	—	—	405	—	—	405
38	Satis-chioi	2	1	78	564	1	4	650
39	Erchesec	1	—	—	185	—	54	240
40	Capugiu	—	—	89	334	—	25	448
41	Tichileşti	1	—	—	474	—	—	475
42	Siriu	—	—	42	66	—	9	117
	Total	*21*	*850*	*1708*	*21905*	*1163*	*682*	*26329*

C. BRĂTESCU

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

UN DOCUMENT

PRIVITOR LA

ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI IN DOBROGEA INAINTE DE ANEXARE

Se știe partea pe care a avut-o elementul românesc — în special cel ardelean — în colonizarea Dobrogei, înainte de războiul din 1877.

După o statistică întocmită de Ioan Ionescu de la Brad în 1850 [1]), după Turci, care numărau în Dobrogea 4800 familii, elementul cel mai numeros erau Românii cu 3656 familii, în timp ce Bulgarii veniau în rândul al 4-lea — după Tătari (2225) — cu 2214 familii. Probabil că la densitatea acestui element românesc se gândeau exilații anului 1848, în frunte cu Ioan Ghica, când după planurile aceluiaș Ioan Ionescu, un agronom cu cunoștințe solide, proiectau înființarea de ferme model în Dobrogea [2]). Cum era și firesc, populația românească din Dobrogea își avea școlile ei naționale și ar fi de cel mai mare interes un istoric al acestor școli înainte de anexare. Ca o modestă contribuție la acest capitol al culturii românești în Dobrogea, împărtășesc în rândurile de mai jos câteva notițe despre o carte tipărită în 1874 de Constantin Petrescu, «institutorele școalei române din Silistra» care profesă de 13 ani de zile misiunea de institutor la școala din Silistra — din 1874, adică dela *1861*.

Cartea, un volumaș în 8° de 79 pagini, se păstrează în biblioteca gimnaziului «I. Maiorescu» din Giurgiu și are următorul titlu :

---

1) Publicată în „Excursion agricole dans la plaine de Dobrodja par I. Ionesco, ancien élève de Roville. Constantinople, 1850".

2) Vezi detalii în scrisori inedite dela N. Bălcescu și I. Ghica publ. de N. Cartojan.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ABECEDARU
TURCO-RÔMÂNU

DE

CONSTANTIN PETRESCU
Institutorele Scólei Române
d'in
SILISTRIA

EDITIUNEA ANTEIA
– Preciului (sic) este de 2 Lei noui –

RUSTCIUK
Imprimeria Provinciei Danubiului
1874.

Cartea are 3 prefețe: prima către Mitropolitul Grigore al Durostolului, a doua în care autorul își lămurește scopul și a treia către Românii din Turcia. Iată cuprinsul acestor prefețe:

I.

Pré Eminenției Sélle
Mitropolitului Durostolo-Cervenskii Domnului Domn
GRIGORE

Pré Eminentului meu Stăpînu!

Providința, quare supraveghiază asupra creațiuniloru sélle, ne a trimisu în persóna Eminenției Vóstre, unu salvatoru, unu adeveratu păstoru spiritualu și unu emininte allu ginteloru que păstoriți în sânta Vóstră eparchiă. Paternele Vóstre solicitări, iubirea de lumina învețiamîntului și generositatea que Ve caracteriséză s'au manifestatu deja: totu poporulu, fără disfincțiune, s'a convinsu de aquestu addeveru.

Subsemnatulu déră voindu a face un serviciu connaționaliloru mei din aceste părți, prin aquestu opusculu, și nedispunendu de medilócele necesarie, allergu cu respectu la paterna Vóstră generositate rugându ve qua se binevoiți a facilita imprimarea lui. Prin aquésta, Pré Eminentulu meu Ștăpînu, veți face unu bine neuitatu Româniloru din Turcia a quăroru generațiuni fiitóre vor sci se preciuéscă laudabilele Vóstre binefaceri și recunoscători fiindu, numele Eminenției Vóste (sis) va remânea nemuritoriu între Românii din dirépta Danubiului.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Priimiti, Pré Eminentulu meu Stapînu, certitudinea înaltei stime şi perfectei consideraţiuni que cu recunoscinţă

Ve conservă

Allu Pré Eminenţiei Vóstre pré plecatu servu

CONST. PETRESCU

Silistria, 1874, Marte în 30.

Mitropolitul Grigore căruia îi închină întâia prefaţă Constantin Petrescu era, după mărturia d-lui N. Droc-Barcianu, român transilvănean: Mitropolitul Grigore este român transilvănean, aceasta mi-a declarat-o personal.

Acest adevărat pastor ne ajută foarte mult, probă este că contra tuturor preoţilor bulgari în Silistra a făcut protopop pe părinele Zaharia preot român şi vice-preşedinte al Societăţii Române de cultură din Silistra.

Această Societate de Cnltură s'a înfiinţat în legătură cu şcoala şi propaganda românească în 1871 şi dăinuia încă în 1876 [1]).

II.

PREFAÇA

„Omulu trebue să fiă utilu semeniloru sêi şi se lucre, cătu póte, pentru îmbunătăţirea sórtei loru".

Subsemnatulu de trei-spre-diece ani profesionându missiunea de institutore la scoală Română d'in Silistria şi vedêndu, primo că limba turcă, ca limbă a statului, este necesariă ori-cărui Românu din drépta Danubiului, quari prin cunóscerea litteraturei turce se potu apropia mai cu facilitate de autoritate, spre a-şi spune păssurile sélle şi a-şi apăra direpturile séu privilegiele pe quari Marinimosulu nostru Imperatoru Sultan-Abdul-Azis a binevoitu a le acorda suppuşiloru sêi, fără distincţiune de nationalitate şi religiune: Secundo: că Românii din aqueste pârţi fiindu

1) Vezi *Anuarul Gimnaziului „Ion Maiorescu"* din Giurgiu, pe anul 1912—1913 p. 62. Un raport adresat Domnitorului Carol I în 1876, iulie 12.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

în contactu continuu cu Turcii asupra comerciului şi asupra buneloru relaţiuni, que neaperatu trebue să dureze între ei, me decisei prin debilele melle puteri, qua prin aquestu opusculu se facu un serviciu confraţilor mei Români din dirépta Danubiului, quârora le şi dedicu abecedarulu aquesta.

Aşiu fi pré veselu vezêndu pe confraţii mei conlucrându la unu assemenea scopu, prin stăruirea de a familiarisa în scoli şi între generaţiunea română din aqueste părţi, şi învetămêntulu limbei turce; quare le va fi utilu.

Autorulu

Către Românii d'în dirépta Danubiului d'în Turcia.

Amabilii mei confraţi!

Inveţiămîntulu limbeî măterne Romîne ne este naturalmente obligătoriu; pe lêngă aquéstă insă avêndu în vedere elementele cu quari trăimu în societate, şi mai cu sémă limba şi literatura statului, trebue să ne impunem imperiósa detorie de a studia şi limba Turcă chiar prin scolile nóstre naţionale: quôci D-vóstră dejà cunósceţi câtu de simţită e necesitatea ei, mai multu prin comune unde Românii nu sciu pronuncia nici uă vorbă în limb'a turcă, şi quându au vre-uă necesitate suntu siliţi a se căciuli chiar antagoniştiloru loru, spre a fi adjutaţi la pasurile, que altraminte aru putea se şi le sevîrşéscă ei singuri.

De şi acestu abecedaru nu póte correspunde la unu inveţiămîntu satisfăcătoriu, totuşi jinimea nóstră va putea se capete unu bunu începutu de citire şi vorbire, facilitându astfel complectarea învetiământului.

Sperându déră, amabilii mei confraţi, quê veţi binevoi a priimi aquestu opusculu pe quare vi'lu dedicu spre semnu de frătéscă amóre que Ve conservu, Ve salutu şi suntu

allu D-Vóstre
confrate
Constantin Petrescu
Institutorele Scólei Române din Silistria.

* * *

După cum se poate vedea din unele particularităţi dialectale *(se lucre, dirépta, direpturile)* precum şi din latinismele stre-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

curate în textul prefețelor *(emininte, ginte, paterne, primo, secundo, opusculu, altraminte, jinimea, amóre*, etc.*)*, autorul acestui abecedar, care de altfel mânueşte binişor limba literară a vremei, este de origine ardeleană.

Titlul de abecedar dat acestei lucrări este prea modest de oarece cartea în afară de «alphabetulu complectu» de «tonarea vocalelor», «pronuntia littereloru», «exerciții de sillabire» şi «de citire» mai cuprinde şi o *gramatică* cu «părțile cuvintului», «variațiune de numeru şi casu a substantivelor, adjectivelor şi pronumeniloru» (declinările), «conjugarea verbelor», «părți invariabile» şi se încheie cu câteva bucăți de lectură.

N. Cartojan

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Folklor bulgăresc dobrogean

In vederea propagandei pentru anexarea Dobrogei românești la Bulgaria, vecinii noștri și-au mobilizat toate inteligențele lor mai răsărite, din toate specialitățile, și au dat la iveală în Sofia, anul trecut, un volum publicat în limba germană, «Die Dobrudsche», asupra căruia vom reveni mai amănunțit în numărul viitor al revistei noastre.

Capitolul VII, despre folklorul bulgăresc din «fosta» provincie românească, aparține prof. Arnaudov. Acl ni se spune că «în ciuda oprimării de. 40 ani» și a «persecuției îndreptate în conira limbii și sforțărilor naționale» ale Bulgarilor, totuși aceștia și-au păstrat un folklor viguros și nu l-au lăsat pradă românizării. Din acest punct de vedere Dobrogea formează o unitate cu restul Bulgariei, fiindcă și aci găsim aceleași obiceiuri și credințe, aceleași tradiții și cântece, acelaș port și fel de viață ca și în restul țaratului. Totuși nu se observă adaugă d-sa — «în această margine nordică a bulgarismului un singur tip folkloristic, ci o încrucișare și un amestec de mai multe tipuri, după originea satelor», de oarece, «este știut că în Dobrogea s'au așezat fugari și emigranți (Bulgari) din diferite părți ale Bulgariei nord-estice și ale Traciei»; însă tradițiile poetice și portul tind spre un tip mijlociu.

D. Arnaudov se ocupă aci numai de acea ramură de folklor, care i se pare mai importantă pentru știință, anume de cântecele populare; restul nu oferă nimic deosebit și se găsește și în colecțiile de folklor din estul Bulgariei. Așà d. ex. Bulgarii dobrogeni, originari din Tracia, au adus cu ei obiceiul măștilor și sărbătoarea «Kukeri», care este «o rămășiță din cultul lui Dionysos», necunoscut la băștinașii din nordul Balcanilor; în timp ce cântecele populare sunt «tradiția cea mai scumpă *a patriei primitive*, înflorind în Dobrogea și păstrându-se până astăzi».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In timpul ocupației bulgaro-germane, d. Arnaudov a cercetat aproape toate sătele bulgărești și a adunat cam 400 de asemenea cântece, pe care le grupează în 4 categorii: *a)* cântece de sărbători; *b)* haiducești; *c)* erotice; *d)* și cântece în felul baladelor sau nuvelelor, sau așă numite de «genre».

a) Stratul cel mai vechiu de tradiție poetică îl formează cântecele de sărbători, fiindcă datează din vremea contopirii credinței creștine, cu moștenirea păgână. Interesant în ele este oarecare înrudire cu produsele similare ucrainiene, de unde deduce că ar fi o moștenire comună dela vechii slavi. Din ele se pot vedea concepțiile asupra lumii, iadului, raiului, concepții religioase, economice și sentimentele de familie ale Bulgarilor. Se citează din ele două cântece din Cerna și câte unul din Baschioi, Camber și Congaz.

b) A doua categorie o formează cântecele haiducești, în care se vede «idealul național» al Bulgarilor subjugați (pentru a evită o confusie, adăugăm: de Turci). Ele datează din sec. 17-19 și zugrăvesc starea «Bulgariei» din acele timpuri întunecate și grele. Ele povestesc răscoalele din Târnova și Ciproveț din sec. 16 și 17 până la marea răscoală din Aprilie 1876 și dovedesc «incapacitatea Bulgarilor de a se acomoda cu jugul», «imboldul statornic către libertate». Acest sentiment capătă o expresie puternică în «Dobrogea românească», mai ales că la invitarea sa, primele cântece ce i le spuneau cântăreții, erau cele haiducești. Eroii acestor balade sunt șefii de bandă precum: *Nenciu*, care apără în codru drumul împărătesc (auzită în Cerna); *Stoian*, care prinde un Pașă ce-i oprimă neamul (auzită în Baschioi); *Stoico*, celce prinde pe Paşa din Sliven (auzită în Nalbant); *Garvan*, care trimite pe tovarășul său Mladencio la Iambol să cumpere pulbere, dar e prins de Pașă; *Dobri*, haiducul din munții Rilo, spre Sofia (auzită la Canlâ-Bugeac); *Voina*, o haiducă ce părăsește ocupațiile casnice pentru vitejie (auzită la Beidaud). Pe când în Bulgaria aceste balade haiducești încep a se șterge din amintire, în Dobrogea ele se păstrează «ca niște vise pentru zile mai bune» (?!)

De cât, avem de observat aci că aceste balade nu's originare din Dobrogea; ele nu privesc nici pământul provinciei noastre, nici dominația sau jugul românesc, cum ar zice d. Arnaudov mai cu drag, și nici măcar împrejurările de viață din aceeași provincie sub stăpânirea turcească. Fără rădăcini istorice în solul do-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

brogean, ele nu sunt decât o literatură de import, sosită odată cu bagajele emigranților și fugarilor bulgari din munții Balcani și din Tracia.

In deosebire de baladele și colindele românești dobrogene, așa de frumoase în concepțiile lor, așa de poetice în expresia lor și așa de istorice în conținutul lor — căci ne vorbesc de vechi relații cu Turcii și Francii chiar pe solul Dobrogii și mai ales la vadurile Dunării și Mării (într'un număr viitor vom da un studiu asupra acestor opere populare românești), — prin urmare, în deosebire de baladele noastre care sunt născute și crescute aci, deci sunt băștinașe, baladele bulgare reprezintă un element de imigrare târzie, sosit odată cu aceia cari le mai cântă.

c) In categoria a treia se pun cântecele erotice. Fondul lor îl alcătuesc fapte de groază sau de admirație, simțiri mai delicate, tristețe tăcută și rare ori gluma. Ele-s opera fetelor, care le cântă în odaia de lucru sau pe ogoare. Ele sunt lipsite de erotism grosolan — scrie d-l Arnaudov — sunt pătrunse de o feciorelnică sfială și diferă mult de cântecele orășenești bulgare, pseudo-populare, (am zice de mahala), născute sub influența turcească și grecească și care vădesc o stricăciune de moravuri. Se dau două exemple culese din Casapchioi și Hagilari.

d) Vin apoi baladele populare care ne introduc într'o lume supranaturală. Cele din Dobrogea sunt înrudite cu cele din Bulgaria răsăriteană. Găsim în ele motorul legendei Meșterului Manole, însă în loc de mânăstire se vorbește de un pod sau de o cetățuie, ca prin părțile dinspre Macedonia; apoi se tratează iubirea între o zmeoaică și un cioban; răpirea unei frumoase de către lună sau soare; despre mireasa care e blestemată să moară în ziua nunții (o variantă din cercul de cultură Egeic); despre iele care răpesc unei mame pe mica sa fiică; despre o mamă care prin farmece își preface fiul în zmeu; despre o fecioară nevinovată care, aruncată în cuptor de mama sa vitregă, e apărată de un înger; deșpre femeia desperată a haiducului Bogdan, care e transformată în porumbiță; despre ciuma care, călare pe un cal, săgetează lumea, etc. Se citează o baladă din Canlâ-bugeac, în care e vorba de Ciuma ce răpește lui Caragea [1]) 9 fii și 9 nepoate, spre a procură lui Dumnezeu material

1) Un răsunet în lumea balcanică a celebrei ciume ce a bântuit țara noastră în timpul domniei lui Vodă-Caragea în sec. XVIII.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ca să-şi clădească un palat în cer. O variantă din Caramanchioi povesteşte despre o fată, Ianca, răpită de asemenea de ciumă. Această boală se duce şi la «marea curte a lui Caragea», ca să răpiască sufletul lui Ivanciu, fiul Domnului; dar curtea e păzită bine de doi căţei, cari o alungă. Ciuma nu reuşeşte decât prefăcându-se în urs şi risipind turma lui Caragea, — şi pe când acesta aleargă cu căţeii ca să-şi adune oile, Ciuma intră în palat şi loveşte pe Ivanciu între sprâncene. In Başchioi şi Frecăţei găseşte variante ale *baladei* «Un zmeu iubeşte o fată», care e socotită de autor printre «cele mai alese perle *lirice* ale antologiei populare bulgare» din cauza gingăşiei sentimentului şi melodiei.

Baladele-nuvele şi de «genre» din Dobrogea povestesc istorii din vremea turcilor tăetori de gâturi. Se citează un cântec din Cerna, a cărui origină e însă din Iambol — «Sein Uursprung ist bei Iambol zu suchen», — căci şi în proză se citează localităţile Iambol şi Cărbuna din Bulgaria şi citează probabil «dela finele sec. XVIII», puţin înainte de emigrarea Bulgarilor de acolo spre Basarabia şi Dobrogea».

Ca baladă născută pe pământul Dobrogii, autorul nu găseşte decât una în satul Haţilari, culeasă dela o fată de 15 ani, Dona Todorova. In ea se cântă o crimă ordinară.

Ce nenorocire s'a întâmplat
Colo jos la Armutlia,
Colo la fântâna lui Beş-Ghioz?
Un om bogat a fost ucis;
Sluga sa a fost rănită greu,
Rănită greu, nu ucisă.
Ei au lăsat-o în viaţă
Şi aceasta le-a spus numele:
Catilin Jeliu din Tulcea,
Ciapcân Iorghi din Enichioi,
Iordan Tanasachi din Enichioi,
Ciapcân Iorghi din Camber
Şi Mihalciu din Enichioi
Toţi au fost prinşi
Ziua 'n amiaza mare, de Florii,
Şi toţi fură porniţi
La Babadag la închisoare.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Acì stau până de Paşti, când sunt porniţi spre Tulcea. La trecerea prin Enichioi, mama lui Mihalciu şi Tanasachi, le iese înainte cu un miel fript şi zice:

Nu te-a logodit mă-ta
In Başchioi cu frumoasa
Marica, fica lui Dimitri?
Marica e cea mai frumoasă fată!

Iar fiul criminal îi răspunde: «Mamă tu, babo, spune Maricăi să se mărite, că eu mă duc la ocnă să sap sare». Faptul s'a petrecut acum 13 ani, ne încredinţează d-l Arnaudov.

In fine, o ultimă baladă, auzită de autor în Beştepe dela Iana Cristova, povesteşte o tâlhărie din Cadrilater. (Beştepe, sat mare românesc, lângă Mahmudia, cu o mică mahala bulgărească, a fost întemeiat de Români pe urmele vechiului sat turcesc, după tradiţia locală). De tâlhăria aceasta îşi emintesc Bulgarii Beştepeni, zice d-l Arnaudov, fiindcă satul a fost întemeiat de câteva familii din Deli-Orman, care au emigrat în Basarabia şi la cinci ani după războiul Crimeii au trecut în Dobrogea [1]). In această baladă e vorba de trei tâlhari din Deliorman: «Ghenciu din Ghelingic, Iordan al meu din Sliven şi Chirciu al meu din Pazargic». Urmăriţi, ei se ascund la unchiul lui Ghenciu, bogatul Russi din Hasarlâc. Trădaţi, se văd înconjuraţi de Turci, cari dau foc şurei în care s'au ascuns; în urmă ei se predau, ameninţând pe trădător că, de vor mai trăi, îl vor jupui de piele, ca să-şi facă din ea ghete.

După acestea, d-l Arnaudov încheie: «Asemenea cântece, de un realism puternic adesea grosolan, cântă Bulgarul în Dobrogea». Ele sunt «Documente ale limbii bulgare, ale forţei sale creatoare şi ale *istoriei* sale».

Par'că noi zicem ba? Decât, ciudat fel de a-şi apără o cauză mai au şi Bulgarii aceştia!

C. B.

1) La cinci ani după războiul Crimeii, ar veni pela 1861. Insă la 1850 agronomul I. Ionescu dela Brad vorbeşte despre „Beştepea românească".

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

CRONICA

† **C. Petriţopol.** Era unul dintre membrii cei mai tineri ai Societăţei noastre. Tocmai îşi terminase studiile universitare, iar din război — la care luase parte activă ca ofiţer de rezervă — se înapoiase cu pieptul plin de decoraţii. In luptele din Dobrogea a dat dovadă de un curaj extraordinar, punându-şi de nenumărate ori viaţa în pericol pentru colţul de ţară în care s'a născut şi pe care l'a iubit atâta. La Mărăşeşti a făcut minuni de vitejie. Comandantul nostru suprem l'a răsplătit cu «Mihai Viteazul» şi «Steaua României», Franţa i-a trimis «Legiunea de onoare», ceilalţi aliaţi Englezii, Ruşii şi Sârbii i-au trimis cele mai înalte medalii de război. Iar când urmă să se bucure de fructele ostenelelor sale, o boală ce părea că nu prezintă importanţă, l'a răpus la Chilia Veche, pe pământul scump al Dobrogei, pe care a contribuit şi el să o readucă la patria mumă. Fie-i ţărâna uşoară şi amintirea veşnică în sufletele noastre.

O descoperire însemnată. Intr'o comunicare făcută Academiei Române sub titlul «Populaţia Dobrogii la 1850 după manuscriptul dela Azaclău» d-l prof. N. Iorga aduce o contribuţie dintre cele mai preţioase cu privire la trecutul neamului nostru în Dobrogea. D-sa a descoperit în biseriea din Azaclău, în faţă cu Galaţii, un caieţel de daruri făcute, începând cu anul 1859, de locuitorii mai multor sate dobrogene, pentru a clădi biserica românească din Alibeichioi. Manuscriptul se află spre publicare la Academia Română şi poartă titlul: «Condică de milostenii, cu ajutorul Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, amin; 1859, 16 August». Cu ajutorul acestui manuscris

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

d-l N. Iorga controlează și întregește satele românești dobrogene, despre care relatează agronomul I. Ionescu de la Brad în opusculul său «Excursion agricole dans la Dobroudja», tipărit în Constantinopol la 1850.

Din comuniaarea sa autorul a publicat două capitole în «Neamul Românesc» dela 13 și 15 Februar 1919, primul sub titlul: «Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit» și al doilea: «Sate și oameni din Dobrogea românească la 1859».

In numărul următor al revistei noastre vom reproduce în întregime această comunicare, pe care d-l prof. N. Iorga a bine-voit a ne-o pune la dispoziție spre a o comunica cititorilor noștri dobrogeni.

C.

De sub ocupațiunea germană. Intre scriptele administrației etapelor germane din Dobrogea, păstrate la primăria orașului Constanța, se află și un dosar care privește vânzarea peștelui la populația civilă. Fiecare zi, de la 1 Aprilie 1917 până la 7 Octombrie 1918 își are foaia sa corespunzătoare din care se poate vedea cantitatea de pește vândut, sumele încasate, speciile de pești și prețul pe kilogram al fiecărei specii.

S'au vândut următoarele feluri de pești: crap, somn, șalău, știuca, lin, caracudă, plătică, biban, babușcă, scrumbii de Dunăre; apoi: calcan, limbă, hamsii, avat, chefal, stavride, lufar, guvizi, pălămidă, barbuni, morun; în fine raci și diverse preparate, precum: pește sărat și icre. Tabloul de mai jos ne arată cantitatea de pește vândut și sumele încasate.

Anul	Kilograme	Lei
1916	177.055	124.116
1917	232.635	235.774
1918	409.690	359.890

Dintre toate speciile, crapul a fost mai mult exploatat. Tabloul ce urmează, ne scoate la iveală o nouă constatare:

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

	1917		1918	
	Kgr.	Lei	Kgr.	Lei
Ianuarie	—	—	4.554	3.943
Februarie	—	—	4.149	3.705
Martie	—	—	7.639	10.711
Aprilie	12.275	19.555	8.156	8.001
Malu	23.071	30.523	7.131	11.210
Iunie	16.930	15.164	12.216	16.050
Iulie	10.149	9.093	8.208	13.813
August	9.093	7.590	9.257	14.357
Septembre	—	—	4.006	10.783
Octombre	—	—	2.021	8.902
Noembre	6.638	5.228	—	—
Decembre	4.573	4.966	—	—
Total	82.728	92.119	67.337	101.475

Prin urmare: în 1917 s'au vândut 82.728 kgr. de crap, iar în 1918: 97.337 kgr. In total: 150.065 kgr. cu preţul de 193.594 lei. Crapul era împărţit în patru categorii, după mărime. Una peste alta, ar veni câte 1 leu 90 bani kilogramul.

După statistica germană de la 15 Februarie 1918, oraşul Constanţa şi cu dependinţele sale — cum s'a calculat, deci cu Anadolchioi — avea 12.589 suflete. Prin urmare, de la 1 Aprilie 1917 până la 7 Octombrie 1918, în răstimp de 18 luni, fiecare locuitor a consumat aproximativ 12 kgr. de crap, ceeace revine la mai puţin de 700 grame pe lună. Din cantitatea totală de 409.690 kgr, de peşte, consumat de civilii oraşului Constanţa în acelaş răstimp de 18 luni, ar veni de fie ce locuitor câte 32 kgr. şi jumătate, sau 1 kgr. 800 pe lună. Din tabloul al doilea mai rezultă că nu s'a prea cruţat peştele în lunile în care îşi depune icrele. Dacă am avea la îndemână un tablou, care să ne arate cantitatea de peşte consumată şi de armata şi autorităţile germane, ne-am putea pronunţa mai cu hotărâre în această privinţă.

Ori cum, chiar şi din aceste date, se pot trage oare care concluzii asupra administraţiei germane în Dobrogea şi asupra uşurinţei de alimentaţie a populaţiei civile ce nu s'a refugiat.

G. N. IONESCU
Agronom al şcoalei normale din Constanţa

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Ce se știa despre Dobrogea la 1684. Iohan Christoph Wagner în opera sa «Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii turcici în oriente», pnblicată în Augsburg la 1684, scrie următoarele:

«Bulgaria sau Moesia» cuprinde două regiuni: una apusană, având ca orașe Sofia, Nicopole și Niș și una răsăriteană, care merge până la M. Neagră. (Aci, de sigur, e vorba de Bulgaria ca nume păstrat prin tradiție și nu ca expresie politică sau etnografică.)

In această a doua regiune *«s'au găsit multe ruine antice de la Dunăre și până la Tomi (Constanța), pe care le-au zidit împărații bizantini și această parte de țară se numește Basarabia și e locuită de Tătari ce se numesc Dobruces* și de ei se servesc Turcii în expedițiile lor cele mai însemnate. Ei servesc cu puțină plată și se mulțumesc după terminarea campaniei cu o haină și cu ducați; dar prada pe care o fac, le rămâne lor. Ce pagube a adus acest neam Creștinătății, din nefericire e în proaspăta amintire a oricui. Orașele lor sunt: Tighinea, Cetatea Albă, Ismail și Chilia (§ 183—186 și § 187 p. 43).

In original: «und wird dieser Landstrich genennet Bessarabia und wird von den Tartarn bewohnet, welche man Dobruces nennet.» Orașele: «Techinia, Bialogrod, Smail und Kiliam.»

C. B.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

BIBLIOGRAFIE

DR. L. COLESCU: *Naționalitățile din Dobrogea, după recensământul general al populațiunii din 19 Decembrie 1912 [1 Ian. 1913 s. n.]*.

Sub acest titlu, direcția statisticei generale a ministerului de domenii dă la lumină harta etnografică a Dobrogii vechi. Din cercul cel mare, ce reprezintă întreaga provincie, se vede că Românii au majoritatea absolută, adică 56.9%, întrecând cu puterea lor numerică pe toate celelalte naționalități luate în bloc, pe când Bulgarii reprezintă abia 13.4% din totalul populațiunii. Din punct de vedere etnografic, prin urmare cauza noastră este definitiv câștigată.

In ceeace privește execuția tehnică a hărții, avem de observat următoarele:

Mai întâi, harta e lucrată pe *comune* și nu pe *sate*, ceea ce, din punct de vedere științific, însemnează o sărăcie a ei. Apoi aceste comune sunt reprezentate toate prin cercuri de egală mărime, așa că un oraș cum e Constanța, a cărui populație în 1912 se urca la 27.201 suflete, cu un procent de 58% Români, are acelaș cerc ca și o comună de 1500 suflete s. ex. în care Turcii, sau Bulgarii au procent, să zicem, tot de 58%. Defectul sare în ochi! In felul acesta harta refuză să arate ceea ce o obligă cifrele statistice și e în majoritatea cazurilor în desavantagiul nostru. Procesul de sărăcire al hărții în concluziile ce ni le poate sugera, îndeplinit odată prin reprezentarea așezărilor omenești pe comune, deci pe unități administrative, și nu pe sate, deci pe unități antropogegrafice, este sporit și mai mult, fiindcă ni se ia posibilitatea de a urmări vizual și mărimea acestor așezări și prin urmare a ne face anume convingeri de natură geografico-economică.

In hărțile noastre etnografice asupra României trans-Dunărene, rămase în Constanța și furate de Bulgari în timpul războiului, noi am adoptat ca regulă, reprezentarea naționalităților pe *sate*; iar în noua hartă, ce se tipărește de către Institutul geografic al Armatei, din cauza lipsei unei statistici pe sate, pe care Ministerul Domeniilor nu ne-a putut-o pune la îndemână, ne-am resemnat a da o reprezentare pe comune, respectând însă, cel puțin, principiul cercurilor proporționale cu populația. Aceste cercuri se pot calcula după formula $R = \sqrt{\frac{\text{Populație}}{3.14}}$; iar rezultatul obținut sau se păstrează neschimbat, sau se micșorează de două, trei, patru, cinci ori etc., pentru toate cercurile bine înțeles, după cum se obligă scara hărții și după cum satele provinciei sunt în general mari — cum e în Bucovina, — sau prea mici, cum sunt aproape în totalitatea lor în stepa cadrilaterului. Este evident că formula, odată stabilită, se aplică în tot cuprinsul aceleiaș hărți. Considerații de natură estetică hotărăsc și ele în mărirea sau micșorarea formulei. Pentru Bucovina am ales o rază micșorată de cinci ori:

$R = \frac{\sqrt{\frac{\text{Populație}}{3.14}}}{5}$; pe când pentru Dobrogea, unde multe comune sunt mai mici chiar ca unele sate mijiocii bucovinene, am ales o rază mai mare, micșorând formula, pentru scara 1/200.000, numai de patru ori. Căci cer-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

curile prin care reprezentăm aşezările omeneşti nu pot fi, fără a supăra ochiul şi simţul estetic, nici prea mici faţă de scara hărţii, dar nici prea mari, aşa încât toată suprafaţa să fie acoperită de o mulţime de baloane în toate culorile, fără aier între ele şi să răpiască din claritatea necesară hărţii.

In ceeace priveşte sectoarele naţionalităţilor din fiecare cerc, harta Ministerului de Domenii are oare care lipsuri şi neglijenţe regretabile. Aşa s. ex., nu se specifică în culori deosebite, probabil din economie, sectoarele destul de mari ale italienilor din comunele Cataloi şi Turcoaia, precum şi acelea ale Găgăuţilor bulgarizaţi din comunele Traian, Cerna, Bei-Daud etc. şi ale celor grecizaţi din Altbei-chioi; ci se lasă în alb. Ne surprinde apoi faptul că în comuna Malcoci se lasă un mare sector alb alături de cele colorate în roşu (Români), cafeniu închis (Germani) şi verde (Ruşi). Oare ce naţionalitate corespunde acestui sector? Căci, după ştiinţa noastră, o a patra naţionalitate nu există în această comună. In sfârşit, orăşelul St. George dela gura Dunării cu acelaş nume, a rămas, din neglijenţă litografică cred, cu un sector galben (Bulgari) în loc de verde (Ruşi), prin faptul că peste galben s'a uitat a se suprapune albastrul, spre a se obţine culoarea mixtă a verdelui, ce reprezintă pe Ruşii din acel târguşor:

In colo harta e bună şi conformă cu statistica. Ea este destinată, nu numai a lămuri opinia publică a ţării noastre în privinţa raporturilor etnografice din Dobrogea — dacă această hartă s'ar primi în comerţ — dar şi, se pare, a susţine drepturile noastre reale asupra acestui pământ românesc în procesul ce ni l'au deschis pretenţiile absurde ale vecinilor noştri dela miazăzi.—Ii urăm din toată inima succes.

C. B.

Rumänien. Kleines wirtschaftspolitiches Adressbuch. IV. Dobrudscha. Berlin 1917. — E o publicaţie în vederea administraţiei germane în România. In vol. IV se cuprind numai jud. Tulcea şi Constanţa, deoarece jud. Caliacra şi Durostor „după o scurtă stăpânire românească, au trecut iarăşi sub administraţia bulgară". Atât vol. IV cât şi celelalte care privesc Moldova, Muntenia şi Oltenia, fac parte dintr'o operă mai mare, intitulată *„Rumänische Volkswirtschaft"*.

In cărticica de faţă se dau tot felul de informaţii scurte asupra satelor şi oraşelor, înşirate pe judeţe şi în ordine alfabetică şi anume: asupra populaţiei, numelui primarilor, asupra comerţului şi industriei şi a reprezentanţilor ei, asupra căilor fera e, poştei, telegrafului, telefonului etc. Dăm aci un exemplu:

Judeţul Constanţa. 7 oraşe: Constanţa, Cerna-Voda, Hârsova, Mangalia Megidia, Ostrov; 82 comune, 208 sate, 22 câtune, 217.740 locuitori.

Cernavoda: 5863 loc. Port. Cale ferată. Poştă. Telegraf, Telefon.

Primar: Chirescu D. N-lae.

Ajutor: Văja D.

Agenţii de navigaţie: „Austriacă", „Ungară", „Rusă", „Română".

Antreprenori: Diamandy Mih., Iordăchescu N. R., Militari Tech., Novac P., Perecheţu M.

Fabrici de apă gazoasă: C-tinescu P., Duca Lazăr.

Arme: Popp. Eugen.

Bănci: „Comercială", „Cernavoda" Act. fes., Soc. coop. de credit şi economie, „Creditul Dobrogean".

Cărămidărie: Puşchila Fr.

Cerealişti: Ceacalopol Arist., Farmachi Hr., Poladian P., Varlolomei Dionisie.

Lemne de construcţie: Farmache J. et. C. H., Ionescu Niculae, Merdiman G. H.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Fabrică de ciment: Soc. anon. de Ciment Portland artif. din Europ. orient. Directori: Sachelti Fr. — Flamand Raim.

Cizmării: Dumitriu C. M., Zaharian Ov., Grünberg Leon, Malcasian, Rupenian Artin.

Farmacii: Rădulescu A. C.

Fierării: Bogdan Ghiță, Gamboș C-tin, Gheorghe Vasile, Pavel Gh.

Mașini agricole: Elman Florea.

Fabrici metalurgice: Japy Wielard, Herzog et Co., Act. ges.

Mori: Farmache C et I., Papaianopol Anton.

Depoz. de petrol: Ceacanica V. C., Farmache Hr stu.

Rafinerii de petrol: Soc. anon. rom de petrol „Columbia".

Soc. Cooper.: „Hrana".

La sate se dau în felul următor: s. ex.

Oltina: 2490 loc. 2 sate: Câșla, Oltina. Port.

Primar: Popescu Gr. I.

Bănci populare: „Roma" (38.000) lei.

(Pachtgenossenschaft): „Dunărea" (6000 lei).

Lemnărie: Soc. „Osmanli".

Ca isvoare, utilisate pentru această publicație, se citează: Anuarul „Socec" și scriptele Arhivei Direcțiunii Soc. Disconto-Gesellsch. din Berlin.

Cum vedem, Germanii ne cunoșteau admirabil în scopul de a ne stăpâni și exploata.

Meritorie și formatul mic, de buzunar, al acestei cărticele de 46 pag. cu 8 foi albe la urmă, pentru notițe, și cu scoarțele legate în pânză. Scopul practic al ei sare în ochi. Orice soldat o putea folosi.

C. B.

La Dobrogea Roumaine. Etudes et documents. Estrait du „Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale". Bucarest, 1919. Broșura publicată din inițiativa marelui luptător pentru drepturile românești în Dobrogea, d. N. Iorga, cuprinde cele mai însemnate dintre articolele privitoare la chestia dobrogeană, scrise la Iași în anii de pribegie 1917 și 1918. Articolele sunt semnate de buni cunoscători ai istoriei și etnografiei Dobrogei, ca d-nii N. Iorga, I. Roman, Dr. N. Sadoveanu, Al. Lepădatu, G. Murgoci, G. Vâlsan și C. Brătescu.

In numărul viitor vom publică o dare de seamă complectă asupra activității desfășurate de cărturarii noștri, în cursul războiului, atât la Iași cât și la București și în străinătate, pentru apărarea drepturilor noastre asupra provinciei trans-dunărene.

C. M.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Însemnătatea Dobrogei în economia națională.

Este lucru cunoscut de toți, că Dobrogea reprezintă pentru țară nu numai o întindere de pământ, unde românismul a reclădit viața de civilizație și muncă pe care a moștenit-o de la strămoși, dar și un factor de mare importanță în desvoltarea viitoare a României, prin faptul că ea deschide calea mărilor și înlesnește în mare măsură comerțul nostru cu țările apusene.

Azi, când România s'a întregit și când multiplele genuri de întreprinderi vor lua o amploare ce ușor se poate bănui, ni se impune a considerà cu atenție și seriositate problema economică a Dobrogei.

Să privim deocamdată provincia noastră ca locul de perindare al produselor noastre în afară și al obiectelor utile, fabricate aiurea, spre interiorul țării.

Independența și înflorirea economică a unui stat de sine stătător depinde într'o largă măsură de *stăpânirea mijloacelor de comunicație* și de *sporirea rețelei căilor de transport.* Aceste două probleme au interesat în toate vremurile popoarele active și cu energii efectiv înțelese. Găsim în trecutul țărilor din occident sforțări continue și rivalități pentru stăpânirea căilor de apă. Pe drumul oceanelor s'au descoperit pământuri nouă cu bogății nebănuite; s'au cunoscut mai de aproape popoarele răspândite pe glob și, dacă la ridicarea omenirii a contribuit foarte mult spiritul inventiv al omului, nu e mai puțin adevărat că progresul societăților a fost înlesnit într'o măsură foarte mare prin circulația și negoțul pe mări și oceane.

Și la strămoșii noștri găsim lupte susținute pentru a ne păstrà legătura cu largul mării. Ștefan cel Mare poartă războaie pentru stăpânirea Chiliei și a Cetății Albe; Mircea cel Bătrân

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

pune stăpânire pe malul drept al Dunării şi alipeşte la ţară pământul Dobrogei: voevodul şi-a întins domnia spre ţărmurile mării.

In definitiv, lucrul este bine cunoscut şi trecutul ne arată cu prisosinţă, că o ţară lipsită de drumul apelor, reprezintă un stat încătuşat, împiedicat în desvoltarea spre care-l împinge munca şi bogăţia solului, fără a mai socoti starea iignitoare, în care e silit să se resemneze, de tributar al ţărilor stăpâne pe ţărmuri, fiind nevoit a pierde câştiguri însemnate la tranzitul mărfurilor.

Chestiunile acestea au fost înţelese de toate guvernele ţării, şi România n'a pregetat să întreprindă lucrări pentru mărirea porturilor şi sporirea reţelei de căi ferate. Cu privire la Dobrogea, s'a sigilat prin podul de peste Dunăre legătura economică a ţării cu portul Constanţa, s'a construit la mare în câteva decenii şi cu mare sârguinţă un port modern, s'au înălţat silozuri, docuri, magazii, s'au ridicat diguri, s'au consolidat maluri; iar calea ferată s'a întins până în port, care a luat un avânt imbucurător, mai ales prin traficul de cereale şi petrol.

Ne interesă pe acele vremuri să ne liberăm de tutela austro-germană şi, dacă degajarea n'a fost deplină, am simţit totuşi o uşurare binefăcătoare. Pentru viitor nu mai avem a ne teme de presiunile puterilor centrale. România întregită este astăzi deţinătoarea unui pământ bogat, şi dacă munca noastră va fi organizată şi pusă pe calea întreprinderilor comerciale, vom ajunge a tratà de la egal la egal cu toate popoarele.

Ceea ce s'a îndeplinit în trecut, cu lucrări de artă inginerească, e foarte frumos. Insă aceste lucrări utile, care au costat atâta muncă şi sacrificii, nu sunt de loc suficiente pentru cerinţete viitorului. S'au cheltuit pentru construcţia portului Constanţa 70 milioane lei în timp de 20 ani. In această sumă intră cheltuelile făcute pentru tot ce se vede azi în port: silozuri, cheiuri, diguri, magazii, uzine, ateliere, gara maritimă etc., precum şi despăgubirile antreprizei Hallier. Dacă repartizăm suma globală la 20 exerciţii, revenim la o cheltuială de $3^1/_2$ milioane lei anual. Se observă lesne cât de neînsemnată eră cheltuîala faţă de mărimea lucrărilor. Şi prin acest port de mare se făceà un trafic anual de 12.000.000 tone. In viitorul cel mai apropiat, quantumul bogăţiilor naţionale fiind cu mult mărit faţă de ce

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

eră în trecut, exportul şi importul produselor va merge progresând ; la nevoile, care până acum erau restrânse la vechiul regat, vin să se adaoge şi cele din ţinuturile româneşti alipite.

Netăgăduit că portul Constanţa, aşa cum se găseşte azi, nu va puteà satisface cu înlesnire şi repeziciune traficul de mărfuri din viitor, care va atinge cifra de 80-100 milioane tone anual. Aceasta cu atât mai mult, cu cât ţara noastră nu poate avea de cât un singur port convenabil la mare, un singur punct prin care să poată stabili un contact neîntrerupt, iarna ca şi vara, cu ţările Mediteranei şi cu cele din apus. De acì necesitatea unor lucrări nouă pentru mărirea capacităţii portului Constanţa.

O scurtă privire pe noua hartă a Europei, cu grupări de popoare întregite pe naţionalităţi, ne pune în măsură să întrevedem o nouă orientare a politicei noastre economice. Pe viitor legături politice din interes calculat şi chibzuit vor luà locul celor făcute sub teroare, sau născute din sentimentalism bolnăvicios. Dintre statele nou-create, două ne atrag atenţia în deosebi : Polonia şi Ceho-Slovacia. Cu aceste ţări vom avea legături strânse de comerţ : cerealele, petrolul, fructele de la noi, vor găsì pieţe de desfacere în nord, iar în schimb vom primì de la aceste popoare produsele lor fabricate.

Vecine cu Polonia şi Ceho-Slovacia sunt ţările Balticei : Danemarca, Peninsula Scandinavică şi Finlanda. Acolo, în nordul Europei, de asemenea configuraţia geografică a ţărilor s'a schimbat. Dardanelele nu mai sunt piedici ; libera circulaţie ne este şi nouă asigurată ca şi celorlalte popoare. Ţările Levantului, pe lângă care vom adăuga şi Egiptul, ne-au fost în totdeauna şi vor continuà să ne fie şi în viitor buni aliaţi, platnici şi amatori nevoiaşi ai produselor noastre agricole. Cerealele, petrolul, sarea, lemnăria, ca să nu vorbim de cât de aceste patru mari categorii de mărfuri, au găsit totdeauna în răsăritul Mediteranei pieţele deschise.

La rândul nostru şi noi avem nevoie de produsele acelor ţări calde ; dar o şi mai mare nevoie de asemenea produse o simt Polonia, Ceho-Slovacia şi Ţările Balticei. Şi atunci vedem cum portul Constanţa şi Dobrogea se ridică spre a-şi căpătà locul meritat şi impus de cerinţele ce sunt pe cale de a venì, Constanţa, legată prin căi ferate şi prin canale cu Ceho-Slovacia şi

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Polonia până la Danzig, va formă puntea de trecere între orientul Mediteranean şi nordul Europei. Portul nostru va deveni depozitarul puternic al stocurilor de mărfuri pentru tranzit; va conţine în docuri, magazii şi rezervoare, produsele ţării pentru export şi, în faţa atâtor bogăţii, care se vor perindà neîncetat, vor înflori întreprinderi cu capitaluri mari, va ieşi la iveală mulţimea doritoare de muncă şi afaceri, iar oraşul va păşi cu necesitate pe calea industriei.

Noi ne-am mărit totalul producţiunii şi avem să intensificăm munca agricolă de o parte, iar de alta vom valorificà produsele prime prin industrializarea lor. Ne vom prezintà cumpărătorilor ca maeştri desăvârşiţi, oferindu-le produsele noastre util-transformate aşa fel, încât negustorul să le întrebuinţeze direct pe loc. Noi ne-am mărit capacitatea producţiunii; în schimb, ţările din apus nu şi-au micşorat întru nimic nevoile de produse agricole, petrolifere şi de lemnărie. Vom aveà a face faţă la milioane de chintale anual, şi cum cunoscut este că transportul pe cale maritimă este cel mai lesnicios, cel mai ieftin ca tonaj şi preţ pe tonă, şi că noi nu avem pentru export de cât mai ales materii brute, deci grele, se vede clar că exportul nostru este îndrumat către porturile Dunărene, Galaţii şi Brăila, dar mai ales către portul maritim Constanţa. Ori cât de necesare şi utile ne apar legăturile de căi ferate cu ţările din apus până la Atlantic, rămânem totuşi cu ochii aţintiţi asupra unicului nostru port la mare, asupra Constanţei. Odată ieşiţi în largul mării, transportăm şi aducem mărfuri sub protecţia pavilionului românesc; suntem liberaţi de greutăţile şi încetineala la care sunt supuse transporturile la mari distanţe prin vagoanele de mărfuri; înlăturăm cu desăvârşire plata tranzitului prin ţările vecine; acostăm după plecarea din Constanţa, direct porturile ţărilor cumpărătoare; recăpătăm uşurinţa în mişcări; ne mărim numărul clienţilor; căpătăm avantajul sporirii ofertanţilor: în de initiv suntem liberi-stătători şi stăpâni pe munca şi avutul nostru.

Ca să se preschimbe în bine stări de lucruri care au trăit destul; pentru a se înfăptui o nouă viaţă de muncă productivă; pentru a se deschide lumii de afaceri şi industrii un orizont larg; pentru a ne căpătà locul de frunte printre alte popoare, aşà cum ne dictează bogăţiile solului, — ne trebuie realizarea unor lucrări tehnice noua, ne trebuie apoi alcătuirea de capi-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

taluri mari, spre a duce la bun sfârşit o operă de interes naţional.

Dobrogea nu poate rămânea —după cum am mai spus— un simplu pământ românesc, locuit de Români, cari să-şi ducă în tihnă patriarhală traiul pe aceste locuri. Dobrogea trebuie să intervie azi ca un factor potenţial de energie şi vitalitate în economia ţării. Lucrări, pe care timpul nu le păsueşte, pe care avuţiile ţării le cere imperios, reclamă a fi executate. In primul rând portul va trebui neapărat mărit. Ceea ce era încăpător acum câţi-va ani, astăzi este neîndestulător. Vapoare de ori ce tonaj trebuie să-şi aibă un loc de acostare în port şi, cum companiile maritime se întrec în ridicarea tonajului la unităţi, n'ar fi nemerit să ne lăsăm ocoliţi de navlu acum, când lupta modernă se desfăşoară în jurul problemelor economice. Apoi gara maritimă şi cea de persoane trebuesc întocmite astfel, în cât să poată primi şi satisface cu uşurinţă toată activitatea unui port mare al unei naţiuni mari. Cheiuri, linii de garaj, magazii, depozite, au nevoie de a fi completate şi mărite.

Podul de peste Dunăre nu va întârzia — o crede o ţară întreagă — să fie reparat, mărit şi pus în legătură cu Ardealul şi Banatul, întinzând mâna mai departe căilor ferate din apus. Un nou pod trebueşte aruncat peste Dunăre la Hârsova, căci singur podul de la Cernavoda nu va fi în măsură să satisfacă afluenţa traficului. Acest pod de la Hârsova va fi legat prin căi ferate deoparte cu Constanţa, iar de alta cu liniile din Ardeal şi în special cu cele din Moldova şi Bucovina, pentru a face joncţiunea cu liniile ce duc spre Danzig. Un al treilea pod peste fluviu, la Tulcea—Ismail, va scurge grânele Basarabiei spre Constanţa în timpul iernii.

După înfăptuirea acestor lucrări, portul nostru maritim va răsări ca un luceafăr al renaşterii noastre economice şi ajutaţi de asemenea lucrări, vom putea reda ţării acea viaţă activă şi acea muncă răsplătită, pe care o înţeleg cu atâta măestrie popoarele occidentului.

In afară de toate cele spuse până aci şi din care se vede ce rol sunt destinate să joace în viitor Dobrogea şi Constanţa, — provincia noastră transdunăreană ne mai oferă perspective de progres economic şi prin bogăţiile solului şi subsolului ei. Să nu mai vorbim de agricultură, pentru care timp de 40 ani s'a lucrat cu

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

atâta sărguinţă. Ardelenii şi Cojenii au transformat aceste ţinuturi, în aparenţă sterile, dar de fapt părăsite în mâna unor răsleţi tătari fără aptitudini agricole, în grădini frumoase, pline de rod. S'au ridicat sate cu construcţiuni solide, cu biserici şi şcoli. Societăţi de oameni civilizatori au redat acestor ţinuturi aerul de veselie şi înviorare, care caracterizează spiritul vivifiant al neamului românesc. Să reamintim apoi că la cele 6 milioane kgr. de lână produsă anual de întreg regatul înainte de războiu, Dobrogea singură venia cu un aport de 2½ milioane în fiecare an.

Dar, în afară de bogăţia agricolă şi animală, Dobrogea conţine în subsolul ei zăcăminte de minereuri, cariere de piatră de construcţie; cariere pentru var şi ciment, filoane de pirite, etc., care toate aşteaptă liniştite mâna omului pentru a le ridica, a le valorifica prin industrie şi a face din ele mijloace pentru progresul economic şi cultural. Un început de exploatare ce s'a întreprins la carierele de piatră şi var dela Canara, la fabrica de ciment din Cernavoda, la mina de aramă dela Altân-Tepe şi la numeroase alte întreprinderi mai mici, a dovedit în mod palpabil că minele Dobrogei sunt pe deoparte bogate în zăcăminte, iar de alta că exploatarea lor este o afacere rentabilă.

Tot în Dobrogea se găsesc şi lacuri mari şi delta. In sânul acestor imense rezervoare de apă se găsesc peşti care ar putea îndestula nevoile ţării întregi şi dacă industrializarea peştelui n'ar întârzia, lacurile şi delta ar deveni mine de bogăţii nesfârşite.

Pământul acestei provincii nu e limitat la o singură specie de produse. Ele se înmulţesc pe măsură ce şi cercetările îşi fac drum. Faima băilor de nămol dela Techirghiol s'a lăţit în toată ţara şi nu sunt puţini la număr medicii cari au ajuns la convingerea, bazată pe studii exprimentale, că aceste băi sunt mai bogate în agenţi chimici şi mai eficace pentru reîntremarea organismului omenesc, decât ar fi băile similare din streinătate, cărora posesorii lor nu contenesc a le face reclamă zgomotoasă. Şi în afară de Techirghiol, mai sunt şi alte lacuri sărate, cu nămol, înşirate dealungul mării; iar aceste bogăţii ca şi multe altele, dorm încă liniştite, multe încă neutilizate şi aşteptând priceperea şi energia acelora care le-ar putea pune în valoare şi cărora le-ar răsplăti munca cu prisosinţă. Nu ni s'ar îngădui să trecem cu vederea admirabila plajă cu băile de mare dela Mamaia. Aci întâlnim mâna de maestru a divinei naturi creatoare.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Plaja este una din cele mai mari de pe continentul nostru: se întinde pe o lungime, în formă de arc, de mai bine de 6 km; ea este formată din cel mai fin şi curat nisip; are un orizont de o lungime care te încântă şi-ţi revarsă pacea în suflet; iar coloritul Mării Negre armonizează plăcut cu albastrul cerului. Ce admirabil colţ de natură, care-ţi întinereşte şi corpul şi sufletul doritor de repaos!

Când pământul acestei provincii ne cheamă la toate răspântiile şi ne oferă surâzând bogăţiile sale, suntem datori a nu îngădui apatici să depăşească imboldul raţiunii. Dobrogea are nevoe în interiorul ei de lucrări ce trebue să se înfăptuiască ca pretutindeni în ţară. Printre aceste lucrări socot că prioritatea revine căilor de comunicaţie, de a căror lipsă ne-am resimţit dureros în ultimele timpuri. Ar fi un rezultat al nepăsării şi neînţelegerii problemelor moderne, ca Dobrogea să nu-şi aibă pe solul ei şi reţele de căi ferate, care să lege nordul cu sudul provinciei.

Pe lângă linia ferată Megidia-Tulcea — care e pe cale a se complecta — şi Megidia-Bazargic, nevoile locale reclamă şi alte linii care să se concentreze la Constanţa, una, plecând din acest oraş, ar trece prin Megidia şi ar face joncţiune cu liniile ferate din sud; iar o adoua, plecând tot din Constanţa, s'ar îndrepta spre Babadag-Tulcea. Nu mai vorbim de calea ferată Hârşova-Constanţa, care se impune ca şi podul de peste Dunăre din acest punct, scurtând prin aceasta drumul spre mare al produselor ce ar veni din nordul ţării.

Chestiunile economice ale Dobrogei sunt menite a interesă nu numai pe cei dela faţa locului, ci şi întreaga ţară de oarece această provincie reprezintă locul de scurgere al produselor noastre în alte ţări şi a mărfurilor din afară, necesare pentru consumul intern; de asemenea ea va fi şi rezervoriul de bogăţii pentru tranzit între răsăritul Mediteranei şi ţările Baltice.

Când faptele ne vorbesc real şi concret, nu ne rămâne de cât să răspundem grabnic şi cu pricepere la chemările viitorului.

J. Stoenescu-Dunăre
Inginer, Constanţa

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

DOBROGEA LA 1444

— Lupta dela Varna —

Intre măreaţa figură istorică a lui Mircea cel Mare, care la titlurile sale adăugă şi pe acela de «Despot al pământurilor lui Dobrotici şi Domn al Silistrei» şi figura şi mai luminoasă a lui Ştefan cel Mare, «atletul lui Hristos» împotriva păgânătăţii, se ridică Ion Corvin de Huniade, Român transilvănean de neam, a cărui amintire dăinueşte până astăzi nu numai în baladele populare româneşti, dar şi în cele străine. In cântecele sârbeşti el se numeşte «Sibinjanen Ianko», iar în vechile scrieri polone, boeme şi sârbeşti, el e numit mai adesea sub forma românească «Iancul». Chiar Bizantinii îl scriu uneori «Iancos», Ἰάγγος [1]). In baladele din Dobrogea se cântă un «Iancu Vodă», sau «Iencea Sibiencea» [2]).

Pe atunci stăpânia la Turci sultanul Murad II (1421—1451). La 1422 el asediază Constantinopolea, iar Bizantinii, ajunşi la capătul decadenţei lor, sunt siliţi a-i plăti tribut. Imperiul lor nu mai păstra de cât capitala, Peloponezul şi oraşele Mesembria şi Anchialos de la M. Neagră. La 1430 Turcii cuceresc Salonicul, pe care-l ocupaseră cu puţin mai înainte Veneţienii. Sârbii, peste cari domnia George Brancovici, un bătrân viteaz, pierduseră Belgradul şi trăiau vremuri triste. Bulgaria se cufundase adânc în somnul robiei.

Privirile creştinilor din Balcani erau acum îndreptate spre

---

1) Vezi şi *C Jirecek*: Geschichte der Bulgaren. Praga 1876 p. 363—364. Originea românească a lui Ion Corvin a fost limpezită definitiv de *W. Schmidt* în „Die Stammburg der Hunyade in Siebenbürgen" Sibiu 1865 pag. 78 şi următ.

2) Balada *„Iancu Vodă"* s'a publicat în *Arhiva Dobrogei* an. I No. 1; iar balada *„Enciu Sibienciu"* în colecţia d-lui *T. Burada* „O călătorie în Dobrogea", Iaşi 1880, pag. 174.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Carpaţi, unde Ion Corvin de Huniade se ridică cu planuri mari în contra Semilunei. La 1442 el sfărâmă armatele turceşti care pătrunsese până în Transilvania; în anul următor, conducând oştile lui Vladislav, tânărul rege al Poloniei şi Ungariei, el înaintează victorios până dincolo de Sofia, la trei zile de marş depărtare de Filipopole. La întoarcere, nu departe de Niş, sfărâmă o altă armată turcească şi în Iunie 1444 se încheie pacea.

O pace efemeră; căci după cererea legatului papal, cardinalul Iulian, regele Vladislav şi comandantul oştilor, Ion Corvin, porniră din nou în contra Turcilor. Cu toate îndemnurile de renunţare la expediţie ale lui G. Brancovici şi mai apoi ale lui Vlad Dracul, regele Vladislav şi mai ales Ion Corvin, căruia i se promisese Bulgaria, persistară în hotărârea lor. Planul era să înainteze de-acurmezişul Peninsulei Balcanice până la Dardanele, unde aşteptă flota aliată a Italienilor şi să alunge definitiv pe Turci din Europa. Murad II era ocupat în acest timp cu războiul în Asia Mică.

Trecură aşa dar Dunărea pe la Orşova şi înaintară pe ţărmul fluviului la vale. Trecură prin satul românesc Florentin, apoi prin Vidin, pe care-l arseră, şi ajunseră la Nicopole «metropola Bulgariei». Aci armata, după ce pustii oraşul până la zidurile cetăţii, făcu un popas [1]).

1) Amănuntele acestei expediţii se găsesc în următorii cronicari şi scriitori:

a) *Ioannis Dlugossi* Historiae Polonicae, Frankfurt 1711. Cartea XII col. 799 şi următ.

b) *Philippi Callimachi*, De rebus a Vladislas Polonorum atque Hungarorum rege gestis. Ed. Schwandtner 1746; Tom. I, p. 509 şi urm.

c) *Antonii Bonfinii*, Rerum hungaricarum decades 1568. Liber VI, pag. 326—328.

d) *Martini Cromeri*: De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. 1568, Cartea XXI, pag. 326—328.

e) *Laonici Chalcocondylae* Atheniensis Historiarum de origine ac rebus gestis Turcorum. Ed. Migne 1866, col 323—335.

f) *Petri de Reva* De Monarchia et S. corona Regni Hung. Centuria V pag. 664—666. In vol II din Script. rer. hung.

g) *Spondonus* ad. ann. 1444; *Ioannes Pallatius* în Aquila austriaca, liber 42 cap. 2; *Ioachimus Cureus* în Annales Silesiae ed. Wittenberg, p. 140; *Foresti* tom 6 în Mappamondo istorico, lib. 2 cap. 2; *Haner*: Reg. Hung. Period. 14, § 314; *Petrus Albinus* în Commentatiuncula de Valachia p. 16); *B. Vapovius*; *P. Jovius*; *Andreas Palagio*, un contemporan al luptei de la Varna etc.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In acest timp soseşte de peste Dunăre în întâmpinarea regelui şi Vlad Dracul, Domnul Ţării Româneşti. Când văzù mica armată a lui Vladislav, începù să se îndoiască de rezultatul fericit al expediţiei şi sfătuì pe rege să facă întoarsă calea, de oare ce sultanul, ziceà el, când merge la vânătoare şi tot are mai mulţi oameni cu dânsul [1]). Neputându-l convinge, mai ales în urma opunerii lui Ion Corvin, care aveà anumite planuri cu privire la Bulgaria şi cu care intră în conflict, fiind învinuit chiar de înţelegere cu Turcii, — Vlad Dracul îi dete în ajutor un corp de 4000 de călăreţi sub conducerea fiului său — probabil Vlad Ţepeş — căruia avù grija să-i dea înainte de plecare părintescul sfat ca, în cazul unei nenorociri, să nu se măsoare cu adversitatea soartei, ci să se păstreze pentru vremuri mai bune. [2]) Mai multă armată nu putù dà regelui de oare ce, motivà Vlad Dracul, din cauza multor răsboaie pe care le purtase ţara, «abia mai rămăseseră oamenii necesari pentru cultivarea ogoarelor.» [3]) Ii mai dete doi cai foarte iuţi cari să-l

1) Din *Dlugosz*, col. 800: Lustrato autem exercitu Regis et eius paucitate perspecta, fertur Regem multis precibus, consiliis et persuasionibus ut in Ungariam, omino coepto, itinere rediret, rogasse, debilem et minis parvum numero regium exercitum afferens, neque in belli adducendum periculum et discrimen: cum Caesar Turcorum et tantarum copiarum paucitate nullatenus vinci posset, qui cum maioribus potentiis venationes ferarum exercere consuevit". Idem în *Callimach*, *Bonfinius* etc.

2) *Bonfinius*, „Hic (Vlad Dracul) filium antequam dimitteret, studiosissime monuit ut, si parum prospere pugnaretur, ne cum fortunae iniquitate colluctaretur, sed ad meliora se tempora reservaret." In satul „Sullon" o vrăjitoare bulgărească îi prezise că regele va pierde lupta de la Varna, dar că rămăşiţele armatei vor învinge mai târziu pe Turci: „adauxerant Draculae metum Bulgarae cuiusdam anniculae magae responsa, quae ad Sullonum vicum belli exitum ab eo rogata, respondit: Vladislaum regem malis ad Varna auspiciis pugnaturum et profligati exercitus reliquias adversus Turcarum deinde felicius pugnaturos."

3) *Bonfinius*, pag. 485: modicis copiis magnitudine animi et sapientia, nec non excellenti suorum militum virtute, Turcarum bellum vix Christianis omnibus tolerabile, praeter omnium opinionem, sine allis externae gentis auxiliis diu toletavit, tantamque assiduo bello provincialium iacturam fecit, ut *vix superessent qui agros colerent.*" Aceeaşi admiraţie şi apreciere la *Callimachus* pag. 509; Vlad Dracul „haud numerosissimae gentis Princeps, nullaque externa ope adjutus, bellum, Christianis simul omnibus intolerabile, sustinuisset magnitudine animi et virtute suorum diutius quam sperari de tam imparibus viribus posset,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ajute la fugă în cazul unui dezastru, precum și «doi Români foarte credincioși și cunoscători ai tuturor drumurilor și locurilor", sfătuindu-l să nu-i depărteze nici un moment de lângă dânsul.[1])

In fine oștile porniră la drum, «peste câmpii întinse și goale, având spre dreapta către miază zi munții ce despart Romănia de Bulgaria și cari se întind de la Vidin și chiar de la Nicopole până la Marea Neagră lângă Galatha, pe unde mergi la Mesembria și Constantinopole, tot pe lângă țărmul mării».[2])

In drumul lor războinicii văzură în toată Bulgaria nordică «foarte multe clădiri mărețe de-ale vechilor împărați și generali romani precum și monumente de marmură scrise cu inscripții grece și latine, cu arcuri și coloane care în cea mai mare parte fuseseră ruinate de răutatea Turcilor».[3])

Armata se arătă în drumul ei fără nici o considerație nu numai față de Turci și geamiile lor, dar și față de Bulgari și Greci, mai ales în părțile din spre mare, «distrugând bisericile ca și locuințele cu mâna, cu fierul, cu focul și cu toate instrumentele tuturor crimelor».[4]) Ea dete foc și multor sate, până ce regele interveni și opri sacrilegiul. Ajunseră în urmă la râul Pamissus [=Camcic], care, isvorând din munții Haemus [=Balcani], se varsă în Marea Neagră între Mesembria și Odessus

---

plusque ab se interim hominum amissum, quam agris suis frequentandis colendisque superessent, quum eventus quotidie admoneret; contra hostium multitudinem, paucorum suorum virtutem magis admiraudum esse, quam efficacem."

1) *Dlugosz*, col 800: „donavit illi duos equos velocissimos et *duos Valachos fidissimos, omnium itinerum et locorum peritos*, monens Regem ut illos a latere suo numquam discedere poteretur, futurum enim si quod sibi accidisset discrimen, equorum velocitate et hominum illorum peritia facile evitare posse," Idem la *Callimach* pag. 510; *Cromer* pag. 326; *Bonfinius.*

2) *Dlugosz*, col. 803.

3) *Dlugosz* (col. 800): „Dimisso igitur a sinistris amne Danubio per fertilem Thraciae provinciam exinde iter assumtum est, ubi plurima priscorum Imperatorum ac Ducum Romanorum sumtuosa insigniaque aedificia ac marmorea monumenta Graecis et Latinis litteris scripta, comperta sunt, arcus insuper et excelsas columnas, quae pro maiori parte tum Teucrorum malignitate corruerunt." Idem în Cromer pag. 326.

4) *Callimach* pag. 511; Bonfinius pag. 485 și următ.; Cromer pag. 326; Dlugosz col. 801.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

[=Varna]. Aci descoperiră «o mare mulțime de vase plutitoare de râu», cărora le deteră foc, crezând că erau pregătite de Turci în vederea unei expediții pe Dunăre. Ele adecă trebuiau să fie scoase în mare pe timp liniștit și duse la gura cea mai meridională a Dunării, pentru ca apoi să fie transportate pe fluviu în sus până în Panonia[1]). Unul după altul căzură apoi orașele și cetățile Varna, Șumla, Petreț sau Pezechium [=Provadia ?], Cavarna, Caliacra, și alte localități așezate de-alungul țărmului mării. Unele fură cucerite prin asalt, iar Turcii din ele fură aruncați pe râpe; altele, precum Cavarna, din care garnizoanele turcești fugiseră pe mare, s'au predat înainte de sosirea cuceritorilor și au căpătat străji creștine.[2])

In acest timp Murad II avea războiu în Caramania. Vestit de «ducele Tribalilor» (Sârbilor) că Panonii au trecut Dunărea, Murad II închee pace în Asia și pornește spre Europa. Hellespontul însă era ocupat și păzit de corăbiile Italienilor și celorlalți occidentali, cari aveau însărcinarea să împiedice trecerea Turcilor. După Chalcocondylas, Sultanul profită de un vânt favorabil care împiedică timp de mai multe zile flota inamică de a naviga în Hellespont. După Cromer însă, Veneții și Genovezii, corupți cu bani, trădară cauza creștină și se unire cu Turcii.[3]) Astfel Murad II trecu oștile peste Dardanele în Europa, anunță din drum pe împăratul din Bizanț de expediția sa în contra lui Vladislav, cerându-i să i se alăture cu trupe, și luă drumul Balcanilor spre miază-noapte.

Locul luptei. La apropierea Turcilor, Vladislav și Ion Corvin făcură greșeala de a părăsi locurile tari din munții Balcani spre a se coborî în câmpia din apropierea Varnei. Descrierea

---

1) *Callimach* pag. 511; Bonfinius etc.; vasele sunt numite „scophae fluviales", sau „cymbae fluviales".

2) *Dlugosz* col, 803; Callimach pag. 512; Cromer pag. 326; După L. Chalcocondylas. col. 323, Varna s'a predat, iar *cetatea de la Caliacra fu luată cu forța, Panonii urcându-se pe ziduri și năvălind în cetate și apoi distrugând-o. Din acest an, 1444, prin urmare datează ruinele din peninsula Calliacra.* Dintr'un isvor diplomatic (Ljubici, IV, p. 398—400) se vede că în anul 1396 Calliacra, fosta capitală a lui Ivanco, fiul lui Dobrotici, era încă în mânile creștinilor „cari anume, nu putem afirmă", scrie *d-l Iorga* în «Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe, pag. 57.

3) *Chalcocondylas* col. 323; *Cromer* pag. 326.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

teatrului de războiu este redată de cronicari cu multă precisiune şi claritate, ca şi când ar fi fost martori oculari. Aşa Callimachus, care moare la vre-o doi ani după lupta de la Varna, scrie:

«Muntele Haemus (Balcanii) îşi ia începutul cam de pe la Mesembria şi, înşirându-şi creştetele spre Macedonia şi Moesia Superioară, trimite de ambele părţi ramificaţii ca nişte umeri. Şi mai întâi, nu departe de începutul său, încovoindu-se spre dreapta, şi lăsându-se spre M. Neagră. descreşte pe încetul în culmi mai mici, până ce, prefăcându-se în colnic, se pierde în câmpie. In aceste locuri sunt foarte multe văi, parte sălbatece şi sterpe, dar parte fertile şi din natură şi prin sârguinţa locuitorilor, oferind hrană şi turmelor şi oamenilor. Varna însăşi se află aşezată la malul mării, între două promontorii, lângă un golf îngust şi nu aşa de adânc în cât să poată pluti pe el corăbiile cele grele. Pe unul dintre promontorii se află Galata, iar pe celălalt Macropolis. Coastele dinprejurul oraşului sunt acoperite de vii şi de livezi de pomi roditori. Valea, având pe dreapta cătune mici şi rare, e cultivată de ţărani. Pe stânga, unde se ridică Galata, la poalele colinelor se află o baltă ce se întinde cu apele ei stătătoare spre apus ca într'o a doua vale.» [1])

In aceste locuri se aşează armata lui Vladislav, având la îndămână apă, lemne şi celelalte necesare pentru trai.

«Pe partea stângă însă, către nord, se află *alţi munţi dincolo de care este şi un pustiu, întinzându-se spre miază-noapte până la Dunărea din spre Moldova şi Valahia*, pe o distanţă de cel puţin opt zile, căci în acele părţi nici obiceiu nu este a se măsura depărtările în mile şi nici nu s'a făcut vre-o măsurătoare. *Iară spre miazăzi numitul pustiu se întinde până la M. Neagră;* însă munţii de care am vorbit, se termină chiar la malul mării, aproape de Varna, în spre partea Galatei, care stă la aproape 500 paşi departe de Varna. Şi acestea toate voim să fie notate, pentru ca cititorii să cunoască mai bine locul luptei şi al fugii.» [2])

Este evident că munţii, de care vorbeşte aci cronicarul Dlugosz, nu sunt de cât culmile înalte şi cu pante repezi ale

1) *Callimachus* pag. 512-513. Vezi şi *Bonfinius* l. c.
2) *Dlugosz*, col 802-803.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

dealurilor păduroase ce se întind de la Dunăre până la Marea Neagră, paralel cu linia ferată Rusciuc-Varna, pe partea de Nord-Est a ei; iar pustiul, „desertum", de dincolo de acești munți, către miază-noapte, este stepa lipsită de ape a Dobrogei, care se întinde de la o linie Silistra-Balcic, până pe la granița de nord a județului Constanța. Dacă cronicarul dă întinderea stepei până la Dunărea Moldovei, această greșeală vine de acolo că armatele creștine, după dezastrul de la Varna, retrăgându-se spre nord, au trecut Dunărea pe la Hârșova-Piua-Petrii și prin urmare necunoscând regiunea cu dealuri și păduri a jud. Tulcea, și-au închipuit că stepa se prelungește până la Dunărea Moldovei.

Dezastrul. In sfârșit Murad II cu oștile sale și cu șiruri întregi de cămile, de a căror înfățișare și miros se cam speriară caii creștinilor, sosi și el la Varna. In tabăra creștină se ținù un consiliu de războiu, dacă n'ar fi mai bine să se retragă în locuri mai tari; însă birui părerea lui Ion Corvin de Huniade de a da războiu vitejește în câmp și se începù orânduirea oștilor. Focurile din tabăra Turcilor înroșiau cerul nopții. Sultanul trimite câte-va mii de călăreți să cerceteze văile, dealurile și stepa de la miază-noapte, spre a se convinge de puterea armată a adversarilor. Cronicarii pomenesc și de oare care prevestiri rele, care au precedat lupta. Astfel se spune că de și cerul era senin și marea liniștită, totuși se stârni din spre apus o așa vijelie grozavă, în cât *smulse și steagurile din locurile lor, le rupse prăjinile și le sfâșie pânza. Insuși steagul Sf. Gheorghe, care* se afla în grija regelui, avù aceeași soartă «în cât nu numai zeii — scrie Dlugosz —, dar și elementele naturii sprijiniau biruința păgânilor». (col. 804).

In tabăra lui Vladislav, Ion Corvin, care conducea cu măestrie lupta, așeză pe Panoni [=Unguri] la dreapta, iar pe Daci [=Români] la stânga [1]). El însuși cu călărimea sprintenă a Românilor nu-și fixă nici un loc, ci sta gata să sară în ajutor acolo unde i s'ar părea că armatele creștine șovăesc [2]). In fine, după alte multe dispoziținni, atacul începu.

---

1) *Chalcocondylas*, col. 327.

2) *Bonfinius*: „Corvinus denique cum expeditissimo Valachorum equitatu nullum sibi locum definit... etc.".

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Lupta dură până spre seară, însă biruința întârzia să se hotărască într'o parte și ambii adversari, creștinii și Turcii, acum înaintau victorioși, acum se retrăgeau înfrânți, căutând să se refacă. In tumultul și învălmășala aceea, într'un moment dat Dacii — scrie Chalcocondylas [1]) — văzând că Turcii sunt risipiți și iau fuga, nu se mai stăpâniră, ci năvăliră spre comorile sultanului, care se aflau încărcate pe cămile; uciseră dobitoacele și încărcați de prăzi se întorceau în tabăra lor, încetând de a mai participa la luptă. Se vede că aceasta a contribuit în bună măsură la înfrângerea creștinilor, de oarece Dlugosz [2]) îi învinuește pe «Valahi» că, din momentul în care s'au aruncat asupra prăzii, n'au mai fost de nici un folos regelui, «fiind mai lacomi de averi de cât de glorie». In cele din urmă Ungurii nu mai putură susține atacul ienicerilor și se risipiră spre Galata, între golf și lacul de lângă mare, iar de aci fură fugăriți de Turci spre miază zi prin pădurile dese ale munților Balcani. După risipa lor, urmă și aceea a Românilor [3]). In momentul cel mai critic al luptei, Ion Corvin ceru regelui să intre cu rezervele sale în luptă; însă regele Vladislav fu înconjurat de Turci, iar capul său fu purtat în vârful unei sulițe prin tabăra păgână. Mai apoi sultanul îi ridică un monument cu inscripții pe locul unde fu ucis [4]). Știrea morții regelui demoraliză cu totul armata creștină, care porni spre risipă.

Fuga. Unii, din necunoașterea regiunii, se îndreptară chiar spre locurile Turcilor, unde parte fură uciși, parte luați în robie; alții se îndreptară spre apus, rătăcind prin toată Peninsula Balcanică până în Albania. Cardinalul Iulian, pierzându-se de Ion Corvin, nu se știe cum, reuși să ajungă în tovărășia câtorva soți de arme până la Dunăre, unde un „Valah" trecea pe fugari peste fluviu, unul câte unul, într'o luntre foarte mică. Pescarul observând, după scufundarea luntrii sale, că nobilul cardinal, îmbrăcat în vestminte de preț, poartă cu sine o mare cantitate de aur, îl ucise pe la mijlocul Dunării și luându-i hainele și aurul

1) *Chalcocondylas*, col. 330, (cartea VII).

2) *Dlugosz*: „aeris cupidiores quam gloriae", „... nullo fuerunt Regi subsidio"...

3) *Dlugosz*: eodem loco.

4) *Challimachus* pag. 513: «Turci, regio corpore invento, modicae altitudinis columnam, quae hodie quoque visitur, cum inscriptione rei gestae, in eodem loco statuerunt".

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

îl aruncă în apă.[1]) Ion Corvin însoțit de călărime și mai ales de Români *„cari sunt singurii ce cunosc aceste locuri“*, apucă spre miază-noapte de Varna și străbătând stepa pustie a Dobrogei, trecu Dunărea în Muntenia pe din jos de Hârsova, la localitatea numită «La Floci».

Episodul acesta al fugii lui Ion Corvin prin Dobrogea ne interesează pe noi în deosebi, de oarece ne descoperă starea lucrurilor și înfățișarea acestei provincii în anul 1444. Iată ce scrie cronicarul Dlugosz:

«Ungurilor, Valahilor și celorlalți din armata regelui frica le puse aripi la picioare, așa în cât Voevodul Ion Corvin, căpitanul armatei, care avea călăuze pricepute, ajunse numai în două zile și două nopți la malul Dunării, la vadul *„La Floci“*, pe unde trecu în Valahia; alții însă nu ajunseră decât în trei, și chiar în patru, sau cinci zile și nopți, la același mal al Dunării și fără să mănânce ceva, când *un călăreț de obiceiu străbate aceeaș distanță în zece, sau cel puțin opt zile, printr'un pustiu în care nu se găsește nimic pentru trebuințele omului; și mulți călărind câte trei zile, n'au descoperit nici o apă și nu puțini lânceziau de sete și foame. Căci în afară de Valahi nimeni nu știa încotro s'o apuce* și fiecare se îndruma într'acolo, încotro îl împingea frica și norocul. *Și își alegeau drumul fără nici o judecată cei cari fugeau fără de Români. Iar aceștia din urmă orientându-se ziua după soare și noaptea după stele, chiar și dacă ocoliau, totuși ajungeau cu bine la Dunăre. Aceia însă cari n'avură călăuze Români, ajunseră sau în locurile Turcilor, pe care le socotiau că sunt creștine, sau pieriră, fie rătăcindu-se, fie de foame, fie de frig“.* [2])

Lupta dela Varna s'a dat la 10 Noembrie 1444.

* * *

1) *Dlugosz*, liber XII col. 810. Idem în *Cromer* pag. 327.

2) *Dugloz* col. 809: Fugientibus autem Ungaris, Valachis et aliis de exercitu Regis, talis timor pedibus addebat alas, ut Woiewoda Ioannes, Capitaneus exercitus, qui certos ductores habuit, in duobus diebus et noctibus ad ripam Danubii et ad pasum *Lafflocze* demum în Walachiam evolavit, quidam în tribus, quidam în quatuor diebus, quidam vero în quinque diebus et noctibus et jam nihil comedentes, ad eandem Danubii ripam pervenerunt; *ad quam in decem vel octo ad minus diebus communiter equitando vix perveniri potest per desertum ipsum, in quo nihil*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

Povestirea aceasta istorică are şi o latură geografică etnografică, sau mai de grabă antropogeografică.

In aceea ce priveşte partea geografică, cronicarii au prins bine şi clar atât liniile mari ale reliefului, cât şi caracterul peisagiului. Ei ne arată cum dela Vidin pe Dunăre şi până la Mesembria de lângă M. Neagră se înşiră culmile înalte şi păduroase ale Balcanilor, pe cari, după moda arhaizantă a vremii, îi numesc Haemus; cum apoi dela Varna şi până la Dunăre se înşiră culmile altor „munţi" care nu sunt decât dealurile repezi şi păduroase ale Deliormanului, paralèle cu actuala linie ferată Rusciuc-Varna; cum podişul Bulgariei dela apus de aceste dealuri se înfăţişază ca nişte câmpii întinse şi golaşe, lipsite de umbra unor păduri ce cresc în locuri mai umede decât acelea ale unui ţinut calcaros şi sărac în ape; şi cum, în sfârşit, la nord de pădurile Deliormanului, în actuala Dobroge, oştile creştine, risipite după dezastrul de la Varna, străbat o stepă pustie, fără ape, «unde nu se află nimic pentru trebuinţele omului», un «desertum», ca să întrebuinţăm însuşi cuvântul din cronici. Dacă în părţile centrale şi apusene ale podişului bulgăresc, armatele găsesc în calea lor sate şi oraşe, a căror populaţie era alcătuită din Bulgari, din Greci — mai ales în spre mare — şi din Turci, cari încă din aceste timpuri îşi aveau geamiile lor prin aceste locuri, geamii pe care ostaşii le profanează şi le dărâmă, iar pe

---

ad usum humanum est repertum et plerique tribus equitando diebus nullas etiam aquas reperierunt et non pauci siti languebant et inedia. Praeter autem Walachos nemo quo tenderent scivit, nam quisque ad eam se partem convertebat, ad quam ipsum aut impellebat timor, aut ab ipsa fortuna trahebatur. *Nulla enim ratione iter agebant qui sine Valachis fugiebant. Hi siquidem interdiu per solem, noctem vero per stellas etsi quandoque circuirent tuto tamen ad Danubium profecti sunt. Qui autem Ducibus Walachis caruerunt, aut ad Teucrorum loca, quae Christianorum esse putabant, pervenerant, aut errore, aut frigore, aut denique ipsa inedia perierunt...*

Idem în *Callimach* pag. 518: „Hungări vero et qui cum illis *deserta* petierant, *praeter Walachos*, locorum inscitia, aegre ad Danubium pervenere. Si quos tamen fortuna illuc egit, fame, vigilia, siti, frigore, lassitudine, caeterisque malis, adeo prius afflixit, ut saepe doluerint, quod non hosti potius iugulandos se praebuissent, Errantes per solitudinem, aut inedia dissolvit, aut ad terras hostiles perlatos, servitus excepit».

Idem în *Bonfinius*: „Exhis qui fugerant, locorum inscitia in varia mortis genera, *praeter Walachos*, conjecti sunt".

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

malul Dunării ei întâmpină Români pescari, cari trec pe fugari peste fluviu în Muntenia în luntrile lor micuţe, — în schimb Dobrogea, stepa, este arătată ca o regiune pustie de oameni, ca un «desertum». De şi acest cuvânt «desertum» nu trebuie luat ad-litteram, fiindcă, ori şi cum, cel puţin malurile Dunării şi ale mării trebuie să mai fi păstrat ceva din vechea populaţie, totuşi în el stă mult adevăr. Cu micile sale cătune rare, pitulate în fundul văilor adânci, unde apa e mai la îndemână, stepa Dobrogii chiar în 1877 îşi merită acest nume de «desertum». Cu atât mai mult în anul 1444, când Dobrogea abia de vre-o trei decenii fusese părăsită în seama Turcilor de către Mircea cel Mare — Mircea moare în 1418 — şi când nu numai aci, dar în toate ţările din această parte a Europei, mărturiile vremii arată o slabă densitate de populaţie şi multe locuri încă pustii.

Aşa s. ex. în Muntenia, isvoarele pe care le-am folosit mai sus, numesc pe Vlad Dracul «Principe al unui neam nu prea numeros», care nu poate ajută pe aliaţi de cât cu 4000 călăreţi, motivând că, din cauza multor războaie, «abia i-au mai rămas atâţia oameni câţi să cultive ogoarele». Şi dacă în timpurile noastre chiar, Alexandri, Odobescu şi alţii au vorbit de Bărăganul Munteniei ca de un pustiu cercetat numai de vânători şi ciobani, fiindcă satele se înşiruiau numai de-alungul apelor Borcei şi Ialomiţei, cu atât mai mult el trebuia să aibă caracterul de stepă fără oameni în veacul al XV, când, ori ce s'ar spune, neamul românesc nu se înmulţise atât de mult.

In Moldova de asemenea erau ţinuturi nelocuite, numite şi în documente, «pustii». In tratatul de la 1412 dintre Sigismund, regele Ungariei şi Vladislav, regele Poloniei, încheiat în potriva lui Alexandru cel Bun, căruia trebuia să i se împartă ţara în două, în cazul când voevodul moldovean n'ar fi corespuns aşteptărilor celor doi monarhi, se vorbeşte de nişte «câmpii deşerte» între râul Prut şi M. Neagră, care nu-s altele de cât stepa actuală a Bugeacului.[1]) De asemenea Guillebert de Lannoy,[2]) călătorind în timpul aceluiaş Domn prin Moldova

1) „Transcenso autem fluvio Pruth residuae sylvae, procedendo directe ad *campos desertos* usque ad Mare parimodo cum eisdem *campis desertis* per medium dividantur", *Uricariul* XI p. 33.

2) Dela Cameniţa G. de Lannoy „intră în «Valahia Mică» (= Moldova) şi găsi, după un drum prin „*mari pustii*", pe Domnul ţării, Alexandru.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

la anul 1421, vorbeşte de «mari pustietăţi» pe care le-a străbătut. Populaţia românească, în expansiunea sa mai veche către M. Neagră, ocupase mai întâi malurile apelor curgătoare, ale Nistrului, ale Dunării şi ale celorlalte râuri, pentru ca mai târziu să se întindă şi în câmpiile secetoase.

Aceeaşi stare de lucruri se poate constată după mărturiile vremii şi în Ucraina, unde pe atunci trăiau Tătarii, şi în Bulgaria, în special în podiş, unde cucerirea turcească pedeoparte, şi expediţiile creştine de alta, răriseră simţitor populaţia. Şi mai ales părţile din spre M. Neagră, atât în Bulgaria cât şi în Dobrogea, se deşertară simţitor de băştinaşi în faţa Turcilor cari, din acest secol, desăvârşesc aci cea mai puternică colonizare a lor în Europa, aşa în cât înainte de războiul de la 1877 stepa Dobrogii, Bulgaria răsăriteană şi Rumelia răsăriteană erau ocupate de o massă aproape compactă de Turci. Singur ţărmul mării şi mai ales malurile Dunării mai erau capabile să păstreze resturi din populaţia creştină mai veche.

Din ce neamuri eră alcătuită această populaţie creştină în Dobrogea noastră?

Intr'o comunicare făcută Academiei Române, d-l N. Iorga a dovedit, după scriitoarea bizantină Ana Comnena, că în sec. XI, pela 1080—1090, existau în Dobrogea câteva ţărişoare închegate în jurul cetăţilor, în deosebire de voevodatele româneşti din Carpaţi, închegate pe văi. Un mic stat de acestea era în jurul Silistrei; altul în jurul Vicinei. Poporul care a întemeiat aceste voevodate nu era nici cel bulgăresc, nici peceneg, căci «Ana Comnena arată în adevăr că în aceste regiuni era o populaţie deosebită de Pecenegi, una cu care aceştia în pornirile lor trebuiau să facă o înţelegere, una care era de lege creştină, fiindcă rebelii bizantini puteau lua în căsătorie pe ficele stăpânitorilor dunăreni şi, însfârşit, o populaţie deosebită de Pecenegi, prin urmare, şi creştină — faţă de păgânitatea îndărătnică a acestora — care cultivă meiul, ale cărui ogoare sunt de două ori pomenite, meiul

---

la „un sat zis Cosial". Alexandru sfătui pe călător să nu treacă Dunărea căci s'ar pune în primejdie şi apoi nici n'ar găsi călăuză în asemenea timpuri de războaie. Lannoy se hotărâ deci să meargă prin Caffa. Se coborâ larăşi prin *„mari pustii"* cale de patru lege până la Cetatea-Albă". *Iorga*: Stud. ist. asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe. Bucureşti 1900 pag. 82. Deci „pustii" şi prin părţile de N. ale Moldovei şi prin Bugeac.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

îndătinat al celei dintâi mămăligi a noastre, o simplă turtă, şi grâul. *Dar această populaţie nu poate să fie decât românească şi nu românească din sud, în legătură cu Aromânii, ci românească din nord, vorbind graiul nostru ca noi înşine*".

«Domnii români dunăreni din acest timp au fost, după Ana Comnena, *Tatul*, *Sacea*, *Seslav* (cel dintâi Domn din Argeş se chiamă Seneslav şi numele e luat dela Slavii din apus nu dela Bulgari) şi *Chalis* (nume probabil venit dela Pecenegi). Putem admite — adaugă d-l Iorga — că, sub hegemonia bizantină urmaşii lor au păstrat această Românie, această «Vlaşcă» întinsă asupra Dobrogii şi şesului muntean, până când, un veac mai târziu, păstorii români din Pind au fundat şi aci un nou stat unitar, imperialist, pe care de *aceea* l-au pus în legătură cu tradiţia politică a ţarilor bulgari[1])».

In sec. XII şi XIII nu numai Dobrogea, dar şi Bulgaria răsăriteană până în Balcani şi dincolo de Balcani, erau pline de aşezările plugarilor şi păstorilor Români, dovedite prin atâtea mărturii.

Intr'un articol publicat în această revistă şi întitulat: «Nume vechi ale Dobrogii», am arătat că în anul 1253 călugărul minorit Wilhelm de Rubruquis, călătorind într'o misiune la Tătarii ce ocupaseră stepele Ucrainei, numeşte ţara dela gurile Dunării spre miazăzi «Valahia, care este ţara lui Asan», în deosebire de Bulgaria, care vine mai spre apus; că în timpul imperiului latin de răsărit (1204—1261), cronicarul francez Geoffroy de Villehardouin numeşte Balcanii răsăriteni «munţii Vlahiei», «la montagne dela Blaquie», iar ţara dela nord de aceşti munţi «Vlahia», «Blaquie», ţară locuită de Vlahi «li Blac del païs»; şi tot «ţara Vlahiei», «terre de Blackye», o numeşte şi cronica anonimă în dialect de Valenciennes; că pe la 1188 Ansbertus, cronicarul cruciadei lui Frederic Barbă-roşie face deosebire între Bulgaria şi teritoriul de «către Dunăre, unde se varsă în mare» şi în care el ştie că «stăpânia un oarecare Român Calo-Petru şi fratele

1) Vezi «Neamul Românesc» din 15 Mai 1919: „*Două veacuri mai mult în viaţa noastră istorică*" de *N. Iorga*. Vezi şi Revista istorică an. V. No. 6—7 p. 103: N. Iorga, „*Cele dintâiu cristalizări de stat ale Românilor*". Incheie astfel: „*Cu ele (cu aceste state mici dela Dunăre) trebue să se înceapă, dacă se admit conclusiile noastre, istoria vieţii politice organizate a neamului nostru*".

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

său Crasian, împreună cu supuşii lor Români»; că Nicetas Choniates, cronicarul bizantin, un martor ocular, ştie că Balcanii erau locuiţi de Români «acei barbari ce locuesc peste tot cuprinsul muntelui Hemus şi cari mai înainte se numeau Mysi, iar acuma Vlahi se chiamă», şi mai ştie că la nordul Balcanilor locuia o populaţie agricolă de Români, când afirmă că împăratul bizantin în expediţia contra lor, «dând foc secerişului strâns în snopi şi ademenit de vorbele înşelătoare ale Vlahilor, cari i s'au înfăţişat», n'a mai luat nici o măsură coercitivă, ci s'a întors înapoi în capitala sa; că, în fine, însuşi papa Inocenţiu III are cunoştinţă de originea romană a Asanizilor şi a poporului lor, când îi scrie împăratului Ioniţă despre «poporul ţării tale, care se socoate coborâtor din sângele Romanilor». Unele izvoare bizantine pomenesc pe Români în Dobrogea, apoi pe la Anchialos lângă M. Neagră şi în sudul Balcanilor pe la Vizya la anii 1095, 1164 şi 1284; iar cronicarul Cinnamus, vorbind de expediţia lui Manuil Comnenul în contra Ungurilor la 1166, adaugă că armata bizantină, care trecu Dunărea prin Dobrogea în Moldova, era alcătuită «mai ales dintr'o imensă mulţime de Vlahi, despre cari se zice că sunt colonişti din Italia»[1]).

Toate aceste mărturii şi altele, care vor mai fi, ne duc la unul şi acelaş rezultat, anume că în evul mediu, prin sec. XI, XII şi XIII Dobrogea şi regiunile mai meridoriale din actuala Bulgarie răsăriteană. aveau o numeroasă populaţie de agricultori şi păstori români, cari reuşesc să închege, la început, mici voevodate în jurul cetăţilor, iar mai târziu, sub Asanizi, să joace un rol de frunte în istoria medievală a Peninsulei Balcanice.

Şi iată acum, un alt moment istoric, lupta dela Varna din 1444, la care Românii, atât cei din Transilvania, cât şi din Ţara Românească, iau o însemnată parte. Isvoarele istorice, care vorbesc despre acest eveniment — şi nu sunt puţine aceste isvoare — sunt unanime în a afirmă că, la nord de dealurile Cadrilaterului, creştinii, în retragerea lor spre vadul dunărean dela gura Ialomiţei, au străbătut un «desertum».

Intre aceste două timpuri: domnia Asanizilor şi lupta dela Varna, trebuie, prin urmare, să căutăm depopularea şi pierderea

1) Vezi *Arhiva Dobrogei* An. II No. 1 pag. 18—31.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

pe începutul a caracterului pronunțat românesc al regiunilor din spre M. Neagră.

O primă cauză ar putea fi invazia Tătarilor din 1241 care pe lângă Europa centrală, n'a cruțat nici Peninsula Balcanică. Și se știe ce dezastru pentru creștinii din aceste părți ale Europei a însemnat invazia tatară din 1241. Măcel, pârjol, cârduri de robi. Ungaria fu trântită de-abinelea la pământ și în parte depopulată. Și nici Dobrogea n'a scăpat unei soarte identice. După trecerea flagelului, țara Asanizilor fu obligată a plăti tribut, pe lângă faptul că fiecare casă fu obligată a da câte o secure și grâu în mare cantitate[1]).

Cumanii cari până la această dată locuiau în stepele dela nordul Dunării și M. Negre, fură goniți: unii până în inima Ungariei, unde până astăzi două ținuturi le perpetuează numele: Cumania mare și Cumania mică; alții trecură Dunărea și se așezară în stepa Dobrogei și în Bulgaria dunăreană. Cei din Dobrogea se creștinară sub influența bisericei bizantine de aci, iar urmașii lor, amestecați cu diferite neamuri și alterați ca tip antropologic într'o oarecare măsură, nu sunt alții decât Găgăuții de astăzi. Cei din Bulgaria reușesc să se impună țării și să-i dea dinastia Terterizilor. Mai târziu ei se contopiră cu Bulgarii.

Invazia Tătarilor în sudul Dunării avù, pentru Dobrogea, două rezultate importante, pe deoparte dărui acestei provincii o nouă populație: Cumanii, iar de alta lăsă și oare care goluri, căci în anul 1263 vedem o colonie de 10—12000 de Turci cari, conduși de Baba Saltuc, trec M. Neagră din Asia Mică și se așează în împrejurimile Babadagului.[2]) Peste doi ani acești coloni pleacă în Crimea. Între invazia Tătarilor din 1241 și imigrarea turcească din 1263, și anume la 1253, cade afirmarea călugărului Rubrugius că Dobrogea cu părțile din spre miază zi de ea, se numește «Valahia lui Asan».

Făcând dese incursiuni în Tracia și Podolia, Tătarii sunt bătuți în cele din urmă de Olgerd, marele principe al Lituaniei «la gura Nistrului» în anul 1333. Trei șefi, numiți de Sarnicki: Kadlubeg, Dimitrie și Kaizibeg, se refugiară atunci în Do-

1) După *Rubruquis*.

2) *Hammer*, Hist. de l'Empire Ottoman vol. I, pag. 46, 164 și 165. Este prima așezare turcească în Europa, probabil provocată de bizantini. Sosiți la 1263, colonii plecară la 1265.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

brogea.[1]). La 12 ani după această dată are loc marea expediție Ungaro-Română în contra Tătarilor, la care participară Dragoș-Vodă al Moldovei și Nicolae Alexandru Basarab al Munteniei, care cuceri și aneză la țara sa regiunea locurilor basarabene din spre Dunăre. Tătarii fură astfel îndepărtați peste Nistru.

Cu toate nenorocirile aduse de incursiunile tătărești, Dobrogea totuși își păstră o populație creștină, care în marea ei majoritate nu putea fi de cât românească. Cumanii câți s'au așezat prin stepele acestei provincii, nu puteau fi prea numeroși Nici odată, în cursul istoriei, stepa dobrogeană n'a putut nutri un număr prea mare de oameni; nici chiar azi, când ocupația principală e agricultura, necum în timpul imigrării Cumanilor mai mult păstori. De bună seamă elementul creștin acoperia mai ales zona dunăreană și părțile cu păduri și ape dela nord.

Acel element creștin se dovedește dintr'o listă a posesiunilor Patriarhatului din Constantinopole din anul 1320, în care se pomenesc următoarele castele patriarhale: Κάρναβα (=Cavarna), Κρανέα (=Cranea-Ecrene), τὰ Κελλία ἤτοι τὸ Λυκοστόμιον (=Chilia, sau Licostomium), Γεράνια (=Geramia, Dispudar), Δρύστρα (=Silistra) și Γαλιάγρα (=Caliacra).[2])

La 1340 găsim la Vicina un episcopat, având în frunte pe «smeritul Mitropolit (sic) al Vicinei și prea cinstit Macarie», care dă făgăduiala scrisă că nu-și va părăsi diecesa;[3]) iar la 1359 Patriarhul din Constantinopole trimite o scrisoare către Alexandru Basarab, Domnul Țării Românești, prin care-l înștiințează că cedează rugăminților sale și-l numește pe «prea sfințitul Mitropolit de Vicina, chir Iachint», ca arhiereu al întregii Țări Românești.[4])

Această Vicină, Βιτζίνη, a fost identificată de unii cu Măcinul, iar de d-l Iorga cu o localitate ceva mai în josul Dunării, poate pe la Niculițel.[5]) In orice caz, ea eră un oraș episcopal dobrogean.

1) *Sarnicki*: Annales p. 1134. Comentariu în *Hammer*: Goldene Horde p. 297. Vezi și *N. Iorga*: Ist. Chiliei etc. p. 38.

2) *Hurmuzaki*, vol. XIV, partea I, pag. 1.

3) Idem. Pentru Luca, episcop de Vicina în aceeași epocă, vezi *Pachymeres*, ed. Bonn II, p. 377.

4) *Hurmuzaki*, vol. XIV, partea I, pag. 1—6.

5) La Niculițel, care se numește astfel cam de pe la 1850 încoace și care, sub numele de *Mănăstirea*, se poate urmări din vremea lui Miha

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Faptul acesta are o însemnătate mult mai mare decâ simpla vanitate provincială că primul Mitropolit al Țării Românești a fost adus din Dobrogea. El ne arată că în provincia noastră transdunăreană se menținea încă o numeroasă populație creștină, care nu puteà fi de cât mai ales românească, — așà în cât s'a simțit nevoia a se organizà pentru ea un episcopat la Vicina, iar de altă parte că, din moment ce un episcop dobrogean de Vicina e numit Mitropolit al Țării Românești, prin însuși acest fapt s'a pecetluit o mai strânsă legătură între ambele maluri ale Dunării, care a precedat legătura lor politică. Și poate că din acest timp chiar Domnul Țării Românești stăpânià și teritoriul acestui episcopat din nordul Dobrogei, după cum stăpânià, dincolo de Dunăre, regiunea limanelor basarabene.

Cam în acelaș timp, din mijlocul Cumanilor amestecați în parte cu Românii, iar spre M. Neagră și cu Grecii, prin urmare, din mijlocul acestor Găgăuți, se ridică în Cavarna,[1]) ca arhonte, un oare-care Balică, care, după nume poate fi și Român. El ia parte la luptele civile dintre împăratul Ion V Paleologul și pretendentul Ion Cantacuzin, trimițând împăratului în ajutor, la 1346, o mie de călăreți sub conducerea fraților Teodor și Dobrotici. Dobrotici se căsătoriì în Constantinopole cu fica unui demnitar bizantin, Apokaukas, și fu numit comandant al cetății Midia de lângă M. Neagră. După vreo doi ani el pierde cetatea și iarăși după alți doi ani apare ca Despot bizantin la Cavarna. Statul său se întindea la M. Neagră, dela cetatea Emona, lângă capul Emineh de azi, până spre gurile Dunării. Reședința o aveà la Caliacra.

Viteazul până în sec. XIX, există și o biserică cu un caracter arhaic, descoperită în pădure și desgropată în parte din pământ. Pentru Niculițel—Mănăstirea la finele sec. XVI, vezi „*G. Dousae*: de itinere suo Constantinopolitano epistola. 1599: „Hinc (de la Babadag) digressi, in vicum quendam *Monaster* divertimus, qui uno miliari a Danubio distat, unde post aliquot dierum intervallum — nam Danubii congelationem expectabamus — in pagum *Obluczice*, sive ut Turcae nominant *Sakczy* penetravimus".

1) Și astăzi Cavarna trece drept centrul orășenesc al Găgăuților. Mulți din ei s'au grecizat; alții s'au bulgarizat. Azi au rămas puțini Găgăuți în Cadrilater, fiindcă marea majoritate s'au așezat în Brgeacul Basarabiei, după răpirea acestei provincii de către Ruși. Tătarii din Bugeac trecând în Dobrogea, Găgăuții părăsiră Dobrogea pentru Basarabia

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dobrotici avù relaţii comerciale cu Genovezii, ba chiar şi conflicte. Moare la 1385. De la dânsul a rămas şi numele Dobrogei, estines mai ales asupra stepei. Biserica acestei ţări, în timpul său, depindeà de patriarhia de Constantinopole. Această dublă dependenţă, politică şi religioasă, a statului lui Dobrotici de Byzanţ, îl caracterizează bine şi-l izolează de Bulgaria vecină.

După Dobrotici urmează fiul său Ivanco, un om neînsemnat. La 27 Mai 1387 trimişii săi, Costea şi Jolpan, încheie în Constantinopole un tratat comercial cu Genovezii, din care se vede că aceştia aveau relaţii de negoţ în statul lui Ivanco cu „Grecii, Bulgarii, sau alţii". E natural să fie pomeniţi mai întâi Grecii, fiindcă aceştia erau sufletul comerţului în oraşele M. Negre; e natural să fie numiţi apoi şi Bulgarii, fiindcă contactul între Genovezi şi negustorii ţării lui Ivanco se făceà în porturi, cari erau şi sunt îngrămădite mai ales pe coasta de la Balcic spre sud. Dar în nici un caz pasagiul de mai sus nu se poate referi la populaţia întregii Dobroge. El nu ne poate lumină de cât asupra alcătuirii etnice a negustorimii din porturile maritime meridionale ale Dobrogei şi numai atât.[1])

Ce sfârşit va fi avut Ivanco, nu ştim. Dobrogea însă, chiar de la moartea lui Dobrotici, intră în stăpânirea lui Mircea. Ivanco avea numai partea de miază zi, în împrejurimile Varnei şi această extindere a ţărişoarei sale explică bine şi pasagiul din mai sus citatul tratat comercial. La titlurile sale, Mircea cel Mare adăugă şi pe acela de «Despot al ţării lui Dobrotici şi Domn al Dristorului», «Terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus». Pentru această frumoasă cucerire tradiţia o formase fratele său, Dan Voevod, care şi moare în lupta cu Şişman,

1) D-l *Miletici* în capitolul „Die Bulgaren und Rumänen in ihren Kulturgeschichtlichen Beziehungen" din publicaţia „Die Dobrudscha" Sofia 1918 pag. 71, caută să nege vechimea şi însemnătatea negustorimei greceşti din porturile M. Negre, scriind „Aceştia din urmă ernu de sigur *colonişti* greci la ţărmul mării" şi lasă a se înţelege că neamurile „Greci, Bulgari şi alţii" n'ar fi numai negustorii din mica ţară a lui Ivanco, redusă la zona Varnei, singurii ce intrau în legături cu Genovezii, ci populaţia întregii provincii. Aceeaşi greşală o face şi d-l *St. Romanski* în aceeaşi publicaţie, în articolul „Der Volkscharakter der Dobrudscha" la pag. 91, când scrie: „după Greci, cari sunt numiţi mai întâi nu din cauza numărului, ci din cauza contactului lor cu Genovezii, ca popor comercial, sunt pomeniţi *numai* Bulgarii, ca *locuitori ai ţării*".

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

țarul Bulgarilor. «Lupta eră cum se pare, în legătură cu moștenirea lui Dobrotici, ocupată atunci, împreună cu cetatea Silistra ca posesiune deosebită, luată de la Șișman. Tot în legătură cu posesiunea transdanubiană, ca «Despot al țării lui Dobrotici», Mircea aveà emblema despotatului, pajura bizantină, cum se vede la chipul lui de la Cozia». [1])

Relațiile mitropoliei din Vicina cu Țara Românească, nevoia economică de a aveà o ieșire la porturile M. Negre, înrudirea lui Mircea cu Bizantinii, dar într'o largă măsură și prezența elementului românesc în Dobrogea, sunt tot atâtea cauze, cari au determinat pe Domnii români să lupte și să anexeze aces teritoriu.

In linii mari, aspectul etnografic al Dobrogei și Bulgariei răsăritene în timpul lui Mircea cel Mare nu puteà fi de cât următorul: părțile de nord ale Dobrogei și zona dunăreană eră locuită mai ales de Români; părțile de sud și 'n special stepa din spre Cavarna—Balcic, mai ales de Cumani. Orașele erau amestecate, ca 'n toate timpurile. In cele maritime predominau negustorii Greci; iar în răsăritul Bulgariei se accentuà preponderența elementului bulgăresc, destul de amestecat cu Români, [2]) Cumani și alte neamuri.

Mircea cel Mare poartă lupte crâncene cu Turcii și, în cele din urmă, părăsește Dobrogea în mâinile acestora. La 1416—17 Turcii își întind stăpânirea până la gurile Dunării și fortifică cetățile Isaccea și Ieni-Sale. Dar timpul pentru o colonizare turcească rurală tot nu venise.

---

1) *D. Onciul*: Mircea cel Bătrân, cuvântare comemorativă. București 1918, pag. 9—10. Vezi și „Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui" în Convorbiri Literare XXXV—XXXVII (1901—1903); apoi *N. Iorga*: „Veneția în M. Neagră" în Analele Acad. Rom. Tom. XXXVJ, Memor. sect. istor,

2) Noi credem că *nu numai în Dobrogea de Nord, dar și în actualul Cadrilater au rămas Români după pierderea provinciei de către Mircea cel Mare*, căci însuși scriitorii Turci, cum este **Evliya-Celebi** din sec. XVII afirmă, vorbind despre regiunea Dobrogei și Deliormanului, următoarele: *„după ce Baiazid a cucerit aceste părți de la Bulgari. Valahi și Moldoveni*, el colonizà aci soldați tătari și din Anadolia. *Din încrucișarea soldaților cu Valahii, au rezultat Citacii, cari întrebuințează între ei un dialect particular.* Nu ori cine poate pricepe limba lor». (Vezi trad. chiar în acest număr).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Sosirea acestor ultimi barbari de semințe turanică, de data aceasta din spre miază zi, este cauza cea mai însemnată a depopulării Dobrogei și Bulgariei răsăritene. In fața cruzimii lor, o mare parte dintre locuitori se refugiară: unii peste Dunăre, sub scutul Voevozilor noștri; alții, din apropierea Balcanilor, se adăpostiră în munți. Un gol și mai mare se făcu în Dobrogea, în special în stepă, așa că la 1444, când armatele, conduse de regele Vladislav și Ion Corvin, fură învinse la Varna și silite a luă fuga spre nord, în trecerea lor spre vadul dunărean de la gura Ialomiței, nu străbătură de cât un «desertum». [1])

O deosebită lumină aruncă însă asupra înțelegerii lucrurilor afirmarea unanimă a cronicarilor că, dintre toți oștenii, «singuri Vlahii sunt aceia cari cunosc aceste locuri».

Anul 1444 însemnează pentru istoria etnografică a Dobrogii «Schimbarea la față». Pe începutul satele, aproape în totalitatea lor, primiră nume și populație turcească; de altfel, destul de rară. Orașele și cetățile fură ocupate de garnizoane și administrație musulmană. Insemnătatea Dobrogei, așa cum se află adânc intercalată între uriașa cotitură a Dunării și M. Neagră, eră prea evidentă, pentru comasarea trupelor turcești în cazul unei expediții în contra Românilor, Ungurilor, sau Polonilor, pentru a nu fi observată și de Turci. Silistra și Babadagul ajung centre de mâna întâi.

Până la 1444 durează faza românească a etnografiei dobrogene.

De la 1444 până în secol. XIX avem faza turcească.

C. BRĂTESCU
profesor la Șc. Normală din Constanța

1) Repetăm, chiar un „desertum" desăvârșit nu puteà fi, de oare ce pe Cumanii-Găgăuți îi găsim în continuitate până azi în părțile meridionale, iar pe Români îi menționează isvoarele în satele de lângă Dunăre și chiar în interior, cum e pe la Babadag etc., sub însăși stăpânirea turcească.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

De sub ocupaţia germană în Dobrogea

La 16 Iunie 1917 s'a tipărit în Constanţa, în «Tipografia administraţiei etapelor germane din Dobrogea», o broşură de 52 pagini întitulată:

„Niederschrift der Besprechung mit den Etappen-und Wirtschaftskommandanten, den Wirtschaftsoffizieren und Regiments und Bataillonskommandeuren" adecă: „Referat asupra convorbirilor ce au avut loc între comandanţii de etape şi comandanţii însărcinaţi cu exploatarea, ofiţeril cu aprovizionarea şi comandanţii de regimente şi batalioane".

La ordinea zilei au fost următoarele chestiuni:

1. Sarcinile administraţiei etapelor germane faţă de aliaţi.
2. Starea economică a Germaniei şi datoriile administraţiei etapelor germane.
3. Pregătirea secerişului, arăturile de toamnă, arendarea ogoarelor, procurarea lemnelor.
4. Pescuitul.
5. Chestiunea alimentării.
6. Problemele secţiunii tehnice.
7. Uleiurile minerale.
8. Materiile brute de războiu.
9. Administraţia comunală, finanţele, dările, şcolile.
10. Căile de comunicaţie.
11. Dreptul civil şi penal; serviciul despăgubirilor.
12. Serviciul sanitar.
13. Combaterea epizootiilor.
14. Regulamentarea circulaţiei persoanelor (civile).
15. Plata Ţiganilor.
16. Diverse.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Nu e fără interes să cunoaştem şi corpul ofiţeresc german care a participat la acest congres şi căruia i s'a dat însărcinarea conducerii trebilor Dobrogii ocupate:

I) Din administraţia etapelor germane.

A Statul major.

1. Von Unger, general de divizie şi inspector.
2. Van dem Bergh, locotenent colonel şi şef al statului major.
3. Schulz, căpitan de corvetă, împuternicitul stat-majorului marinei.
4. Grienitz, căpitan de stat-major.
5. Fellinger, locotenent.
6. Ott, căpitan şi adjutant.

B Statul major economic:

a) Comisiunea economică:

1. Kreth, căpitan de cavalerie, preşedinte.
2. Von Lösch, căpitan de cavalerie, şeful secţiunii agricole.
3. Alisch, căpitan, şeful secţiunii tehnice.
4. Brabant, sublocot., şeful secţiunii materiilor industriale.
5. Hahn, locotenent, ofiţer de birou.
6. Kobisch, sublocotenent, comandant în comisia economică.

b) Serviciul materiilor prime de războiu:

1. Werner, căpitan.

C Serviciul administraţiei:

1. Presting, intendent.
2. Cuntze, căpitan de cavalerie, şeful administraţiei civile.
3. Wiemers, consilier în consiliul de războiu.
4. Dr. Scholz, consilier al curţii de apel, justiţiar.
5. Dr. Liste, medic militar, şeful serviciului sanitar.
6. Dr. Viewald, medic veterinar, şeful locţiitor al serviciului veterinar.
7. Sopparth, arhitect, şeful direcţiunii construcţiilor.

II) Din „comandanturile" etapelor şi cele economice:

A Comandantura etapelor din Constanţa:

1. Schott von Pflummern, colonel, comandant de etapă.
2. Papentin, căpitan, ofiţer de administraţie.
3. Eichmann, locotenent, ofiţer cu intendenţa.
4. Glantz, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.

B Comandantura etapelor din Megidia:

1. Von Bieberstein, maior, comandant de etapă.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

2. Liebegott, locotenent, ofiţer de administraţie.

3. Rapmund, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.

C Comandantura etapelor din Cara-Omer:

1. Aegidi, căpitan, comandant de etupă.

2. Freiherr v. d. Recke, căpitan de cavalerie, comandantul pieţii.

3. Kleinschmidt, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.

D Comandantura etapelor din Cuzgun.

1. Bärecka, căpitan de cavalerie, comandant de etapă.

2. Huck, căpitan de cavalerie, ofiţer cu intendenţa.

E Comandantura etapelor din Hârşova:

1. Von Seidlitz, căpitan de cavalerie, comandant de etapă.

2. Graen, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.

3. Peglan, căpitan, comandantul plăşii.

F Comandantura economică din Cogelac.

1. Schroer, maior, comandant economic.

2. Todt, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.

III Comandanţi de regiment şi batalion:

1. Von Baerensprung, colonel, comandantul regimentului de rezervă al vânătorilor No. 1.

2. Stoss, căpitan, comandantul batal. de „Landsturm" XII/19.

3. Koerber, căpitan, locţiitorul comandantului batalionului de „Landsturm" XVIII/55.

De oarece în discuţiunile ce au avut loc între toţi aceşti reprezentanţi ai administraţiei militare şi ai serviciilor de exploatare economică a Dobrogei ocupate, s'au afirmat lucruri de un deosebit interes pentru noi, vom da aci în rezumat, sau vom cită în întregime părţile mai însemnate din această broşură, părţi care au o valoare documentară.

Cuvântarea locotenentului-colonel *Van den Bergh* se ocupă de punctul 1 şi 2 din program. Reţinem din ea următoarele:

«*Intrarea României în războiu a fost un noroc pentru noi. Fără aceasta, cu greu ne putem închipui cum ar fi scăpat anul acesta Austro-Ungaria, în ce priveşte cerealele, Germania în ce priveşte uleiurile şi toţi aliaţii laotaltă în ce priveşte materiile prime de războiu*". (p. 7).

Pe urma armatei ce înaintă, se întindea reţeaua etapelor germane, care liniştea ţara şi o organiză pentru exploatare. Conducerea o aveau specialiştii. Pe baza unui tratat încheiat

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

între cele patru state, *Muntenia căzu spre exploatare Germaniei și Austro-Ungariei, iar Dobrogea Bulgariei și Turciei.* Pentru această din urmă provincie hotărârile s'au luat prin tratatul de la Sofia, dela 2 Dec. 1916. Totuși, administrația etapelor germane se instală într'o parte a Dobrogei, de oarece *„după experiența noastră, Turcii n'ar fi obținut nimic dela o administrație bulgărească; iar, de altă parte, Bulgarii, din cauza incapacității de organizare economică a lor, n'ar fi fost în stare să conducă cum trebue aprovizionarea și să exploateze provincia cu folos.* Mai intervenia apoi și strigătoarea nevoie de uleiuri minerale și de materii prime de războiu" (p. 7).

In jurul acestei chestiuni, care era „nervul vital" în continuarea războiului, au urmat *neînțelegeri și lupte între Bulgari și Germani.* La 15 Mai 1917 administrația etapelor germane lua dispoziții prin care se fixa linia de conduită a Germanilor față de «atacurile trupelor bulgare»; iar la 21 Mai 1917, dispoziții cu privire la raporturile cu oficiile și trupele bulgare.

«Scopul principal» al prezenței etapelor germane în Dobrogea era procurarea de cereale și de materii prime pentru industrie, mai ales pentru cea de război. Din orașul Constanța Turcii, după tratat, trebuiau să încarce 33.000 tone de cereale; iar grânele din provincie erau destinate să acopere nevoile armatei a treia bulgare și numai prisosul să se dea Turcilor. In Constanța Bulgarii făcură mari dificultăți, aducând învinuirea că Turcii încarcă mai multe cereale decât li se cuvine; prin sate ei deveniră din ce în ce mai *nervoși*, acuzând pe Germani că transportă pe Dunăre și în vagoane cereale pentru ei. Spre a dovedi lipsa de temeiu a acestor bănueli, *Germanii acordară, în cele din urmă, Bulgarilor posibilitatea de a le controla transporturile.*

«La cea dintâi notificare cum că armata a treia bulgară e amenințată de foamete, — zice locot.-colonel Van den Bergh — am fost gata să le dăm cereale în cantitate suficientă. Totuși, *n'am înțeles a face o predare fără regulă a tuturor magaziilor, precum voiau Bulgarii, ci una ordonată, prin comision.* Greutăți ne-a oferit și chestiunea întrebuințării cerealelor cumpărate de noi». (p. 8).

De aceea, s'a luat dispoziția a nu se mai cumpăra cereale. iar din stocul cumpărat *să nu se predea nimic Bulgarilor, cari*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nu înțelegeau că trebue să plătească. De altă parte Turcii, începând dela 20 Iunie, aveau să primească zilnic câte 450 tone de grâu, timp de 30 de zile. După concepția bulgărească însă nu trebuia să se dea nimic Turcilor din vechea recoltă, de oarece recolta nouă nu se cunoștea încă și armata a treia bulgară ar fi putut suferi de foame.

Cerând concursul asistenței, cuvântătorul recomandă întrebuintarea tuturor energiilor pentru sporirea producției și exploatarea provinciei, de oarece durata războiului nu se poate prevedea (p. 8).

Punctul al treilea din program îl tratează căpitanul de cavalerie *von Loesch.* El vorbește despre pregătirea secerișului, despre atelierele de reparat unelte și mașini, despre procurarea de coase și mașini populației, fără însă a se putea satisface toate cererile, de oarece cantitățile ce se spera să vie din Muntenia, nu s'au putut trimite și fiindcă *tratativele cu armata bulgară, în ceeace privește predarea așa numitelor instrumente fără stăpân n'au dus la nici un rezultat*". Totuși secerișul va merge bine, din cauza micii suprafețe cultivate și a climei favorabile, dacă se vor scoate la lucru toți oamenii capabili de muncă, precum și orășenii fără ocupație. Secerișul pe ogoarele părăsite de proprietari a fost asigurat prin vinderea recoltei acestor ogoare, sau prin munca forțată, impusă de comandanturi. S'au luat dispoziții și pentru arăturile de toamnă și mai ales pentru cultura oleaginoaselor, având în vedere lipsa cea mare de uleiuri și grăsimi din Germania. E de dorit ca 2% din suprafața cultivată să fie semănată cu rapiță de toamnă. Stau la dispoziție 10 pluguri cu motor. Se va căuta ca $^1/_5$ din suprafața agricolă să fie lucrată la toamnă. Ogoarele părăsite de refugiați se vor arenda țăranilor rămași, cu 20 lei de hectar cel puțin. Se vor prefera aceia cari plătesc arenda imediat, sau după seceriș. *Se vor prefera la arendare Germanii, Turcii și Bulgarii, chiar dacă sunt supuși Români, acolo unde Românii nu dau un preț mai mare* (p. 9).

In ce privește lemnele și cărbunii de lemn, se vor exploată pădurile locale, de oarece din Bulgaria nu se poate aduce nimic iar combustibilul ce venia în timp de pace din Carpați și pe Dunăre din Serbia, nu se mai poate aduce. Se va procura și lemn tare de lucru, coaje de tei, lemn moale de lucru și argăseală

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

de stejar. Exploatarea se va face prin băştinaşi şi ţigani; iar unde nu e teamă de dezertare, prin prizonieri. Se va face parte şi populaţiei din păduri, acolo unde lemnele lipsesc, cum e în plasa Hârşova. Plăşile Megidia şi Constanţa vor primi lemne în schimbul muncii la tăiat şi transport. *„Lucrăm într'o ţară care poartă un pronunţat caracter de «ţară nouă»* (Neuland), adaugă căpitanul. *Energiile de muncă şi transport, maşinile şi uneltele au fost jefuite. distruse sau stricate de războiul care în Balcani a căpătat forme ciudate"*. A se aduce dln Germania, e greu şi transportul e îndelungat. Deaceea se recomandă utilizarea a ceeace se mai găseşte în Dobrogea. (p. 10).

Locot.-colonel *Van den Bergh* face un scurt referat asupra semănăturilor de toamnă şi de primăvară, asupra braţelor de muncă disponibile şi asupra rezultatelor, pe care le găseşte slabe din trei cauze:

a) Muncile s'au început cu întârziere.

b) Mare parte din populaţie s'a refugiat; multe sate au fost distruse; uneltele şi maşinile au fost distruse sau cărate;

c) Piedicile puse de Bulgari.

«Selbst helfen», să ne ajutăm singuri! exclamă desperat bietul colonel german. «In die Dobrudscha wird mit Recht viel hineingesteck»! In Dobrogea nu curge miere şi lapte! Cu puţine mijloace trebue să se realizeze mult. Deci, muncă pentru onoare. Prin organizare se va putea face faţă şi lipsei de braţe. Nu cereţi maşini şi coase în ultimul moment! Prevedere în toate! «Voransdenken!» Lemnele de iarnă să fie adunate de cu primăvară; arăturile de toamnă trebuesc puse la cale de cu vară! Soldaţii n'au venit aci pentru desfătare. Tot ce e de prisos la diferite comandamente, să se libereze pentru muncă. Fiecărui soldat să i se dea câte o însărcinare. Cei ce se disting să capete răsplată. Să se întocmească tabele grafice ale muncii. Dacă rezultatele agricole din diferite comandamente de etapă sunt negale, aceasta se datoreşte, poate, şi unei diferenţe de organizare. (p. 10—11).

Urmează apoi dările de seamă ale diferiţilor ofiţeri din zonele de etapă, asupra stării semănăturilor, asupra aprovizionării cu lemne, asupra necesităţilor maşinilor de treerat etc. Ca amănunte interesante citâm:

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Căpitanul de cavalerie Baerecke din Cuzgun se plânge că din cauza întârzierii instrucțiilor de la centru, nu s'a adunat întreaga recoltă de cireșe din subzona de etape Cuzgun pentru folosul armatei; iar sublocot. Graen din Hârșova, că Bulgarii din Tulcea au refuzat predarea sapelor pentru prășitul porumbului.

Punctul al cincilea din program, care se ocupă cu **chestiunea alimentării**, este tratat de intendentul Presting. Transportul alimentelor se face pe Dunăre până la Cernavodă, iar de acolo în interior pe calea ferată. Din cauza greutăților de transport însă, principiul suprem e să se procure hrana din Dobrogea. «Oberstes Prinzip, ist, aus dem Lande zu leben.» Țăranii bulgari au foarte multe turme de vite; totuș trupele bulgare sufăr de lipsa de carne. Se strigă că se dă mereu aceiaș hrană. Totuș — adaugă intendentul Presting — astăzi stăm mai bine de cât la 1870 când adesea 14 zile în șir nu se da de cât «carne cu orez», sau «orez cu carne».

Crede că ar fi mai bine să se adauge zilnic la suma de o marcă și 20, încă două mărci și 50, din cotribuții, pentru hrana soldaților. Dar, de oarece din asemenea contribuții s'au folosit în acest scop până acum 4 milioane și jumătate mărci, o sporire a alocațiilor de hrană e imposibilă. — In Constanța s'au ridicat plângeri asupra calității pâinii; deasemenea și din partea trupelor bulgare. Vina e însă a lor, fiindcă n'au știut să conserve făina. Din cauza lipsei, nu se va putea trimite făină și fasole în Germania. E mare lipsă și de ovăz. In ce privește ouăle, Dobrogea românească nu e o «țară a ouălor» cum e Cadrilaterul. S'au adus 120.000 litri de vin spre a se da soldaților câte un litru pe săptămână. In schimb fructe s'au recoltat destule. Numai din Hârșova s'au procurat 130.000 kgr. de zarzăre, prune, mere, pere și piersici; iar în Constanța s'a înființat o fabrică de marmeladă. Populației civile i se va da numai făină de porumb. Pentru aprovizionare, Germanii au făcut în Dobrogea un contract cu firma Michel. Această firmă procură brânză de oi cu 2.90 lei pentru primele 100 tone și de 2.70 lei pentru rest. Firma ar putea, la nevoie, să ofere și populației civile brânză cu acelaș preț (p. 14—15). Se discută apoi de ofițeri chestiunea hranei cailor.

Cu **pescuitul** se ocupă căpitanul de cavalerie Cuntze.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In România pescuitul se face în regie. Administrația pescăriilor statului este organizată în mare. Statul încasa 30—50 % din produsul peștelui. Numai speciile alese de pești se exportau ; restul se consuma în țară. In Jurilofrca se prindeau anual între 50.000 și 60.000 kgr ; peștele vândut în Constanța avea o valoare până la 200.000 lei.

La sosirea etapelor germane pescuitul încetase. O parte dintre pescari fugiseră ; altora li se luase de către trupele bulgare instrumentele de pescuit ; iar restul nu mai voia să pescuiască, de oarece, sau li se ridica tot peștele fără plată de către Bulgari, sau li se cerea 70—80 % din produsul pescuitului gratuit. Tratativele cu organele administrative bulgare, rămaseră fără rezultat. La 25 Ianuarie 1917, în urma unui ordin al comandamentului superior, pescăriile statului român fură puse sub conducere militară și astfel începu și în Dobrogea să se pescuiască în condiții mai favorabile pentru pescari. Se încheiară și contracte cu ei. In deosebi însă de Muntenia unde funcționarii administrației românești a pescăriilor conduceau exploatarea ; în Dobrogea acești funcționari avură un rol secundar, fiind puși sub supraveghere militară, ceiace în Muntenia s'a întâmplat ceva mai târziu.

Pescuitul pe coastele Dobrogei s'a împărțit în două secțiuni : Jurilofca și Constanța, având punctul de contact la capul Midia. Exploatarea începù la 20 Martie 1917. La Jurilofca s'a desvoltat extraordinar de favorabil. In lacul Mangalia pescuitul a fost slab. Cauza stă nu numai în frigul aspru al iernii ci și în faptul că pescarii erau folosiți numai la închiderea lacului, pe când pescuitul se făcea mai ales de trupele bulgare și nu de pescarii ce depindeau de etapele germane. In lacul Tuzla nu s'a pescuit. Lacul Tatlâgeac nu satisface nici nevoile locale. La Jurilofca peștele se sărează. Deasemenea se afumă, ca și la Constanța și Hârșova.

In sectorul german de pe coasta mării s'au prins în lunile Aprilie și Mai 1917 : 265.821 kgr., care s'au distribuit astfel : pentru militari 67.103 kgr. ; pentru civili 88.807 kgr. ; expediate în Germania : 17.091 kgr. ; expediate la Brăila : 6000 kgr. ; pește sărat : 51.423 kgr.

La Dunăre pescuitul începù ceva mai târziu. O parte din produse s'au trimis la Brăila. In cele două luni pomenite, s'au

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

prins 16.019 kgr.: 2500 kgr. pentru militari şi 13.519 pentru civili. Lucrările pentru închiderea bălţilor sunt în acest sector terminate.

In sectorul dunărean de sud pescuitul e nul. Trebuesc luate măsuri. Preţul peştelui vândut civililor a fost ridicat cu 20—70 %. Vânzătorii de peşte au un rabat de 12 %. Suma încasată în Aprilie şi Mai se ridică la 122.463 lei.

Intre dispoziţiile luate cu privire la pescuit, precum: supravegherea pescarilor pentru nu ascunde o parte din peşte şi fixarea unor anumite zile pentru negustorii de peşte din provincie, se menţionează şi aceea că *trupele germane n'au voie să se ocupe cu această îndeletnicire. spre a nu veni în conflict cu pescarii, dar mai ales cu trupele bulgare.* Pescuitul cu undiţa se lasă liber, (p. 16—20).

Referatul secţiunii tehnice îl face căpitanul *Alisch.* El afirmă că toate istalaţiile industriale în zona etapelor germane sunt, sau complet inutilizabile, sau în parte distruse. Singură moara Morelli din Constanţa şi instalaţia hidraulică din Murfatlar mai funcţionează; însă şi acestea au nevoie de reparaţii urgente. Specialişti şi unelte lipsesc. Abia la mijlocul lunei Mai s'a obţinut aprobarea procurării de material tehnic din Germania. In Constanţa s'au mai instalat şi două ateliere pentru reparat maşinile, precum şi o turnătorie. Toate comandamentele de etape vor trimite aci piesele defectate. Pentru reparaţii mai neînsemnate se vor utiliza fierării de prin sate. Se recomandă economie la uleiurile de uns. In Constanţa s'a mai făcut şi o instalaţie pentru construit căruţe pentru transportul cerealelor. Săptămânal se construesc câte patru. Rezervele de cuie sunt suficiente, (p. 20-1).

Sublocotenentul Brabant comunică despre prada în uleiuri minerale, făcută în Dobrogea ocupată. In urma cercetărilor unei comisiuni, s'au aflat:

67.000	tone	benzină uşoară	
21.000	»	benzină grea peste 760	
30.000	»	benzină grea sub 760	
62.000	»	petrol lampant	232.000 tone
9.000	»	petrol denaturat	
10.000	»	ulei mineral Diesel	
32.000	»	păcură	

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

precum şi o mică cantitate de uleiuri de uns. Din toată această cantitate s'au pierdut circa 20.000 tone în urma bombardamentului flotei ruseşti la 4 Noembrie 1916. Din întreaga pradă, 70.000 tone benzină erau ale întreprinderilor germane; restul aparţinea inamicului, sau neutrilor. Prin tratatul dela Sofia din 2 Decembrie 1916 s'a hotărât împărţirea. Se dete Bulgariei şi Turciei o cotă anumită. Germania îşi însuşi benzina uşoară pentru aeroplane şi uleiul mineral pentru submarine. Până în momentul congresului nu s'a hotărât cantitatea de petrol şi păcură ce revine Germaniei. Transportul fu împiedicat până în luna Martie 1917 din lipsa de vagoane-cisterne, de viscol, de mişcările trupelor, de lipsa de cărbuni şi mai ales de imposibilitatea de a utiliza Dunărea îngheţată. In Noembrie s'au transportat vre-o 1100 tone; în Decembrie 3.500 tone; în Ianuarie şi Februarie prea puţin: în Martie însă, când Dunărea fu liberă de sloiuri, vre-o 10.000 tone, iar în Aprilie, când s'a regulat pendularea trenurilor între Constanţa-Cernavoda şi a vapoarelor între Cernavoda-Baziaş, s'au expediat 20.000 tone, In Mai 28.500 tone; iar în Iunie 25.000 tone. Personalul însărcinat cu transportul constă din circa 400 persoane. Uleiurile minerale s'au încărcat din cisternele ce aparţineau societăţilor: Steaua Română, Astra, Aquila, Societatea româno-americană şi din port, fie în vagoane, fie în bidoane. Instalaţiile tehnice sunt la Constanţa de aşa natură, în cât zilnic se pot încărca uleiuri într'un număr nelimitat de vagoane. Până la 1 Iunie 1917 s'a expediat aproape $^1/_3$ din rezerva totală. In 6—8 luni se va puteà transporta şi restul.

După acest referat, locot.-colonel Van den Bergh comunică că în România funcţionează acum (în 1917, Iunie) 99 sonde şi 15 puţuri de mână, cu un rendement de 75 vagoane şi jumătate pe zi: în total 30.000 tone. «Eine überraschend gute Leistung!». Alte sonde înfundate sunt în lucru pentru a fi destupate; de asemenea se fac şi sonde nouă, aşa că în curând se vor satisface toate nevoile aliaţilor cu prisosinţă. (p, 21-23).

Cu materiile prime de războiu se ocupă căpitanul Werner. Aceste materii, din cauza necunoaşterii limbii ţării, a obiceiurilor comerţuiui din Balcani, a neîncrederii populaţiunii faţă de atacurile militare de tot soiul, se procură prin intermediari civili, mai ales prin «organizaţia Michel». De oarece nevoia de asemenea

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

materii este extremă, preţurile se socotesc ca lucru secundar Stabilindu-se un tarif fix, se va înlătură şi neîncrederea locuitorilor. Preţurile sunt mai scăzute ca în Bulgaria, aşa că se mai pot urca. Recomandă «*atenţie faţă de încercările Bulgarilor de a atâta populaţia şi de a-şi însuşi ei înşuşi aceste materii prime*» Rezultatul cumpărăturilor până la 1 Iunie 1917 : 321 vagoane de oleaginoase ; 72 vagoane de turte uleioase : 39 vagoane blăni şi piei ; 85 vagoane de material pentru argăseală. Fiece vagon e socotit la 10.000 kgr. «O parte din acest material a fost oprit de Bulgari». Plasa Cogelac «besonders straff durchorganisiert». stă în fruntea tuturor ; pe când *din părţile de sud, Bulgarii au cărat foarte mult material peste graniţă.* Unele regiuni, din cauza «*extraordinarei pustiiri cauzate de războiu*», nu pot oferi nimic. Comandaturile să fixeze preţuri pentru lână. Se capătă $1^1/_2$—2 kgr. de oaie. O problemă imediată : „*salvarea oleaginoaselor*", *în special a rapiţei, care e răpită de Bulgari fără plată.* Recomandă ridicarea clopotelor. *Satele bulgăreşti vor fi lăsate la urmă.* Pentru clopote nu se va plăti nimic, nici nu se vor da bonuri. Vasele de aramă se vor schimba, dar mai târziu, acum fiind imposibil. Fabrica de tinichea din Constanţa va procura în 3 săptămâni câte-va mii de găleţi şi alte vase în acest scop. In plasa Hârşova maşinele de stors uleiul sunt stricate. — Se va procura coajă de tei ; iar lemnul jupuit se va transforma în cărbuni pentru fierării (p. 23—24).

Căpitanul de cavalerie *Cuntze* se ocupă cu administraţia comunală, cu finanţele şi cu chestiunea şcolilor.

Dă o scurtă privire asupra organizării administrative româneşti a judeţelor şi comunelor. Adaogă că o «viaţă comunală independentă» nu s'a putut desvolta la noi. Administraţia etapelor germane cuprinde întreg judeţul Constanţa, iar în nord părţi din jud. Tulcea şi anume : plasa Casimcea şi părţi din plăşile Topolog şi Babadag. (Mai precis, vezi darea de seamă a noastră din numărul trecut). Inainte de sosirea armatelor germano-bulgaro-turceşti, toată funcţionărimea şi în special primarii cu personalul lor s'au refugiat, luând ştampilele şi actele mai de valoare. Administraţia românească lipsind, comandamentul etapelor introduse una nouă. Mai ales «*Bulgarii, cu o grabă suspectă, se consacrară acestei sarcini, introducând în zona etapelor un întreg aparat administrativ, cu prefecţi, suprefecţi, pri-*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

mari şi comisii de câte trei membri». Această administraţie bulgărească a fost instalată în parte direct de guvernul central bulgar. Inlăturarea ei a fost posibilă abia la 5 Ianuarie 1917, în urma unei înţelegeri între comandanţii armatei germane şi bulgare. In locul ei se instală administraţia etapelor germane. «*Din nefericire, funcţionarii bulgari au rămas încă ca un element supărător în provincie*». A-i înlătura e numai atunci posibil, când se vor avea acuzări la adresa lor.

„*Trebuie să stăm alături, aşa dar, cu asemenea oameni*— adaugă căpitanul Cuntze — *chiar când ei ne îngreunează în mod evident administraţia noastră prin agitaţiile şi activitatea lor secretă*».

O reinstalare a administraţiei române e imposibilă, fiindcă funcţionarii încă nu s'au întors şi apoi fiindcă «*funcţionarul român după cerinţele şi concepţiile noastre, este cel mai rău şi moraliceşte cel mai inferior din câţi se pot închipui*». Administraţia germană s'a organizat astfel: ca instanţa supremă este comandamentul etapelor sub care, ca organe executive, stau comandaturile locale din comune. Primarii din sate şi oraşe sunt numai organe auxiliare ale comandaturilor locale. In Constanţa şi Megidia primarii sunt militari. Această organizaţie, de sigur, e primitivă, însă satisface scopul pentru care a fost creată: utilizarea forţelor economice ale provinciei. O administraţie românească ca peste Dunăre, poate că ar îngreuia realizarea acestui scop. Comandanţii de etape sunt stăpâni în districtul lor şi pot organiza administraţia după nevoile locale. Nu se va recurge la comandamentul central din Constanţa decât în cazul când e necesară o dispoziţie generală, sau când e vorba de sarcini financiare mari. Primarii trebue plătiţi «*căci nici un român nu lucrează gratis pentrn comunitate, sau stat. Noţiunea activităţii pentru onoare e aici necunoscută*». Un primar numai cu leafa ce o primeşte este legat de administraţie. Teama de a nu-şi pierde această leafă, îl face să-şi îndeplinească datoria. Un primar de sat primeşte 25 lei lunar. De aceasta se vor îngriji comandaturile. Munca de cancelarie o face însă notarul, sau secretarul. (p. 25—27).

Finanţele. Se dă o scurtă privire asupra dărilor româneşti, directe şi indirecte. O reintroducere a dărilor către stat e imposibilă: lipsesc funcţionarii, lipseşte şi un cadastru. Deaceea

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

s'a recurs la un mijloc mai primitiv: dările să se perceapă pe comune, după capacitatea financiară a fiecăreia. Se vor percepe la fiecare 3 luni. Comandanţii de etape sunt instanţa supremă în ce priveşte dările din districtul lor. Ei vor evita acuzările şi reclamaţiile. Taxa timbrelor e în discuţie etc. In scurt, cheltuelile se vor acoperi din veniturile provinciei şi în niciun caz nu se vor împovăra finanţele statelor aliate. Fiece comandantură va avea o casierie, iar în Constanţa va fi o casierie centrală. (p. 27-30).

Şcoala. Românii aveau aproape în fiece sat o şcoală şi o grădină de copii. La aceasta din urmă veniau copii între 4 — 7 ani, pentru a nu rămânea acasă neocupaţi. Obligatoare erau şcolile froebeliene numai pentru streini. Scopul: a deprinde pe copii de altă limbă cu limba ţării şi a-i pregăti astfel pentru şcoala primară. Aceste şcoli aveau un scop politlc. Alături de şcolile româneşti, erau «tolerate» şi cele turceşti şi germane, pe când cele bulgăreşti erau oprite. Turcilor li s'au făcut multe înlesniri în această privinţă. Totuşi hogii şi învăţătorii lor aveau o leafă mică. Statul român însă trebuia să-i sprijine mai mult, având în vedere că tuturor moscheelor li s'au secularizat averile. Şcolile turceşti, germane şi ruseşti depindeau de astfel de comunităţt, iar învăţătorii erau plătiţi în bani, sau în natură. Dela ocuparea Dobrogei a încetat aproape orice activitate şcolară. *Clădlrile şcolilor au fost dărâmate, sau întrebuinţate pentru scopuri militare; învăţătorii streini lipsiau, fiind sau mobilizaţi sau internaţi; cei români fugiseră în mare parte. Şi materialul didactic s'a părăduit.* Pentru redeschiderea şcolilor s'au luat următoarele dispoziţiuni:

1. Grădinile de copii se vor reînfiinţa, însă nu în vederea scopului politic al Românilor; şi numai în satele pur româneşti, spre a despovăra pe părinţi şi a da o ocupaţie copiilor; dar nu vor fi obligatorii.

2. *E de dorit ca şcolile germane, din motive politice să se redeschidă.* E o datorie a înălţa şi sprijini germanismul într'o ţară administrată de Germani. Unde lipsesc învăţători, se vor recruta dintre militarii liberi de serviciu. *Bulgarii au înfiinţat şcoli bulgăreşti în toate satele lor, cu învăţători luaţi depe front.* Nu trebue să ne lăsăm întrecuţi de Bulgari în chestiuni culturale, adaugă căpitanul Cuntze. Se vor aduce cărţi didactice din Germania. De şcolile bulgăreşti nu ne vom îngriji, fiindcă au ei

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanţa Proiect AFCN

grija lor; dar trebue să le dăm ajutor, unde au nevoie. *In ce privește redeschiderea școlilor turcești, românești și rusești, n'avem nevoie să ne grăbim.* Unde comunitățile turcești vor cere redeschiderea școlilor lor, li se va da încuviințarea, deoarece sunt frați ai aliaților noștri; dar inițiativa nu va porni dela noi. *La Români și Ruși numai atunci se va da învoirea funcționării școlii, dacă nu se răpesc prin aceasta brațele copiilor, necesare pentru activitutea economică.* Acolo unde se dă învoirea, va fi o dovadă în ochii populației că Germanii se îngrijesc de buna orânduială a ei. Se vor da vacanțe în timpul secerișului și treeratului. Comandaturile vor proceda potrivit cu aceste norme generale și cu necesitățile locale. (p. 30—32).

Arhitectul de companie *Soppart* urmează cu un referat asupra căilor de comunicație.

El arată o hartă pe care sunt însemnate drumurile în roșu. Recomandă îngrijirea continuă a următoarelor căi din zona etapelor germane dobrogene :

Constanța—Babadag	73	km.
» —Hârșova, Topolog	108	km.
» —Cernavodă	65	km.
» —Ostrov	90	km.
» —Cara-Omer	58	km.
» —Mangalia-Cara-Omer	72	km.

Apoi următoarele legături :

Caugagia—Jurilofca	16	km.
Tari Verde—Duingi	8	km.
Constanța—Mangalia	22	km.

In total 512 km. Starea acestor drumuri, în bună parte, e rea. Felul românesc de a face șosele e foarte simplu. Așternutul de pietriș e abia de 10—55 cm. (macadam), pus direct peste pământ; de aceea șoselele românești nu suportă vehiculele grele In timpul ploilor drumurile sunt foarte rele. Apoi calcarul moale, cu care se șoseluesc drumurile, se macină repede și se preface în noroi. Se vor lua măsuri pentru înlăturarea noroiului și uscarea drumurilor. Brațele libere de muncile agricole vor servi la aceasta. Piatra se va lua din carierele vecine cu drumurile. Pentru spargerea pietrei se vor folosi și femeile, ca și pe alte fronturi. Sunt cam 200 km. de șosele, care trebuesc așternute din nou cu piatră. Pentru aceasta sunt necesare 6 luni de lucru, cu 2000 lucrători și 700 căruțe. (p. 32—34).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dr. Scholtz, consilier al curții de apel. referă asupra chestiuniior de drept civil și penal. (p. 34—41). Se ocupă azi cu chestiunea despăgubirilor pentru rechiziții și pagube suferite de supușli puterilor centrale. (p. 41—42).

Congresul discută apoi chestiunile sanitare (p. 42—43).

După aceasta căpitanul de cavalerie *Cuntze* vorbește despre reglementarea circulației numai în cuprinsul zonelor comandanturilor. Pentru drumuri mai lungi se cer anumite acte și formalități. Excepție se face numai pentru muncitorii agricoli, cărora li se va da câte un permis pe 6 luni. Scopul acestor măsuri este a se evita spionajul. Apoi mai e o cauză : «populația, dacă iubește puțin munca, în schimb iubește mult drumurile». Această dispoziție din urmă a fost sporită și de războiu, prin distrugerea localităților. Dacă s'ar da libertate de circulație, populația și-ar schimba adesea locuința, mai ales în satele unde un ofițer german energic ar pretinde oamenilor sforțări mai mari pentru muncă. Apoi vitele, din cauza lipsei, trebue păstrate pentru lucrul câmpului, iar nu pentru călătorii.

Centrala pașapoartelor din București refuză orice cerere de reîntoarcere refugiaților, cari înapoindu-se la cămin, n'au găsit nici un adăpost.

Negustorii, cari vor să călătorească pe teritoriul administrației germane pentru cumpărături, vor indica mărfurile pe care le negociază. Exportul vinului, spirtoaselor și a alimentelor este interzis.

Cererile de permisuri pentru călătorii peste granițele României se vor acorda, cu condiția, ca persoana să nu se mai întoarcă înapoi.

Trebuie să se apere granițele înpotriva imigrărilor. Permisele de liberă călătorie nu le poate da decât administrația etapelor germane. Totuși autoritățile bulgare, de și li s'a făcut cunoscută în repetite rânduri această dispoziție, eliberează în mare cantitate permisuri de circulație. De aceea toți călătorii, cari nu vor avea permise germane în regulă, vor fi respinși la graniță ; iar dacă vor fi prinși în interior, vor fi arestați și chiar supuși la amendă, în caz când se opun. Cuvântătorul observă că multe permisuri, «ausweise» au trecut în mâni streine. In special la comandatura din Constanța s'au făcut numeroase cereri pentru reînoirea ausweis-elor pierdute. In loc de „pierdute", că-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

pitanul Cuntze propune să se înțeleagă „vândute". Un mijloc de control ar fi ca pe fiece ausweis să se imprime cu tuș urma degetului celui mare; iar la reînoire, să se compare impresiunile de pe ambele permise. Se mai cer și pedepse pentru cei ce le pierd. Propune însă ca aceste măsuri să se amâne până după culesul recoltei și să se ție seamă și de transplantarea populației din zona de operație. (p. 43—45).

Cu *plaga Țiganilor* se ocupă căpitanul de cavalerie *Kreth.* El spune că la țară sunt numeroase șatre de Țigani, cu mulți cai și vite cornute, că acești Țigani leneși nu pot fi constrânși la munca șoselelor și pădurilor, de oarece peste noapte dispar cu șatră cu tot. Se întreabă dacă n'ar fi un mijloc spre a-i fixa. Totuși din asistență se aduc laude Țiganilor din zona Cara-Omer și Megidia, cari s'au dovedit foarte utili pentru reparatul mașinilor.

Munca forțată. Vorbește căpitanul de cavalerie *Cuntze.* La data congresului, munca forțată încă nu era impusă; însă administrația etapelor a și primit din partea comandamentului superior din București o înștiințare în acest sens, cu următoarele dispoziții.

1. Se va restrânge libertatea de schimbare de domiciliu, de migrare, a muncitorilor.

2. Se vor afișa table cu prețuri fixe pentru muncă.

Fiecare comandatură se va îngriji de regularea muncii. «In general Românii se sustrag de la ea, sau lucrează fără regulă, adecă numai atunci când le ajunge cuțitul la os».

3. In Germania orice energie liberă este folosită pentru un scop de utilitate generală. In teritoriile ocupate din Belgia și Franța întreaga populație e supusă controlului și muncii forțate. Aceste măsuri aspre trebue să se introducă și în România. Orice energie trebue captată. Birourile de lucrători vor stabili: 1. Numărul și felul întreprinderilor economice din fie ce ținut precum și al muncitorilor; 2. Numărul lucrătorilor disponibili și 3. Alcătuirea unor liste de lucrători, după următoarele ocupații: *a)* agricultori; *b)* podgoreni; *c)* lucrători la căile ferate și la instalațiile petrolifere; *d)* fierari, lăcătuși etc.; *e)* mașiniști, mecanici, fochiști; *f)* electriciani; *g)* architecți, zidari; *h)* ingineri de poduri și șosele, lucrători; *i)* pădurari, lemnari; *j)* tâmplari etc.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

l) mineri; *m*) pescari; *n*) tăbăcari; *o*) cismari; *p*) şelari; *r*) brutari; *s*) măcelari, *t*) croitori; *u*) morari; *v*) conductori de pluguri cu abur şi motor.

Lucrătorii se vor împărţi în coloane, după sex şi vârstă:

I. Coloana bărbaţilor, cuprinde: 1) oameni capabili de muncă dela 17 ani în sus, cari se vor întrebuinţa unde se va simţi nevoie; 2) oameni cu mai mică capacitate de muncă; 3) incapabili de muncă, pentru treburile din jurul casei.

II. Coloana femeilor dela 18 ani în sus, care se va întrebuinţa de asemenea unde se va simţi nevoie; femeile mai puţin capabile şi cele incapabile de muncă, vor rămânea la lucrul casei.

III. Coloana copiilor, cuprinzând copii între 12 şi 16 ani, se va folosi la muncile agricole mai uşoare şi la grădinării. Vara şcolile se vor închide în vederea muncilor.

Birourile de lucrători vor comunica la oficiul central al muncilor din Bucureşti prisosul sau lipsa de braţe muncitoare. Acest oficiu central regulează distribuirea lucrătorilor şi răsplata lor. In provincie se vor înfiinţa, în oraşele mari, birouri de lucrători, iar în teritoriile comandanturilor mai mici sarcina birourilor se va îndeplini de funcţionarii poliţieneşti.

In Constanţa există destui muncitori neutilizaţi cari însă, fără introducerea muncilor forţate, nu vor putea fi angajaţi la lucru. Cere înfiinţarea în acest oraş a unui birou care să se ocupe cu această chestiune. La ţară recunoaşte, că din cauza refugiului e lipsă de braţe. Totuşi, comandanţii de etape ar putea alcătui liste de muncitorii liberi, pentru a fi folosiţi acolo unde se va simţi nevoie, (p. 46—49.

Desbaterile congresului au avut loc la Constanţa, în ziua de 16 Iunie 1917, între orele 9 şi un sfert a. m. şi 5 jumătate p. m.

Broşura se termină cu un tablou din care se vede că în zona etapelor germane din Dobrogea, din 525.181 hectare de pământ cultivabil, s'au lucrat numai 214.255 ha (arături de toamnă: 5.19%; de primăvară: 35.61%), adecă abia 40.8%. O ultimă coloană dă şi numărul streinilor din fie ce subzonă de etapă, cu excluderea Românilor şi Ruşilor, după statistica dela 15 Mai 1917:

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In comandantura	Constanța	: 16.735 streini
»	Cara-Omer	: 12.287 »
»	Hârșova	: 8.471 »
»	Megedia	: 13.048 »
»	Cuzgun	: 21.536 »
»	Cogelac	: 3.191 »
	Total . . .	75.263 streini

Interesant este și tabloul în care se dă suprafața cultivată în fiecare subzonă de etapă în anul 1916/17.

In subzona de etapă	Cogelac	s'au cultivat	64.66 %	din solul	arabil
»	Cuzgun	»	56.12 %	»	»
»	Hârșova	»	38.94 %	»	»
»	Megidia	»	37.11 %	»	»
»	Cara Omer	»	28.35 %	»	»
»	Constanța	»	23.89 %	»	»

Explicarea acestor cifre ne-o dă statistica etnografică publicată în No. 1 (Ian.-Mart.) al revistei noastre (vezi mai sus pag. 60). Tocmai acele regiuni, care au dat un procent mai mare de refugiați Români, aceleași regiuni ne dau procentul cel mai mic de teren cultivat în anii 1916/17.

In special ținuturile: Constanța, Cara-Omer, Megidia și Hârșova au avut să sufere mai mult de pe urma războiului.

C. B.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Din descrierea călătoriei lui Evliia-Celebi

(pe la jumătatea veacului XVII)

Intâmplător mi-a căzut în mâini lucrarea ce urmează, tradusă din originalul turcesc în limba bulgară de către d. D. G. Gadjanoff şi găsind că unele descrieri prezintă interes, în special pentru acei care se ocupă de Dobrogea, am socotit nemerit s'o redau la rându-mi în româneşte, fără altă pretenţiune decât aceea de a aduce la literatura noastră contribuţiunea mea modestă.

Traducerea fiind făcută din limba bulgară, cred că e nemerit să citez câteva amănunte, date în prefaţa traducătorului, din spusele căruia reese că Evliia-Celebi, a călătorit mai mult de 40 de ani prin Egipet, Arabia, Persia, Asia-Mică, Peninsula Balcanică şi mare parte din Europa. Toate notele lui de călătorie sunt tipărite în limba turcă în zece volume. Despre valoarea descrierilor sale, *Hammer spune că Evliia-Celebi este cel mai renumit călător turc ; că descrierea ţinuturilor vizitate de el este făcută cu o exactitate severă, însă că trebue să fim prudenţi de câte ori este vorba de descrieri referitoare la istoria veche, de oarece în acest domeniu lui îi plăcea să mărească lucrurile în lipsă de probe precise şi se servià de legende.* Aceeaş este şi părerea lui Sami Bei, istoric şi filolog turc. Cele mai multe călătorii, Evliia le-a făcut însoţind în calitate de imam, minezin şi secretar pe unchiul său Melec Ahmed-Paşa, care a fost valiu în Diarbechir, Erzerum, Aalep, Şam, Bagdat, iar mai târziu a fost mare vizir şi după aceea iarăş valiu la Silistra, Sofia, etc.

Insoţind pe unchiul său în anul 1061 (1651), Evliia-Celebi călătoreşte spre «Uzieialet» având următorul itinerariu: Constantinopol, Cecmegeaua mare şi mică, Silivria, Ciorlu, Poloz, Aitos, Cenghe, Satu Nou, Provadia, Şumen, Razgrad, Rusciuc, deacolo la Giur-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

giu; pe urmă la Șiștov și Nicopol; pe urmă se întoarce iarăș la Rusciuc și deacolo în orașul de reședință Silistra. Dela Silistra el a călătorit la Dobrici, Balcic, Cavarna, Mangalia, Chiustengea, Caraharman și Babadag. Prin luna Zilhidze în anul 1062 (1652), Melec Ahmed-Pașa a fost destituit din postul de guvernator al ținutului Silistriei și numit în aceeaș calitate în vilaetul Rumeliei. Evliia l'a urmat și a trecut prin Caramuratlii, Cialâc-Cavac, Silven, etc. In luna Redjeb anul 1063 (1653), pașa a fost chemat la Constantinopol în funcțiunea de al doilea vizir. Ambii pornesc dela Sofia, și trecând prin mai multe localități, ajung la Constantinopol. La 4 Seval 1066 (1656), Evliia călătorește din nou prin ținutul Silistrei, deoarece stăpânul său Melec Ahmed-Pașa a fost din nou numit ca guvernator al Silistrei cu misiunea specială de a apără coasta Mării Negre de atacurile repetate ale Cazacilor. In această călătorie Evliia a străbătut Lozengrad, Mesemvria, Aitos, Varna și deacolo plecă spre Polșa (Polonia).

* * *

«Mai întâiu, — spune Evliia-Celebi, — cu ajutorul lui Dumnezeu, am pornit din Constantinopol, dela localitatea «Topcilar», am luat direcțiunea sudică, am trecut grădina lui Daud-Pașa, și dealurile stâncoase deacolo, precum și multe sate înfloritoare și am ajuns în orășelul Chiuciuc-Cecmege» [1]).

Descrierea orașului și marelui port Mangalia.

E un oraș foarte vechiu. Poziținea sa este frumoasă. Se găsește în partea nordică a portului, unde se văd fundamente de cetate. Deoarece Gazi Umureia-Adje-Iacuboglu a întâmpinat greutăți mari la cucerirea lui, care s'a făcut sub domnia lui Baiazid Ilderim, după cucerire, a dărâmat cetatea. *In timpul de azi orașul e frumos și înfloritor* și este situat pe coasta unui șes nisipos. Este vacuf [2]) al lui Esmachan Sultân și se administrează de un muteveli [3]). Este caza [4]) cu paia [5]) de trei sute

1) Urmează descrierea mai multor localități, dintre care numai câteva presintă interes pentru noi.

2) Proprietate eclesiastică.

3) Administrator de vacuf.

4) Caza = plasă.

5) Paia = grad în clasificare.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

de accele [1]) în vilaetul Dobrogea-Silistra. Dela nahie [2]) cadiul primeşte anual şeapte pungi. Are serdar [3]) comunal, muhtesib [4]) comunal şi subaşă [5]). Are mulţi negustori cari trăesc în case solide, pentru că le e teamă de Cazaci. Majoritatea aianilor [6]) sunt Lazi, ai căror părinţi au fost robi. Lazii au un proverb de spirit că, dacă cineva n'are posibilitatea să se ducă la Meca, să se ducă a Mangalia, pentru că acolo este hagialâcul rătăciţilor şi al săracilor.

Aci sunt deasemenea *mulţi Greci şi Evrei*. La judecătoria şeriiană sunt în permanenţă procese între Evrei şi Lazi. Dacă în Mangalia un Laz trage o palmă unui Evreu, el este pedepsit după legile şeriiane. Cea mai însemnată geamie este aceia a lui Esmalab Sultan. E o geamie luminoasă cu mulţi credincioşi, cum nu e alta în aceste părţi. Sunt şapte şcoli primare, trei hamuri, vre-o 300 prăvălii, un mic bezisten [7]) şi o bae mică. Toate localurile închinate lui Dumnezeu şi cele filantropice sunt vacuf al lui Esmahan Sultan.

Are şeapte cafenele şi vre-o 300 depozite lângă port şi alte locuri, aci fiind *un centru comercial*. Cel mai bun han e acela al serdarului. In raport cu oraşul prăvăliile sunt puţine. Portul este mare şi prin el se expoartă cereale pentru Constantinopol. Deoarece acest port al vilaetului Dobrogei este deschis spre sud-est, se fac valuri ca munţii; din care cauză corăbiile pleacă imediat ce încarcă mărfuri. *In vechime a fost aci un port mare cu două eşiri. Si acum în fundul mărei se văd pietre de port, mari ca munţii.* In împrejurimile oraşului sunt vii şi grădini. In partea vestică, lângă grădini, se află mica techea [8]) «Muharem-Baba». După masă dervişil bătrâni şi tineri se dedau aci la contemplaţiuni religioase.

---

1) Accea = veche monedă turcească de argint (aspru).

2) Nahie = sub împărţirea plăşei.

3) Serdar = comandant de cavalerie, rang boieresc.

4) Muhtesib = în vechime primar şi şef de poliţie; mai târziu perceptor de plasă.

5) Subaşă = agent însărcinat cu strângerea dijmei.

6) Aian = titlu dat fruntaşilor unui ţinut, care erau şi un fel de consilieri; mai târziu acest nume îl purtau prefecţii, iar acum se dă senatorilor.

7) Bezisten = prăvălii pe ambele laturi ale unei străzi unite pritr'un acoperiş deasupra străzii.

8) Techea = casă de rugăciune a călugărilor, dervişilor; schit.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

De aci am pornit spre nord şi am ajuns în satul Ghiuiumlii, unde porumbele cresc mari cât prunele. Satul e musulman, zaimlic[1]) şi se compune din o sută de case şi o genmie. Deoarece e situat în interiorul Dobrogei, apa se scoate cu caii din puţuri adânci de optzeci de coţi. El prezintă o înfăţişare minunată. *In această parte interioară a Dobrogei sunt hoţi-citaci, însă populaţiă este foarte primitoare.* Totul produce aci din belşug: o chilă de sămânţă produce 50 — 60 chile; mulţumită acestui fapt, populaţia nu refuză să deà regulat zecimile zaimilor. Cu toate acestea *numele de „dobrogean" se socoate ca ofensător.*

Aci am însemnat şi ceva din particularităţile limbei lor.

Limba dobrogeană şi a Citacilor

După ce Baiazid a cucerit aceste părţi dela Bulgari, Valahi şi Moldoveni, el coloniză aci soldaţi tătari şi din Anadolia. Din încrucişarea soldatilor cu Valahii au rezultat Citacii, cari întrebuinţează între ei un dialect particular. Nu oricine poate pricepe limba lor. Iată câteva cuvinte din dialectul lor:

Limba citacă	Traducere	Limba citacă	Traducere
heşer	= pepene galben	chioin	= vatră
heşerca	= pepene verde	ociac-cavra	= adu foc
ciogaci	= soare	keremec	= ilicul tău
calaic	= roabă	aidi vereim	= să-l spun
cavra	= adu (imper. dela a aduce)	seleam aindăm	= salut vouă
paital	= mânz	ciorbagi ne aiar aida	= spune ce lucrează agalele (stăpânii) tale
paitala act	= adapă mânzul	takirle	= cu amânare
copain	= limba ta	şikiast oldum	= m'am bălnăvit
napain	= ce să lucrez	iundum clonu dâr	= e mânz al iepii mele
defche	= fata unei roabe	paintal djevi	= stuful cailor
mecechi	= ciumă	cidi-dăr	= e bun
biurec	= căciulă	cadelmi morvat	= nume de om
o'c beni	= aşteaptă-mă		
aidi ver	= spune-l		
ociac	= foc		

Asemenea cuvinte se întrebuinţează mult şi numai ei le înţeleg.

Dobrogenii şi Dehormaniii sunt popoare deosebite, însă sunt voinici şi curagioşi.

Dumnezeu să le dea viitor frumos.

---

1) Zaimlic, proprietate feudală.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

De aci am plecat la nord, am trecut prin sate avute şi în floritoare şi am ajuns în oraşul Chiustengea [1]).

Descrierea oraşului Chiustengea

In vechime cetatea a fost ridicată de fiul domnitorului Dobrogean Calvar. A fost o înfricoşătoare şi puternică cetate. *De oarece Baiazid Ilderîm a întâmpinat multe greutăţi la cucerirea ei, de aceia, după căderea ei, a dărâmat-o şi i-a aruncat pietrele în mare. Şi acum pe un deal înalt lângă mare se văd urmele cetăţii dărâmate.*

Atunci locuitorii cetăţii s'au îmbarcat pe corăbiile lor şi au fugit la regele genovez, în cetatea dela Chiuffa (Caffa), deoarece pe atunci toate cetăţile de pe malurile Mării Negre, în număr de şapte sute şapte zeci, se găseau în mâinile Genovezilor. Numai cetăţile de la Teres, Amasara, Sinope şi Trapezunt mai erau sub dominaţiunea împăratului bizantin Constantin.

Când sultanul Baiazid-Veli a cucerit prin Ghedic Ahmed Paşa cetăţile Ciuffa şi Azovul, Genovezii au pierdut totul din basinul Mării Negre şi cu învoirea sultanului au trecut Bosforul şi s'au retras în insula Hios, unde au rămas până la domnia lui Suleiman Han. De oarece mai târziu ei au nesocotit pacea şi au făcut prizonieri pe nişte hagii musulmani, Suleiman-Han au trimis contra lor pe Cogea-Püale-Paşa cu o sută şapre zeci de corăbii de războiu, cari au ancorat la Ceşme. Atunci conducătorii Genovezilor s'au prezentat lui Püale Paşa cu daruri; acesta i-a legat şi a cerut predarea cetăţii Hios... După o consfătuire, Genovezii au predat insula împreună cu gebhanaua şi tot tezaurul şi s'au retras în insula Rodos, care era sub dominaţiunea insulei Malta. După căderea cetăţii Hios, regele acestei insule a primit religia musulmană şi a cerut voe sultanului să se ducă la Chiustengea ca să scoată din pământ averea pe care a îngropat-o bunicul lui când a fugit la Chiuffa.

Sultanul îl numi capugi-başa [2]) imperial şi-l trimise la Chiustengea cu trei sute supuşi. El a făcut săpături în cetate şi a găsit şapte chiupuri [3]) pline cu aur, multe mii de arme şi pietre

1) Constanţa.
2) Capugi başa = prim portar.
3) Chiup = oală mare de pământ ars.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

scumpe, zefire şi briliante. Cu aceste bogăţii Suleiman a făcut geamiile «Şehzade» şi «Suleimanie»[1]) iar cu restul a împrumutat Chiustengea.

De oarece Chiustengea este situată la malul mării, ea nu e prea bogată şi frumoasă, căci *de multe ori a fost atacată, ruinată şi pârjolită de Cazaci.* — Chiustengea este caza de o sută cincizeci de accele, la Marea Neagră, pendinte de Cerna-Vodă, vialetul Silistrei. Dela nahie cadiul primeşte anual trei pungi. In total are pânăla o sută cincizeci de case acoperite cu olane şi scânduri subţiri, o mahala, o geamie mică dar frumoasă, chiar lângă port, un han, patru zeci până la cincizeci de magazii, semănând cu hanurile, aşezate lângă port şi câteva prăvălii. Altă clădire nu este. *In vechime necredincioşii, de teama stăpânitorului Constantinopolului, precum şi în urma deselor atacuri tătăreşti, au săpat un val*[2]*) mare dela Chiustengea până la Cerna-Vodă şi au legat Dunărea cu Caraharmanul. Cu modul acesta cetăţile Babadag, Tulcea precum şi localitatea «Beştepe» au fost transformate într'o insulă. Şi acum pe drumul de lângă val se văd urme de clădiri şi cetăţi.*

Clădirile satelor de pe aci au fost făcute din pietrele acestui val. In vechime portul Chiustengea a fost mare; şi acuma sunt urme de clădiri. In decursul timpurilor el s'a umplut cu pământ şi nisip, aşa că este expus valurilor mării. Câte odată aci se cufundă multe corăbii.

De aci am plecat spre nord şi am ajuns într'un sat tătăresc compus din două sute case cu geamie şi mescid. De aci mergând spre nord, am ajuns în cetatea Caraharman.

Cetatea Caraharman

Această localitate bogată dela natură şi plăcută ca climă, şi-a primit numele dela armanul sfântului Sarâ-Saltâc-Bei. *In vechime Caraharmanul a fost port.* Şi aceste locuri au fost cucerite de *Baiazid Ilderim care. îndată ee le-a primit din mâinile Genovezilor, a dărâmat cetatea de aci până la pământ.* Mai târziu se ivi nevoia de a apăra aceste părţi de atacurile Cazacilor şi

1) Ambele în Constantinopole.

2) Val cu înţelesul de canal. O confuzie între valurile romane şi canalul ce lega băltile Carasu cu Dunărea, dar care nu fu săpat nici când până la mare. — N. R.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

de aceia *Sultan Murad al IV-a a trimis aci pe amiralul Regeb-Paşa cu flota imperială. După ce s'a luat părerea aianilor vilaetului, chiar în aceiaşi seara o armată numeroasă şi mii de lucrători şi zidari au ridicat în trei luni cetatea, înzestrând-o cu toate muniţiile necesare. Pentru apărarea acestei cetăţi a rămas un comandant cu trei sute de oameni ca gurnizoană. Au fost aşezate şi şapte tunuri de tipul «balemez»*[1]). După aceia cheile cetăţei precum şi acelea ale geamiei lui Murad al IV, aşezată înăuntru, au fost trimise sultanului. *Şi acuma această cetate e frumoasă şi locuitorii sunt mulţumiţi. Cetatea propriu zisă e frumoasă, de piatră, în formă de patrat şi e situată la malul mării, la braţul Dunărei, pe un şes verde.* Intreaga ei circomferenţă e de o mie paşi. *Înăuntru are numai douăzeci de case.* Cetatea nu are val pentrucă e chiar pe malul mării[2]).

Caraharmanul este nahie din cazaua Babadagului, eialetul Sillstrei. O administrează naibul[3]). *Are până la trei sute de case acoperite cu olane şi scânduri subţiri; o geamie lângă port şi şaptezeci până la optezeci de hanuri negustoreşti; pline cu tot felul de mărfuri.* Decând s'a făcut această cetate, aci şi la Babadag nu se mai ivesc Cazaci. *Apă beau din Dunăre şi clima e grea.*

Din cele cinci braţe ale Dunărei, unul e al Caraharmanului, care e cel mai mic. Se presupune că e un canal artificial făcut sub dominaţiunea creştinilor[4]).

De aci am plecat iar spre nord şi am ajuns în satul *Cicrâcci*, care e bogat şi se compune din o sută case cu geamie şi cu zaimlic. Aci se fac pepeni galbeni foarte buni şi gustoşi. De aci am plecat iar spre nord şi am ajuns în marele oraş Babadag.

Descrierea oraşului Babadag

Oraşul e numit Babadag de oarece aci e înmormântat Sfântul Saltâc-Bei[5]). Babadagul a fost cucerit de Baiazid-Ilderim şi mai târziu de Baiazid-Veli, care la proclamat vacuf al lui Saltâc Bei. *Cetatea i-a fost dărâmată.* Dese ori veneau aci Cazaci

1) Balemez = de calibru mare.

2) După aceste indicaţii, pare a fi cetatea Histria. — N. R.

3) Naib = judecător.

4) E vorba de gârla Dunavăţului, care aduce apele dulci ale Dunărei în lacul Razim. — N. R.

5) De obicei sfinţii turci poartă numele de „Baba".

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

cu bărci de Dunăre prin localitatea Enisala şi atacau Babadagul. Odată au fost luaţi prizonieri şi de atunci au pierit. Când Murad IV-a află despre aceste incursii ale Cazacilor, ordonă lui Cogea-Chinan-Paşa să ridice pe un loc potrivit şi înalt o întărire pentru Babadag. Ordinul sultanului erà însoţit şi de ameninţarea că-i va tăia capul, dacă nu va face cele necesare. Atunci Chinan-Paşa a pus bazele unei frumoase cetăţi în partea estică a oraşului, lângă vii, pe un deal înalt. Mai târziu însă Chinan Paşa a fost destituit şi cetatea a rămas neterminată şi fără garnizoană. Stăpânul nostru Melec Ahmed Paşa îşi puse în gând să termine el cetafea şi pentru acest scop trimise un raport sultanului. Dar fù şi el destituit şi ţinutul Uzi-Eialet fù încredinţat lui Siiauş Paşa. Melec Ahmed Paşa primi ţinutul Rumeliei.

Babadagul este «has» [1]) de paşă şi voivodalâc în Uzi-Eialet Administraţia e bună şi are venit o sută patru pungi. Cazaua este şerifană cu «paia» de trei sute accele. A fost însă concedata mollalelor pentru cinci sute accele. Are şeapte «naivi de nahie». Satele Babadagului sunt în număr de o sută, dintre care notez numai pe acelea prin care am trecut, ca să căutăm producte. Ele sunt: Herghelegi, Siubiulilias, Chiuciuc-Sarâ, Doilic, Sapangea, Agighiol, Sarâ-Nasuh, Cara-Habil, Ahmed-Facâ, Tatar-Ciamurli, Tereselnic, Nalbant, Căzâl-Hisar, Camber, Armutlii, Carca Baş-chiupriu, Bahsaiş, Hinelii, Atmagea, Ciucurlu-ova, Caialâdere, Eschi-baba, Gigtai-de-sus, Gigtai-de-jos, Gargalâcul de-sus, Demlicu-de-jos, Deli-Ali, Sinelii, Liutfi-Bei, Tiurc-Ciamurlii, Aiaclâ-Bei, Arnautlii, Hagi-Ivaz, Câzâldja-Veli, Casămgea, Caciamac, Eschi Cugi-Bei, Uzun-Inehan, Tarac-Sofu, Culeli, Ghevherlii, Chirecilic, Ciuncari. Caragic-chioi. orăşelul Esteru-mare, Pazarlii, Bilial-câşla, Dana-hagi, orăşelul Cara-Muratlii, Chiustelii, Caratai, Durhanlar, Hogea-Ali, Cara-cuiunlu, Cicrâcci, Şeih-Aman, Aşa-Taş-agâl, Incarâ, Taş-agâl, (Taş-agâl de jos şi de sus), Arnautlii, Mustah-fazân, Caraharman-cale, Sultan, Carapilitlii, Invagi-Abdul-bari, Techeri verdi, Cogelac, Aidân, Sarâchioi, Caranasuh, Casaplii, Dinghengiu, Sofulari, Gani-Bugeal şi Caraman-Enisala-cale.

1) Has = venit particular al Sultanului, sau cedat de acesta vreunui vizir, sau altcuiva.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Cetatea dela Enisala e înaltă şi e situată pe o colină pietroasă, însă *în ea trăesc numai ciobani.* A fost cucerită de către Baiazid-Veli-Han. Din aceste sate cadiul îşi aduce zece pungi. Unul din conducătorii Babadagului e şi muteveliul vacufului «Baba-Sultan». In acest oraş există cadiul spahiilor, serdar eniceresc, şeih-ul-islam, nacâb[1]) şerifan, muhtesib şi chehaia comunal. In Babadag sunt trei mii de clădiri cu un etaj, seraiuri înalte cu două etaje şi alte case.

Geamiile

Ele sunt, «Ulu geamia» care e alipită de techeaua lui Saltâc-Sultan-Baba. A fost construită de Baiazid-Veli, care a cucerit aceşte ţinuturi. Pe urmă vin: geamia «Ali Paşa» situată înauntrul târgului; mica geamie «Defterdar-Derviş-Paşa», care e înăuntru, în mahala, şi multe mescide[2]). Sunt trei seminare, douăzeci de şcoli primare, opt hanuri şi trei băi, dintre cari cea mai mare e aceia a lui Baiazid-Veli. Deasemenea şi baia lui Ali Paşa din târg este frumoasă. Afară de acestea alte vre-o şaptezeci de băi particulare. Sunt trei sute nouăzeci de prăvălii, însă «bezlsten» nu există. *Cele mai multe prăvălii sunt latineşti şi în ele se vând stofe, şi prăvălii de arcuri şi săgeţi.* Are opt cafenele, tăbăcării, şi unsprezece techele. Cele mai bogate dintre ele sunt ale Sfântului Saltâc-Bei, Mehmed-Buhari şi a lui Uzunimam. Produsele mai cunoscute sunt: strugurii, pânea albă, laptele acru şi mustul, pe care-l beau Tătarii şi care e renumit[3]).

---

1) Nacâb = reprezentant al şerifilor cari trăiesc în Meca.

2) Mescid = casă de rugăciuni, în care nu se oficiază Vinerea.

3) Din *„Ulu-Geamia"*, ruinată până la pământ, nu se mai văd decât urmele zidurilor. Schitul sau „techeaua" lui Sarâ-Saltuc-Baba există şi azi alături de ruinele geamiei. Are înfăţişarea unei căsuţe cu ziduri de piatră, având intrarea spre răsărit şi în loc de uşă un grilaj. Înăuntru, în mijloc, se vede o ladă mare de lemn, având forma lăzilor pe care le pun Evreii pe morminte; iar sub ea este mormântul. La stânga intrării se află o rogojină, unde credincioşii turci îşi fac rugăciunile. Nu se află nici o inscripţie în „techea".

Despre modul cum a fost găsit mormântul, există printre Turci următoarea legendă: Trăia odată prin pădurile Babadagului un cioban, numit Coium-Baba, Tatăl oilor. El îşi păştea turmele prin valea unde se află astăzi oraşul. El a observat că, de câte ori treceau oile lui pe lângă un loc, ce părea a fi mormânt, se despărţiau şi-l ocoliau. Şi, cum între turci este credinţa că oile nu calcă niciodată un loc sfânt, el a dedus că acolo tre-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

La sfârșitul lunei Zilhige, anul 1062 (=1652), Melec Ahmed Pașa a fost destituit și i se încredință vilaetul Rumeliei. Siiauș-Pașa, destituit din Rumelia, s'a adus în Uzi-Ialet.

---

buie să fie mormântul lui Sarâ-Saltuc-Baba, care fusese ucis într'un război. Coium-Baba murind, ar fi fost în gropat pe vârful dealului dela sud de oraș, și care poartă și azi numele lui. Acest mormânt se vede și azi, însă despre el există și o altă legendă decât cea de mai sus.

Geamia lui *Gazi-Ali-Pașa* este singura care a rămas în tot orașul. Lângă ea se află și „techeaua" în care a fost înmormântat fondatorul ei Pe o piatră fixată în perete se vede scris turcește: Fondatorul și donatorul geamiei Gazi-Ali-Pașa, înmormântat în anul 1029 moh. — 1690 Chr." „Această inscripție s'a pus de către George Diamandi, deputat român, în anul 1910".

Testamentul lui Gazi-Ali-Pașa s'a făcut în anul 1019 la Rumeli Cadi Asker, Iahia Zekeria și după acest testament satul Herghele-Siubiulilias, împreună cu toate viile, pădurile, grădinile, pășunile, terenul de cultură și apele, sunt donate geamiei fondate de el, cu condiția ca aceste avuturi să se administreze în folosul geamiei pe veci de către epitropie (muteveli), care rămâne o instituție ereditară. Muteveliul de azi e descendent dintr'o veche familie de mutevelii, recunoscută de mai mulți sultani prin firmane. Ultimul firman datează dela Sultan Azis, predecesorul lui Sultan Abdul-Hamid.

In fața geamiei lui Gazi Pașa se află o ruină, ce a fost pe vremuri *„Seminariul Gazi-Ali-Pașa"*,

Baia lui Baiazid Veli e azi în ruină. Se află lângă techeaua lui Sarâ-Saltuc-Baba. Acoperișul abia se mai ține pe pereții năruiți de timpuri, însă și acesta numai pe o mică parte, restul fiind dărâmat.

Din cetatea începută de Cogea-Chinan-Pașa, n'au rămas decât câteva urme în apropiere de viile de lângă lac. Oamenii bătrâni își amintesc că zidurile se vedeà mai bine acum câteva decenii.

Cea mai mare parte din satele enumărate mai sus de Evliia Celebi există și azi cu aceleași nume, sau puțin schimbate. Altele au dispărut de curând și bătrânii își amintesc de ele. Iar altele sunt uitate cu desăvârșire. Așà, *Herghelegi* erà lângă Zebilul de azi, numit pe atunci *Siubiulilias*. Satul *Ahmed-Facâ* ar fi existat între satele Congaz, Zebil, Sarâchioi și Sabangia. Azi locul unde a fost acest sat se numește la fel și se mai văd acolo și fântâni. *Câzâl-Hisar (Cetatea-Fetii)* se numia comuna Slava-Rusă de azi. Urmele cetății se văd și azi. *Hagi Ivaz* a existat între satele Potur și Hamamgia. Azi, în locul lui, e un izvor cu apă foarte bună *Aidin* a existat între Sariurt și Imam-Cișme. *Taraç-Sofu* este Toxof de azi. Orășelul *Esterul mare* erà pe locul satului Ester. *Dana-hagi*, mai târziu *Dana-chioi*, azi se numește Carol I. (jud. Constanța). *Taș-agâl* de sus și de jos era pe unde e azi „podul Taș-aul".

Cercetări arheologice la „Cetatea Fetei", la Heraclea și la Coium Baba, ar da la lumină unele lucrui surprinzătoare.

G. I. C.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

PLECAREA NOASTRĂ DIN BABADAG SPRE EIALETUL RUMELIEI, LA SFARȘITUL LUNEI ZILHIDJE, ANUL 1062

Dela Babadag am plecat spre sud (probabil vest) și am venit în satul *Iaila* și deacolo în satul *Inchan-Ceșme*, în care este un izlaz mare. De aci am pornit înainte și am ajuns în orășelul *Astrabad*.

Descrierea orășelului Astrabad

El e «has» al capugiiior ieniceri ai curții, ca venit fix, și se găsește în «nahia» Babadagului, Uzi-Eialet. Admnistrația se află în mâinile agăi ienicerilor. Are subașă și chehaie comunal. Clădirile sunt la poalele unui deal. *Are grădini și vii și 1500 case frumoase cu olane și scânduri subțiri. Musulmani sunt puțini aci.* Deasemenea are hanuri, cârciumi, bragagerii și *multe biserici.* Locuitorii au adus daruri pașei și au primit dela el diferite cadouri.

De aci am pornit iarăși spre sud. Am trecut prin *sate bogate și înfloritoare* și am ajuns în orășelul *Cara-Muratlii.*

Orășelul Cara-Muratlii.

Este un *orășel musulman* de vre-o mie de case, într'un șes întins din «nahia» Babadagului. Are o geamie acoperită cu scânduri subțiri, două hanuri, zece prăvălii și trei școli primare. *Toți locuitori sunt Tătari.*

De aci am pornit iarăși spre sud și am ajuns în orășelul *Cara-su.*

Orășelul Cara-su (Megidia).

Deoarece această localitate e situată în interiorul Dobrogei, deacea e lipsită de apă. *In fiecare an însă, la revărsarea Dunării, se formează lacuri cu apă neagră, de unde și orășelul își trage numele.* In vechime acest loc a fost superb și *se alegea pentru vânătoare.* Fiul lui Baiazid Ilderim, Musa Celebi, după un atac nocturn, a cucerit orașul și a dărâmat unele părți din el. Mai târziu l-a reparat Baiazid-Veli. Orașul este despărțit din «hasul» împărătesc al vizriilor din Uzi-Eialet. Ca guvernatori sunt: un reprezentant al pașei și un voevod. El guvernează cu o sută de supuși, adunând șeapte pungi pentru pașa și patru

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

pentru el. Cazaua e cu «paia» de 300 de accle Cadiul primeşte şeapte pungi. Are chehaie, spahii, «baidar» (=comandant) eniceresc şi muhtesib. Se compune din trei mahalale cu 1000 case acoperite cu olane şi cu scânduri. *Deoarece aci e Dobrogea, grânele sunt din belşug.* Iarna e geroasă. Apa pentru oraş vine din canalul Dunării. Are o geamie mică dar frumoasă, un han, o baie, şapte şcoli primare, şapte depozite de apă, două cafenele, două prăvălii cu văpsele şi alte vre-o 40 — 50 prăvălii. *Femeile cântăreţe* se numesc aci «ghivendii». Ele sunt multe; umblă din casă în casă şi cântă. Aceaste nu se socoteşte ca ruşine. Toţi «aianii» (=boerii) au pornit-o pe dragoste, iar judecătorul şeriian şi comandantul militar nu sunt în stare să înlăture acest rău, din cauză că poporul nu permite. Aceste femei publice au ruinat mii ds căsnicii, le-au adus la cerşitorie pe femeile oneste şi apoi le-au făcut servitoarele lor.

De aci am pornit iarăşi spre sud şi am ajuns în satul *musulman Biulbiulii* şi de acolo în satul *Furnagic*, care e deasemenea *musulman*. Deacolo ne-am dus în satul *Diughengilar*, care e *musulman*, în «nahia» Cerna-Vodei şi deaci în *Ciardaclii* şi *Casaplii* din ţinutul Pazargicului.

Descrierea oraşului Dar-gazian (oraşul învingătorilor), adecă a cetăţii Silistra, acest zid apărător al religiei musulmane.

Mai întâi a fost ocupată de Baiazid Ilderim în anul 794 (1392). *In nomenclatură această cetate puternică se numeşte „oraş valah"*, însă toţi învăţaţii îi spun «Dar-gazian», zid apărător al religiei, căci *dacă cetăţile Silistrei şi Rusciucului n'ar formă ca un zid puternic spre Dunăre, apoi, când aceasta îngheaţă, necredincioşii Valahi şi Moldoveni ar puteà în două zile să ajungă la Andrianopol şi să-l atace fără veste. Doamne, fereşte aceste cetăţi de primejdie în veci!* După legile lui Suleiman-Han, Silistra este oraş de rezistenţă al lui Uzi-eialet. N'are însă defter dar al haznalei (=administrator financiar), defterdar al timarelor şef al arhivei, arhivar şi chehaie, şef şi secretar al ceauşilor, deoarece mai târziu a fost despărţită de Rumelia şi transformată în «eialet». Acest «eialet» are opt sangeacuri: Nicopol, Lozengrad, Vidin, Bender, Akkerman, Uzi-sangeac, Câlbudan şi Silistra, care este reşedinta paşei. Mai sunt două sangeacuri care

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

se stăpânesc cu «iltizam» (= arendă); ele sunt Valahia şi Moldova. Deoarece aci trăesc necredincioşi, Principii acestor două sangeacuri plătesc în iiecare an imperiului turcesc câte 1000 pungi de Rumelia. In fiecare an ei singuri îşi desemnează funcţiunile.

Când se ridică vre-o răscoală, ţinuturile lor se ruinează şi se produce măcel general. Deoarece Valahia şi Moldova sunt cu «iltizam», deaceea acolo nu există «timara» şi «zaimlâc».

In timp de războiu însă Valahia şi Moldova iau parte, împreună cu Paşa Silistrei, aducând câte 3000 de soldaţi, cari se întrebuinţează pentru reparaţiunile cetăţilor, pentru curăţirea valurilor şi aducerea pământului în cetăţi şi pentru fixarea tunurilor.

GORAN I. CIALICOFF

(Din «*Dobrogea Jună*» anul VIII (1912–13).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

CRONICA

† **Ioan Bogdan,** mult regretatul profesor universitar și cel mai mare slavist al nostru, mort la 1 Iunie 1919, a avut strânse legături științifice cu Dobrogea. In cursul neobositelor lui cercetări pentru a descoperi texte slave referitoare la trecutul poporului nostru, a avut prilejul să găsească la Tulcea manuscrisul celei mai vechi cronice moldovenești scrisă în limba slavă, cronică pe care el a numit-o «letopiseţul dela Bistriţa», fiindcă presupunea că a fost scrisă în mânăstirea Bistriţa, din judeţul Neamţu.

Valoarea acestei cronici pentru intoriografia noastră este nepreţuită, iar faptul că a fost descoperită în Dobrogea a legat sufleteşte pe neîntrecutul savant pentru tot timpul vieţii sale de această parte a ţării. Cât de mare i-a fost durerea când oştile duşmane au ocupat Dobrogea şi când prin tratatul dela Bucureşti ea a rămas în stăpânirea străinului, numai cine îl cunoştea bine, şi-a putut da seama.

Şi dacă atunci când a închis ochii pentru totdeauna, Dobrogea nu reintrase încă cu totul în stăpânirea noastră, el a avut cel puţin mulţumirea să simtă că revenirea ei la ţara mumă nu este decât o chestie de scurt timp.

Podul dela Toprak-köprü (jud. Tulcea). Primim următoarele rânduri din parfea d-lui Colonel Ionescu Dobrogeanu, un bun cunoscător al Dobrogii:

Timpul, care şterge toate, poate va şterge şi inscripţia dela podul Toprak-köprü, de lângă Babadag. Pe şoseaua ce vine dela Babadag, la 30 km. departe de Tulcea, în punctul numit Toprak-köprü, adică Podul-de-pământ, este un pod construit în piatră de pe vremea dominaţiunei otomane în Dobrogea.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Este al doilea pod ce ne-a rămas dela Turci, primul fiind podul lui Said-Paşa dela Megidia.

La capul despre Tulcea al podului ce ne interesează, stă inscripţia;

LE PONT
TOPRAC-KUPRU
KONSTRUIT PAR
V. SANFT

18 | 69

Podul este întreţinut în foarte proastă stare şi, de se va continuà aceasta, desigur că în curând inscripţia va dispăreà.

Scriu aceasta pentru cunoştinţa urmaşilor noştri.

Noi informaţiuni despre C. Petrescu, directorul şcoalei româneşti din Silistra. La notiţile publicate de mine în numărul trecut al Arhivei Dobrogei, asupra celei dintâi cărţi româneşti publicată în Silistra, adaug următoarele ştiri ce le-am cules ulterior dela d. N. Droc-Barcian, fostul director al gimnaziului din Giurgiu şi care erà înrudit cu C. Petrescu, autorul acelei cărţi.

C. Petrescu înlocuise în postul de institutor şi director al şcoalei din Silistra pe tatăl său, deci şcoala erà mai veche. După alipirea Dobrogei în urma războiului din 1877/78, Bulgarii liberaţi prin ajutorul armatelor noastre, desfiinţară şcoala românească din Silistra şi Petrescu se refugiă la Constanţa, unde se îndeletnicià cu avocatura. Cunoscând bine limba turcă, luă asupra-şi chestiunile de lichidare ale proprietarilor turci sub noul regim. A murit pe la 1880. *N. Cartojan.*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

BIBLIOGRAFIA

V. Pârvan, Histria IV. Inscripții găsite în 1914 și 1915, [Anal. Acad. Rom., secția istorică, XXXVIII (1916)]. După reușitele săpături întreprinse timp de 4 ani în cetatea dela Pantelimonul de sus (vechiul *Ulmetum*) din jud. Constanța, — despre care am vorbit în revista noastră, vol. I p. 154 — savantul arheolog, d. V. Pârvan, a atacat în anul 1914 mărețele ruine ale celei mai vechi colonii grecești din Dobrogea, *Istros* sau *Histria*, de pe malul lacului Sinoe, în apropiere de satul Caranasuf, jud. Tulcea. Toți cei ce au putut să cunoască unele din obiectele antice, ce s'au găsit întâmplător în această localitate, erau siguri că săpăturile sistematice vor da rezultate strălucite, și în realitate, încă în prima parte a campaniei d-lui Pârvan s'au descoperit, între altele, o serie de teracote vechi grecești, de cea mai mare valoare arheologică și artistică.

In lucrarea ce o prezintă publicului asupra săpăturilor întreprinse, și întrerupte din cauza războiului, autorul studiază numai inscripțiile, rămânând ca celelalte antichități să fie publicate în alte memorii, cari sunt în curs de pregătire.

Petrele cu inscripții găsite la Histria au fost toate scoase din zidurile cetății sau ale altor clădiri, căci ele au servit ca materiale de construcție în epocele mai noi când cetatea a fost restaurată. Din studiul lor rezultă un mare număr de cunoștințe referitoare la istoria orașului și a provinciei Scythia minor, din cari vom menționa aci numai câteva mai importante.

In primul rând inscripțiile au permis d-lui Pârvan să fixeze cu o precizie destul de mare hotarele teritoriului istrian în timpul imperiului roman (cam pe la 100 d. Cr.) La nord-est acest teritoriu mergeà până la gura *Peuce* a Dunării (gura sf. Gheorghe-Dunavăț), iar la nord până la lacul *Halmyris* (Razim), unde se întâlnià cu hotarul satului *Argamum*. De aci o luà spre vest până la cota 106, de unde se urcà spre nord-est până la confluența pâraelor Poturi *(Picusculus)* și Hagiavat (*Gabranus*); urma apoi valea acestuia din urmă până la izvor, de unde trecèà în valea pârâului Beidaut *(Sanpaeus)* și de aci în valea pârâului Suflaru *(Turgiculus)* până la confluența cu pârîul Casimcea *(Calabaeus)*, de unde urmà cursul acestuia până al Mare.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dealtă parte s'a constatat privilegiile ce le obținuseră Istrianii dela împărații romani, începând cu Claudius și până la Traian. Acestea constau în scutirea de vamă în lacul Halmyris și în brațul Peuce, atât pentru comerțul cu pește, cât și pentru exploatarea pădurilor, mai ales de pini, ce se găsiau atunci în Deltă. Pinii se întrebuințau la facerea faclelor și exploatarea lor aci o cunoaștem încă din anul 44 d. Cr. Vama de care erau scutiți Istrianii se numia *portorium Halmyridis et Peuci* și făceà parte din vama țărmului Traciei: *portorium ripae Thraciae*,

Inscripțiile ne descoper și trei guvernatori ai Moesiei, până acum necunoscuți: *Aemilianus, Pomponius Pius* și *Tullius Geminus*, a căror activitate cade între anii 50 — 54 d. Cr.; ele ne mai dau informații noi asupră altor guvernatori cunoscuți: *Flavius Sabinus* (dela 43 — 49) și *Plautus Aelianus* (52 — 53).

O listă de senatori — *album senatorium* — săpată pe o stelă de marmură, ne informează despre reorganizarea senatului orășenesc (probabil sub Adrian) și despre existența de arhivari, cari păstrau actele scirse ale senatului.

Această stelă ne face cunoscut și obiceiul de a se sărbători Rosaliile *(Rosalia)*, sărbătoarea morților, și ne arată că cu acest prilej se încununau cu flori de trandafir statuele zeilor și ale împăraților, și se citau în adunarea festivă a poporului numele binefăcătorilor orașului.

Dintr'o inscripție mai veche — de prin veacul IV în d. Chr. — se constată că cultul zeului Apolon Iatros erà încă din primele timpuri introdus în Histria, după cum știm că există și în celelalte orașe pontice.

Emmanuel de Martonne, La Dobroudja, Paris, 1918. Eruditul geograf francez care de multă vreme studiază țara noastră, a fost numit consilier technic al Franței la Congresul de pace din Versailles, și în această calitate i s'a dat și însărcinarea de a face un raport asupra chestiunei Dobrogei. Se știe că Bulgarii și anumite puteri cari susțineau cauza bulgărească la conferința păcii, au făcut o propagandă foarte activă pentru a li se ceda, dacă nu toată Dobrogea, măcar Cadrilaterul, și cercurile pretinse bine informate, din Franța și din Anglia, erau în mare parte convinse, că atât la 1878 cât și la 1913 s'a făcut Bulgarilor nedreptate și că această nedreptate este cauza principală a urei lor contra noastră și a neputinței de a se stabili o pace durabilă în Balcani.

D-l de Martonne privește chestiunea cu totul obiectiv și studiind Dobrogea din punct de vedere geografic, istoric, etnografic, economic și strategic, lasă ca faptele și cifrele să vorbească.

Din punct de vedere geografic — zice d-sa — Dobrogea nu ține nici de România, nici de Bulgaria. Todeauna a fost geograficește o țară deosebită: în antichitate Scythia minor, în evul mediu

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Beidzan, cum îi zice Edrisi, sau Dobrogea cum a fost numită după «aventurierul» Dobrotici.

Istoriceşte însă n'a fost niciodată bulgărească. Au spus-o însuşi istoricii bulgari Miletici şi Kalukoski. Niciun monument istoric, nici chiar monete, în număr mai mare, n'au lăsat Bulgarii aci.

Cât priveşte etnografia recensămintele ruseşti şi româneşti din 1878 şi 1879 arată pentru judeţul Tulcea o majoritate românească. iar pentru judeţul Constanţa recensământul din 1880 dă o majoritate turco-tătară. Dar imediat după ei vin Românii cu 23% şi numai apoi Bulgarii cu 13%. «In definitiv ţara ce a fost dată României de către Congresul din Berlin erà turco-tătară în sud şi sud-est; bulgară şi rusă în nord-est; românească dealungul Dunării. După Turci şi Tătari elementul dominant nu erau Bulgarii, ci Românii» (p. 8).

După recensământul din 1911 Românii formau 55% din populaţie. Pe câtă vreme numărul Bulgarilor s'a dublat după 1880, al Românilor s'a împătrit.

Această creştere însemnată a populaţiei româneşti se datoreşte de oparte procentului foarte mare al naşterilor (5%) şi foarte redus al morţilor; de altă parte imigrării. Această imigrare s'a produs în două rânduri: îndată după anexare, între anii 1880—1885, şi în urma noilor distribuţii de pământ dela 1895—1900. Primul contingent de colonişti a fost de vreo 30.000; al doilea de vreo 20—25.000.

Acest atlux nu este fenomen izolat, nici nou. E o continuare a marei mişcări de coborîre spre şes şi corespunde tendinţei irezistibile a rasei româneşti, de a se răspândi din colinele subcarpatine şi din Transilvania, şi unele şi ceialaltă suprapopulate, spre plaiurile şi şesurile roditoare ale Dunării. Incă dela anexare s'a putut vedeà cum Dobrogea, aproape deşartă, s'a umplut de sate româneşti. Ele s'au stabilit la început lângă satele tătăreşti, cari indicau punctele cu izvoare de apă, apoi dublându-se ca număr, au început să formeze noi centre. Colinele dela nordul provinciei, unde dominau Bulgarii, au fost şi ele populate de sate româneşti. *Dacă Dobrogea n'a fost niciodată un pământ bulgăresc, în schimb tinde în mod natural să devină pământ românesc,* — zice d. de Martonne (p. 9).

Autorul aminteşte munca uriaşă depusă de Români pentru ridicarea economică şi culturală a Dobrogei şi încheie: «România are dreptul de a fi mândră de progresul realizat în Dobrogea. Dintr'o ţară mizerabilă, în mare parte turco-tătară, ea a făcut o ţară prosperă, unde majoritatea românească este destinată să devină tot mai mare» (p. 12).

Din punct de vedere strategic «posesiunea Dobrogei este necesară Puterii care vrea să exerciteze o eghemonie necontestată în Balcani şi să domineze gurile Dunării. Pentru acest motiv Turcii au încercat să se stabilească aci în mod solid, aducând colonii şi garnisând cu cetăţi întărite munţii Babagagului şi ai Tulcii, cari dominau balta şi vadurile. Prin platoul dobrogean se trece uşor în câmpiile

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Bulgariei și Traciei; toate năvălirile au urmat acest drum natural. Dacă Bulgaria s'ar putea înțelege cu România, sau dacă ea ar fi dispusă să renunțe la eghemonia balcanică, chestia Dobrogei n'ar exista.

«In caz când România ar vrea să prezinte și alte argumente decât cele de drept, i-ar fi ușor să arate că Dobrogea îi este mai necesară ei decât Bulgariei. Fără ea Moldo-Valahia este lipsită de orice debușeu la mare și amenințată, ca Serbia, de a fi absorbită de vecinii săi puternici».

«Războiul actual á dovedit în deajuns, că este aproape imposibil!» să se apere însăși Capitala României, Bucureștii, contra unor forțe importante ce ar înainta din Carpați, când o armată dușmană stăpânește Dobrogea (p. 12—13).

In sfârșit Dobrogea are o importanța economică deosebită nu numai pentru România, dar și pentru aliați. In acest scop autorul citează din ziarele *Taeglischer Rundschau* și din *Münchener Neueste Nachrichten (1917)* niște pasagii în care se spune, că Germania nu urmărește numaidecât ocuparea teritorială a gurilor Dunării, ci obiectivul ei precis este să mențină Dunărea dela Ratisbona până la Brăila sub autoritatea ei și a aliaților ei în așa fel, încât nimeni să nu poată tulbura pe viitor comerțul german în Balcani.

Cât privește Comisiunea Europeană a Dunării ea urmă să fie înlocuită printr'o comisiune a statelor riverane, care să aibă nu numai controlul brațelor Sulina și Chilia, dar și a gurii Oceacov.

Raportul d-lui de Martonne, însoțit de două anexe și o hartă, a avut o influență hotărâtoare asupra Conferinței de pace. Și dacă Dobrogea a fost salvată, acestui prieten al Românilăr trebuie să-i mulțumim în cea mai mare parte.

C. M.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

- Bucureşti -
P. Greaca - Dunăre
15-X-927.

Lupta pentru apărarea drepturilor româneşti asupra Dobrogei.

Pentru a eliberă Dobrogea din ghiarele duşmanului ce isbutise să ne-o răpească pe la sfârşitul anului 1916, n'a fost de ajuns războiul crâncen ce l-am purtat cu monstruoasa coaliţie germano-turanică, ci a trebuit să dăm lupte aprige şi împotriva propagandei organizate de învăţaţii bulgari, cari căutau să dovedească prin argumente meşteşugite, că Dobrogea nu este pământ românesc, şi că ultima noastră stăpânire de 40 ani, n'a fost pentru această provincie decât o lungă epocă de terorizare a diferitelor naţionalităţi şi de uzurpare a civilizaţiei bulgăreşti, ce din vremuri vechi s'ar fi statornicit acolo.

Alăturea de vitejii ostaşi, cari au făcut din piepturile lor zăgaz contra valurilor nesfârşite de năvălitori, cărturarii noştri, înarmaţi cu armele ştiinţei, au trebuit să respingă rând pe rând însinuările perfide ale cărturarilor bulgari, ce căutau să înduce în eroare opinia publică europeană. Şi meritul cărturarilor noştri nu este mai prejos de al ostaşilor. Numai prin sforţările şi sacrificiile lor comune am putut convinge lumea de dreptatea cauzei noastre şi am putut redobândì partea de peste Dunăre a ţării noastre.

Cu tot succesul neaşteptat, ce Bulgarii îl obţinuseră în campania din 1916, în urma trădării ruseşti şi a inactivităţii aliaţilor noştri pe frontul sud-european, succes datorit numai sprijinului foarte însemnat în oameni, material de război şi comandanţi ce le-au dat Austro-Germanii, ei nu aveau deplină siguranţă că vor putea păstra stăpânirea asupra Dobrogei. Deci au crezut că trebue să recurgă şi la argumente ştiinţifice, cu cari să dovedească nu numai popoarelor neutre şi celor duşmane, dar chiar aliaţilor lor, că stăpânirea lor acì nu se bazează numai pe dreptul de cucerire, ci şi

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

pe alte drepturi: istorice, etnografice și economice, Dobrogea nefiind în realitate decât un străvechi pământ bulgăresc.

In acest scop guvernul bulgar a mobilizat toate forțele intelectuale de cari dispunea, și atunci au început să apară la Sofia, la Viena, Berlin, Berna și Lausanne un potop de broșuri, de reviste și ziare, scrise în toate limbile și cuprinzând cele mai neînchipuite argumente menite să justifice dreptele pretenții bulgărești» [1]).

Față de această propagandă, susținută cu energie de presa și diplomația germană și austriacă, cărturarii noștri au trebuit să ia și ei o atitudine hotărâtă. Risipiți în toate părțile lumii în urma ocupării României de dușmani; lipsiți de organizație și fără legături între dânșii; acești cărturari erau în inferioritate față de cei bulgari nu numai din cauza greutăților materiale cu cari trebuia să lupte și a stării sufletești în care se găseau, dar și din cauza lipsei de informații științifice suficiente, de oarece în localitățile unde se refugiaseră, nu puteau avea totdeauna la îndemână izvoarele necesare.

Și cu toate acestea ei au reușit să adune probe atât de puternice și de convingătoare în sprijinul cauzei noastre, încât propaganda bulgărească a fost în curând demascată și redusă la tăcere iar opinia publică europeană a rămas lămurită despre incontestabilile noastre drepturi asupra Dobrogei.

---

[1]) Pentru propaganda aceasta, Bulgarii au înființat la Sofia o organizație specială: *Dobrogea*, care a editat o mulțime de lucrări și a cumpărat numeroase ziare și reviste europene. Dăm acî o listă de cele mai însemnate cărți publicate de Bulgari în acest scop: *Markoff (Milan)*, Le sort politique de la Dobroudja après le Congrès de Berlin 1878—1916. Sofia 1917. (Și ediție germană). *Panoff (P)*, Les atrocités roumaines en Dobroudja, Berne, 1917; *Ischirkoff (D-r A.)*, La Bulgarie et la Dobroudja, Berne 1918. (și ediție germană); *Acelaș*, La Dobroudja et les revendications de la Roumanie, Lausanne 1918; *Rizov (D-r A.)*, Les Bulgares dans leurs frontières historiques, etnographiques, Berlin 1917. (Și ediția germană, engleză și bulgară); Colecția de studii intitulată «Die Dobroudscha» (tipărită și în franțuzește și bulgărește) cuprinzând: *Ischirkov*, geografia fizică a Dobrogei; *Zlatarski*, Soarta istorică și politică a Dobrogei; *Miletici*, Bulgarii și Românii în raporturile lor culturale și istorice; *Skorpil*, Vechile monumente bulgare din Dobrogea; *Arnaudov*, Folklorul și Dobrogea; *Cilinghirov*, Renașterea Dobrogei (1810—1878); *Romanski*, Caracterul național al Dobrogei; *Mihailov*, Importanța economică a Dobrogei; *Mollov*, Dobrogea din punct de vedere politic. Mai adăugăm: *Marrodieff*, La Dobroudja, Sofia, 1918. (Cf. și Comnène, *La Dobrogea*, p. 202 n.).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Era natural ca mişcarea pentru revendicarea României transdanubiane să se producă cu mai multă energie în teritorul ce mai rămăsese liber după ocuparea unei părţi a ţării noastre de către armatele duşmane. In Moldova, unde se retrăsese oştirea românească şi o parte din populaţie, şi în special la Iaşi, unde se găsiau regele şi guvernul României libere şi unde se refugiaseră mulţi dintre cărturarii mai de seamă, au răsunat cele mai puternice strigăte de indignare contra ocupării şi barbarizării Dobrogei şi s'au ridicat cele dintâi proteste contra atitudinei neleale a propagandei bulgăreşti. Iar în fruntea acestei mişcări a stat marele nostru învăţat d. *N. Iorga*, care dispreţuind pericolele şi mizeriile războiului şi ale refugiului, s'a devotat cauzei dobrogene, cu aceiaş abnegaţie cu care a apărat şi cauza generală a poporului nostru. După cum în aceste împrejurări neasămuit de grele pentru ţara şi neamul nóstru, neîntrecutul patriot a susţinut cu o energie şi cu o credinţă admirabile speranţa şi încrederea populaţiei civile şi a soldaţilor de pe front, în viitorul mai bun al neamului românesc, tot astfel cu o stăruinţă şi cu o credinţă fără seamăn a luptat şi pentru salvarea Dobrogei din mâinele duşmanului.

Incă în Aprilie 1917, scurt timp după apariţia primelor scrieri de propagandă bulgărească, d. Iorga a publicat o lucrare în limba franceză, întitulată *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea, Iassy*, Imprimerie de l'État. In această lucrare savantul istoric face o documentată expunere a desvoltării istorice, etnografice şi culturale a Dobrogei din antichitate şi până în zilele noastre, pe care ne luăm voie a o înfăţişa în linii generale:

Scriitorii antici şi monumentele arheologice arată că în antichitate a existat în Dobrogea (Scythia minor) o puternică colonizare romană şi o întinsă influenţă a culturii romane. Năvălirea Bulgarilor în veacul VII-lea d. Cr. a distrus organizaţia şi cultura română de acì, fără să fi distrus însă şi populaţia romană sau romanizată a provinciei. Statele înfiinţate de Bulgari nu au fost capabile să dea Dobrogei o organizaţie şi o cultură nouă. Ţaratul bulgar cu capitala Preslav n'a stăpânit efectiv Dobrogea, nici celălalt ţarat cu capitala Târnova, moştenit dela dinastia «valahă» a Asaneştilor.

Nu s'a găsit în Dobrogea nici o urmă de viaţă specific bulgărească sau de vreo influenţă culturală a elementului bulgăresc.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dar ţaratele bulgare n'au avut nici măcar o stăpânire nominală asupra acestei provincii. In tot cursul evului mediu, până la cucerirea turcească, Dobrogea a fost stăpânită de împăraţii bizantini, în mod direct sau prin «despoţi» trimişi de ei, cum a fost, de pildă, Dobrotici. Oraşele de pe malul Mării Negre şi dela Dunăre au avut cel puţin până în veacul al XIII-lea legături comerciale foarte strânse cu Bizanţul şi flota imperială le ţinea în paza ei. Iar patriarhia din Constantinopol avea autoritatea religioasă necontestată şi numiă episcopii acestor oraşe. In interiorul Dobrogei găsim în veacul al XI-lea şefi localnici independenţi, cum era Tatos în Silistra, Chalis, Sestlav, Solomon, Satzas, dintre cari unii au nume ce ar putea fi româneşti sau, în orice caz, ce se întrebuinţau în vechime de Români.

După ce Bizantinii îşi pierd flota, pe la 1200, supremaţia comercială în Marea Neagră trece la Genovezi, dar împăraţii continuă să aibă dominaţia politică, măcar formală, pe care o exercită prin «despoţii» lor. Insuşi Mircea stăpânea Dobrogea în calitate de «despot».

Ţaratele bulgăreşti nu erau state de cultură şi de progres. Ele n'au avut frontiere determinate, nici o administraţie regulată; ele n'au încercat să facă în Dobrogea colonizări, n'au înfiinţat sate, nici n'au restaurat oraşele, n'au luat în stăpânire pământul ca să-l împartă la locuitori cari să-l lucreze. De aceea Bulgarii n'au putut înlocui acî stăpânirea politică a împăraţilor bizantini, care s'a menţinut astfel până la cucerirea turcească.

De altfel ţarii bulgari nici nu au urmărit să înfiinţeze un stat propriu, deosebit de imperiul bizantin, ci tendinţa lor a fost să-l înlocuiască pe acesta, să usurpe stăpânirea împăraţilor din Constantinopol, aşezându-se ei în locul lor. Iar când s'au convins că Constantinopolul nu-l pot luă, şi-au îndreptat sforţările spre sud, nu spre nord. Dobrogea n'a intrat în preocupările acestor ţari.

Pentru imperiul Asaneştilor, întemeiat pe ruinele celui bulgar, provincia noastră de asemenea n'a avut mare importanţă. Ea servià mai mult ca legătură cu Cumanii, cari dăduseră Asaneştilor un ajutor atât de eficace în răscoala contra Bizantinilor. Timp de două veacuri cât a darat acest imperiu, prefăcut după moartea lui Asan II (1241) în ţarat bulgăresc, nu găsim nici un demnitar bulgar, care să fi avut vreo autoritate asupra Dobrogei. In schimb întreg litoralul mării, ca şi cetăţile Chilia şi Silistra, sunt în stăpânirea

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

patriarhului dela Constantinopol, deci a împăratului bizantin, iar în veacul al XV-lea găsim și în Vicina (lângă Isaccea) episcopi greci.

In veacul al XIV stăpânià în Cavarna și împrejurimile ei un «arhonte», Balica (numele e românesc), care depindea de împărat; ceva mai târziu găsim în aceiaș regiune un «despot», Dobrotici, pus tot de împărat. Insuși Mircea cel Bătrân poartă ca stăpân al Dobrogei titlnl de «despot».

Când Dobrogea a căzut sub Turci, aceștia au adus coloniști din Asia, dar i-au așezat numai în jurul cetăților sau dealungul drumului militar ce ducea dela Dunăre în Balcani. Toponimia ne informează în mod precis despre starea etnografică din acel timp. Nume de localități turcești se întâlnesc în jurul orașelor și prin centrul Dobrogei pe unde trecea drumul militar. In schimb delta are toponimie slavo-română, iar malul Dunării abundă în numiri românești. La mare se mențin unele numiri grecești de localități (Constantia, Mangalia). Nici toponimia, nici izvoarele istorice nu ne semnalează însă prezența Bulgarilor în Dobrogea.

Acești coloniști, ca și Tătarii, aduși mai târziu, trăiau mai mult din prăzi și nu constituiau un element de cultură. In fața lor populația românească s'a refugiat spre văile Dunării, unde puteau fi în contact mai strâns cu frații lor din stânga fluviului Această retragere se mai datorește și faptului, că în veacurile al XV și XVI-lea, Domnii țărilor românești fiind în lupte cu Turcii, considerau Dobrogea ca pământ turcesc și făceau dese năvăliri într'însa, din cari unele au ajuns până la Balcic.

Aceasta i-a determinat pe Turci să prefacă Dobrogea tot mai mult într'o tabără întărită sub comanda pașei de Silistra, din care cauză elementul românesc s'a rărit și mai mult. Golul lăsat de Români l-au ocupat atunci Tătarii aduși din Crimeia și din Bugeac.

Dar mai târziu luptele Domnilor noștri cu Turcii incetând și în acelaș timp introducându-se la noi șerbia, țăranii asupriți din țările noastre s'au îndreptat spre Dobrogea, unde găsiau pământ de lucru și nu plăteau decât dijmă. Astfel elementul românesc a început din nou să se înmulțească și să se întărească. Călătorii cari au trecut prin această provincie în veasurile al XVII-lea și XVIII-lea nu cunosc decât două popoare: pe Turci și pe Români; prea puțini amintesc pe Bulgari, și aceasta din confuzie sau neștiință.

Atât izvoarele istorice, cât și nomenclatura arată că până în veacul al XVIII-lea n'au existat grupuri mai mari de Bulgari, în

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

această țară. Imigrațiuni mai mari de Bulgari s'a produs abia după războaiele dintre Ruși și Turci dela sfârșitul veacului XVIII-lea și din veacul al XIX-lea. Aceste războaie au provocat o scădere însemnată a populației turcești și tătărești din Dobrogea. Pământurile lăsate de ei au fost atunci ocupate de coloniști bulgari, veniți acì din cauza răului tratament ce-l suferiau din partea Turcilor la ei acasă. Unii dintre acești Bulgari au ajuns până la Odesa.

Cu toate acestea, cea mai mare parte a Bulgarilor actuali din Dobrogea au o origine și mai nouă. Cei din județul Tulcea se trag din coloniștii ce s'au înapoiat din Rusia, neputând suferì regimul aspru de acolo; pe câtă vreme cei din județul Constanța sunt în cea mai mare parte «turlaci», păstori din Cotel. De altfel învățații bulgari în scrierile lor dinainte de război recunosc această origine recentă a Bulgarilor dobrogeni. D-l Miletici spunea «Incepând din valea Provadiei, luând ca frontieră linia ferată actuală și dela Marea Neagră, de lângă satul Imrichor și până la Dunăre, n'am putut găsì nici o localitate cu populațiune bulgară indigenă». Și continuă: «A crede în existența unei vechi populațiuni bulgare în Dobrogea, în afară de orașe, ar fi să ne înșelăm singuri». De asemenea geograful Işircov: «Ar fi să ne înșelăm în mod grosolan dacă am crede — cum se face adeseori — că există în Dobrogea mai mult de 50.000 Bulgari.

Și d. Iorga încheie, luminoasa sa expunere cu următorul epilog:

«Cu mult mai numeroși astăzi, Românii au pentru ei caracterul autohton într'o măsură destul de mare, după cum am arătat mai sus, și amintirile neîntrerupte ale trecutului, care dacă a cunoscut invaziile altora, n'a atins niciodată persistența îndărătnică ce este una din notele caracteristice ale rasei. Dacă a fost aci vreo stăpânire, ea nu a fost decât continuarea imperiului, a cărui creațiune etnică sunt Românii; Genovezii, stăpâni pe Chilia și pe gurile Dunării, veneau acì ca auxiliari și clienți ai Paleologilor, și urmașul lor a fost un Domn român, căruia Bizanțul i-a trecut, cu titlul de despot, posesiunea litoralului. El l-a pierdut la Turci, pentru ca după cinci sute de ani, urmașul său să-l smulgă din nou Turcilor. Iată în câteva cuvinte întreagă istoria acestei provincii, țară romană a imperiului sub raportul politic, iar sub raport etnografic ținut dunărean ce intră în sfera expansiunii românești.

«Și în sfârșit, dacă natura i-a creat pământul, în schimb in-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

teligența și munca Românilor au făcut tot ce se găsea aci înainte de opera de distrugere săvârșită de către Bulgarii «liberatori»....

«Cei ce reclamă astăzi Dobrogea, nu vor putea opune civilizației înfloritoare ce au întâlnit-o acî, decât ruinele ce le-au îngrămădit în trecerea lor: părerea noastră este că acest din urmă titlu de proprietate nu prețuește mai mult decât toate celelalte».

Este ușor de înțeles impresia profundă ce a făcut această scriere asupra diplomaților și misiunilor aliate aflătoare atunci în Moldova, pe cum și asupra opiniei publice europene. Pentru întâia oară se dădea într'o limbă universală o expunere complectă asupra desvoltării istorice a Dobrogei și asupra evoluțiunii poporului românese de acolo, expunere bazată pe documente sigure și făcută de un învățat cu renume european.

Dar în afară de această lucrare, d. Iorga a publicat și o întreagă serie de articole de polemică, în cari a combătut părerile diferiților învățați bulgari; de asemenea informații și documente noi privitoare la Dobrogea [1]). Acestea au adus marele serviciu de a informă pe cărturarii din Moldova sau refugiați acolo — și cari erau cu totul izolați de restul lumii—despre manoperile propagandei bulgărești; iar de altă parte au îndemnat și pe alți intelectuali români să ia parte la lupta pentru apărarea drepturilor noastre asupra Dobrogei.

Inceputul l-a făcut d. *Al. Lăpedatu*, care în câteva articole din ziarul *Neamul Românesc* a rezumat cartea d-lui Iorga, punând în curent publicul românesc cu ideile cuprinse într'însa [2]).

A urmat apoi tânărul geograf dobrogean, d. *C. Brătescu*, care

---

[1]) Articolele d-lui Iorga, referitoare la Dobrogea, publicate în *Neamul Românesc*, ce apărea în Iași sunt:

Ceva despre școala și biserica românească în Dobrogea înainte de anexara (No. 196 din 20 Iulie 1917); *Cum am căpătat Dobrogea?* (No. 268 din 15 Oct. 1917); *Naționalismul bulgăresc și Constanța* (No. 333 din 4 Dec. 1917); *Nouă argumentații bulgărești* (No. 7 din 8 Ian. 1918); *Inaintea unei hărți germane* No. 19 din 20 Ian.); *Ceva nou despre Dobrogea* (No. 50 din 20 Febr.); *O apărare de drepturi* (No. 140-141 din 23 Mai); *Cum am intrat noi în Dobrogea* (No. 144-5 din 27-28 Mai); *Biserici Dobrogene* (No. 170 din 21 Iunie); *Cum își creiază Bulgarii drepturi în Dobrogea* (No. 191 din 13 Iulie); *Incă un Bulgar care ne disprețuește — d. prof. L. Miletici* (No. 192 din 14 Iulie). Tot d-sa a publicat în 1917 o broșură: *Un stat de pradă: Bulgaria.*

[2]) V. *Neamul Românesc*, anul XII (1917) No. 179, 181 și 185. Cf. și *La Dobrogea Roumaine. Bucarest, 1919* p. 136 urm.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

pe lângă câteva judicioase articole de polemică cu învăţaţii bulgari Miletici şi Işircov, a publicat în «Neamul Românesc» două studii importante cuprinzând noi argumente scoase din toponimia acestei provincii în sprijinul cauzei româneşti [1]).

Toponimia, spune d-sa, este un bogat izvor de argumente pentru susţinerea drepturilor noastre în Dobrogea. Numele oraşelor şi satelor unei regiuni; numele văilor, colinelor, lacurilor, râurilor, izvoarelor îl dau primii locuitori ai acelei regiuni. Coloniştii primesc de-a gata numele stabilite de băştinaşi şi le transmit generaţiilor viitoare. Escepţie fac numai autorităţile, schimbă în mod intenţionat aceste numiri. In Dobrogea afară de câteva sate întemeiate mai târziu, cu caracter de fundaţiuni oficiale, toate celelalte s'au desvoltat pe ruinele celor vechi, păstrându-le cu statornicie numele. Exemplul satului Calachioi, de pe malul Dunării el tipic: deşi a fost clădit în întregime de veterani români şi numit oficial «General Cernat», cu toate acestea tradiţiunea numelui vechi era atât de înrădăcinată în locuitorii satelor vecine, încât ei l-au numit Calachioi şi aşa i-a rămas numele.

Autorul a cules dintr'un număr de 738 de hărţi originale ale Dobrogei vechi — fără Cadrilater — 3776 de nume toponimice. Dintre acestea 367 sunt nume de sate, celelalte 3409 sunt nume de văi, dealuri, movile, râpe, lacuri, bălţi, cruci şi puţuri izolate, ruine, cariere, etc.

După origine sunt: 2337 nume turco-tătare, 1260 româneşti 145 ruseşti, 28 bulgăreşti şi 7 diferite, din cari 4 de origine grecească 1 italian (Tariverdi din Terraverde) şi 1 de origine ungurească (Varoş, lângă Hârşova). Sau în procente: 61,89% turco-tatare, 33,34% româneşti, 3,84% ruseşti, 0,71 bulgăreşti şi 0,22 diferite.

Sunt în Dobrogea regiuni întinse presărate cu sate de Români băştinaşi unde cu greu se poate găsi un singur nume străin. Astfel este jumătatea vestică a judeţului Tulcea şi întreagă regiunea Dunării în judeţul Constanţa, adică tocmai ţinuturile unde sunt cele mai vechi, cele mai importante şi cele mai frumoase aşezări omeneşti şi româneşti ale Dobrogei.

---

[1]) *O nouă contribuţie la chestiunea Dobrogei* (No. 52 din 25 Febr. 1918) şi *Noi contribuţii la chestiunea Dobrogei* (No. 61 din 3 Mart. 1918). Cf şi *La Dobrogea Roumaine* p. 83 urm. Polemica cu Miletici în *N. R.* No. 82-3 (24-25 Mart). cu Işircov in *N. R.* No. 233, 235, 238, 242 din 24 Aug. — 2 Sept. 1918.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Găsim numiri de ape și privitoare la relieful solului în cel mai curat grai românesc, ca Balta Plosca, Lacul lui Roșca, Grindul Plopilor, Grindul Călugărilor, Balta Ilenelor, Lacul Siminocul, Valea Nucilor, Valea cu Lilieci, Dealul Cheia, Dealul Pietros, Piscul lui Geru, etc. Nume de acestea nu sunt mai puține de 1208, deci a treia parte din totalul numelor toponimice. Această proporție dovedește cu ce putere a știut elementul românesc băștinaș să imprime caracterul său național acestor locuri, în timpul vechii stăpâniri turcești.

Cât privește numirile bulgărești, 28 la număr, sunt cele mai multe sau traduse din turcește sau compuse cu numiri turcești. De pildă Cerna-Vodă este traducere după turcescul Cara-su, apă neagră; Dobromir-Culac, Mulceova-iuc, Sarâ-Ivan etc. sunt jumătate turcești.

Argumentele scoase de d. Brătescu în chip atât de ingenios din studiul toponimiei dobrogene, sunt de cea mai mare valoare pentru dovedirea vechimei și continuității elementului românesc în Dobrogea.

Vederi noi găsim și în studiile altui tânăr geograf, d. *G. Vâlsan*, profesor la universitatea din Iași, publicate tot în «Neamul Românesc». In primul studiu intitulat *Drepturi bulgare și române în Dobrogea* autorul vorbește despre drepturile istorice, făcând o scurtă privire asupra istoriei Dobrogei și încheind, că singure faptele de cucerire și dominație asupra unui teritoriu nu constitue un drept. Dacă nu sunt însoțite de o operă de colonizare sau de cultură — de civilizație, în general — cucerirea și stăpânirea oricât ar fi de evidente sau de îndelungate, oricât ar căuta să fie întărite prin tractate și peceți, nu constitue decât un drept întemeiat pe forță, deci pe violență și pe nedreptate.

Din acest punct de vedere se poate vorbi despre un drept istoric, politic grec, roman, bizantin și românesc modern asupra Dobrogei, căci epocele de stăpânire a acestor popoare au însemnat un progres și au dat o fizionomie civilizată Dobrogei. Nici Bulgarii nici Turcii n'ar putea invoca un astfel de drept, căci stăpânirea lor, fictivă sau reală, n'a avut alt rezultat, decât distrugerea civilizației anterioare, perpetuarea sau chiar accentuarea barbariei [1]).

In alt studiu intitulat *Drepturi române și bulgare în Dobro-*

[1]) *Neamul Românesc* No. 137 (19 Mai 1918).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

gea, d. Vâlsan vorbește de drepturile etnice și arată că deși izvoarele istorice și relațiunile scriitorilor nu ne pot informă în mod precis asupra locuitorilor Dobrogei în evul mediu și modern, totuși ele menționează pe Români totdeauna înaintea Bulgarilor.

Odată cu cucerirea turcească, situația Dobrogei s'a schimbat. Țărmul drept al Dunării constitue de acum înainte o linie de fortărețe, ca și în epoca romană și bizantină, dar aceste fortărețe nu mai au numai rolul de a supraveghia țărmul stâng, ci de a-l atacà. Dobrogea se schimbă într'o mare tabără, unde se găsește totdeauna o armată gata de a năvăli în Muntenia sau în Moldova. Pentru a asigura alimentarea permanentă a acestei armate, Turcii sunt nevoiți să întreprindă o vastă colonizare cu elemente turco-tătare în regiunea meridională a provinciei. Regiunea colonizată este acea prin care trecea marele drum militar Șumla-Bazargic-Carasu-Isaccea, pe unde se putea atacà șesul românesc. Celelalte fortărețe ale Dobrogei, ca Hârșova, Măcinul, Isaccea erau așezate și ele la vadurile din spre Muntenia. Deci în timpul dominației turcești, Dobrogea nu are altă fațadă decât spre Dunăre. In această direcție se îndreptează toată activitatea ei; litoralul mării e cu totul abandonat. Din această cauză poporul bulgar, îndepărtat de Dobrogea încă din veacul al XV-lea, este împins tot mai spre sud-vest și izolat cu totul de această provincie prin importanta massă etnică turco-tătară. Această populațiune în mijlocul căreia Bulgarii nu puteau trăi, s'a menținut acì timp de cinci veacuri, până astăzi. In 1861 Lejean arată că musulmanii ajungeau până la poalele sudice ale Balcanilor și la vest până la linia Târnova-Rusciuc. In 1880 erau în Bulgaria — după statistica bulgară — 482.349 musulmani, iar la 1905 aproape 600.000. Astfel mare parte din Dobrogea și toată Bulgaria orientală devin musulmane. Această situație explică în mod evident, că în cursul dominației turcești nu se putea prezinta nici o împrejurare, care să favorizeze înmulțirea populației bulgărești în Dobrogea.

Cât privește pe Românii dobrogeni, situația era cu totul contrară. Turcii și Tătarii ocupau în special centrul și sudul provinciei. Ei nu împedicau, prin urmare, legăturile naturale dintre Românii de pe cele două țărmuri ale Dunării. Dimpotrivă țărmul drept era sub influența directă a poporului român. Bălțile Ialomiței și ale Brăilei primeau mereu ciobani români. Domnii români din veacul al XVII-lea și al XVIII întăresc Mocanilor privilegiile ce le aveau de mai 'nainte, de a-și paște oile în bălțile Dunării și în Do-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

brogea. Vadurile dela Silistra, Vadul-oilor (Hârşova), Măcin, Lăţimea şi Isaccea înlesniau circulaţia dela un ţărm la altul, iar oraşe înfloritoare ca Cetatea-de-Floci, Galaţi, Brăila, Chilia, se desvoltară încă de mult în aceste regiuni, din cauza avântului ce-l luase comerţul şi circulaţia. Toate aceste curente de circulaţie converg spre Dobrogea, ca şi râurile însemnate: Ialomiţa, Siretul, Prutul, pe luncile cărora înaintă în stepă plusul de populaţie românească din dealuri.

Urmerea naturală a acestor fapte a fost creşterea populaţiei româneşti din Dobrogea, ceia ce explică şi existenţa marilor sate locuite de români, pe malul Dunării, ca Dăienii şi Straja.

De altfel toponimia şi tradiţiunea locală confirmă aceasta. Numai o populaţie românească a putut conserva vechile numiri de localităţi, ca Dristor dela Durostorum; Peceneaga, o amintire a poporului cu acelaş nume; Isaccea dela voevodul Saccea din veacul al XII-lea; Hârşova dela «Hârsu de naţionalitate valahă» amintit la 1197 de Nicetas Choniates; Chilia, dela vechea Chele; Portiţa, strâmtoarea prin care lacul Razim comunică cu marea; Sulina, dela vechiul cuvânt românesc «sulinar»-canal. De asemenea poezia populară dobrogeană aminteşte de «Domnul Constantin, boier de Măcin»; de Frâncii (Italienii) cari vin cu corăbiile; de fata bogatului «Letin» Sava din «târg din Dobrogea»; de «boierii Dobrogei» şi «aianii Chiustengii»; despre oştile moldovene, oltene şi muntene care ajung până la mare [1]).

In sfârşit în articolul intitulat: *Valoarea Dobrogei pentru Bulgaria şi pentru România*, d. Vâlsan arată cât de importantă este pentru noi această provincie, din punct de vedere economic.

Pentru Bulgaria care posedă un litoral destul de întins şi bogat în golfuri la Marea Neagră şi o coastă extrem de favorabilă la Marea Egee, Dobrogea nu constitue decât o peninsulă izolată şi lăturalnică, o limbă de pământ înaintată cu 150 km. între România şi mare. In schimb pentru România ea este piedestalul pe care se sprijină întreg teritoriul dela sudul Carpaţilor. Posesiunea acestei provincii constitue pentru România o condiţie esenţială de desvoltare economică, căci este singura eşire ce ţara noastră o poate avea la mare. [2]).

---

[1]) *N. R.* No. 172—175 (24—27 Iunie 1918).
[2]) *Ibidem* No. 110 (21 April 1918).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Contribuţii importante pentru lămurirea chestiunii Dobrogei au mai publicat şi d-nii *I. N. Roman* şi *A. Pètrescu-Malcoci*.

Cel dintâi într'un studiu intitulat *Populaţia Dobrogei vechi după recensământul din 1 Ianuarie 1913*, combătând afirmaţia lui Rizov, fost ambasador bulgar la Berlin, că la 1878 Bulgarii ar fi fost ca număr în fruntea naţionalităţilor din Dobrogea [1]), dovedeşte cu cifrele diferitelor recensăminte, că şi înainte de anexarea Dobrogei la România şi în anul anexării şi după aceia, Românii au avut majoritatea, deşi elementul bulgăresc a crescut într'o proporţie considerabilă.

După recensământul din 1913 erau în Dobrogea, fără Cadrilater, 216.425 Români şi 51.149 Bulgari. Populaţia comunelor urbane era în total de 98.249, din cari 50.100 Români şi 7592 Bulgari; iar populaţia totală a satelor era de 282.181, din cari 166.325 Români şi 43.557 Bulgari.

Românii cari formau 57 % din întreagă populaţia Dobrogei, erau mai numeroşi decât toţi străinii luaţi la un loc, pe câtă vreme Bulgarii, cari formau 13.4 % din totalul populaţiei, nu reprezintau nici măcar a patra parte din cifra populaţiei româneşti.

La oraşe Românii au majoritatea în 11 din cele 14 comune urbane, între cari şi cele două capitale de judeţ, Tulcea şi Constanţa; la sate numărul lor este mai mare decât jumătatea întregii populaţiuni rurale. Celelalte naţionalităţi au şi ele centre unde sunt în majoritate, aşt-fel Ruşii în Chilia-veche şi în Mahmudia; Grecii în Sulina. Numai Bulgarii nu au nici un centru al lor în Dobrogea.

Şi cu toate acestea recensămintele arată o creştere nu numai continuă, dar chiar extraordinar de mare, a populaţiunii bulgare în cursul dominaţiei româneşti.

Dacă se compară cifra populaţiunii bulgare dată de recensământul din 1913 — *51.149* — cu cea dată de statistica din 1903 — *41.978* — observăm că în acest interval de zece ani, populaţiunea bulgară a crescut cu 9271 suflete, adică cu aproape 23 %.

Dacă acum comparăm aceiaşi cifră de 51.149 cu cea de *24.915* dată de statistica din 1880, creşterea în timp de 33 ani este de 26.243 suflete, adică mai mult de 105 %.

In sfârşit punând aceeaş cifră alăturea de cea de 5.970 (=1.194

[1]) D. Roman a publicat şi un articol mai mare de polemică cu Rizov, intitulat: *Dr. Rizov, despre Dobrogea şi plebiscit*, în *N. R.* No. 141—143 (24—26 Mai 1918). Alt studiu al d-sale: *Ceva despre «vechimea» Bulgarilor dobrogeni*, în *N. R.* No. 163 (15 Iunie 1918).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

familii de câte 5 membri) dată de I. Ionescu dela Brad (pe la 1850), găsim în interval de 62 de ani o creştere de 45.179 suflete, adică de aproape 756 0/0.

Concluzia ce se impune considerând aceste cifre este, că a existat un curent continuu de imigrare bulgărească în Dobrogea şi cu toate acestea populaţiunea bulgărească n'a putut câştiga o majoritate apreciabilă nu numai faţă de Români, dar nici faţă de celelalte naţionalităţi. Căci după recensământul din 1913 Bulgarii sunt la sate în al doilea rând, iar la oraşe în al patrulea (jud. Tulcea) şi al şaselea rând (jud. Constanţa). Aceasta constitue o nouă dovadă de recenta aşezare a Bulgarilor în Dobrogea.

Cât priveşte aşezarea lor, iarăş foarte recentă, în Cadrilater, găsim constatări interesante în articolul d-lui A. Petrescu-Malcoci, *Contribuţii la chestia Dobrogei.* [1]). D-sa arată că în virtutea legii din 1914 pentru organizarea Cadrilaterului, toţi proprietarii de pământ au trebuit să-şi justifice drepturile. Controlându-se cu această ocazie actele de proprietate, s'a constatat că toate pământurile bulgăreşti au avut mai 'nainte proprietari turci, şi că trecerea proprietăţilor dela Turci la Bulgari nu este mai veche de 35 de ani. Nici un act scris în bulgăreşte nu este mai vechi de 30 ani şi toate actele anterioare acestei date sunt «tapiuri» turceşti făcute la Constantinopol. Aceasta dovedeşte că Bulgarii nu s'au stabilit decât în ultimele decenii în Cadrilater, iar această colonizare s'a făcut în mod forţat, căci imediat ce a început să funcţioneze justiţia românească în acest ţinut, s'au pornit o sumedenie de procese de revendicare din partea foştilor proprietari Turci.

De altfel în Cadrilater sunt sate bulgăreşti unde nu există nici un Turc, dar unde cu toate acestea nu se vede nici o cruce în cimitir. Proprietarii şi negustorii bulgari sunt atât de noi, încât nu au strămoşi îngropaţi acî. Cât de redusă a fost influenţa bulgărească se poate deduce şi din faptul că şi astăzi copii bulgari vorbesc turceşte pe străzile Bazargicului, cum de altfel vorbiau această limbă în oraşele din Dobrogea veche, pe la 1880.

Pentru a complecta seria cărturarilor cari au publicat în Moldova contribuţiuni la chestia dobrogeană, trebuie să mai amintim pe d-nii *G. Murgoci*, *Dr. N. Sadoveanu*, preotul *N. Roşculeţ*, profesorul *P. Panaitescu* şi regretatul *A. Metroniu*, cari toţi şi-au pu-

[1]) *Neamul Românesc* No. 87 (29 Martie 1918).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

blicat articolele în ziarul «Neamul Românesc». De asemenea nu trebuie să uităm propaganda ce au făcut-o și celelalte ziare ce apăreau în capitala Moldovei, ca L'Indépendance Roumaine, România, Acțiunea Română și Evenimentul, precum și ziarele din orașele de provincie și din Basarabia, cari toate au avut accente duioase pentru pierderea Dobrogei și îmbărbătări energice pentru viitor.

In acelaș timp suntem datori să menționăm acțiunea ce au întreprins-o la Iași un grup de refugiați dobrogeni, în frunte cu d. I. N. Roman, în vederea păcii ce urmă să se încheie între România și Puterile centrale, în primăvara anului 1918. De oarece în preliminările dela Buftea se stabilise cedarea Dobrogei către Puterile centrale, grupul dobrogean a cerut guvernului Marghiloman să intervie pentru înlăturarea acestei clauze din tractatul de pace. Pentru acest scop d. Roman a redactat un memoriu, care cuprindea toate argumentele ce pledau pentru drepturile românești asupra Dobrogei. După informațiunile ce le avem, acest memoriu — care e regretabil că nu a fost publicat — a fost prezintat delegaților austro-germani, dar nu a fost luat în seamă. Se știe în adevăr, că prin tratatul dela București se acorda o mare parte din Dobrogea Bulgariei, iar restul, care deocamdată rămânea să fie administrat în formă de *condominium* de către toți aliații centrali, urma să fie cedat mai târziu tot Bulgarilor.

Judecând în total activitatea cărturarilor ce au luptat în Moldova pentru cauza dobrogeană, trebuie să recunoaștem, că a avut urmări foarte importante pentru reușita acțiunii noastre. In primul rând ea a deșteptat conștiința despre drepturile noastre asupra Dobrogei în sufletele necăjite și deziluzionate ale Românilor indigeni și refugiați și în inimele soldaților dornici de revanșă; de altă parte a creat o atmosferă favorabilă cauzei noastre în cercurile conducătoare ale aliaților, cari în parte fuseseră câștigate de propaganda energică și intensivă a dușmanilor noștri [1]).

II.

Dacă în teritoriul liber al României s'a putut produce o mișcare atât de frumoasă pentru cauza dobrogeană, în partea de țară

[1]) Pentru a putea fi citite și de străini, articolele publicate în «Neamul Românesc» au fost traduse în limba franceză de d-ra A. Demetrescu și reunite într'un volum intitulat: *La Robrogea Roumaine*, Etudes et documents. Bucarest, 1919.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ocupată de armatele dușmane era cu neputință să se întreprindă o acțiune fățișă în acest scop. Administrația militară reprimă cu mijloacele-i barbare orice manifestare a conștiinței naționale, iar regimul de teroare introdus de dușman suprimase toate libertățile.

Cu toate acestea, în preajma încheierii păcii dintre România și Puterile centrale, cunoscându-se intenția acestora de a-ne răpi Dobrogea, s'au găsit și acî câți-va cărturari, cari sfidând orice pericol, au luat apărarea drepturilor noastre asupra acestei provincii. Primul loc între ei îl ocupă savanții profesori universitari, d-nii *D. Onciul* și *S. Mehedinți*.

Cel dintâi, îndeajuns de cunoscut de către toți Românii pentru eruditele sale studii asupra istoriei noastre naționale, a știut să înalțe moralul scăzut al populațiunii cutropite, tocmai în momentul când dușmanii pregătiau României soarta cea mai umilită. In ziua de 13 Februarie 1918, marele profesor a organizat, în calitate de membru al Comisiunii Monumentelor Istorice, o impunătoare manifestație națională pentru comemorarea a cinci sute de ani dela moartea lui Mircea cel Bătrân. Cu această ocazie d-sa a rostit la Mitropolie, în asistența unui foarte numeros public, o înălțătoare cuvântare, în care preamărind pe viteazul voevod și amintind de rolul hotărâtor ce l-au avut Românii în luptele contra Turcilor, a accentuat cu tărie stăpânirea lui Mircea-Vodă asupra Dobrogei și deci implicit drepturile noastre istorice asupra ei [1]).

Aceste drepturi au fost apoi lămurite de d. Onciul, cu argumente scoase din izvoarele istorice, într'un judicios memoriu ce a redactat pentru informarea delegaților dela conferința de pace din București [2]).

«După războiul ruso-româno-turc din 1877-1878 — spune d-sa în acest memoriu — congresul din Berlin a hotărât ca Dobrogea, liberată atunci de stăpânirea turcească, cu populațiune în majoritate românească, să aparțină României.

Această hotărâre a congresului avea, pe lângă temeiurile etnografice și politice, și o bază istorică. Această țară fusese răpită de Turci dela principatul Țării-Românești, din care făcea parte sub principele Mircea I (1386-1418). După liberarea ei de sub stăpâ-

[1]) D. Onciul, *Mircea cel Bătrân*. Cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea lui. Ed. Academiei Române, București, 1918.

[2]) Publicat sub titlul: *Date istorice asupra Dobrogei* în Revista istorică, anul V (1919) pag. 48 urm.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nirea turcească ce a durat 460 ani, la care liberare a cooperat în mod hotărâtor tânăra armată română sub conducerea fericitului întru amintire principe și rege Carol I, ea fu restituită României, căreia aparţinuse mai înainte.

«Stăpânirea Domnului Ţării-Româneşti Mircea, asupra Dobrogei cu Silistra, e constatată prin o serie de documente, din primul lui an de domnie până la sfârşitul lui.

«In tractatele sale de alianţă cu regele Poloniei, Vladislav Iagello, din 1390 și 1391, Mircea poartă și titlul de «Despot al ţării lui Dobrotici (Dobrogea) şi Domn al Dristorului» *(terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus)* [1]. In hrisoavele sale interne, cel dintâi din anul 6895 al erei bizantine (între 1 Septemvre 1386 și 31 August 1387), această posesiune se înfăţişează sub titlul: Domn de amândouă părţile peste toată Dunărea până la Marea cea mare și cetăţii Dristorului (—Silistrei) străpânitor». Acest titlu se repetă în hrisoavele lui Mircea până la sfârşitul domniei lui [2].

«Stăpânirea efectivă a Domnului Ţării-Româneşti asupra Dobrogei şi Silistrei se adevereşte şi prin faptul, că în hrisovul din 1387 pentru mânăstirea Cozia, Mircea porunceşte căpeteniilor cetăţii Silistra să respecte și să păzească dreptul acordat mănăstirii de a pescui în bălţile dimprejur.

«După supunerea Bulgariei și incorporarea ei ca provincie turcească, în anul 1395, Turcii au ocupat, în războaiele următoare cu Mircea, și posesiunea lui transdanubiană care apoi lipseşte şi din titlul Domnului până pe la 1403. După încheierea păcii cu Turcii (1402), prin care Mircea s'a învoit să plătească tribut, garantându-se autonomia și întregitatea principatului, el a primit înapoi și Dobrogea cu Silistra. Această posesiune reapare apoi iarăși în titlul lui, mai întâi sub forma: «Domn al multor cetăţi turceşti» (pe la 1403) [3], apoi ca mai înainte: Domn de amândouă părţile peste toată

[1]) Dogiel, *Codex diplomaticus Regni Poloniae*, I, 597-598. Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I. 2. 322, 334.

[2]) Documentele originale în Arhivele Statului și în colecţia de manuscripte a Academiei Române. Ediţiuni: Venelin, *Vlachobulgarskija ili dacoslavjanskija gramoty* (1840); Miletici și Agura, *Daco-Românete* (Sbornik, IX. Sofia 1893); Miletici, *Nori Vlachobălgarski gramoti ot Braşov* (Sbornik XIII, Sofia 1896); Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării-Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara-Ungurească* (1905) și în Analele Acad. Rom. S. ist. XXVI (1903).

[3]) Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente* I, 2 (Kaluzniacki. Documente slavone) pag. 825.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dunărea până la Marea cea mare și cetății Dristorului stăpânitor». Acest titlu se mai repetă încă într'un hrisov al fiului și succesorului său Mihail (1418-1420), sub care posesiunea transdanubiană fu pierdută către Turci. Ocuparea ei definitivă, cronicele turcești o pun în timpul expedițiunilor lui Mahomed I (1418-1421) contra Țării-Românești (ultima în anul 1419), când, după mărturia lor, au fost ocupate cetățile Isaccea și Enisale (în Dobrogea)» [1].

In această țară, continuă d. Onciul, există o veche populațiune românească, descedentă din coloniștii români amestecați cu băștinașii Geți. Acest element s'a menținut și sub stăpânirea turcească, întărindu-se prin imigrațiuni de Români din stânga Dunării. Românii constituiau și la reunirea Dobrogei la țara mumă elementul cel mai numeros; munca lor stăruitoare și continuă a făcut din provincià aceasta, pe care au primit-o dela Turci pustie și săracă, o țară prosperă din toate punctele de vedere.

«Tot ce s'a făcut acì în serviciul culturii și al progresului, în special pentru introducerea unei administrațiuni și a unei justiții regulate, pentru înaintarea culturii poporului (înființarea tuturor școalelor primare, secundare și speciale, construcțiuni de școale și biserici, cum și înființarea unui seminar mahomedan și a altor institute de cultură), pentru înaintarea culturii pământului, a agriculturii și silviculturii (ameliorațiuni, plantațiuni, împăduriri, cultura viței de vie, a pomilor roditori, a legumelor, a tabacului, a plantelor oleioase și textile, etc.), a creșterii vitelor (vitele de rasă, herghelii, introducerea și creșterea oilor de rasă, piscicultura, agricultura, sericicultura, etc.), pentru folosirea bogățiilor subsolului și ale mării (ruine, cariere, pescării, instalarea de băi de nămol și de mare, cu stabilimente de cură, etc.), pentru înaintarea industriei, a comerțului și a mijloacelor de comunicație (construcțiuni de porturi, de șosele de căi ferate, de poduri, etc.) pe lângă o exploatare rațională a izvoarelor de bogăție și de producțiune ale țării, pe temeiul unor serioase studii științifice, geologice și biologice, — tot ce s'a făcut și creat în această privință, cu mari cheltuieli ce apasă greu asupra actualei datorii publice a României, este creațiune românească, operă de cultură românească [2].

[1]) Seadeddin, *Cronica dell'origine e progressi della Casa ottomana* (trad. de Bratutti), I, 344; Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum* pag. 473.

[2]) *Progrès de la Dobrodja depuis l'annexion jusqu'aujourd'hui, 1880—1906.* Tableau graphique dressé par ordre du Ministre des Domaines I. N. Lahovary.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

«In această lucrare culturală a fost angajată și multă avere particulară românească. Mulți Români au vândut chiar proprietățile lor de dincoace de Dunăre, spre a cumpăra pământ în Dobrogea și a înființă instalațiuni agricole și alte întreprinderi.

«Podul Regele Carol peste Dunăre; instalațiunile portului și silozurilor din Constanța, făcute să corespundă nu numai trebuințelor mai mici ale țării, dar și celor ale comerțului general european; organizarea exemplară a pescăriei; nu mai puțin explorarea arheologică și săpăturile pentru descoperirea resturilor trecutului roman, făcute de învățați români, — acestea sunt opere de cultură care sunt vrednice a fi puse alături cu cele mai însemnate lucrări de acest fel din statele cele mai vechi. In abiă 38 de ani de administrațiune românească, s'a făcut acì pe toate terenurile culturii materiale și intelectuale. mai mult decât e constatat în cele 12 secole dela sfârșitul dominațiunei romane până la recucerirea românească.

«Astfel Dobrogea, nu numai prin majoritatea populațiunii sale și după desvoltarea sa istorică, e o țară românească; dar și prin ceeace a devenit sub administrațiunea românească, care dintr'o țară de păşunat a făcut, prin muncă și cultură românească, o țară cultivată și înfloritoare; ea e o creațiune nouă și cu totul românească».

De altă parte d. S. Mehedinți, învățatul geograf și bun cunoscător al problemelor dobrogene, a redactat și d-sa pentru conferința păcii dela București, un memoriu, în care pe temeiul argumentelor scoase din studiul geografiei și etnografiei Dobrogei, dovedește drepturile imprescriptibile ale poporului românesc asupra acestei provincii [1]).

După ce arată că din punct de vedere geografic și chiar geologic, Dobrogea este o insulă străină și de Carpați și de Balcani, d-sa insistă asupra intensității și tăriei colonizării și civilizației romane acì.

Până pe la anul 600 d. Cr. elementul roman creștin s'a menținut bine în Dobrogea, dar pe urmă năvălirile barbare întețindu-se, situația se schimbă în rău. Ultimii năvălitori, Turcii, supun definitiv Dobrogea și o țin în stăpânire aproape 500 de ani.

Bucarest, 1907.—Luca Ionescu, *Județul Tulcea* (1904, cu date dela încorporare).— P. T. Sfetescu, *Expunerea situației județului Tulcea pe anul 1913.* — Luca Oancea, *Expunerea județului Constanța pe anul 1913/14.*

[1]) Publicat sub titlul *Observări asupra Dobrogei*, în Convorbiri Literare LI. (1919) p. 74 urm.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

«In acest lung spaţiu de timp, cât au durat invaziile barbare, apoi stăpânirea semi-milenară a Turcilor, aspectul cultural, etnografic şi chiar fizic al Dobrogei s'a schimbat considerabil.

«Mai întâi faţada maritimă a suferit o eclipsă aproape totală. Inaintarea aluviunilor Dunării a sporit cu mult delta, iar prelungirea nisipului pe lângă ţărm a astupat vechile golfuri, unde erau porturile antice. O limbă de nisip a închis laguna Razim aproape complet, lăsând doar o mică *Portiţă*, iar alte golfuri mai mici, către Sud au fost transformate în lacuri.

«Dar nu numai aspectul maritim al vieţii dobrogene se pierde, ci dispare şi cel agricol din interior. In locul numeroaselor sate de plugari din vremea romană, Dobrogea devine iarăş o *stepă*. Elementele nomade, (în special Tătarii) rămân cu totul indiferente faţă de mare. La câteva sute de paşi de malulul mării, satul tătăresc este tot aşa de străin de mare, ca şi horda din Gobi, Mongolia ori stepele Kirghize. Atâta numai, că în loc de cort sau iurtă, Tătarul locuieşte în bordei. Urmarea a fost că viaţa pastorală a luat locul cele agricole. Dar spre Nord şi spre Vest, adecă în apropiere de lunca Dunării, de unde radiă influenţa plugarilor români, s'au păstrat vechi aşezări româneşti — atât de vechi unele, încât au putut păstra în toponimie amintirea despre epoca năvălirii barbarilor (*Pecineaga*) [1].

«Insă radiarea Românilor nu s'a mărginit cu vremea numai la o mică fâşie din ţărmul dunărean, ci a luat proporţii mai întinse: a răzbit pe calea fluvială până la mare, iar pe cale pastorală până în interiorul ţinutului dobrogean.

«In adevăr, Dunărea (mai ales în cursul ei inferior, dela Călăraşi-Silistra până la mare) e caracterizată printr'o luncă de o lăţime extraordinară. Intre podişul Bărăganului şi al Dobrogei, uscate amândouă, şesul sau lunca plină de bălţi, de păşuni şi de zăvoaie a Dunării, formează un ţinut *sui generis*, unde viaţa plantelor, animalelor şi a omului capătă o înfăţişare cu totul a parte. Vara, când stepele sunt arse de secetă, lunca e verde; iarna, când frigul e aspru în Dobrogea şi pe Bărăgan, *balta* e un adăpost.

«De acî a urmat, că balta, adică valea propriu zisă a Dunării

[1]) Kanitz, *Donau-Bulgarien*, 1879, vol. III. p. 225. Incă în secolul al XV-lea sunt acî «pontische Walachen, die nach griechischen Quellen Italischer (römischer) Abkunft waren».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

a devenit un centru de atracție pentru păstori. Și nu numai pentru păstorii din vecinătate, ci chiar pentru cei din Carpați și din podișul Transilvaniei. Fenomenul cunoscut pe toată fața pământului, că populația podișurilor tinde a se resfirà peste șesurile dela poale, s'a repetat și acì. Păstorii din Transilvania pendulau regulat cu turmele lor de sus în jos până la Dunăre, Nistru și chiar peste Nistru și până în Marea Neagră. In locul Tătarilor care erau nomazi fixați în colibe, nomadismul în stil mare l-au exercitat Românii. Astfel s'a putut vorbì cu drept cuvânt de o «Transilvanie nomadă», «das wandernde Siebenbürgen» [1]).

«Iată o mărturie autentică: Pe linia cea mai depărtată a hotarului format de Carpați, unde ei despart podișul Transilvaniei de România, se află o populație de păstori, cam de 200.000 de suflete. Ea se ține ca un lanț neîntrerupt din Bucovina și încinge cotul cel mai răsăritean al Transilvaniei, apoi merge în linie dreaptă până aproape de Dunăre, la Porțile-de-Fier. Această populație românească are la cele 9 sau 10 trecători un fel de puncte de legătură și înviorează cu turmele pășunele de pe munte, pornind din satele lor mari. Cât pentru iernatic, turmele sunt duse pe drumurile și potecile cele numeroase spre gurile Dunării de jos... Măsurile vamale sunt astfel întocmite, în cât vitele ținute de Transilvăneni în România sunt considerate ca vite locale, iar produsele lor sunt importate fără vamă [2]).

«Necesitatea geografică și economică a fost deci mai puternică decât hotarele politice. Românii din Transilvania, trecând două granițe: a munților și a Dunării, ajungeau până la M. Neagră, păscând cu turmele lor și stepa dobrogeană.

«Rezultatul a fost, că dela o vreme, unii au început a se așeza între Turci și Tătari, căsătorindu-se cu fete din satele românești și renunțând la dreptul lor de supuși austriaci. In acelaș timp, când păstorii se afirmau în stepa dobrogeană, lunca Dunării era, firește domeniul pescarului român, căci elementele mongolice se arătaseră indiferente nu numai pentru mare, dar și față de viața mai dramatică a pescuitului în Dunăre și bălți. (Lucrul se explică și prin scârba

[1]) I. Hintz, *Das wandernde Siebenbürgen*, Kronstadt 1870, p. 4 și 46, și Kanitz, *Donau-Bulgarien*, 1879 vol. III p. 310, 228. «Până la 1840 plăteau pașilor din Tulcea 4 parale pe cap de vită și o oaie din cincizeci».

[2]) I. Ionescu, Escursie agricolă în câmpia Dobrogei, 1850 p. 127 (publicată în limba franceză la Constantinopol).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nomazilor din centrul Asiei față de pește, care e o vietate spurcată). Și astfel cu toată întinderea elementului turc spre Dunăre, pescuitul a fost și a rămas până azi românesc.

««Pe partea de sus a Dunării noastre — dela Porțile-de-Fier până la Silistra — elementul principal, care predomină pe amândouă malurile, sunt pescarii de naționalitate română, care pescuiesc atât în albie, cât și în bălți. Dela Silistra în jos încep a-se arătă tot mai mulți pescari de origină străină. Totuși, pe toată această distanță dela Silistra la Tulcea, numărul pescarilor români rămâne covârșitor, căci afară de satul Carcaliu, *toate satele frumoase și bine populate* de pe malul dobrogean sunt *curat românești*, iar locuitorii lor sunt pescari îndemânatici ocupându-se încă *din vechime* cu această meserie.

««Dela Tulcea în jos.... începe amestecul cel mare al naționalităților. Acî o parte din vechii pescari români băștinași au fost prin multe părți înlocuiți prin noi coloniști: Cazaci, Ruși și Lipoveni... în timpul diferitelor ocupații rusești. Și azi mai sunt încă bătrâni prin satele moldovenești dela Razim, Calica, Sarinasuf, Sarighiol, Enisala, etc. care povestesc cum părinții lor erau primii vătafi la năvoade și că *ei* au învățat întâi pe Cazaci să trzgă cu năvodul, căci aceștia veniseră acî numai cu cârmacele și setcele»» [1]). Așa dar pe lângă afirmarea elementului român în stepa dobrogeană, ca păstori, avem o afirmare tot așa de firească în lunca Dunării și chiar la mare, ca pescari. — Așa se explică între altele numele Portița, dat ușii prin care marea pătrunde în marea lagună Razim.

«Tot aceste împrejurări geografice explică apoi pentru ce în lunga stăpânire turcească de aproape 5 veacuri, alături de elementul mongolic, singur neamul românesc, trăitor mai ales în lungul râurilor ce se îndreptau spre Dunăre și Mare, și'a putut afirmă continuitatea sa în Dobrogea. (Pentru Turci singura însemnătate a acestui ținut era cea militară: drumul spre Dunăre, în expedițiile contra Poloniei și Rusiei. Cât pentru Bulgari regiunea toată era ca și neexistentă).

«Lucrul era firesc. In drumul lor spre Dunăre, Turcii au curățat pământul de populația creștină. Bazinul Mariței a fost colonizat chiar sub Baiazid I. Acolo n'a rămas nici urmă de așezări bulgare. Dar și mai strașnică a fost prigonirea elementului bulgă-

[1]) G. Antipa. *Pescăria și pescuitul în România*, 1916 p. 741.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

resc spre Est, lângă Marea Neagră, unde s'au aşezat mase compacte de Turci pe amândouă crestele Balcanilor până la Dunăre; aşa că chiar *azi*, după emigrări puternice ale Turcilor, sunt regiuni unde ei au majoritatea, dar sunt *multe*, unde elementul bulgar n'atinge nici 20%, iar în Acadânlar nici 10%. Doar munţii Balcani, dacă mai putuseră ocroti un rest de populaţie bulgărească» [1]).

In afară de aceste două memorii, chestiunea Dobrogei a fost tratată şi de mult regretatul *Constantin Giurescu*, un distins profesor şi istoric, care din cauza unor anumite împrejurări fusese silit să rămână în teritorul ocupat. Nu am putut cunoaşte lucrarea lui — care de altfel nu s'a publicat — dar înaltele calităţi cu care era dotat acest învăţat, răpit de moarte tocmai când putea să aducă mai multe foloase ştiinţei româneşti, şi conştienciozitatea ce o punea in toate lucrările sale, sunt garanţii că şi memoriul asupra chestiunii dobrogene era întocmit cu cea mai deplină seriozitate ştinţifică.

Printre cărturarii cari au scris în teritorul ocupat asupra Dobrogei, trebuie să punem şi pe defunctul secretar al Societăţii istorice, *Al. T. Dumitrescu*, care cu o stăruinţă mai presus de puterile sale — şi care a contribuit să-l doboare în mormânt — a strâns într'un voluminos manuscris un foarte mare număr de informaţii şi documente privitoare la istoria Dobrogei şi la drepturile noastre asupra ei. Manuscrisul a fost trimis cu mari greutăţi la Iaşi, unde a fost consultat de mai multe persoane, cari adunau material pentru susţinerea cauzei dobrogene.

Este greu de precizat ce influenţă a avut acţiunea cărturarilor din teritorul ocupat, asupra conferinţei de pace, întrunită la Bucureşti. Poate că deciziunea de a nu se ceda întreagă Dobrogea Bulgarilor, cel puţin la început, s'a datorit argumentelor atât de convingătoare cuprinse în memoriile alcătuite de aceşti distinşi şi patrioţi învăţaţi.

III.

In timp ce învăţaţii noştri dela Iaşi şi dela Bucureşti respingeau cu hotărâre argumentele propagandiştilor bulgari şi apărau cu energie drepturile româneşti asupra României transdanubiane, intelectualii refugiaţi în ţările străine luptau şi ei cu înverşunare contra propagandei pe care duşmanii noştri o organizaseră cu sfor-

[1]) Prof. Ischirkoff, *Petermann's Mitteilungen*, 1911 p. 117.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

țări mari în țările neutre din apusul Europei. Această propagandă ajunsese maximul de intensitate în primele luni ale anului 1918, când se începuseră pregătirile în vederea păcii dintre România și Puterile Centrale, pace care se credea că va da o soluție definitivă și chestiunii dobrogene. Elveția mai ales a fost inundată în acest timp de numeroase cărți bulgărești de propagandă, unele traduse sau reproduse după ediții anterioare din Sofia ori Berlin, altele publicate atunci pentru întâia oră. Deasemenea o mare parte din ziarele elvețiene au fost prefăcute în organe pentru propaganda bulgărească [1]).

Se înțelege că această propagandă, care era condusă cu multă dibăcie de profesorul-geograf Işircov, nu urmărià numai să provoace un curent favorabil printre refugiații din toată lumea ce se stabiliseră în Elveția, ci mai ales să facă o atmosferă prielnică cauzei bulgărești în Franța, care era locul de întâlnire al tuturor personagiilor influente din țările Entantei.

De oarece însă cei mai mulți dintre intelectualii noștri, refugiați în apus, se stabiliseră în Paris, au combătut de acolo propaganda bulgărească. In Elveția pare a nu fi fost decât un singur Român care a luptat pentru cauza dobrogeană: d. *N. Petrescu-Comnen*, autorul unei interesante lucrări, publicată la Lausanne în 1918 și intitulată *La Dobrogea (Dobroudja). Essai historique, économique, ethnographique et politique* (Payot et Co.).

In această lucrare d-sa face o scurtă privire asupra Dobrogei în evul mediu și sub dominația turcească, insistând mai ales asupra unui număr de hărți din veacurile XVII și XVIII, cari arată Dobrogea ca o țară deosebită de Bulgaria și purtând numele de «Tartaria» sau «Tataria», din cauza massci mari de Tătari ce locuiau într'însa. Apoi combate cu argumente etnografice teza bulgărească despre majoritatea populației bulgărești în Dobrogea; explică pe larg modul cum ni s'a retrocedat această țară la 1878 și apoi Cadrilaterul la 1913, și în sfârșit arată cât de lipsit de seriozitate este argumentul adus de Bulgari, că la 1878 mulți dintre bărbații noștri politici au fost contra anexării Dobrogei, precum și afirmarea absurdă despre martiriul Bulgarilor dobrogei în timpul stăpânirii românești.

Dintre învățații elvețieni acela care a susținut cauza româ-

[1]) N. P. Comnène *La Dobrogea*, Lausanne — Paris, 1918, p. 202, nota conține lista celor mai însemnate scrieri ale propagnadei bulgărești din Elveția.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nească, şi în special cea dobrogeană, a fost d. *Eugène Pittard*, profesor la universitatea din Geneva. D-sa a publicat încă în 1917 o carte intitulată *La Roumanie (Valachie-Moldavie-Dobrudja)*, în care vorbeşte între altele de importanţa geografică a Dobrogei pentru România. Mai târziu savantul elveţian a publicat un articol în *Journal de Genève* (12 Martie 1918), în care îşi exprimă fără încunjur părerea că Dobrogea se cuvine României [1]).

Dacă în Elveţia acţiunea contra propagandei bulgăreşti n'a fost susţinută de toate forţele ce-i puteau veni într'ajutor, în schimb în Franţa, şi mai ales în Paris, unde se află un mare număr de refugiaţi români, între cari mulţi oameni de ştiinţă, s'a putut organiză o campanie serioasă pentru apărarea intereselor româneşti.

Încă în Ianuarie 1918 a început să apară acolo ziarul *La Roumanie*, sub conducerea d-lor *P. Brătăşanu*, *C. Banu*, *C. Mille* şi *E. Fagure* cu menirea, de a informă opinia publică mondială despre problemele privitoare la România şi la întreg poporul românesc. Acest ziar a publicat şi mai multe studii şi articole asupra Dobrogei, între cari locul de frunte îl ocupă studiile eruditului dobrogean, profesor la universitatea din Iaşi, d. *O. Tafrali*.

Primul său articol intitulat *La Dobroudja et les prétentions bulgares, par un autochtone*, apărut în No. 5 dela 14 Febr. al ziarului, a fost imediat remarcat de cercurile intelectuale franceze, care pe vremea aceia încă nu erau bine informate asupra acestei chestiuni, căci cartea d-lui Iorga, Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea, publicată în Iaşi prin Aprilie 1917, nu putuse încă să se răspândească într'o măsură destul de mare, iar de altă parte broşurile tendenţioase ale propagandei bulgăreşti din Elveţia inundaseră Parisul.

Celelalte articole ale d-lui Tafrali, publicate în cursul anului 1918 au fost tot atât de bine primite [2]), iar lucrarea d-sale mai întinsă, apărută în Octomvrie, cu titlul *La Roumanie Transdanubienne (La Dobroudja), Esquisse géographique, historique, ethnogra-*

---

[1]) N. P. Comuène, *op. c.* p. 199.

[2]) Articolele d-lui Tafrali, tipărite în *La Roumanie* (1918), afară de cel menţionat, sunt: *Dobroudja et Bessarabie* (20 Iunie); *La «Congrès» panbulgare de Babadag* (4 Iulie); *Chantage bulgare, faiblesse allemande* (18 Iulie); *La Dobroudja — les erreurs de la propagande bulgare en Suisse* (19 Sept.); *La Dobroudja méridionale — Problème roumain, polonais, tchéco-slovaque* (15 Mai 1919). *La Dobroudja et les pretentions bulgares* (8 Mai 1919).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

phique et économique (Paris, Leroux) a fost primită cu deosebită simpatie de critica franceză [1]).

In această lucrare d. Tafrali, stăpân pe un foarte bogat material bibliografic, expune pe scurt desvoltarea istorică a Dobrogei din antichitate și până în zilele noastre, insistând mai ales asupra situației geografice, asupra vieții culturale, asupra stăpânirilor politice, asupra evoluțiunii etnografice favorabilă elementului românesc și asupra importanței economice a Dobrogei pentru România. Concluziunile la cari ajunge sunt următoarele:

«1. România Transdanubiană, cunoscută mai mult sub numele de Dobrogea, prezintă o individualitate distinctă față de restul Peninsulei Balcanice.

«Din punct de vedere geologic ea se diferențiază și de Carpați și de Balcani. In era primară ea a constituit pivotul care a permis formarea Moldovei și Valahiei.

«Din punct de vedere geografic, Dobrogea este în mare parte o stepă, care se apropie de stepa Bărăganului muntean și a Basarabiei. Ea este cu totul deosebită de regiunea învecinată, păduroasă și abondentă în ape, Deliormanul, adică regiunea nord-estică a Bulgariei.

«Grecii, Romanii și Bizantinii cari au fost rând pe rând stăpânii provinciei, o considerau ca o țară deosebită de Bulgaria actuală sau Moesia inforioară a Romanilor. Alipind Dobrogea la regiunile scitice, care corespund cu Basarabia și Rusia meridională, ei au numit-o Scythia minor.

«2. Dobrogea a cunoscut toate mizeriile invaziunilor și războaielor din trecut. Situată chiar pe frontiera care separă lumea barbară de lumea civilizată, ea a fost din timpurile cele mai depărtate și până astăzi, o pradă ușoară pentru toți năvălitorii, cari au devastat-o rând pe rând.

«Dela întemeierea orașului Tomis, în veacul al VII-lea în, d. Cr. și până în zilele noastre, Dobrogea nu a cunoscut decât două perioade, când viața s'a putut desvoltă în toată libertatea și siguranța; două momente într'adevăr înfloritoare: stăpânirea romană, dela începutul veacului al II-lea până la mijlocul veacului al III-lea al erei noastre, și cei 38 de ani de stăpânire românească. Restul

[1]) Cf. darea de seamă a lui G. Schlumberger în *Journal des Débats* din 13 Decembre 1918 și a lui Louis Forest în *Le Matin* din 28 Decembre 1918.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nu este decât o succesiune nesfârșită de scurte perioade de liniște relativă, alternând cu războaie și invazii distrugătoare.

«In prima epocă de înflorire, Romanii au implântat în Dobrogea, odată cu steagurile lor victorioase și civilizătoare, germenul națiunii române. In Dobrogea ca și în Dacia, Romanii, coloniști sau legionari, amestecându-se cu indigenii: Daci, Geți și Sciți, au dat naștere naționii române. Columna lui Traian din Roma și monumentul ridicat de acelaș împărat la Adam-Clissi, în centru Dobrogei, păstrează amintirea operei ce au îndeplinit Romanii pe malurile Dunării de jos.

«Dintre toți barbarii cari au năvălit în Dobrogea, numai Pecenegii, Cumanii și Turcii s'au așezat în mod stabil, pentru o perioadă de timp mai mult sau mai puțin lungă. Toți ceilalți, chiar și Bulgarii, numai au traversat-o.

«In adevăr nu se găsește în Dobrogea nici o urmă de stabilire bulgărească sau altfel. Hordele lui Asparuc, trecând Dunărea, s'au stabilit pe la mijlocul veacului al VII-lea în triunghiul format de orașele Varna, Șumla și Silistra. Rușii lui Sviatoslav le-au alungat de acolo în veacul al X-lea. Țarii bulgari având ochii ațintiți mereu spre sud, spre Constantinopol și mai ales spre Salonic, n'au dat nici un interes stepelor din Scitia mică, unde orașele odinioară atât de înfloritoare, nu mai formau decât o grămadă de ruine, unde pământul rămânea nelucrat, unde apa lipseà, unde, în sfârșit, nu era nimic de prădat. Acest «deșert scitic» nu putea atage prin nimic atenția sau lăcomia lor.

«Bizantinii, moștenitorii Romei, au rămas stăpâni ai provinciei atât cât le permiteau invaziile barbare. Dar n'au renunțat nici odată să considere această provincie că ar fi încetat de a ține de coroana imperială bizantină.

«Biserica creștină, auxiliar prețios al politicei bizantine, avea și ea motive destul de puternice ca să nu abandoneze pe nenorociții săi fii sufletești din Dobrogea. Reprezentanții ei au fost de o abnegațiune și un curaj sublim în împlinirea operei lor creștine în aceste meleaguri mereu pustiite de barbari. Mulțumită bisericei nu s'a stins aci flacăra civilizației cu toate furtunile deslănțuite; mulțumită ei micul număr de indigeni, cari s'au îndărătnicit să rămână alipiți de pământul sfânt al patriei, și-au putut păstra intactă credința creștină și speranța în zile mai bune; mulțumită bi-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

sericei şi-au putut ei conserva obiceiurile şi tradiţiunile bizantine şi respectul datorit împăratului din Constantinopol.

«Când năvălirile au încetat definitiv, Bizantinii şi-au putut restabili autoritatea la miază-noapte. In veacul al XIV-lea şi-au instalat aci guvernatori de ai lor, dintre care unii par a fi fost de origine românească, cum era Balica, arhontele din Cavarna, ori slavă ca despotul Dobrotici, adevărat condotier oriental. Dobrotici a guvernat, în numele Bizantinilor, regiunea Varnei şi Cavarnei. Autoritatea lui se întindea probabil şi asupra Dobrogei. A fost chiar un moment când s'a proclamat independent. In a doua jumătate a veacului XIV, Domnii Munteniei, în special Mircea cel Bătrân, luară în stăpânire Dobrogea, dar nu au păstrat-o mult timp. Cucerirea turcească a pus capăt stăpânirii lor. Cinci veacuri în urmă, siliţi de război, Turcii au trebuit să o dea îndărăt Românilor.

3. Din punct de vedere etnografic, România de peste Dunăre este un adevărat mozaic de naţionalităţi. Singuri Găgăuţii şi o parte dintre Români pot fi consideraţi ca autohtoni. Toţi ceilalţi nu sunt decât imigraţi. Patru naţionalităţi locuiesc în Dobrogea în număr mai mare. In Dobrogea veche stau în primul loc Românii, cari formează 55% din totalul populaţiuni; Bulgarii nu ajung decât abia la 14—17%; Turcii şi Tătarii 11%, deşi numărul lor a crescut considerabil prin anexarea Dobrogei meridionale în 1913. Rusii nu formează decât 10% din populaţiune.

4. In 1878 România luă în stăpânire o regiune desorganizată şi aproape pustie, unde era totul de creat: administraţie, instrucţie drumuri, comerţ, industrie, agricultură. Muncitorul român transformă „deşertul scitic" care era Dobrogea, într'o ţară înfloritoare.

«S'a introdus acî o administraţie copiată după cea din Apus. S'au acordat locuitorilor drepturi civile şi politice, garantate de constituţie, de cari se bucurau şi ceilalţi locuitori din regat. S'au creat numeroase şcoli şi spitaluri, s'au construit şosele şi linii ferate; s'a transformat oraşul Constanţa într'un adevărat port modern.

«Astfel România îndeplinind în Dobrogea o operă de civilizaţie, de care poate fi mândră cu drept cuvânt, şi-a câştigat drepturi noi asupra acestei provincii, cari se adaugă celor de ordin geografic, istoric, etnografic şi economic».

Activitatea d-lui Tafrali la Paris nu s'a mărginit numai la publicarea de articole şi studii asupra Dobrogei. D-sa a apărat cauza dobrogeană şi cu ocazia deosebitelor întrevederi ce a avut cu per-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

soane influente la conferința păcii, cum au fost d-nii De Martonne și Lacombe consilieri tecnici pentru chestiunile românești, și d. Leeper delegat al Angliei la conferință.

De altă parte, însărcinat de comitetul «L'Effort de la France et de ses Alliés» d-sa a ținut mai multe conferințe în diferite orașe, cum a fost de pildă, Nantes și Clermont-Ferrand, unde vorbind de chestiunea românească, a insistat în deosebi asupra problemei dobrogene.

Astfel, putem spune, că eruditul dobrogean și-a făcut pe deplin datoria față de pământul în care s'a născut și unde-și are îngropați strămoșii.

Dintre ceilalți cărturari cari au apărat în Franța cauza dobrogeană, menționăm pe harnicul corespondent bucureștean al ziarului *Le Matin, d. Lebrun* care a publicat o broșură, *La Dobroudja, Paris 1918*, și *d. Em. Antonescu*, autorul lucrării *Le rapt de la Dobroudja*, în publicația *Les nationalités opprimées et l'Entente, Nice 1918*. Și unul și celalalt tratează cu multă competință chestiunea drepturilor noastre istorice asupra acestei țări. De asemenea consacră câteva pagini chestiunii dobrogene și d. *G. G. Mironescu* in lucrarea sa *Apercus sur la question roumaine, Paris 1919*, arătând că a revendică Dobrogea ar fi pentru noi același lucru ca și cum ar fi pentru Franța revendicarea Ardenilor, ori pentru Belgia a Anversului. Dobrogea a fost invadată și ocupată de dușmani, ca și restul țării; aceștia fiind învinși trebuie să o părăsească cum au părăsit și celalalte teritorii ocupate.

Nu trebuie să uităm nici pe ceilalți intelectuali români, cari au scris articole pentru susținerea cauzei dobrogene, în ziarul *La Roumanie*, cum sunt d-nii *Gr. Bilciurescu, Tr. Lalescu, N. P. Comnen, Emil Fagure, I. Fermo, Dr. Th. Ionescu, Many ,C. Mille* și *G. Mironescu*. Fiecare a contribuit într'o anumită măsură să lămurească opinia mondială asupra dreptății cauzei noastre.

Iar dintre învățații francezi merită o mențiune specială d. *Em. de Martonne*, care într'un scurt dar substanțial raport, adresat conferinței de pace dela Versailles și publicat sub titlul *La Dobroudja Paris (Impr. Nationale) 1918*, a făcut una dintre cele mai frumoase și mai juste apărări ale drepturilor noastre asupra Dobrogei [1])

Am schițat după izvoarele ce am putut avea la îndemână acti-

[1]) Lucrarea a fost analizată în *Arhiva Dobrogei*, II p. 150

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

vitatea depusă de cărturarii noştri pentru cauza dobrogeană şi lupta purtată de ei contra propagandei bulgăreşti [1]).

La această luptă au luat parte, foarte probabil, şi alţi intelectuali de ai noştri, pe cari fără voie i-am omis, din cauză că în împrejurările actuale este foarte greu să-se obţină informaţii complecte asupra unei chestiuni, nu numai din străinătate, ci chiar şi din interiorul ţării.

Scopul ce ne-am propus, şi pe care credem că l-am realizat, a fost, întâi, să aratăm cât de mare serviciu au adus aceşti cărturari diplomaţilor, cari se însărcinaseră să apere drepturile României în faţa congreselor de pace dela Bucureşti şi Versailles; şi al doilea, să dăm putinţa Dobrogenilor liberaţi de sub efemera cutropire a duşmanilor, să poată cunoaşte numele acelora cari au contribuit, alăturea de soldaţii români, la salvarea lor. Căci dacă Dobrogea ni-s'a retrocedat de către conferinţa păcii din Versailles, fără ca măcar să-se fi pus în discuţie această chestiune, se datoreşte în mare parte şi acţiunii patriotice a acelora, cari au luptat cu armele ştiinţei pentru apărarea ei».

CONST. MOISIL.

---

[1]) Cu ocazia acestei lupte s'a dovedit din nou marea importanţă şi utilitate ce o au revistele ştiinţifice regionale. *Arhiva Dobrogei* deşi era abiă la începutul existenţei sale, a adus servicii reale celor ce au apărat cauza dobrogeană. Studiile publicate în această revistă le găsim citate în scrierile d-lor Iorga, Tafrali, Comnen, etc.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

INVAZIA BARBARĂ DIN 1916—1918
IN JUDEȚUL TULCEA

Scriu acest articol — rezumatul lucrărilor comisiunii instituite pentru constatarea abuzurilor și crimelor făptuite de armata bulgară și de minoritatea bulgărească dobrogeană, rămasă la vetre — pentru generația actuală și pentru cele viitoare. El poate servì ca document istoric pentru pretinsa civilizație a poporului bulgar și ca o rușinoasă și veșnică pată pe conștiința lui morală.

Să știe urmașii noștri cu ce neam sălbatec ne învecinăm spre miază-zi; și să mai știe la ce se pot aștepta din partea acestui neam «otrăvit și ros de invidie și ură».

Pe noi nu ne miră ororile și cruzimile săvârșite de armata bulgară. Ele sunt caracteristice popoarelor care au stat secole întregi într'o robie degradatoare și care în toată această îndelungată perioadă nu și-au putut face o altă educație decât aceia a urii, a răsbunării și a sălbătăciei. Dar e revoltătoare conduita Bulgarilor dobrogeni, cari nu s'au împărtășit cu nimic din blânda și creștineasca fire a sufletului românesc cu care au venit în contact. Caracterul lor turanic a rămas refractar influențelor binefăcătoare ale civilizației morale.

Și armata noastră a pătruns în 1913 în Bulgaria. Dar câtă deosebire în conduită! Oștirea noastră a dat dovadă de noblețe, ocrotind și viața și avutul populației din statul vecin, care s'a ales cu beneficii bănești extraordinare. In schimb, invazia bulgară în Dobrogea a lăsat numai ruine, pustiu și jale pe urma ei, ca în timpurile de barbarie ale lui Asparuc tiranul. Și să se știe încă, să se fixeze bine în suflete că nu numai armata bulgară, a cărei mentalitate și procedee sălbatece le cunoșteam din

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Serbia, Macedonia și Tracia, *dar și ocrotiții noștri, oaspeții noștri de ieri, de alaltăeri, Bulgarii dobrogeni, au participat cu aceeaș ură și dușmănie la exterminarea vieților și avutului românesc,* deși de pe urma noastră ei n'au avut decât liniște și putința de a se îmbogăți.

* * *

Orașul Tulcea a fost ocupat de armata bulgară în ziua de 22 Decembrie 1916, la orele 3.20. Prima patrulă eră comandată de locot. Nanof. Comandant militar al orașului a fost numit colonelul Mihailof, care lucrà sub ordinele generalului Colef. Trupele ce s'au stabilit în oraș au fost: Regimentul 6 și 11 de marș; Reg. 69, 73, și 82 de infanterie; 3, 6 și 9 de cavalerie și Reg. 1 de artilerie.

Orașul a fost predat de fruntașii români ce mai rămăsese, în cap cu d-l Al. Calafateanu. *Evreii au ieșit în întâmpinarea inamicului cu pâine și sare* [1]). Numai decât administrația noastră a fost înlocuită cu cea bulgară. Românii au fost luați ca ostateci și mai ales preoții din sate, cari au fost supuși unui tratament sălbatec: au fost culcați în grajduri și lăsați să sufere de foame Noaptea nimeni n'aveà voie a ieși afară pentru trebuințe, pe care și le făceau acolo unde locuiau. Aceste fapte sunt povestite de Ion Pohariu, Antoniu, I. Chirciu, I. Tănăsescu, A. Glichi și M. Pădeanu.

S'au internat nu numai bărbații, ci și femeile și copii, cari erau supuși la lucrări peste puterile lor. Munciau numai pentru o hrană mizerabilă și insuficientă, iar în caz de refuz, li se suprimà mâncarea și erau bătuți până la sânge.

Nu numai armata, dar *mai ales Bulgarii dobrogeni conduceau jafurile, distrugerile și violurile, atâtând bestialitatea soldaților.* Familia d-lui Avramide din Tulcea a fost batjocorită și scuipată de nevestele comercianților bulgari, de d-nele Pavlof, Ivanof, Pacef și Teodorof, care acum locuesc nesupărate în oraș. *Fetele Bulgarilor conduceau pe soldați la casele românești spre a fi distruse, iar femeile și fetele batjocorite.* Domnișoarele Elena și Angela Marcof — surorile lui Ion Marcof, fost ofițer de rerervă în armata română și mai apoi organizator de bande — au îndemnat la distrugerea caselor lui Mihail Papadatos.

---

[1]) Și cu vorbele: «Bine a-ți venit, *îngerilor*, să ne scăpați de robia românească!» N. R. (C. B.)

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In tot județul sunt săpate tranșee, nu în scopul unei apărări, cât mai ales de a pune la muncă populația românească istovîtă de foame și a distruge clădirile. Fiecare persoană, fără deosebire de sex și etate, erà obligată să sape zilnic un șanț lung de 2 m., lat de 1 m., și adânc de 1 m. 60, și vai de acela care nu-și terminà porțiunea de lucru! Erà bătut până murià. Intre multe alte cazuri, se citează și acela al copilului Gheorghe al Barbarei Lupu — de 11 ani — din comuna Sarighiol, mort din bătaie.

Și cum nu erà să meargă mână 'n mână Bulgarii din Tulcea cu cei din țara vecină, când *copii, frați și rude de-ale lor servesc încă dinnaintea războiului în armata bulgară!*

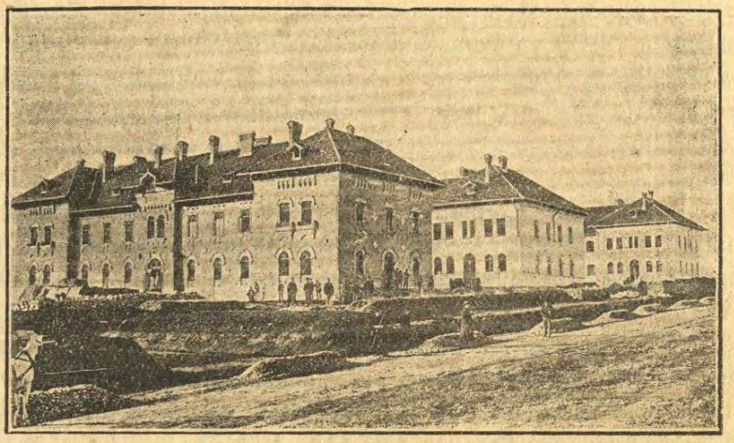

Fig. 1.— Cazarma vânătorilor din Tulcea, înainte de războiu.

Petre Chircef are un frate sublocotenent în Bulgaria; Petre Hagi Ivanof are doi copii cari, după ce au învățat carte românească în liceul din Tulcea, s'au făcut ofițeri în Bulgaria. Un cumnat al acestuia este colonelul Cilinghirov. Atanase Demirof, fost consilier comunal și județean, are pe fiul său ofițer deasemenea la Bulgari. Stoiciu Malciu este cumnatul colonelului Colef, etc.

Pe când Românii, suferiau de foame și de lipsa de adăpost, petrecerile Bulgarilor Tulceni cu ofițerii bulgari se țineau lanț în casele lui Marcof, Rafael Mateef, Ilie Grecof, Dinu H.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Stoicof. Mai ales acesta din urmă serveà cu însufleţire armata şi funcţionărimea bulgărească venită în Dobrogea.

Rechiziţiile degeneraseră în jafuri. Erà o *hoţie oficială*, după cum foarte bine o califică raportul cercetărilor. Bulgarii — militari şi civili — luau dela Români după plac: vite, mobile, produse, obiecte casnice, etc.

Clădirile publice şi chiar bisericile n'au fost scutite de distrugeri. In multe s'au instalat grajduri. Cuartiruirea la populaţia românească, unde mai rămăseseră casele întregi, se făceà dând

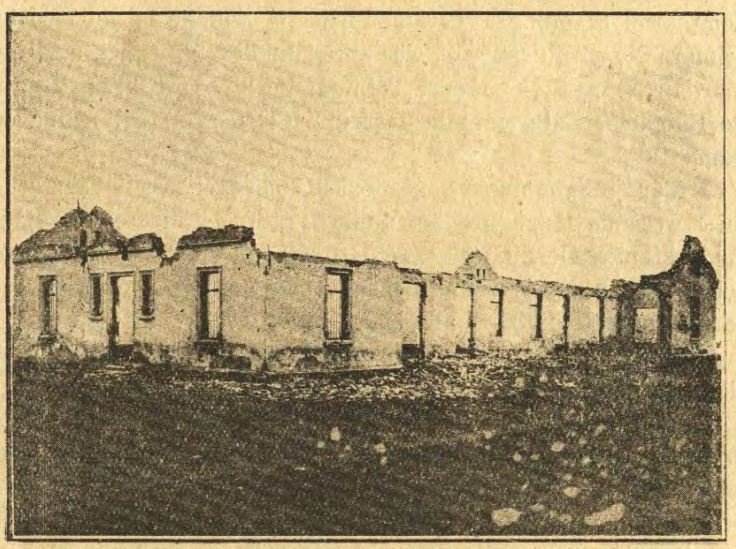

Fig. 2. — Cazarma vânătorilor din Tulcea, după războiu,

afară pe proprietar, care rămâneà pe drumuri iarna. Bieţii oameni, alungaţi din căminurile lor, se adunau câte trei, patru familii la un loc, într'o înghesuială penibilă. Se aveà o grije deosebită mai ales pentru femei şi fete, spre a le scăpà de furia bestială a Bulgarilor, dar în zadar. *Se pângărià totul cu o satisfacţie şi o cruzime diabolică.*

In Tulcea se află o comisiune, prezidată de colonelul Cobacief, care din îndemnul Bulgarilor dobrogeni: Vladimir Radef din Constanţa, ai cărui părinţi şi fraţi locuesc în Tulcea, Nicola Prodanof — cel cu tăbăcăria —, Ivan Ivanof zis Lumânăraru,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Stoian Coief, Dranovski și alții, *a alcătuit un tablou de toate casele românești ce trebuiau dărâmate.*

In primele zile ale ocupației s'au distrus localurile publice; iar în primăvara anului 1917 s'a dat ordin populației românești să evacueze orașul. După aceea începură jafurile și ruina. Și eră o sistemă de a distruge numai case românești. Așă. casa lui Prodanof Nicola stă intactă, în timp ce casele Românilor din prejur sunt numai ruine. Lângă clădirea neatinsă a lui Ivan Ivanof Carali stau ruinele casei lui Ghilis. Casa preotului Livovschi nu se mai cunoaște, pe când alături stă trufașă casa nemțoaicei Flamm. S'a dărâmat până la temelie localul școalei primare No. 2 din str. 14 Noembrie, fiindcă împiedică clădirile morii lui Nicola Stoief, rămase în ființă. Pe str. D. Sturza, locuită de Bulgari, se află casa profesorului Cristea. Astăzi e una cu pământul.

Mărețul monument al reanexării Dobrogei, precum și statua lui Mircea de lângă grădina publică, au fost ridicate ca trofee; iar postamentele au fost sparte cu dinamită. Cu o furie deosebită s'au năpustit Bulgarii asupra bustului lui Nenițescu, pe care l-au aruncat în Dunăre.

Tribunalul a fost transformat în grajd. Prefectura și toate clădirile autorităților, au fost jefuite și ruinate.

Casele particulare, distruse în Tulcea, aparțin la 669 proprietari Români și Greci; pe când casele bulgărești și ovrești au rămas intacte și sunt îndopate de mobile furate. Părtași la jafuri cu armata și populația bulgară erau și Lipovenii și Ovreii. Aceștia din urmă făceau și spionaj și îmi pare rău că n'am la îndemână memoriul d-lui Calafateanu, spre a cită nume proprii.

Se pornise *o goană sălbatecă după tot ce eră românesc.* S'au tipărit ziare, broșuri și memorii; s'a înființat la Babadag «liga dobrogeană», uzând de siluire și minciună; s'au ținut congrese pentru stârpirea Românilor. S'au înființat școli primare cu profesori bulgari, civili și militari, obligând populația românească să le frecventeze. Comitetul de aprovizionare refuză să deă alimente acelora cari îndrăzniau să ceară școală în limba națională. Singure limbile germană și ovreiască erau tolerate.

Liceul local a funcționat cu trei clase, având profesori din Bulgaria. Serviciul divin în oraș se făceà numai la biserica bulgară de un preot adus din Rusciuc, anume Teodor Pungirof.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Catedrala română a fost înconjurată cu șanț ca nimeni să nu poată intră în ea. Noroc că nu s'au surpat temeliile. Biserica S-ții Impărați, după ce a fost jefuită, a fost și pângărită de drept-credincioșii noștri vecini.

Preotul Lebedev, pentrucă n'a ieșit înaintea armatei bulgare, a fost bătut, dându-i-se 25 ciomege în spate. Preoții Moruzov și Savenco, denunțați de evreul Itic Moscovici că slujesc în românește și că pomenesc familia noastră regală, au fost bătuți îngrozitor, apoi surghiuniți în Bulgaria la Cârjali.

Bisericile din județ au servit de magazii; unele chiar de grajduri. Altele au fost distruse sau li s'a dat foc, cum sunt cele din Topolog și Casimcea. Cea mai măreață biserică din județ este acum o ruină.

Bogatul sat românesc Casimcea a fost ars în întregime de Reg. 73 inf. bulgăresc în prima retragere dela 14 Oct. 1916. Din 250 case n'au mai rămas decât 10—15 cocioabe. *In satele bulgărești sau nemțești, numai gospodăriile veteranilor sunt distruse,* pe când celelalte sunt mai înfloritoare ca oricând. Dacă vreun Bulgar sau Neamț, aveà 50 oi înainte de răsboiu, acum are 200—500. Și ce e mai dureros pentru lipsa de măsuri a administrației noastre, este că *bieții Români sărăciți își recunosc oile lor și nu le pot luà. Li se spune: «prin judecată». Dar când va fi aceasta?*

Dările se încasau arbitrar și fără niciun control. Numai din orașul Tulcea s'a încasat în timp de doi ani, suma de 1.500.000 lei. S'au făcut pentru județ cercetări separate, care însă sunt departe de realitate, deoarece lipsesc registrele. S'au adunat în mod silit sume fabuloase pentru crucea roșie bulgară și pentru armată. Se citează ca model de pungășie oficială cazul locuitorului Vasile Mocanu din Văcăreni care a fost silit să doneze 200 lei.

Crimele, violurile, schingiuirile, arestările, întrec orice închipuire omenească. Un tablou amănunțit de toate acestea s'a dat locotenentului francez Boissier, pentru a fi trimis la locuri competente, ca să se vadă ce neam feroce trăește în Europa veacului al XX-lea, în Balcanii tuturor crimelor și nelegiuirilor.

S'au violat copii, femei și bărbați de toate etățile! S'au împușcat locuitorii români pentru fapte imaginare și numai din pofta sălbatecă de a omorî. De semnalat este faptul că *violurile*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

s'au practicat mai ales asupra femeilor și fetelor veteranilor, cari i-au scăpat din robia turcească, și a mobilizaților. Ovreii serviau de călăuze. Din mulțimea cazurilor anchetate, voiu cită câtevà; iar celelalte cazuri se pot cunoaște din lista ce o dăm la urmă și care totuși e departe de a fi completă. Dintr'un simț de pudicitate, atât femeile cât și bărbații refuză în mare parte a mărturisi practicele rușinoase la care au fost siliți; iar nenorociții

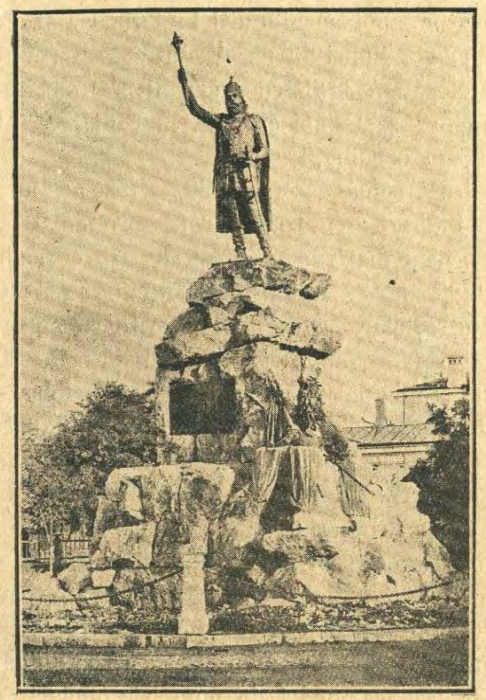

Fig. 3. — Monumentul lui Mircea cel Bătrân, înainte de războiu.

cari și-au luat lumea în cap, în urma acestor sodomii bulgărești, nu se întorseseră încă la facerea anchetei.

La Jurilofca Germanii au pus la plug în ziua de Paști pe femeile veteranilor români. Ele au mai fost întrebuințate în locul cailor, pentru a trage căruțele.

In Ciucurova, Dumitru Filipov de 16 ani și Dumitru Iosif de 12 ani, au fost violați de Turci.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

La Sarichioi Bulgarii au ridicat o spânzurătoare în care a murit Teoclit Mihai pentru simpla bănuială c'ar fi scris peste Dunăre.

Locuitorii Ion Ciapura, Ion Nichita și Lovin Martin din Sarighiol au fost împușcați pentru a li se lua produsele și banii.

Preotul Simion Foti și sora sa, ambii din Morughiol, au fost strangulați. Gheorghe Partenie și sora sa Evdochia au fost omorâți cu baionetele de soldați bulgari, pentru bani; apoi au fost aruncați într'o groapă, unde au stat trei zile, după care timp s'a dat voie neamurilor să-i îngroape.

Bătaia se aplica în chip sălbatec. Elena Dumitru Tăbăcaru

Fig. 4. — Ruinele monumentului lui Mircea cel Bătrân.
(în fund palatul pescăriilor statului)

din Sarinasuf a primit 50 de lovituri, pentru că trecând cu căruța, a stârnit praf, tocmai pe când trecea un ofițer bulgar Dumitru Ene Mihai, gospodăr fruntaș din Agighiol, a fost bătut crunt, jefuit și *plimbat tot satul în pielea goală.*

Cu două zile înaintea retragerii armatei bulgare, *colonelul Balanoff, comandantul reg. 2 de cavalerie, a dat ordin soldaților săi să prade și să omoare!* Își poate oricine închipui te-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

roarea satului Sarighiol în fața ferocității deslănțuite a acestor barbari.

Copii de 2 — 5 ani au fost bătuți până la moarte! Se citează cazul Gherghinei Iureș și a Mariei Bogdan din Pecineaga, precum și a lui D-tru Bucoveanu, din Dorobanțul, ca mai caracteristice.

Maria Iosif P.... de 70 ani și Verona St.... de 80 ani, au fost violate; de asemenea au fost violați moșnegii Sandu St.... de 90 ani și Iosif P.... Toți aceștia sunt din satul Râmnic. *Preotul C. Prof.... din Chiuciuc-chioi a murit nebun, după ce a fost violat.*

Locuitorul Stan Stănescu, gospodar fruntaș din Râmnic, a fost omorât cu împunsături de sabie pentru bani și, *neputându-i scoate din gură dantura de aur, soldați bulgari i-au tăiat falca cu sabia.* A fost ținut patru zile mort sub cer, după care timp s'a dat voie soției să-l îngroape.

Dumitra P.... din Nalbant a fost violată în fața soțului și copiilor. Maranda H.... din Frecăței a fost violată în fața ficei ei, care de groază a murit.

Ca culme a nerușinării, *soldații bulgarii au violat pe plăpânda fetiță de 11 ani, Iordana M. M.... ziua în amiaza mare, pe șoseaua din mijlocul satului Niculițel. Preoteasa Zinca D.... din Niculițel a fost necinstită, după ce preotul a fost dat afară din cameră.*

Costache Solomon din comuna Principele Nicolae a fost împușcat, pentru că s'a opus la necinstea copilei sale. Ion Acceleanu din Balabancea, moșneag de 70 ani, a fost împușcat și apoi spânzurat, pentru că s'a opus soldaților bulgari de a-i viola fetele.

Nița Rada Rusu din Ortachioi a fost desbrăcată în drum și apoi bătută.

Foarte multe femei au murit din cauza violurilor repetate ale cetelor de soldați bulgari. Multe au rămas gravide.

Spitalul de leproși din Tichilești avea numai doi bolnavi. Ceilalți fugiseră. Pe aceștia doi, Bulgarii i-au lăsat să moară de foame și de frig, iar cadavrele lor au fost arse. Spitalul a fost dărămat până la temelie.

La biserica din Alibeichioi Bulgarii au privit nepăsători cum Turcii scoteau ochii sfinților de pe icoane.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In comunele Alibeichioi, Meidanchioi și altele, *demobilizații români au fost constrânși prin bătăi grozave a se pune în serviciul armatei bulgare.*

La Topolog, Austriacii au înrolat în armata lor forțat pe toți tinerii români din sat.

La retragerea armatei bulgare, Ion Marcof din Tulcea, locotenent în rezervă din armata noastră, a format o bandă armată împreună cu Nicola Șoșoi, Gh. Lutcanof, Ion Tabacof și alții *și au atacat satul românesc Somova, omorând câți-va locuitori. La Niculițel au jefuit marginea satului, dar n'au putut înainta mai departe, opunându-li-se locuitorii înarmați.* Au fost lupte și morți din ambele părți. *Și totuși, familia acestui criminal stă nesupărată în Tulcea, unde sfidează lumea cu obrăznicia ei.*

La intrarea autorităților române, la 26 Noembrie 1918, orașul Tulcea era o ruină, un oraș pustiu. Tot județul de asemenea. Sate întregi fuseseră făcute una cu pământul. O jale grozavă dela un capăt la altul al nefericitului județ. Nici bandele lui Asparuc nu cred să fi dat dovadă de atâta sălbătăcie.

In oraș, toată strada portului și cheiul Dunării erau țesute cu sârmă ghimpată și brăzdate de tranșee fără folos, numai ca să dărâme casele. Cercul militar e ars și ruinat până la pământ. Pe frumoasele străzi de odinioară, Isaccea și Carol, nu mai sunt nici zece clădiri intacte. In dreptul caselor vezi parapete de pământ, iar zidurile sunt străpunse și sparte de creneluri și goluri, spre a se comunica dela o încăpere la alta. Va trebui timp de zeci de ani și cheltuială de milioane spre a ridica din nou orașul la ceeace a fost mai înainte. Cât despre județ, nu se va putea reface nici în două decenii, dacă nu se va veni în ajutorul nenorociților locuitori, rămași lipiți pământului.

Am citit odinioară o lucrare a lui Camille Rousset, care povestea și descria starea de sălbăticie a Dobrogei în timpul expediției franceze din războiul Crimeii. *Nu găsesc o diferență prea mare între starea provinciei în 1854 și aceea de acum.*

Grădina publică din Tulcea, tribunalul și prefectura sunt distruse. Clădirea administrației pescăriilor a rămas numai cu pereții; primăria de asemeni; conducta de apă a fost stricată; lumina electrică desființată.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Când a intrat bandele sălbatice în oraș, au distrus la început numai clădirile și monumentele publice. Cazărmile, în care au iernat până în primăvara anului 1917, au fost ruinate mai târziu. Cazarma Reg. 33 și a Batalionului 10 de Vânători, care au costat milioane, au rămas cu câteva ziduri. Din cazarma

Fig. 5. — Monumentul reanexării Dobrogei, înainte de războiu.

Reg. 10 călărași, a Reg. 73 infanterie și din arestul preventiv se mai văd zidurile și câte o urmă de acoperiș.

Și când te gândești că Bulgarii veniseră în Dobrogea cu gândul de a rămânea, te întrebi ce mentalitate de primitiv fără simțul culturii trebuie să aibă acel popor, care distruge clădiri de care s'ar fi putut servi el însuș! Și nu găsești o altă explicare de cât în ura tiranică și în pornirea sălbatică a unui

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

neam inferior, de a desființa tot ceea ce amintește existența și valoarea culturală a unui popor nobil.

Lăsăm acum să urmeze o listă a crimelor și nelegiuirilor comise de armatele bulgare, listă care, după cum am mai spus, e departe de a fi completă. *Să rămâie document istoric pentru generațiile ce vor veni, ca material pentru caracterizarea psihologiei etnice a poporului bulgar și ca o veșnică rușine, ca un păcat al lui Cain, pe conștiința morală a acestui popor barbar, care se pretinde creștin și civilizat în veacul al XX al luminii.*

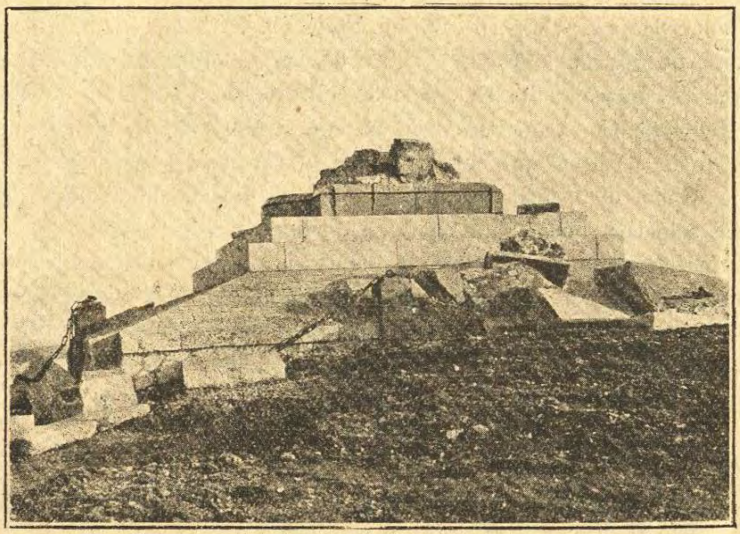

Fig. 6. — Monumentul reanexării Dobrogei, după războiu.

Plasa Isaccea

I. Comuna Niculițel.

1. *Violuri*: Ioana C. T. . . , lăuză de 6 zile, a fost violată de trei soldați bulgari. Ilinca D. C. . . . . de 30 ani, Sofia C-tin T. . . de 35 ani, Tudora E. B. . . . de 50 ani, Ilinca M. M. . . . . Marica C. . . , violate de soldați bulgari. Tudora E. T. . . . și Anica Gh. E. T. . . , noră și soacră, violate în acelaș loc și timp. Marioara St. D. . . . , de 18 ani, virgină, siluită; a născut un copil, care a murit. Iordana M. Moise M. . . , fetiță de 11 ani, violată ziua pe

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

ulița satului. Preoteasa Zinca D. . . . . , siluită, după ce preotul a a fost dat afară din casă.

2. *Rănuri, bătăi, omoruri:* Enache Mocanu a fost împuns cu baioneta, fiindcă s'a opus să-și deă fata spre batjocură. Lui E. P. Tănase. întors din răsboiu, i s'a luat carul cu boi și a fost bătut până ce a murit. Ilie I. Ștefan de 13 ani și Ileana I. Ștefan de 18 ani, au fost uciși în bătaie.

II. **Comuua Principeļe Nicolae.**

1. *Violuri:* Virginia C. . . . . de 21 ani, Caterina R. . . . de 25 ani, Dumitra Chiriac P. . . . de 24 ani, Domnica B. . . . de 32 ani, Olga C. . . . . de 22 ani, Safta Cl. . . . de 60 ani, Anica St. . . de 50 ani, Maria B. . . . de 35 ani, Gherghina I. C. . . de 27 ani, Paraschiva T. D. . . de 35 ani, Aglaia C. S. . . . de 28 ani, violate. Constanța B. . . de 23 ani și Maria R. . . de 28 ani violate în acelaș timp. Vasilica C. . ., al cărui soț a murit în răsboiu, siluită de Bulgari. Catinca V. P. . . . de 40 ani, siluită de cinci soldați la rând. Bița Gh. . . . ., siluită.

2. *Bătăi, omoruri:* Calița Bucur și Vasile Solomon, bătuți crunt. Costache V. Solomon, împușcat fiindcă s'a opus la violarea fetelor. Doi leproși orbi din spitalul dela Tichilești au fost lăsați să moară de foame și frig în 1917. Cadavrele lor au fost arse. Spitalul dărâmat până la pământ la retragerea Bulgarilor.

III. **Comuna Meidanchioi.**

1. *Violuri cu bătaie:* Ioana I. . . de 45 ani, Ileana V. C. . . de 20 ani, Iordana St. Cr. . . . de 38 ani, Gherghina V. . . de 38 ani, Anica T. . . . de 40 ani, Ioana P. . . ., Cristina B. . . . . de 38 ani, Mița Ro. . . . . de 18 ani, au fost violate și bătute pentrucă s'au opus. Unora li s'a spart și capul. Caterina Tim. . . de 30 ani a fost violată, apoi ucisă. Ileana și Mena M. . . ., una de 21, cealaltă de 45 ani, au fost violate de soldați bulgari. Maria I. B. . . de 30 ani, violată de Turci. Ileana I. H. . . de 27 ani, siluită de doi soldați Turci.

2. *Bătăi, furturi, omoruri:* Gheorghe Ion de 80 ani și C-tin Cimeanu de 70 ani, au fost bătuți rău și jefuiți. Stoica Onu de 65 ani, mort din bătaie. Gh. Pipiriceanu, ucis. Anica Pernială de 80 ani, ucisă în bătăi.

Românii din această comună au fost ridicați cu familiile lor și duși în satul Ac-cadân, unde au fost ținuți arestați. Cei ce au dat bani, și-au căpătat libertatea.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

IV. **Comuna Ortachioi.**

1. *Violuri urmate de nebunie și moarte:* Ileana C. Dincu de 34 ani, siluită de soldați turci și bulgari, a înebunit. Tudosia Tolecaru de 65 ani, siluită. De spaimă a înebunit și a murit. Catinca Pipiriceanu de 70 ani, siluită. A murit în suferințe. Catinca M. . . . de 30 ani, ridicată cu forța de lângă soțul ei și siluită. Sevasta H. Biciușcă de 60 ani, siluită, s'a îmbolnăvit și a murit. Deasemenea Zamfira I. Oiță de 40 ani, Gherghina Agache de 30 ani, Lucia Bucur de 25, Lina Oiță de 30 și Ecaterina Toader, siluite sălbatec. Tinca As. . . de 20 ani, violată și bătută rău de soldații bulgari.

2. *Jafuri, bătăi, omoruri:* Iani Lulea de 60, jefuit, bătut, omorît. Iusein Aris de 60 ani, bătut de soldați bulgari cu arma în piept, a murit. Ibraim Memet, de 28 ani, mort din bătaie. Idem Atu Ali de 60 ani; idem Ion Timofte. Ilie Oprea de 55 ani, ucis în bătăi de locotenentul bulgar Borhov. Ghergdina A. Chiusa și Maria S. Biciușcă, bătute grav. Deasemenea Maria Popescu. Onofrei Cojocaru ucis în bătaie. Rița Radu Rusu, Dina I. Popescu și Elena Onofrei Cojocaru, bătute grav și lăsate în pielea goală. Marin a Saftei, bătut fiindcă s'a opus la violarea fetelor sale.

V. **Comuna Balabancea.**

1. *Violuri:* Ioana C. G. . . . de 45 ani, Afenia P . . . . de 35 ani, Varvara D. . . . de 30, Varvara C. B. . . de 46, Floarea C. B. . . de 20, M. B. . . de 70, V. C. . . . de 58 și Gherghina I. P. . . . de 58 siluite. Afenia P. . . . . a rămas și cu un copil.

2. *Bătăi, omoruri, împușcări:* Mihalache Crețu de 75 ani și Vasilca Turcanu de 80 ani au fost uciși în bătăi. C. Scurtu de 60 ani, bătut grav și arêstat. Ion Durlea de 45 ani, C. Balan de 30, Calina Grigoraș de 45, C. Băluță de 17, Nastase D. Nastase de 50 ani, A. Grosu de 50, Gh. Pochihone de 70, V. Grosu de 60, Datu Nicolae de 60, C. Culeanca de 70, C. Durba de 70 ani: bătuți grav și arestați. Morți din bătae sunt următorii: Vasile I. Pușcașu, Trifan Grigoraș de 50 ani, Dumitru Grosu de 65, D Arion de 36, Gh. Culeancă de 51, Ion. V. Iosif de 60, Nastase Mocanu de 50, Iacob Pacurschi de 60, Ion V. Pușcașu 65 și Ion Crețu de 30. Bătuți crunt au fost: Pavel Grosu de 56 ani, V. B. Mocanu de 45, Dumitru Culeancă de 45, Ion Grosu de 60, Sandu Gavrilă de 40, Anton Nicon de 70, Maria Pușcașu de 40 și Gh. Bluță de

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

21 ani. Au fost luați ca spioni și împușcați: Tudora Ilie, Petre Gavrilă și Andrei Pușcașu.

Ion Acceleanu de 70 ani, opunându-se la bestialitățile soldaților bulgari, a fost împușcat și apoi spânzurat de o salcie la marginea satului.

VI. Comuna Isaccea.

1. *Violuri urmate de moarte:* Sofia Gh. . . ., Paraschiva St. N. . . . și Ileana St. . . ., violate și bătute de bulgari. Nastasia I.

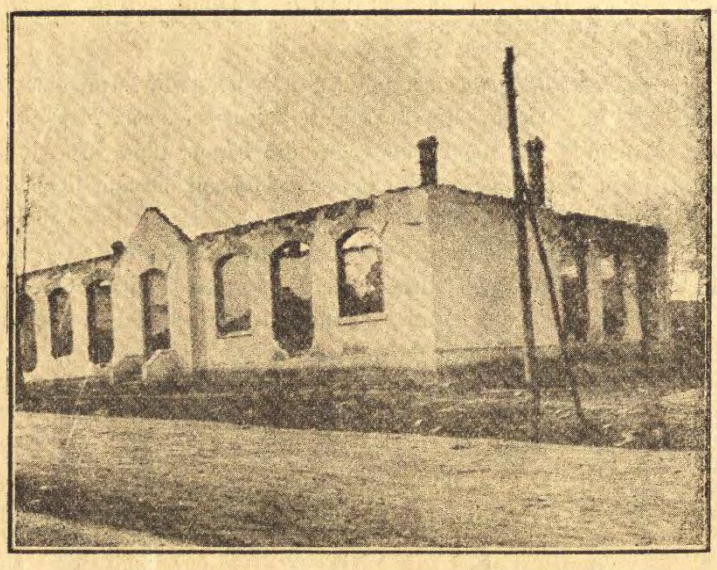

Fig. 8. — Ruinele școalei din satul românesc Casimeca (jud. Tulcea).

T. . ., siluită și maltratată, din care cauză a murit. Alexandra M. R. . . ., copilă de 13 ani, violată de un ofițer bulgar. Dochia M. R. . . . siluită.

2. *Jafuri, bătăi, omoruri*: Petrache Bozagiu (rămas surd), Moise Vaisenberg, Emil Ionescu și Vasile Filip, bătuți crunt de soldați bulgari. Nichita Tănase, jefuit și bătut. I s'a luat soția cu forța și dusă în Bulgaria, în timp ce soțul era ținut arestat. Aoski Pavel, bătut crunt din ordinul călonelului Cuțaroff, pentrucă n'a voit a-și da lucrurile din casă. N. Niculescu omorât în bătaie. Deasemenea V. Mitca.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

VII. **Comuna Luncavița.**

1. *Violuri cu moarte*: Alexandru Ion de 25 ani, opunându-se a se da de bună voie, a fost închisă în casă și s'a dat foc casei. A pierit ca o eroină a onoarei Vasilca V. de 25 ani, violată la rând de 8 soldați bulgari. A murit. Rămân pe urma ei doi copii între

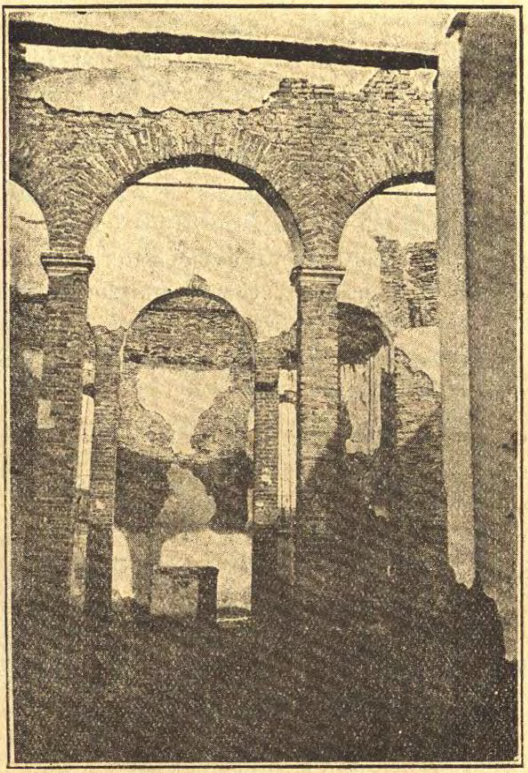

Fig. 7. — Ruinele bisericii din satul românesc Casimcea (jud. Tulcea).

4 și 7 ani. Soțul mobilizat. Nuța M. S. . , de 20 ani, violată la rând de opt soldați bulgari, din care cauză a murit. Chira D. P. . . . de 25 ani, siluită. Soțul mort în războiu. Maria D. C. . . . . de 26 ani, siluită.

2. *Bătăi crunte*: Zamfir Ionescu, crunt bătut, fiindcă s'a opus la violarea fetelor lui Vasile Gâscă adăpostite la el.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Plasa Cataloi

I. **Comuna Cataloi.**

1. *Violuri*: Fetițele Maria Ch. R . . . de 14 ani și Ileana Ch. R . . . de 12 ani, siluite de soldați bulgari. Femeile Titiana D. R . . , Paraschiva I. M . . și Tudora Ch. R . . , siluite și batjocorite.

2. *Bătăi grave, omoruri, furturi:* Ion Costache, bătut grav de mai mulți soldați bulgari pentru bani; i s'au luat 315 lei, prețul a doi cai ce-i vânduse. Soția lui Șt. Cegan bătută grav, din care cauză a murit. Tudor Infroim și soția, bătuți rău, schingiuiți și străpunși cu baioneta în spate. Soția lui Gr. Mihai a fost crunt bătută, fiindcă s'a opus să-și dea copila de 13 ani spre siluire. A murit din bătaie. Lui Gh. Cegan i s'a pus lațul de gât și așa a fost ciomăgit, până ce a dat banii săi economisiți: 9043 lei. Ion Iftoiu a fost grav bătut și schingiuit, până ce și-a dat cei 48 lei ce-i avea. Apoi a fost internat. Maria C. Nisipeanu a fost crunt bătută pentru că nu și-a predat copila de 14 ani spre siluire. Gh. Tanase a fost bătut rău, apoi i s'a pus foc casei.

II. **Comuna M. Cogălniceanu.** Din cele 100 familii de veterani, au rămas în comună numai cinci. Restul s'au refugiat. Cei rămași au suferit chinurile cele mai grozave.

Au murit din bătaie: sergentul Al. Alexandru, Ion Stanciu. Nicu Dumitru și Vasile Nicola. Stoica Paraschiv, după ce a fost omorât, a fost aruncat în fântână. Iordache Volniceanu a fost bătut și străpuns cu baioneta în spate. Preotul Costache, sosind în sat după demobilizare, a fost grav bătut de șeful bulgar al garnizoanei.

Toate casele veteranilor au fost distruse.

III. **Comuna Nalbant.**

1. *Violuri*: Sanda C. I . . , siluită, are un copil. Dumitra A. Pl . . , siluită în fața soțului și copiilor. Tudosia I. I . . . siluită. Soțul i-a fost internat și a murit. Soția și fica lui C. I. Arion, au murit după ce au fost siluite brutal. Mița Anton Pl . . , bătută, amenințată cu moartea, apoi siluită.

2. *Jafuri, devastări, omoruri*: Ion Sagoreanu a fost jefuit de avutul său de Bulgari. Ana Gavrilă, bătută, jefuită și amenințată cu moartea spre a-și preda pe cele două copile, care se refugiaseră. Soțul ei a fost internat și a murit de mizerie.

Reg. 35 și 36 de infanterie bulgărească a distrus toate casele veteranilor.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

IV. **Comuna Telița.**

Violuri: Mariţa Gh. D . . , Zoiţa V. B . . , Maria N. O . . , Ileana N. O . . . , Gherghina I. Ar . . . . , Tudora I. P . . . . , Niculina T. Cr . . , Tecla S. Șt . . , siluite. Soţia şi sora lui Ion C . . . . , bătute grav şi siluite. De asemenea şi fica acestuia de 17 ani. Alexandrina T. M . . . . , bătută, jefuită şi siluită. Idem soţia lui Leonte I . . Maria I. P . . , jefuită şi siluită, a rămas cu un copil. După Stanca I. B . . . . . s'a tras cu puşca, ca să stea; a fost grav batută şi siluită. Nastasia S. S . . , siluită şi pusă la muncă, fiind şi bătrână, a murit. Dochiţa V. Us . . , Profira C. L . . , Tudora P . . . , bătute grav, siluite şi jefuite. De asemenea Aniţa N. O . . . .

2. *Jafuri, omoruri*: Mihail Panait, H. Gălescu, Anton Buloi. Tanase Petre, Iacob Atipov au fost jefuiţi de armata bulgară. Acesta din urmă a fost ameninţat cu puştile şi aşa i s'a luat 1000 lei. Tudora Vasile a fost înjunghiată cu cuţitul şi a murit. Bătrânul Ion Eupure a fost crunt bătut de soldali bulgari şi a murit. Copilul E. Toma Larie, orfan, a fost jefuit de cei 50 lei ai lui, singurii bani ce-i avea pentru întreţinerea sa şi a celer cinci fraţi mai mici. Pavel Grigore a fost crunt bătut şi jefuit de 400 lei. Socrul lui Ilie Vasile a fost ucis în bătaie şi i s'a luat 5000 lei. Artona V. Costache Ion, crunt bătută; de asemenea un copil al ei, care a şi murit. Preotul Marin Popescu a fost internat în Bulgaria, unde a suferit chinuri grozave.

V. **Comuna Frecăţei.**

1. *Violuri şi bătăi*: Rada D. R . . , Floarea I. B . . , Rada I. Gh. M . . , siluite. Voica D. G . . . a fost grav bătută şi siluită. A rămas cu un copil, Maranda H . . . bătută şi siluită brutal în faţa copilei sale Frăsina, care a murit de spaimă. Vasilica M. C . . . , Agripina I. D . . . , bătute şi siluite în mai multe rânduri. Soţia lui Ene C . . , veteran, siluită brutal.

2. *Jafuri, bătăi, omoruri*: Sandu Miron şi I. Doluchian au fost împuşcaţi. Soţia lui Hristu T. Teodorof, soţul fiind mobilizat, a fost jefuită de bani şi ameninţată cu moartea. De spaimă s'a îmbolnăvit şi a murit. Ioana T. Teodorof a fost bătută crunt de un ofiţer bulgar, din care cauză a murit la câte-va zile. Magdalena Gh. Moşescu a fost bătută şi înţepată cu baioneta. Gh. Mitrea a fost împuns cu baionetele pentru bani. Zamfir Burcui, bătut grav, a zăcut un an. Soţul Tudorei Boghescu a fost bătut grav, apoi im-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

pușcat. Casa i-a fost devastată. Ion Petre, veteran, a fost crunt bătut, ca să dea 200 lei. Anton Antonache de asemenea pentru 400 lei

VI. **Comuna Parcheș.**

Bătăi crunte: Românii din acest sat au fost bătuți fără nici o vină de soldații bulgari. Din bătae Motea I. Iosipescu a rămas surdă. Anton P. Vasile a fost bătut cu ciomagul din care cauză a stat bolnav două luni. Lui Niculae Ilie Niculescu i s'a spart capul așa de grav, în cât a zăcut 13 luni în pat. Niculae Leonte a fost internat, bătut crunt, din bătaie a orbit și a murit. Copilul Vasile Graur, pus la munci peste puterile lui, a rămas infirm. Preotul Gh. Andreescu a fost batjocorit și amenințat cu moartea. Preoteasa, de asemenea, a fost insultată și bătută.

VII. **Comuna Somova.**

Bătăi urmate de moarte. Petre M. Plătică și doi copii ai săi au fost stâlciți în bătaie. Copii au murit. Nicolae Niță, Ștefana Axente Popa, Ion Niță, au fost crunt bătuți. Doi copii ai lui Ion P. Platon au murit de mizerie și tortûri în timpul internării. Gh. Simion, a fost bătut grav și închis. Vasilica Luca și Petre Bujor au fost striviți în bătaie. Soția lui Petre Dobrișanu a fost împușcată la retragerea Bulgarilor.

VIII. **Comuna Câșla.**

Violuri: Sofronia N. G . . . de 18 ani, violată de un ofițer bulgar, are un copil. Profira A. A . . . . a fost siluită de mai mulți soldați bulgari în șir.

2. *Bătăi*: Ion Ștefan a fost bătut grav, după întoarcerea din demobilizare. Paraschiv Drăgan a fost crunt bătut de soldații bulgari i s'au sfărâmat toți dinții din gură, a fost ținut apoi închis 4 zile și nu i s'a dat drumul până ce n'a dat încă 200 lei peste cei 900 dați mai înainte.

Plasa Casimcea

I. **Comuna Canlâ-Buceag.**

Violuri, omoruri, bătăi: Maria An . . , Gh. B . . . . , Măria T. G . . . soția lui C. D . . . și un copil al acestuia au fost bătuți și omorâți de soldați bulgari. Ecaterina I. Gh . . a fost siluită și maltratată.,

II. **Comuna Casimcea.**

1. *Siluiri*: Maria Gh. Vl . . . , Ana P. B . . . . . , Dobrița Gh. L . . , Io . . . . Elena, A. M . . . . , Marioara și Eliza M

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Neacșa I. M. . . , Stanca D. A. . . , Paraschiva I. M. . . , au fost violate de Bulgari.

2. *Bătăi, omoruri*: Ion Niță Aldea și Gavrilă Frecea au fost împușcați de bulgari la retragere. Radu Rucăreanu, omorât de Bulgari, soldați din 5 infanterie, a fost aruncat într'o groapă. Ana O. Roșculeț a fost ucisă pentru bani de soldați turci. Maria I. Dumitrescu a fost bătută de Germani și a murit sub siluire. Neacșa Gh. Constantin a fost tăiată cu sabia de soldați bulgari.

III. Comuna Corugea.

1. *Violuri*: Smaranda L. . . . , Ana S. . . . . , Antonia Gh. O. . . . și Elisabeta N. V. . . . au fost violate de Turci.

2. *Omoruri*: Ion Stoica a fost ucis de Turci fără vină. Ion St. Rață ucis de Bulgari, fără vină. Ion Vasile a fost omorât de Bulgari pentru bani.

IW. Comuna Cuciuc-chioi.

Sadomii și omor: Preotul Const. Tr. . . . . , prins de Bulgari, a fost batjocorit, pederastiat și torturat. A înebunit și a murit peste puțin timp.

V. Comuna Râmnic.

1. *Violuri*: Paraschiva V. C. . . , Maria R. Br. . . . , Safta D. S. . . , Sanda I. A. . . . . , Verona S. . . . de 80 ani, Maria N. . . , Apostol Maria, St. I. . . . , Dumitra D. S. . . , Neaga N. P. . . , Silica I. S. . . , Dachița I. I. . . , Bucura N. A. . . , Dumitra M. . . . , L. . . . Ana, Ion St. B. . . . și fica sa Ana, Marica I. P. . . . . de 7 ani (!), toți aceștia, bărbați și femei, au fost violați de Bulgari. De asemenea Maria T. D. . . . . , Bița T. D. . . . . și Paraschiva I. M. . . . , o copilă de 13 ani. Sanda S. . . . de 90 ani și Iosif P. . . . , au fost violați de soldați bulgari pederești!

2. *Omoruri, jafuri*: Stan Stănescu a fost asasinat de doi militari bulgari, dintre cari unul se numește Gheorghe Vamci (?) din regim. 4 cavalerie, Varna. Damian Stan, Manea D. Stan, Ion Alexandru, Radu Bobeanu și Ion Bardie au fost împușcați de soldați bulgari. Bisericile au fost jefuite; s'au ridicat și clopotele.

VI. Comuna Vasile Alexandri.

1 *Violuri*: Elena D. L. . . . și Dochița G. C. . . . au fost siluite de trei soldați bulgari. Maria H. D. . . , siluită de un soldat bulgar, are un copil. Maria P. R. . . , Tinca D. M. . . , Anica Stan D. . . :

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

siluite de trei soldați turci. Maria I. R. . . . . siluită de Bulgari. Maria R. . . ., Ioana C. . . ., Sofia I. T. . . ., Draga V. O. . . . Paraschiva I. B. . . . . și Veta C. . . . . au fost siluite de soldați bulgari și turci. Elena C. C. . . ., siluită de Turci, a rămas moartă. Sultana G. Al. . . ., siluită de 5 soldați turci, a murit. Teodor M. . . a fost pederastat de 5 soldați turci.

2. *Furturi, bătăi, omoruri:* Ilie Filip, bătut pentru a da bani, a murit. Gh. Mitim a fost împușcat fără vină de soldați turci. Gh. Bucureșteanu a fost împușcat de turci pentru bani. Ion D. Despă, de 13 ani, bătut crunt de Bulgari, a rămas infirm. Anton Martin a fost omorât mișelește pe câmp de soldați bulgari.

Plasa Topolog

I. Comuna Cârjelari.

1. *Siluiri:* Dochița M. C. . . ., Tudora D. B. . . . și Frusma D. B. . . au fost siluite de mai mulți soldați Bulgari.

2. *Bătăi omoruri:* Constantin Negruță, Stan Diaconu și Bran Neagu au fost omorâți de soldați bulgari. Neculai Gh. Mosoiu, Oprea Patea și Andrei Nedelcu, au murit în urma groznicelor bătăi suferite din partea soldaților bulgari. Gh. Ion a fost împușcat din plăcere de soldați bulgari. Gh. S. Tărcatu a rămas infirm, cu o mână fracturată în urma cruntelor bătăi primite dela Bulgari. Neculai Smadu, Ana D. Baciu, Petre Radu și Rada Gr. Simion, au fost crunt bătuți și jefuiți de soldați bulgari. Li s'a luat 2920 lei. Ana Lazăr Chira, a rămas nebună de pe urma bătăilor bulgărești. Dochița N. Baiu a murit din bătăi crunte.

II. Comuna Picineaga.

1. *Siluiri:* Mița Deacu I. . . . a fost siluită de mai mulți soldați bulgari. Gherghina I. T. . ., siluită de Bulgari, a suferit bătă groaznice; de asemenea și copilul ei de 12 ani a fost astfel lovit, în cât a răposat. Vasilica O. T. . ., siluită în mod barbar de Bulgari, a răposat. Cristina Vl. . . E. . ., Catinca R. I. E. . ., Anica D. T. . . Petrana N. Vl. . . ., Zamfira N. Vl. . . . și Tudora C. A. . ., siluite de soldați bulgari. Catinca E. . . ., Petrana Vl. . . . și Tudora A. . au rămas și cu câte un copil. Lazarina Vi. . . a fost siluită de 7 soldați bulgari.

2. *Bătăi, omoruri:* Pavel Paraschiv, Costache Tase, P. Avram, N. Ștefan, Marin Vlad, Iorga Negrișanu, Ilie Nedelcu, Vlad Gurga

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Maria Grigore și Postolea Biserică, bătuți grav de soldați bulgari. Naria Nenciu, bătută crunt, a răposat. Șt. Iancu a murit din cauza bătăilor. Drăgan Dumitrescu și soția sa, bătuți crunt de soldați bulgari. Copilul lor de 3 ani, lovit, a murit. Femeii Dinca Istodor i s'a ucis copilul de 4 ani cu o lovitură de topor de către soldații bulgari. Gherghina I. Turaș, bătută crunt și siluită. Copilul ei de 2 ani a murit din lovituri.

III. **Comuna Dorobanțul.** Aci întreaga populație a fost bătută și maltratată de soldați bulgari.

1. *Siluiri:* Iulica I. N. . ., violată de un caporal bulgar, Al. Teodorof, coloana de pae, divizia IV. Sora lui Anghel Sc. . . . a murit, siluită brutal. Lui Constantin Gh. A. . . i s'a smuls fica sa Maria de 3 soldați bulgari, cari au siluit-o în mod barbar. Lui Zaharia Z. . . ofițerul bulgar, maiorul Gh. Canasisky, i-a smuls fata, violând-o și lăsând-o cu un copil. Fata a murit peste puțin. Ana Gr. L. . ., siluită de un ofițer bulgar dir regim. 13 artilerie.

2. *Bătăi, omoruri:* Bătuți crunt: Anica Gh. Stroe, Ion Palancă, Gh. Florea, I. Răducan, Gh. Renta, Gherghina G. Olteanu, Maria R. Juigă văduvă, Maria G. Primaru, Șt. M. Munteanu, I. Rogojină, N. Găureanu, Gh. Colceru, Zaharia Bogdan, Maria Petrovici, Ion Lăpușneanu, Pricop Răileanu, Ion Mureșanu, Tănase Sarchiz, Ion Militaru, Ion Olteanu și Petre Bancotă. Soțul Mariei Ștefan, om de 55 ani, a răposat terorizat. Ana Ion Secăreanu și soțul ei, bătuți crunt de Bulgari. Soțul a răposat. Dumitru Bucoveanu, bătut crunt. Doi copii ai săi, unul de 7 și altul de 1 an, au fost călcați în picioare de soldați bulgari și uciși. Costache, Munteanu, îngrozit de bătăile Bulgarilor în sat, a murit. Soțul Elenei Dumbravă, a decedat, fiind bătut crunt. Soția lui Petre Scarlat, îngrozită de barbariile soldaților bulgari, a murit de frică. Bătrânul Mihail Șerban a murit sub bătăi. Șt. I. Olteanu a decedat în vrâstă de 65 ani, fiind cumplit bătut de Bulgari.

IV. **Comuna Topolog.**

1. *Siluiri:* Maria I. C. . . B. . . . . Ana I. C. B. . . ., Maria B. C. . . ., Maria M. C. . . ., Maria I. I. . . ., Maria Gh. I. I. . . Ana M. D. M. . . ., Maria I. D. M. . . ., Maria M. M. . . ., Maria Gh. M. . . ., Voica St. G. M. . . ., Zinca N. T. . . ., Ștefana N. Ch. . . . au fost siluite de soldați bulgari. Cea din urmă a rămas

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

și cu un copil. Paraschiva I. B. . . ., Ioana M. D. M. . . ., Elisabeta G. G. . . ., Lina D. . . ., siluite de soldați turci.

2. *Bătăi, schingiuiri, omoruri:* Tudor I. Secarea, Manole Munteanu, Ana M. Munteanu, N. Coman, I. Costache, Ana P. Opriș, Zamfira N. Tudor, Ghiorghelană, Maria N. D. Dăianu, Ana Gr. Simionescu. Cristina I. Ganea, Ion Laureanu, Ganea Maria, Gh. Bărbatu și Rada Dudu, au fost bătute în mod burbar, din care cauză au răposat. Neculai I. Butoi și soția sa Elena, maltratați de soldați turci, din care cauză le-a murit și copilul nou născut. Rapira I. Rașină, bătută grav de căpitanul bulgar Ivan Popof din Reg. 9 divizia 4. Drăgulin Ion, Constantin A. Neagu, Nicolae Rădăcina, Ion Griere, Ion I. Pedestru și Gh. Dănilă, bătuți crunt și jefuiți de soldați bulgari. Maria V. Munteanu, Zafiu Leahu, Maria G. Borzea· Gh. I. Tănase, bătuți și amenințați cu moartea de soldați bulgari. Gh. Pădureanu, Marghioala Gh. C. Șerban, Ion G. Zabară, Gh. Banu, Costache Ganea, Moș Petrea Liba, Nicolae I. Badea, Gh. N. Olteanu, Gh. R. Avram, Dobre Iorga, Maria N. Avram, Coman Simion, Ion Iancu, Aneta R. Bălțelu, Nicolae I. Chijdea, Safta B. Fășeanu, Ion Vrânceanu, Gh. I. Iancu, Aron Brezeanu, Dobre Țutui, Moș Dumitru Cristea, bătuți și jefuiți de armata bulgară și turcă. Iordan Drugă, Moise bârsan, Spiridon Ionașcu, Simion Cernilă, Nicolae I. Roșoiu, Ion Roșoiu, Ion A. Tudor, bătuți și jefuiți de armata turcă. Petre Cioroiu bătut crunt împreună cu soția sa! din bătae omului i s'a tras moartea. Neculai Munteanu și Maria Gh. Bărbatu bătuli crunt de bulgari. Femeia a fost jefuită de 300 le de soldați turci. Dumitru Gavrilă, Ion Cojanu, Elena Gh. Pană și Tomă Costantin au fost ridicați și deportați de soldați turci.

V. Comuna Mircea-Vodă.

1. *Siluiri și moarte:* Fănuța V. T. . . și Maria I. V. . . ., siluite de mai mulți soldați bulgari, au răposat.

2. *Bătăi, furturi:* Gh. Vlădescu, bătut grav și jefuit de 800 lei de soldați bulgari. Vasile Tudor și Tudor Constantinescu, bătuți crunt de Bulgari.

VI. Comuna Dăeni.

Bătăi grozave: Culea Gârliceanu, Gh. Roșca și Dina St. Doboș, bătuți crunt de soldați bulgari, au răposat. Aron Tătaru, Ion I. Stamate, Zamfira Corcodel, Angheluță Stamate, Sudorache St. Marin Negoiță Mărgineanu, Nastasia C. Maxim, Ileana V. Ioniță, C-tin

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Frecuș, Șt. Corcodel și Rada P. Moise, bătuți crunt în mai multe rânduri de soldați Bulgari.

VII. **Comuna Urumbei.**

Violări urmate de moarte: Vasile Gh. . . . , Văduva Reveica N. D. . . , Mardare N. . . . și David M. . . . , violați sălbatec de soldați bulgari, au răposat. Frusina F. R. . . . . , siluită barbar, a răposat. Văduva Anica Marin Z. . . . , violată barbar de Bulgari, a stat cinci săptămâni bolnavă în pat. Ana Simion D. . . . , Ana V-le T. . . , Marina V. Gh. . . . , Sanda Ap. . . R. . . , Ion G. O. . . , Dumitra N. G. . . . , Ion R. M. . . . . , Văduva Elisabeta N D. . . , Stanca N. D. . . , Frusina N. D. . . , Văduva Solomia Gh C. . . Voica St. T. . . , Maria V. C. . . , Ștefan Tr. . . . , Dobriță I. Gh. P. . . , Neculai S. . . . Ioana N. S. . . , Gh. M. . . . . și Călina C. . . . T. . . . toți aceștia, bărbați și femei, au fost violați în mod barbar de soldați bulgari.

VIII. **Comuna Făgărașul Nou.**

1. *Violări urmate și de moarte:* Gheorghe C. . . , Văduva Z. . . . A. R. . . . , Radu N. . . . , Anton R. . . . . , Constantin Gh. . . . , Gheorghe Z. A. . . , Tinca I. A. . . , Neculai U. . . . Maria N. I. . . . , Bucur G. . . , Maria B. G. . . , Ion B. G. . . , Dragomir B. G. . . , Văduva F. . . . C. B. . . , Elena I. N. B. . . . Frusina St. S. . . . , Anica Al. A. . . , Maria Al. A. . . , Stanciu I. O. . . . și Văduva R. . . . P. . . , toți aceștia, bărbați și femei au fost violați în mod barbar de soldați bulgari. Ion O. . . . , V-le V. M. . . . și Paraschiva A. P. . . , au fost violați barbar, din care cauză au răposat. Femeia Voica N. M. . . , violată de Bulgari, are un copil de sex femenin.

Plasa Babadag

I. **Comuna Babadag.**

1. *Violuri:* Ioniță C. . . . . N. . . . . , Ioana V. Tri. . . . și Smaranda V. Tri. . . , violați cu sila de soldați bulgari. Sevastița Ștefan M. . . , Constantin I. . , Anica și I. . . . Mandache C. . . , bărbați și femei, au fost violați de soldați bulgari. Soția lui Stavarche I. P. . . , siluită de trei soldați bulgari.

2. *Jafuri, omoruri:* Fotache Famaca a fost așa de crunt bătut, în cât a înebunit și peste câte-va zile a răposat. Petre Petrescu de 60 ani, jefuit, schingiuit și internat în Bulgaria în satul Dublanzina

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

a răposat. Marița I. Grosu a fost ținută nemișcată, cu armele în piept, de soldați bulgari, până ce i s'a luat tot din casă, ziua în amiaza mare. Soldații erau conduși de fiul lui Cazacu din Babadag

II. **Comuna Sarichioi.**

1. *Violuri:* Alexandra I. D. . . ., Păuna M. M. . . ., fiecare de câte 15 ani; Ileana N. G. . . de 30 ani și Paraschiva I. C. . . de 35 ani, precum și alte femei care nu vor să mărturisiască, violate de Bulgari.

2. *Jafuri omoruri:* Ivan Ciopura, Ivan Nichita și Lovin Martin, au fost împușcați de Bulgari în retragere, pentrucă n'au vrut să dea bani. In sat s'a ridicat o spânzurătoare, în care a murit Teohit Mihei și Onofrei Leopat din Tulcea, pe motiv că trimit scrisori peste Dunăre.

Românii au fost siliți să-și vândă casele și pământul la streini. Așa este cazul femeii Manda Teoharide.

III. **Comuna Jurilofca.**

Aci numai casele veteranilor au fost dărâmate. Românii au fost forțați să plece din sat și să-și vândă tot avutul la Lipoveni La început au stat aci Bulgarii, pe urmă Germanii.

Violuri: Augustina D. D. . . . ., de 14 ani, a fost violată de Germani. Aceștia au pus bir și pe copii. Bulgarii au siluit pe Mița I. B. . . . și pe sora sa. Femeile veteranilor au fost puse la plug în ziua de Pasti și la ham la căruțe, ca să care apă pentru armată.

IV. **Comuna Camber.**

Aci casele veteranilor au fost disfruse.

1. *Violuri:* Tudora St. D. . ., Jela J. . ., Marinca M. M. . . M. . . ., Elena M. C. . . . ., Tudosia M. P. . . . ., violate brutal. De asemenea Ioana I. Fr. . . . și Niculina S. N. . . . .

2. *Jafuri, omoruri, devastări:* Paraschiva Dumitru de 70 ani, bătută crunt pentru bani. Fica sa, Lucreția, siluită. Locuitorului Constantin D. Ion i s'a pus foc casei în fața sa. Apoi omul a fost deportat în Bulgaria.

V. **Comuna Slava Rusă.**

1. *Violuri:* Ioana N. . ., Anica Gh. B. . ., Stana St. D. . ., Anica I. . . „ Ileana P. Ar. . . ., Motea P. . . ., Lina P. B. . . . violate brutal de Turci. Aceasta din urmă a fost siluită în fața tatălui

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ei, Constantin B. . ., Docsana D. M. . ., Bălaşa I. . . Ţ. . ., Paraschiva P. T. . ., Irina P. P. . . . şi Nistina Şt. . ., siluite de turci. Acsinia M. I. . ., siluită de patru soldaţi turci, a răposat peste trei săptămâni de suferinţe. Soţia lui Ilie Co. . . . . din Başpunar, siluită. Lina Voicu N. . . . . şi fica ei, Rada N. . . ., siluite de Turci. Anica M. . . . N. . . ., Maria soacra lui Ion Sp. . . . . ., femeie de 50 ani, siluite de Turci. Maria C. Br. . ., siluită în faţa soţului ei de doi soldaţi turci, soţul fiind legat şi bătut. Femeia a murit imediat, la 13 Decembre 1916.

VI. Comuna Başchioi.

Sat curat bulgăresc, în afară de veteranii înproprietăriţi acì, cari toţi s'au refugiat. Nu se constată nici un viol săvârşit de armata bulgară. Numai femeile C. C. . . de 55 ani, Damiana C. . . de 50 ani şi fata Vâla V. . . au fost siluite de armata rusă.

VII. Comuna Ciucurova.

Aci a fost armată turcă, pe urmă bulgară. Copilul Dumitru F. . . de 16 ani a fost violat de Turci. Femeile Ioana R. . . T. . . şi Maria I. A. . . ., violate în aceeaş cameră în acelaş timp de 2 Turci. Fetele Iva I. M. . . . şi Maria A. . ., siluite. Maria M. . . ., violată pe ambele părţi. Dumitru I. . . de 12 ani, violat de doi Turci. Toate aceste violuri au fost constatate de un colonel-medic turc, sosit în anchetă.

VIII. Comuna Zebil.

Petrana I. . . şi Marina P. B. . . ., violate brutal.

Plasa Ţulcea

I. Comuna Morughiol.

In acest sat populaţia este în majoritatea rusească.

1. *Violuri*: Au fost multe însă nu sunt mărturisite, afară de cazul Caterinei Gr. P. . ., de 24 ani, violată de un ofiţer bulgar şi rămasă cu un copil.

2. *Schingiuiri şi omoruri sălbatice*: Preotul satului, Simion Foti şi sora sa Domnica, au fost crunt bătuţi pentru a da bani. In urmă preotului i s'a tăiat capul, iar femeia a fost strangulată cu o fringhie de către soldaţii bulgari în unire cu Gheorghe Cratiu Casapu, din Reg. 9 cavalerie. Gh. Parfenie şi soţia sa au fost omorâţi cu baionetele pentru a preda haine şi au fost aruncaţi într'o groapă,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

punându-se gunoaie peste cadavre. După o săptămână s'a dat voie familiei să-i îngroape.

II. **Comuna Malcoci.**

Violuri, omoruri: Varvara H. . . , românca de 20 ani, a fost siluită de însuși comandantul Reg. 9 infanterie bulgară. Soția lui Vasile M. . . . . , bătută crunt de Bulgari pentru a da bani, a decedat după o jumătate de oră. Comuna fiind locuită în majoritate de Germani, nu s'au constatat multe cazuri.

III. **Comuna Sarinasuf.**

1. *Violuri*: Aftinia Tudor M. . . . . , violată la rând de soldați bulgari. Gafia G. . . . a fost bătută rău și siluită în fața soacrei sale legate cu funia.

2. *Bătăi crunte, jafuri, omoruri*: Husein Memet Ali, nevoind a da lucruri din casă, a fost tăiat cu săbiile de soldați bulgari. Ileana Luchena Cârpă-veche de 16 ani, nevoind a da lucruri din casă, a fost crunt bătută de soldați bulgari, până ce a murit. Paraschiva Bucur, Maria Larie, Gherghina Covată, Păuna I. Bălan, Maria D. Gavrilă, Margita-Leona St. Piclea, Stana Piclea, Ileana Eftenie Ștefan, Maria Gh. Bălan, Chilia P. Hincu, Anica St. G. Popa și Sofia A. Ungureanu au fost bătute crunt de soldații și primarii bulgari, pentru refuz de a da lucruri din casă și de a face angărie fără plată. Elena D. Tălăcanu, trecând cu căruța pe șoseaua satului și stârnindu-se praf, pe când trecea un ofițer bulgar, a fost târâtă de soldați bulgari la primărie, unde i s'au dat 50 de bice pe spate.

IV. **Comuna Beștepe.**

1. *Violuri*: Panaghia N. Br. . . . . , siluită de șase soldați bulgari la rând, a dat naștere unei fetițe. Tudora A. R. . . , de 22 ani, violată, are un copil. Soția lui N. St. . . . . a fost siluită în fața copilului ei. Paraschiva St. . . . . siluită. Irina T. S. . . . . și fica sa au fost chinuite și fica violată de 15 Bulgari în șir. Dochița N. R. . . . violată de 4 Bulgari la rând.

2. *Bătăi, omoruri*: Maria D. Maxim de 20 ani, bătută, schingiuită, a răposat. Sofia H. Petre, chinuită barbar, a răposat. Maria Arion Mongâru schingiuită barbar.

V. **Comuna Agighiol.**

1. *Violuri*: Ghergina I. M. . . , Tasia St. R. . . , violate de soldați bulgari la rând. Floarea R. T. . . . , violată are un copil.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Anghelina I. Dr. . . . de 17 ani, violată de ofițerul bulgar Arnăutu. Axinia I. M. . . . . de 17 ani, violată într'un grajd de soldați bulgari la rând. Vasilica N. . . . Elena P. . . . violate brutal. Elena P. B. . . . siluită de 5 soldați bulgari la rând. Ofițerii bulgari au siluit prin amenințare cu moartea pe Domnica C. T. . . . femie de bună condiție și au profitat de dânsa săptămâni întregi cu rândul. Scăpând din supravegherea lor, a fost descoperită și dusă în comuna Sarighiol, unde ofițerii bulgari au siluit-o. Azi zace bolnavă. In localitate a fost divizia XII de cavalerie bulgară, având ca șef pe generalul Marcoff.

2. *Crime, bătăi*: Sub ochii acestui general s'au mai petrecut următoarele nelegiuri: Ion Cocoș a fost ridicat în bătăi crunte și deportat în Bulgaria, de unde nu s'a mai întors, fiind ucis. Dumitru E. Mitan a fost jefuit și fiindcă s'a opus, a fost bătut crunt și plimbat gol în tot satul. Doi soldați ruși, prinși în sat, întârziind a se retrage, unul a fost tăiat bucăți cu săbiile, iar altul de groază s'a împușcat singur cu revolverul.

VI. Comuna Sarighiol.

1. *Violuri*: Gafița I. J . . . violată, are o fetiță. Sora acesteia Frusina E. A. . . . de 14 ani, violată de soldați bulgari la rând Marina I. S. P. . . . și Anexia I. T. . . . violate în acelaș timp, la Ion Gavrilă, care a fost dat afară. Nedelea T. B. . . . și fica sa, Chira V. . . . violate. Chira a rămas însărcinată. Sanda A. V. . . . siluită pe câmp. Ileana T. B. . . . . siluită, a răposat. Maria C. B. . . . . Chița I. C. . . . . Ioana N. N. . . . violate brutal de Bulgari. Anica Tr. D. . . . cu soțul în războiu, violată, a rămas însărcinată.

2. *Bătăi, omoruri, nelegiuiri*: Ion David și Irimia Iordan au fost crunt bătuți pentru a da bani. Chița Vrăjmașu a fost vândută Bulgarilor de ajutorul de primar Dumitru Sava Dumitrof. Gheorghe al Varvarei, zis Gh. Lungu, de 11 ani, neputând suporta munca la tranșee a fost bătut și ucis.

Cu două zile înaintea retragerii Bulgarilor, colonelul Bananof, comandantul Reg. 2 cavalerie a comunicat soldaților că se retrage, spunându-le să facă în sat ce vor voi. A fost o teroare neînchipuită. Sălbătăciile s'au ținut lanț.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Plasa Măcin

I Comuna Măcin.

1. *Violuri*: Anica P. T . . . de 34 ani, Elena T. M. . . . . de 18 ani, Anica T. M. . . . . , de 42 ani, Stanca Gh. Ch. . . . de 28 ani, Maria C. I. . . . . de 32, Ileana C. P. . . . de 38, Stoiana M. A. . . . (internată în spitalul din Babadag în urma violurilor brutale), violate de soldați bulgari în șir. Caterina D. M. . . . de 19 ani, Dumitra D. M. . . . de 18 ani, Margareta P. P. . . de 13 ani și copila Elita P. P. : , siluite și necinstite brutal de soldați bulgari. Reveca S. S. . . , Mița Caloiu C. . . . de 15 ani, Neaga M. . . . , Dumitra D. . . , Maria C. M. . . . . Alexandra St. I. . , violate brutal de soldați bulgari în șir. Margareta M. M. . . . , violată brutal, a răposat.

II. Comuna Carcaliu.

1. *Violuri:* In această comună se afla divizia XVI de inf. bulgară, cu maiorul Kovcioff și căpitanul Coruvici. Satul e mai ales lipovenesc. Dintre românce, Fănica C. . . . . de 32 ani, a fost siluită de soldați bulgari în șir. De asemenea Smaranda Gh. D. de 24 ani. Tasia C. B. . . de 40 ani, siluită, a răposat. Magdalena Gh. G. . . . , Anghelina I. S. . . . de 26 ani, cu soții morți pe front, au fost siluite brutal. Luxandra R. G. . . . de 28 ani, bătută și siluită de Bulgari, a răposat, lăsând orfani 3 copii. Flistra N. C. . . . . de 28 ani siluită la rând. Gherghina G. G. . . . de 20 ani, siluită, are un copil.

2. *Bătăi, jafuri*: Vasila Nazâru de 65 ani, a fost crunt bătută și jefuită. Drăgan Drăgulescu de 56 ani, crunt bătut și jefuit de soldați bulgari. Șt. Rusescu cu soția crunt bătuți și jefuiți. Condrat Grigore de 72 ani, maltratat și crunt bătut.

II. Comuna Turcoaia.

Violuri: Ileana P. V. . . de 30 ani, Maria L. . . de 26, siluite brutal de soldați bulgari în șir. Cea din urmă a rămas însărcinată. Ilinca D. M. . de 24 ani și Ioana S. A. . . . de 26, cu soții mobilizați, au fost siluite barbar.

IV. Comuna Traian.

1. *Violuri*: Dina D. Ș. . . siluită de soldați bulgari conduși de bulgarul Gh. Conda.

2. *Omoruri*: Năstase Tudose, telefonist, a fost împușcat.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

V. Comuna Cerna.

Aci avea sediul divizia IV de infanterie bulgară, cu generalul Keselof, locot.-col. Atanasoff, locot, Sacopski și Kismengeff. Populația română s'a refugiat. Au rămas din ea cinci familii. Satul e pe trei sferturi bulgăresc. Nu s'au putut constata violuri și crime.

VI. Comuna Greci.

1. *Violuri*: Bianca R. . , italiancă, virgină de 19 ani, siluită de 9 soldați bulgari. Paraschiva Gh. T. . . . , Teodora Gh. C. . . . de 20 ani, Paraschiva D. C. . . . de 20 ani, Rița D. C. . . . . de 20 ani, Catinca B. . . L. . . de 26 ani, ascunzându-se în pădure, au fost descoperite de soldați bulgari, cari le-a violat, amenințându-le cu arma. Ileana M. P. . . . . de 36 ani, violată de soldați bulgari la rând, a rămas suferindă. Maria D. A. . . de 19 ani, Iordana M. V. . . . de 22 ani, siluite la rând de soldați bulgari. Ioana M. A. . . de 40 ani, siluită, are un copil. Maria C. . . , virgină de 20 ani, Nastasia N. P. . . . , siluite brutal. Maria B. . . . . de 18 ani, siluită, a rămas cu un copil. De asemenea Ioana A. . . . și Liza M. . . . . de 18 ani și Ileana C. . . . de 38 ani.

2. *Bătăi, nelegiuiri*: Vaicu Stan de 38 ani. demobilizat, a fost grav bătut și i s'a spart capul de soldați bulgari. Gheorghe I. Caramlău de 19 ani, crunt bătut și luat cu car cu boi, nu s'a mai întors

VII. Comuna Văcăreni.

1. *Violuri*: Anica I. M. . . . de 31 ani, Iordana Gh. I. . . . de 40, Vasilica B. . . . de 40, Paraschiva P. M. . . . de 30 ani au fost barbar siluite de soldați bulgari.

2. *Bătăi, omoruri*: Anica T. Magoș a murit din bătaia Bulgarilor.

In această comună au cantonat Reg. 16, 19, 48 infanterie și 5 artilerie.

VIII. Comuna Jijila.

Aci icoanele dela biserică au fost profanate, scoțându-se ochii sfinților cu baionetele. In localitate au fost regimentele bulgărești 48, 49 de infanterie și 5 artilerie. A fost și armată germană.

1. *Violuri*: Marița Gh. R. . . de 27 ani, violată, a rămas cu cu un copil. Sanda I. P. . . G. . . de 29 ani, siluită de soldați bulgari la rând, a rămas suferindă. Ioana I. B. . . . . virgină de 22 ani, siluită de 7 soldați la rând. A născut un copil care a murit. Niculina R. P. . . . . de 30 ani, violată în repetite rânduri, are o

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

fetiță. Vasilica S. . . . T. . . . de 35 ani siluită brutal în repetite rânduri. Domnica T. B. . . . . siluită la retragerea trupelor bulgare. De asemenea Ioana P. V. . ., virgină de 22 ani. A rămas îusărcinată. Niculina D. R. . . de 20 ani, siluită brutal. Gherghina C. . . . de 36 ani, Ștefan B. . . de 25, virgină, Safta C. . . . de 27 ani, Stanca B. . . . de 32 ani, Ileana P. M. . . . de 35, Maria C. . . . de 30, Ileana S. . . . de 36, Florica B. . . . virgină de 25 ani, siluite brutal, au rămas toate cu câte un copil. Toate au fost moșite de moașa Ana din localitate.

2. *Bătăi grave*: Ilinca P. Samoilă de 60 ani, bătută crunt pentrucă a refuzat a da gratuit o oaie soldaților bulgari, a rămas suferindă.

Soldații români demobilizați, întorcându-se la vetre au fost forțați să intre în armata bulgară făcând diferite servicii.

Populația, cu mic cu mare, a fost obligată să urmeze la o școală bulgară înființată acì, ca să învețe bulgărește.

Toate aceste nelegiuiri, săvârșite de Bulgari și înșirate mai sus, sunt încă departe de a fi complete. Ancheta ce s'a făcut, a fost în pripă. Rezultatele ei nu-s decât o icoană palidă a ceeace e în realitate. Trebuie să străbată cineva întreg județul, ca să vadă ruina grozavă a orașelor și satelor noastre dintre care multe sunt aproape desființate; să audă din gura populației nerefugiate povestirea însuflețită și vie a tuturor acestor violuri sălbatice, bătăi grozave și crime îngrozitoare, ca să-și facă o idee justă în ce iad s'a sbătut nefericita populație românească rămasă la vetre și pe ce mâni criminale a rămas ea și avutul ei. Să nu se privească ușor și în treacăt pornirea sălbatecă a Bulgarilor de a desființa tot ce este românesc în Dobrogea.

Punem față în față și câte-va fotografii, din care se vede cum arătau clădirile și monumentele noastre înainte de războiu și în ce stare le-au lăsat Bulgarii.

15 Sept. 1919.

Colonel Ionescu Dobrogeanu
Tulcea

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

CONTRIBUȚIUNI
LA
STUDIUL AȘEZĂRILOR TĂTARILOR ȘI TURCILOR
IN
DOBROGEA *).

Elementul cel mai numeros care a populat Dobrogea între veacurile XV și XIX, imprimându-i un anumit caracter particular în ceiace privește dezvoltarea ei, și care a lăsat un foarte mare număr de numiri topice cu caracter special turanic, este elementul musulman *tătaro-turc*.

Așezarea acestui element în ținuturile dobrogene nu este decât un fragment din marea operă de colonizare care s'a făcut în peninsula balcanică, după ce formațiunile politice creștine și-au perdut independența lor, fiind substituite de noua putere osmană. Această colonizare a fost mai puternică în regiunea Bulgariei răsăritene și a litoralului Mărei-Negre, întinzându-se astfel și asupra *Deliormanului* și *Dobrogei* până la gurile Dunării.

* * *

Cu mult înainte de stabilirea definitivă și de extinderea puterii turcești în Europa, Dobrogea cunoaște o primă așezare osmanlâie.

După ce Mihail Paleologul, refugiat la curtea *Selgiucizilor* și apoi întors înapoi la Constantinopol, își începuse domnia ca întemeietor al dinastiei Paleologilor, scoțând ochii legitimului moștenitor al tronului, Ioan fiul lui Laskaris, — doi din marii demnitari ai

*) In acest articol urmărim *numai* așezările turco-tătare, făcând abstracțiune de știrile ce pomenesc pe Români, sau alte neamuri.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

lui Ali-Behadâr, căutând să asedieze pe sultanul Roknedin în Iconium și nereușind, s'au îndreptat spre Constantinopol, punându-se la dispoziţiunea împăratului de acolo.

Câștigând câteva victorii în slujba împăratului prin părţile Bulgariei, ei au obţinut permisiunea să-și aşeze cetele de Turcmeni, de cari erau însoţiţi, pe un «*iurt*». Aşezarea acestor familii în număr de 10—20.000 s'a făcut sub conducerea lui *Saltuk-dedè*, în anul 1263; venind din Nicomedia, prin Scutari s'au stabilit în Dobrogea.

Bizuindu-se pe numărul și vitejia acestora, un fugar selgiucid, *Aseddin Keikavus*, care fusese constrâns de fratele său Rokneddin Kiligiarslan să se refugieze în Constantinopol și să-i lase acestuia tronul, concepù planul, — sub influenţa lui Ali-Behadâr, — să pună mâna pe tronul împăratului din Constantinopol. Trădat de un Grec, confidentul său, Assedin Keikavus împreună cu familia lui și unii sfetnici este aruncat în închisoare, iar alţii sunt uciși în greie chinuri.

Din îndemnul lui Rokneddin Kiligiarslan, fratele lui Aseddin, *Berkeșan*, șeful Tătarilor din Kipciac, trecù Dunărea pe ghiaţă și înaintă până sub zidurile Constantinopolului, de unde luă pe Aseddin care fugise la Ainos. Intorcându-se înapoi cu dânsul, Berkeșan transportă cu el în Crimeia toată colonia turcească din Dobrogea [1]).

Cu armate numai, Turcii intrară mai înainte de anul 1389, anul luptei dela Cossovo, în Dobrogea și pe lângă ţărmurile Dunării lângă Silistra și Nicopole [2]).

Hammer, crede că în anul 1391, după ce *Tokatmitci*, hanul Tatariei mari, fusese zdrobit aproape cu desăvârșire de către Timurchan, iar ţara sa distrusă, avù loc năvălirea Tătarilor din Kipciac, pe amândouă părţile Dunării, în Basarabia și în Dobrogea [3]).

In 1417 sultanul Mahomed, în campania pe care o întreprinde împotriva lui Mircea, întăreşte localitatea *Ieni-Saleh*, lângă satul românesc Ienisala de astăzi, în marginea lacului Razim și în apropierea Babadagului, precum și Isaccea, *Sagxim*, la cel mai bun vad de trecere peste Dunăre, odată cu transformarea Giurgiului într'un cuib turcesc, ca și a Nicopolei mici sau Turnului. In aceste cetăţi se aşează Osmani ca străjeri, iar în jurul lor, cu timpul începù să se desvolte o viaţă specială care avù ca urmare o înmulţire a elementului turcesc [4]).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Invaziunea lui Vladislav, regele Ungariei, în 1444, terminată cu grozava înfrângere dela Varna, făcând vizibilă slaba poziţiune a Turcilor în Bulgaria răsăriteană, sugeră ideia unei puternice colonizări cu elemente musulmane.

Această colonizare, începută pentru ţinutul Filipopolului şi a Stara-Zagorei cu coloniști din provincia Saruchan a Lidiei, în vremea sultanului Murad I (1362—1389) şi continuată sub Baiazid I (1389—1402) pentru regiunea dintre Adrianopol şi Stara-Planina, s'a întins treptat-treptat şi dealungul coastelor Mării-Negre până la gurile Dunării, coprinzând astfel şi fostele posesiuni de odinioară ale lui Dobrotici. Colonizarea pornită din motive strategice a avut ca urmare formarea unei masse compacte de populaţiune turcească în regiunile pomenite, înăbuşind şi stânjenind desvoltarea istorică a populaţiunilor printre care s'a introdus acest nou element străin [5]).

Andreas del Palaggio, un martor ocular al luptei dela Varna, ne înfăţişează această provincie ca un «desertum», pustiu, care nu trebuie interpretat în sensul unei lipse desăvârşite de populaţie ce totuşi exista în număr mic, fiind formată din Vlahi, Cumani, Greci şi Bulgari. Chiar după 1444, colonizarea turcească nu era încă aşa de puternică, căci *Donado da Lezze*, care ia parte la expediţiunea dela sfârşitul lui Martie 1476 împotriva lui Ştefan cel Mare, arată că drumul dela Varna şi până la Dunăre, l-a făcut sultanul în zece zile, suferind lipsa tuturor celor necesare unei armate, din cauza locurilor sălbatece şi nepopulate. Expediţionarii erau nevoiţi să facă săpături în nisipul de pe marginea mării, pentru ca să-şi potolească setea cu apa ce ieşea în acele găuri; să-şi acopere caii şi vasele în care-şi preparau mâncarea, împotriva lăcustelor cari erau aşa de multe, încât formau nouri ce întunecau soarele, iar când se aşezau jos, le rodeau steagurile, sacii de merinde, etc. Drumul nu-l făceau decât în timpul nopţii [6]).

Alături cu aceşti coloniști turci, aduşi din Anadolia, au mai fost aşezaţi în Dobrogea şi Tătarii din părţile sudice ale Basarabiei şi din nordul Mării-Negre, cu cari s'a mai colonizat regiunea Vardarului, a Zagorei bulgare — Sagra Turcilor — şesul întins *Filibes* (Filipopole), câteva districte din Tesalia şi regiunea Uskiubului (Scopiei).

Aşezându-se la Dunărea de jos şi în Dobrogea, Tătarii erau de cel mai mare ajutor sultanului în toate expediţiunile războinice, căci ei trăiau despărţiţi de grupul cel mare tătăresc, într'un fel de

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

neatârnare, călcând și prădând mereu hotarele vecine. Dobrogea întreagă devine la începutul acestui veac, împreună cu sudul Basarabiei, o raiă tătărească. De aceia era sistematic prădată nu numai țara dintre Prut și Nistru, dar chiar și aceia până la Siret și la Nord până la Hotin [7]).

Dela începutul veacului al XVI-lea, izvoarele polone mai cu seamă, încep a-i pomeni, sub numele de *Tartari Dobriczen* și *Tartari Dobriczenses*, ca atacând și pustiind marginele acelei țări. In numărul celor 30.000, cari năvălesc în Polonia la anul 1512, se coprind și *Tatari Dobrogeni*. Aceștia din urmă erau aduși din *Chersonezul Tauric* și trei mii dintre dânșii, neocupați cu altă ceva, nu se țineau decât de prăzi și jafuri [8]).

Până la creiarea beglerbegatului de Silistra, Tatarii din Dobrogea ca și cei din Bugeacul Basarabiei sudice, țineau de beglerbegul de Rumelia. Tătarii dobrogeni deci nu aveau o organizațiune independentă ca cei din provinciile hanului, ci erau supuși direct administrațiunii otomane [9]).

Relațiunile de călătorie de pe la sfârșitul veacului al XVI-lea, ne arată în unanimitate, că majoritatea populațiunii ținutului de care ne ocupăm, era formată din Turci și Tătari, ce locuiau cu deosebire mijlocul Dobrogei, începând din regiunea Babadagului mai cu seamă, și continuându-se astfel până în regiunea Deli-ormanului și mai departe în Bulgaria răsăriteană. După toate probabilitățile și după resturile satelor tătărești de astăzi, Tătarii locuiau mai cu seamă ținuturile de stepă, iar Turcii părțile mai păduroase sau pe litoralul Mării Negre, împingând spre Dunăre populațiunea românească, care începe să fie și ea pomenită mai des la începutul veacului al XVII-lea.

Paul Giorgiu, care călătorește prin 1590, ne dă o interesantă descriere a Dobrogei. După ce arată că această regiune este șeasă și fără nici un fel de vegetație arboriferă, — din care cauză locuitorii se servesc de tizic ca să facă focul — și după ce face cunoscut că se simte o mare lipsă de apă, trecând la descrierea etnografică, adaugă că această țară e locuită pe malul mării de creștini, în ținuturile: Charar, Maluch, Costanza, Mangalia, Irosto, Balcic și Varna; în Orachovera, Cavarno, Corbir, Eiherrena, Franga, Novosello și Galatta locuiau și creștini și Turci, afară de Balcic unde se aflau numai creștini; mijlocul provinciei «în terra ferma»,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

îl ocupau Turcii în următoarele ţinuturi: Zatuchio, Baba, Carassui Cassasui, Pastarghi şi Provadia.

Din aceasta rezultă că regiunea *interioară* a Dobrogei, dela Babadag în jos şi până la Bazargic, era ocupată numai de elementul turco-tătar.

După ce Paul Giorgiu arată că cunoaşte bine Bulgaria şi starea creştinilor de acolo. de oarece a călătorit mult, — «cu care prilej am dobândit în acea parte cunoştinţe despre ţara Bulgariei şi despre situaţiunea creştinilor, ca şi despre obiceiurile turceşti» — spune că starea elementului creştin, anterioară anului 1590, nu mai era aceiaş şi după această dată. Viaţa cumpătată de mai înainte a ienicerilor începuse a fi uitată şi părăsită, iar în locul ei apăruse traiul comod şi plin de plăceri al familiei, din care cauză creştinii începuseră a fi apăsaţi de grele dări «afară de muncile pe cari erau obligaţi să le îndeplinească». Mai constată că «ienicerii, de cari sunt pline toate satele şi ţinuturile din Bulgaria» erau mult mai numeroşi în 1590 decât mai înnainte, când numărul lor era foarte redus [10]).

Informaţiunile lui Paul Giorgiu sunt complectate de alte ştiri din anul 1596, printre cari cu aceia a lui *Marco-Venier* către dogele de Veneţia, în care se spune că, sub conducerea unui frate al hanului tătăresc, s'au aşezat în Dobrogea 40.000 de Tătari ce trăiau numai din prăzile pe cari le făceau în ţinuturile vecine. Aceşti Tătari întăriau numărul locuitorilor Turci, — «*Türggische Inwohner*» pe cari veşti din 1587—1599 ni-i indică în mod foarte precis ca locuiau în Dobrogea, unde erau atăcaţi de Cazaci, care-i luau şi pe ei în robie, cum s'a întâmplat în 1587, când Babadagul, «castel turcesc», a fost distrus de către aceştia, iar tot ceiace s'a găsit, împreună cu copii şi femeile, a fost luat de năvălitori [11]).

Dousa, în anul 1597, în drumul spre Constantinopol, trece pe la Ismail, oraş foarte bogat în pescării, relatând că a văzut «sate multe unde oamenii locuesc în bordee subterane»; sate locuite «de oameni foarte urâţi cu un caracter nestatornic, viclean şi prefăcut».

La înnapoiere călătorul, urmând drumul pe uscat, vede în părţile Provadiei creştini ce locuiau în nişte case în cari puteau să intre numai pe brânci.

Trecând pe la «Bazargicum» în vreme de iarnă — era la 12 Decembrie — îşi urmează călătoria în tovărăşia unor Turci, şi

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

după ce străbătù orașul *Carasu*, cam pe unde e Megidia de astăzi, intră în câmpia întinsă pe cari locuitorii o numeau «*Tatarski pole*».

Numele deci arată ca locuitori pe Tătari în aceste părți.

Ajungând la «Babam», Babadag, nu-i găsește decât ruinele de oarece o năvălire a Cazacilor, în 1587, îl distrusese cu desăvârșire.

De acì prin satul *Monaster* (Mânăstirea sau Niculițelul de mai târziu) nume ce ar indica un sat de creștini — trecù Dunărea pe la «satul Obluczica sau cum îl numesc Turcii, Saczy» (Isaccea). [12]).

«In câmpurile cele întinse ale *Dobrogei*, peste Dunăre, ce se întind dela Marea-Neagră spre Ungaria, și dela Dunăre până la Provadia Bulgariei, pe unde este locul de trecere al ambasadorilor și negustorilor Poloniei, când se duc la Constantinopol, sunt așezați cu locuința *in dese, dar mizerabile sate, peste șase mii de Tătari, amestecați cu Turci*, indatorați de a sta gata la orice poruncă a sultanului turcesc, dar mai cu seamă ies la oaste, sau mai bine la pradă cu hanul, principele hoardei tatarice».

Această scurtă descriere etnografică a Dobrogei, din 1599, ne arată în mod precis prezența elementului turco-tătar acolo. [13]).

In preajma anului 1600, e vorba în Dobrogea de o populațiune sau mai bine zis de o categorie militară, formată din «*Acanzii*», cari după afirmațiunile scriitorului «sunt agricultori» și obligați în acelaș timp, în virtutea unor anumite scutiri, să ia parte la războaie.

Alături de dânșii se mai găseau încă vreo 2000 de «*Gibeli*» adecă oameni îmbrăcați în zale, locuind «la ruinele zidului care se întinde în regiunea Sogdiana, dela orașul Silistra și până la Constanța, care este la Marea Neagră» [14]).

In legătură cu aparițiunea Achingiilor la marginile împărăției turcești și deci și în Dobrogea, Drinov crede că această așezare de elemente militare cu caracter de populațiune stabilă în sate, cu gospodării și familii întemeiate, datează din timpul sultanului Murat II (1574—1595). In a doua jumătate a veacului al XVI, ienicerii înmulțindu-se în mare număr și atingând cifra de 30—40.000, aŭ început să se răscoale și să facă tulburări în Constantinopol. Sultanul s'a hotărât atunci ca să îndepărteze aceste elemente turbulente din reședința sa, fixându-i mai cu seamă în provinciile de margine, unde ei au început să se căsătorească și în vremurile de liniște au început să se îngrijească de hrana familiilor lor și de întreținerea gospodăriilor. De atunci datează așezarea unui număr de ieniceri, ca populațiune stabilă, în Dobrogea, Deliorman și Gorilovo [15]).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Tătarii din Dobrogea, mai mult decât Turcii, erau foarte temuți în ținuturile vecine, din cauza sălbateculuí obiceiu de a luă și robi, pe lângă jafurile celelalte pe cari le făceau. Nu sunt puține veștile dela sfârșitul veacului al XVI și începutul celui de al XVII, cari povestesc pomenind cu groază numărul mare de robi luați de Tătarii dobrogeni, robi cari se găseau din belșug în Dobrogea, ajungând de acî până și în casele publice din Constantinopol. Străbătând toate informațiunile din această epocă, adică sfârșitul veacului al XVI și începutul celui următor, constatăm că elementul turco-tătar se menține neîntrerupt în Dobrogea, ba chiar se înmulțește, fără ca totuși să putem ști măcar cu aproximație care va fi fost numărul pe care-l atingea, din cauza variatelor cifre pe cari le găsim în izvoare [16]).

Dintre cele două categorii de Tătari, *Gebeli-Tatar* și *Motras-Tatar*, cari locuiau în Dobrogea, cei dintâi încasau dela robii aduși în această provincie o dare numită «*ispenge*», dare care mai târziu a fost trecută în folosul vistierii țării [17]).

Bazargicul ne apare în 1612, la negustorul italian *Tommas Alberti*, ca un oraș de Turci — «città dei Turchi», — fără ca să mai avem dela dânsul alte informațiuni etnografice despre Dobrogea, deși din enumărarea unor localități ca «Carages» «Bulbul», «Karadschik», prin care a trecut călătorul, se vede caracterul particular turanic al unei părți din provincie [18]).

In luptele cari se dau în anul 1624 între Șahinghirai, unul din hanii tătărești din Crimeia, și Cantemir, un alt șef tătăresc, după ce primul pustiî cu Tătarii săi malurile Dunării, Akkermanul, Chilia, Ismailul și Giurgiul și voî să pună mâna și pe Babadag, îi apărù înainte Cantemir cu 30.000 «*Tatari din Tataria dobrogeană și din regiunea dobrogeană*» și-l bătù atât de cumplit, încât Dunărea curgea sătulă de sânge tătăresc [19]).

Cel care ne înfățișează în mod complect și cu multe și foarte interesante amănunte Dobrogea la mijlocul veacului al XVII, este călătorul turc *Evliia Celebi*.

Insemnările lui au servit ca izvoare foarte prețioase lui Hammer pentru istoria imperiului otoman și prin urmare autenticitatea și bogăția informațiunilor lui nu pot fi puse la nici o îndoială, avându-se în vedere că Hammer a fost un adânc cunoscător al istoriei turcești, al limbilor orientale și un sigur stăpânitor al tuturor izvoarelor ce-l călăuziau în această materie [20]).

Plecând dela Constantinopol în anul 1651 și trecând prin

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Cecmegeaua mare și mică, Silivria, Ciorlu, Poloz, Aitos, Cenghe, Novo-Selo, Provadia, Șumen, Razgrad, Rusciuc, Giurgiu, și apoi prin Șistov-Nicopole, se întoarce la Silistra.

Ceiace ne povestește, atunci când face călătoria prin Dobrogea, este foarte prețios pentru a ne putea da seama de înfățișarea etnografică a provinciei de care ne ocupăm.

Mangalia îi apare ca «un mare port», ca un oraș foarte vechiu văzându-se și atunci la poarta orașului fundamente de cetate și ca un oraș «frumos și înfloritor». Erà «vacuf» (proprietate eclesiastică), fiind reședință de plasă, — cază —, cu *paià* (un venit de trei sute de accle), și făcea parte din vilaietul Dobrogea-Silistra. Mai avea *serdar* comunal (comandantul ienicerilor); *muhtesib* (în vechime primar și șef de poliție, acum perceptor); și *subașă* (agent însărcinat cu strângerea dijmei). Populațiunea orașului era formată din mulți negustori ce trăiau în case solide de teama Cazacilor.

Alături de acești negustori — a căror naționalitate n'o putem ști — se aflau mulți Greci și Evrei. Majoritatea *aianilor* o formau *Lazii* «ai căror părinți au fost robi».

Multe procese se ivesc mai cu seamă între Lazi și Evrei, cari se judecă după legile șeriane. Orașul are o geamie «cu mulți credincioși», cum nu e alta în aceste părți, șapte școli primare, trei hanuri, vre'o trei sute de prăvălii, un mic *bezisten*, (prăvălie pe ambele laturi ale străzii, deasupra căreia există un singur acoperiș), o baie mică, șapte cafenele, vre-o 300 depozite lângă port și alte localuri, Mangalia fiind un centru comercial.

Numărul prăvăliilor, magaziilor și școlilor nu e exagerat, căci mai departe el adaugă că «în raport cu orașul, prăvăliile sunt puține, căci portul e mare și se expediază prin el cereale pentru Constantinopol». In împrejurimile lui sunt vii și grădini, iar în partea vestică se află chiar o *techeà*, «Mucharem Babà», casă de rugăciuni a călugărilor dervișii.

După ce descrie satul *Giuiumlii*, ce era zaimlic (proprietate feudală) cu o sută de case și o geamie, *locuit numai de musulmani*, și unde apa se scoate cu caii din puțuri adânci de optzeci de coți, ne spune ceva despre productivitatea Dobrogei, unde bună-oară, dintr'o kilă se recoltează 50—60, ceiace face ca populațiunea să nu refuze plata zecimilor «zaimiilor».

In privința populațiunei Ewliia arată clar, că după ce Baiazid a cucerit aceste părți dela *Bulgari, Valahi, și Moldoveni*, coloniză

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

aici soldați tatari din Anadolia. Din încrucișarea acestor soldați cu Valahii au rezultat *Citacii*, cari în vremea călătoriei lui, locuiau mai cu seamă interiorul Dobrogei. Limba acestora prezintă particularități pe cari Ewliia, desigur un bun cunoscător al limbei turcești, le găsește mult deobsebite de limba comună turcă *).

Ewliia Celebi face deosebire între «*dobrogeni*» și «*deliormanlii*», cari, deși voinici și curagioși, totuși sunt «popoare deosebite». Tatari nu par să fi fost nici unul din aceste două neamuri, de oarece el face totdeauna mențiune când e vorba despre aceștia.

«Kiustendje», în care suntem duși acum, nu e un oraș prea bogat și prea frumos, de oarece a fost de multe ori prădat de Cazaci. Este cază, depinzând de Cerna-Voda din vilaetul Silistrei, având o sută cincizeci de case acoperite cu olane și scânduri subțiri, cu încă o mahala, o geamie «mică dar frumoasă» lângă port și câte-va prăvălii. Năvălirile tătărești umpluse de groază pe locuitorii târgului. Tradițiunea pe care o întrebuințează Ewliia ca izvor informativ, spune că s'a săpat aici un val, ce lega Cerna-Voda cu Constanța, transformând astfel regiunea Babadagului, Tulcei și localitatea Beștepe într'o insulă. Cu piatra acestui val au fost clădite satele din apropierea lui.

Dela «Kiustendje» spre «Karaharman» se trece printr'un sat tătăresc — numele nu ni-l indică — compus din două sute de case cu geamie și mesid.

Caraharmanul — care după Ewliia Celebi își are numele dela «harmanul» sfântului Sarâ-Saltâc Bei, a fost odinioară port. Cetatea așezată pe malul mării «la brațul Dunărei», avea o formă pătrată lucrată în piatră, întărită cu șapte turnuri de tipul «balamez» (calibru mare), cu o circumferență de o mie de pași, coprinzând în mijlocul ei numai douăzeci de case, fiind cladită ca să apere aceste părți de atacurile Cazacilor. — «De când s'a făcut această cetate,

---

*) Aceste expresiuni sunt: *heșer* = pepene galben; *heșerca* = pepene verde; *ciogaci* = soare; *calaic* = roabă; *cavra* = adă (imperativul dela a aduce); *paital* = mânz; *paitala act* = adapă mânzul; *copain* = limba ta; *napain* = ce să lucrez; *arfche* = fata unei roabe: *mececli* = ciumă; *biurec* = căciulă; *o'c beni* = așteaptă-mă; *aidi ver* = spune-l; *ociac* = foc; *chioin* = vatră; *ociac cavra* = adă foc; *keremec* = ilicul tău; *aidi vereim* = să-l spun; *seleam aindăm* = salut vouă. *ciorbagi ne aiar aida* = spune ce lucrează agalele (stăpânii) tale; *takirle* = cu amânare; *șikiast oldum* = m'am îmbolnăvit; *iundum clonu dâr* = mânzul iepei mele; *paital djedi* = stuful cailor; *eidi câr* = e bun; *cadelmi merrat* = nume de om.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

aici și la Babadag nu se mai ivesc Cazaci». — Orașul făcea parte din cazaua Babadagului, vilaetul Silistrei și avea trei sute de case «acoperite cu olane și scânduri subțiri, o geamie lângă port și șaptezeci până la optzeci de hanuri negustorești pline cu tot felul de mărfuri».

Clima e grea, apa se bea din Dunăre, căci unul din cele cinci brațe ale ei, cel mai mic, care se presupune să fi fost făcut din timpul dominațiunei creștinilor, e al Caraharmanului.

Spre Babadag, se trece prin satul *Cicrâcci*, bogat, având o sută de case, cu geamie și cu zaimlic și renumit pentru pepenii buni și gustoși cari se cultivă aici [21]).

Descrierea «marelui oraș Babadag», după Ewliia Celebi, e foarte interesantă și ne arată că și în el, ca și în celelalte părți ale Dobrogei, elementul mahomedan era cel mai numeros. Orașul deși fusese de mai multe ori atăcat și devastat de Cazaci, totuși avea acum o populațiune așa de numeroasă — numărul nu ni-l dă — încât pentru trebuințele acestei mulțimi era nevoie de trei geamii, multe *mescide*, sau case de rugăciuni în cari Vinerea nu se oficiază nici un serviciu, trei seminarii, douăzeci de școli primare, opt hanuri, trei băi publice, vre-o șaptezeci particulare, trei sute nouăzeci de prăvălii fără bezisten. Cele mai multe din aceste prăvălii erau «latinești», adică raguzane, și în ele se vindeau stofe, arcuri și săgeți. Avea opt cafenele, câteva tăbăcării — credem că erau deasemenea raguzane — și unsprezece techele (schituri) pentru dervișii.

Prin urmare un mare centru comercial și religios. Orașul coprindea trei mii de clădiri cu un etaj, apoi saraie înalte cu două etaje, și alte case. El era reședința cadiului spahiilor, a serdarului ienicerese, al șeikul — islamului, a nacâbului șerifian (reprezentantul șerifilor din Meca), a muhtesibului și a chehaiei comunale. Ca produse particulare Ewliia amintește «strugurii, pânea albă, laptele acru și mustul pe care-l beau *Tătarii* și care e renumit».

Orașul era întărit la apus cu o mică cetățuie rămasă neisprăvită, iar la răsărit de cetatea Enisala «unde trăesc numai ciobani».

Babadagul era *has* de pașă și voivodalâc *).

Satele cari intrau în circumscripția lui erau în număr de o sută **).

*) Venit particular al Sultanului cedat de acesta vreunui vizir sau altcuiva (?)

**) Călătorul notează următoarele sate prin care a umblat ca să ia producte: Hergheledji (?), Siubiulilas (?), Chiuciuc-Sarâ (?), Dolic (?), Sapangia (Sabangia), Agighiol (Hagighiol), Sarâ-nasuh (Sari-nasuf), Cara-Habil (Caraibil), Ahmed-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Multe din aceste sate, deşi au fost părăsite de musulmani în repeţite rânduri în timpul războaelor, există cu aceleaşi numiri şi astăzi. Ele ne dovedesc şi mai mult, prin caracterul lor turanic, că dela început au fost întemeiate de populaţiune musulmană, care s'a aşezat cea dintâi într'o regiune goală şi nepopulată, după cum am văzut că apare centrul Dobrogei la sfârşitul veacului al XV-lea.

Creştini se pare că existau în orăşelul *Astrabad* care, întins a poalele unui deal, era reşedinţa agalei ienicerilor şi a subaşei, având grădini, vii, cinci sute de case frumoase cu olane şi scânduri subţiri, hanuri, cârciume, bragagerii. Musulmanii erau puţini. Orăşelul avea «*multe biserici*».

De aici prin «sate înfloritoare şi bogate» se ajunge în orăşelul *Cara-Muratlii*, aşezat într'un şes întins, şi *locuit numai de Tătari*, cu o mie de case, o geamie acoperită cu scânduri subţiri, două hanuri, zece prăvălii şi trei şcoli primare.

Un alt orăşel în interiorul Dobrogei e *Carassu* (azi Megidia) care îşi trage numele dela mlaştinile ce se formează pe vale când

---

Facâ [între Caraibil şi Calica, acolo unde se termină dealul Sarighiolului, la sud de cota 82, în marginea bălţilor ce se desfac din lacul Razim şi unde se vede astăzi vechiul cimitir turcesc. Insemnat *Ahmed faki* în acelaş punct se află şi pe harta: *Zur Übersicht der Kriegs-Operationen zwischen den Russen und den Türken*. Ein Auszug aus dem Generals Chatof Karte in IV Blättern, St. Petersbourg 1854]; *Tatar-Ceamurli* [Ceamurlia ?] Saraghiol [Sarighiol], Concaz [Congaz], Hagilari [Hagilar], Tereselnic [Trestenic ?], Nalbant [Nalbant], Cazăl-Hissar (?), Camber [Camber], Armutli [Armutlia], Karca (?), Bas-Chiupriu (?), Bahsais (?), Hinelii [Cineli], Atmagea [Atmagea], Ciucurlu-ova [Ciucurova], Catalâ-Dere [Cataloi ?], Eschi-Baba [Eschi-baba], Csigtai de sus (?), Csigtai de jos (?), [în traducere românească], Gargalâc de sus, Gargalâc de jos [traducere românească, cele două Gorgalâce de astăzi], Demlicu de jos [traducere românească ?], Deli-Ali (?), Sinelii (?), Liuftii-Bei (?), Turco-Ciamurli [una din Ceamurliile de astăzi], Aiclâ-Bei (?), Arnautlii (?), Hagi-Ivaz (?), Cazâldja-Veli (?), Casâmdja [Casimcea], Caciamac [Caciamac], Eschi (?), Cudji-Bei (?), Uzun-Inchan (?), Tarac-Sofu (?), Culeli (?), Ghevgherlii (?), Chirecilic (?), Ciuncari (?), Caradjic-chioi (?), Orăşelul Ester-Buiuc [poate Esterul], Pazarlii [Pazarlia], Bilial Câşla (?), Dana-Hagi (?), Orăşelul Kara-Muratlii [Caramurat], Chiustelii (?), Carastai (?), Durhanlar (?), Hodja-Ali (?), Cara-Cuiuului (?), Cicrâcci [Cicrâcci], Seih-Aman (?), Aşa-Taşa-Agâl [Taşaul ?], Sucara (?), Taşa-Agâl [Taşaul], Arnautlii (?), Mustah-Fazân [?], Caraharman-Cale (?), Sultan (?), Carapilitlii [Carapelit], Iuvagi-Abdulbari (?), Techeri-Verdi [Tariverdi], Cogelac [Cogelac], Aidân (?), Sarâchioi [Sarichioi], Caranasuh [Caranasuf], Casaplii [Casapchioi ?], Diughengii (?), Sofulari (?), Gani-Budjal (?), Caraman—Ienisala—Cale [Enisala ?], Iaila [Iaila], şi Inchan—Ceşme [Inan-Cismè].

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

se revarsă Dunărea, făcându-se «apa neagră». Orășelul avea o mie de case «acoperite cu olane și scânduri», o geamie «mică dar frumoasă», o baie, șapte școli primare, șapte depozite de apă pe care o primeau printr'un canal ce venea din Dunăre, două cafenele, două prăvălii cu vopsele și alte vre-o 40—50 prăvălii, fiind împărțit în trei mahalale. Se găseau și multe femei cântărețe «ghivendii», ce umblau din casă în casă și cântau, obiceiu care nu se socotea ca rușinos. Multe căsnicii s'au stricat din această pricină fără ca totuși această deprindere să se poată stăvili.

Mergând mai departe spre sud prin satele *Biulbiulii* (azi Biulbiul) *Farnadjic*, *(?) Dughendjilar*, *(?) Ciardaclii (?)* și *Casaplii (?)*, Ewliia Celebi trecu în ținutul Bazargicului [22]).

In 1654 *Paul de Alep*, observă la Constanța, în Dobrogea, că această țară *a fost colonizată după supunerea ei cu Tătari mahomedani, adică Turcomani din Asia, în locul creștinilor alungați de aici de sultanul Mahomed*. Coloniștii proveniau din Caramania și părțile Alepului. Așezarea noului element străin s'a făcut «ca să întărească malurile Dunării, în contra inimicilor săi creștini, căci e o provincie mărginașă, și ca să întărească hotarul Rumelici care e opusă Dunărei, Moldovei și Valahiei. Toate locuințele lor (ale coloniștilor) sunt pe malurile Dunărei și sunt clădite din lemn și trestie» [23]).

Străbătând Dobrogea, în drum spre Constantinopol, ambasadorul regelui Poloniei, *Palatinul de Kulmie*, pe la anul 1677, menționează mai întâi Isaccea, unde cea mai mare parte din locuitori sunt *Greci, Armeni, Bulgari, Evrei și Turci* «având două moschei acoperite cu plumb, multe prăvălii sărace și unde «nu se văzură în oraș sclavi» de oarece fuseseră ascunși.

După ce rămase o zi [10 Iulie] «lângă un sat numit *Catana* (poate Cataloi), între munți» intră în Baba, oraș care avea patru moschei și o mulțime de case zidite «orașul fiind destul de mare, așezat între munți, dar fără ziduri, și nici întărituri împrejur» Străzile erau pavate, dar strâmte. In oraș se găseau mulți sclavi; însuși călătorul nostru cumpără unul.

«In acest târg se vede Marea Neagră». Dincolo de oraș «*este un mic pârâiaș unde se trece pe un pod de piatră; de acolo începe regiunea Dobrogea, unde sunt două sute de sate în cari locuesc Tătarii*. Sunt o sută cincizeci de boeri... pe cari ei îi numesc *timari*; ei sunt aici câte-va mii pentru ca să prade și să ia robi».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Până la Bazargic străbătù următoarele localităţi: «Mouftoucouslasi», «Inanchari» de unde trecù prin mijlocul unui sat de Tătari numit «Stairweti» şi de aici prin «Carasout» aşezat pe lacul «Carayon», nu departe de Marea Neagră, prin «Usounalymari», «Cotnale» «Fagimusli» sat care aparţinea fratelui vizirului defunct şi unde se găsea o frumoasă moschee şi un palat frumos sau serai şi mult vin. Deacì se îndreaptă către regiunea Deliormanului.

Toată regiunea Dobrogei, adaugă el, e lipsită cu desăvârşire de pădure şi apa se găseşte cu foarte multă greutate [24]).

In aceiaşi vreme *Cornelio Magni* nu cunoaşte în Dobrogea decât pe *Tătari* [25]).

Cantemir, printre informaţiunile pe cari le dă asupra Dobrogei adaugă că: locuitorii ei sunt de origină Turci şi au venit aici din Asia, dar astăzi se numesc Citaki şi sunt renumiţi prin singulara lor ospitalitate» [26]).

Cantemir relatează, un fapt, povestit de găzduitorul lui din satul Alibegu [Alibei-chioi], care ne arată până la evidenţă că creştinii trebue să fi fost numeroşi în Dobrogea, de oarece sărbătorile creştine erau observate chiar de către Turci. Acest turc bogat îi istoriseşte lui Cantemir că ei serbează pe Sf. Foca, de oarece se pomeneşte din străbuni că într'un an Turcii au trimis în acea zi la lucru «*pe lucrătorii creştini*», deşì aceştia au refuzat la început să lucreze în acea zi, şi că au fost aprinse carele cu grâu la întoarcere spre casă, de către un om bătrân. Focul a mistuit nu numai acele care încărcate, dar întinzându-se mai departe au ars şi grânele cari erau cărate acasă.

De atunci şi Turcii serbează, cu aceiaşi religiozitate, ca şi creştinii sărbătorea Sf. Foca *).

Iubitorul de antichităţi *La Mottraye* cunoaşte în trecerea lui prin aceste părţi la anul 1714 «*Carassou*», sat mare «unde cumpărai dela un *grec* două medalii», apoi *Alibechioi* «alt sat mai mici» *Codgiali*, «care nu este mai mare: toate trei cu case rele» şi *Baba* «târg mare şi frumos» de unde, lăsând drumul care duce la Isaccea spre stânga, trecu prin Tulcea «sat aşezat pe o ridicătură, la picioarele căreia este un mic fort cu şapte turnuri, tocmai pe un braţ al

*) *D. Cantemir, Istoria imperiului otoman*, Bucureşti 1877 pag. 309 nota 123. Această legendă circulă şi astăzi printre Românii din Dobrogea, căci am auzit-o şi eu povestită de un Român în Comuna Sarinasuf, jud. Tulcea, care era originar din satul Calica, acelaş judeţ.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dunării...» Nedându-ne nici o informațiune mai precisă asupra populațiunei dinspre Dobrogea, se îndreptă în călătoria sa, mai departe la Ismaîl [27]).

Înșirând localitățile *Tultzin, Babbadach, Kaybaly, Danna-Kew* și *Kabady* din provincia dobrogeană, prin cari a trecut în anii 1737—1738, și raportându-se la populațiune, *Jean Bell d'Antirmony* adaugă că «Bulgarii urmează ritul grecesc și locuesc cea mai mare parte în sate; orașele în general (e vorba în acest loc de Tulcea) sunt locuite de Turci».

Față de alte informațiuni etnografice din aproape aceiași vreme din cari rezultă că satele Dobrogei coprindeau o puternică populațiune rurală musulmană, aserțiunea călătorului pomenit mai sus ni se pare nu tocmai întemeiată, ci superficială.

Prin Bulbuler, Karamer, Giuvemler, Michmandar, Mangar, Bolgar, Bosmanzé, Bulbuler, «sat care este turcese» își face drum *Boscovich*, în provincia noastră la anul 1762. Intâlnind localitățile Karasu și Lefzé ajunge la Baltazichioi, sat care avea două grupuri de case: «în una din aceste grămezi locuesc Turci și în cealaltă creștini Bulgari».

Trecând printr'o câmpie necultivată, acoperită cu scaeți și cucută de înălțimea omului, ajunge la Sara-Kioi «sat creștin». In drumul spre Măcin întâlnește satele *Dagachioi* «sat mare compus din trei sute de case, atât Turci cât și Bulgari» *Taschburun* «format din cinci zeci de case turcești și bulgărești» și apoi o localitate pe care n'o numește și ai cărei locuitori «vorbiau limba valahă», și Jenikioi «un cătun de cincizeci până la șaizeci de case».

Pe malurile Dunărei găsește un sat numit *Mocrova* care «în limba slavă înseamnă umeda», diferite *Ciftilik*-uri și în sfârșit «*Maczin*» cu «case bune și câteva moschee cu minaretele lor [29])».

* * *

Urmărind mai departe în veacul al XVIII, soarta acestui element în provincia dobrogeană constatăm că el se menține în mod precumpănitor. Pe unele hărți geografice întâlnim însemnat peste întreaga provincie: «*Tatars de Dobrutz*» sau «*Dobruzische Tatarei*» [30]).

In 1793 Tulcea și Isaccea erau locuite numai de Turci și după cât reiese din informațiunile aceluiaș călător și Sulina avea tot o astfel de populațiune [31]).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

La sfârşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui următor, Dobrogea împreună cu populaţiunea locuitoare într'ânsa a avut foarte mult de suferit din pricina necontenitelor războaie dintre Ruşi şi Turci, cari începuseră încă din 1768. Locuitorii au părăsit-o în nenumărate rânduri lăsând satele pustii; chiar cele cari mai rămăsese populate erau foarte rari, aşa că de-abia se puteau întâlni ici şi colo la mari distanţe. Unele din satele părăsite fusese cu desăvârşire distruse, aşa că atunci când cei plecaţi s'ar fi reîntors, trebuiau să le facă din nou [32]).

După războiul dela 1828—1829 mai cu seamă, întreaga Dobroge nu număra decât aproximativ vre-o 40.000 de locuitori, după ceiace ne arată statistica marei hărţi rusesti, unde satele sunt însemnate cu numărul de case pe cari le aveau atunci; unele din cele locuite poartă de asemenea indicaţiunea dacă locuitorii erau creştini sau mahomedani.

Pe lângă aceasta avem indicate şi localităţile rămase pustii după aceste războaie, putând astfel să vedem care era situaţiunea populaţiunei atunci. Ceia ce putem constata este că multe sate pe cari le-am văzut populate de Turci sau Tătari sunt acum pustii. Ruşii au transportat cu dânşii, în cursul războaelor, din Dobrogea nu numai pe Bulgarii cari veniau aici fugind din părţile Bulgariei răsăritene, ci mai cu seamă pe Tătari carî veniseră odinioară în Dobrogea din părţile Crimeici [33]).

In 1850 «aproape jumătate din locuitorii Dobrogei sunt osmanlâi — Turcii de rasă şi de limbă...

«Turcii ocupau coastele Mării-Negre, Valahii malurile Dunări iar Tătarii interiorul. Tătarii alungaţi din Crimeia s'au stabilit în Basarabia. *După căderea Ismailului au trecut Dunărea şi au colonizat Dobrogea.*

«In mai multe rânduri şi în interval de 44 ani, au părăsit ţara de 3 ori. Acei cari s'au întors după ultimul războiu, au ocupat cazalele cele mai fertile. Această colonizare a ţinutului de Tătari, a dat Dobrogei numele de «*Ţara Tătarilor*» [34]).

Numărul Tătarilor cari au trecut Dunărea împrăştiindu-se în Dobrogea şi în toată Bulgaria răsăriteană ar fi fost de 12.000 [35]).

Harta etnografică a lui I. Ionescu, anexată la lucrarea sa «*Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja*», ne arată că Turcii locuiau, numai ei, în următoarele sate:

Adamkeulisé, Polouktscheu, Berindjé, Karaboik, Kokardjé,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Moultchou, Arakadjkeui, Isoufanlar, Talisman, Kobadin, Bogazcheui, Mourfatlar, Meemeltcha, Tatladjak, Touzla, Assitolikeni, Tchirgueuli, Lasmaa-lessi, Baltadjechti, Hirsowa, Saticheui, Anadolicheui, Palaz, Memet, Karaerman, Kassimtcha, Troumbetcha, Alifaki, Kaialider, Hadji-Omer, Eskibaba, Daoulcha, Kirgilar, Ak-punar, Yailla, Djafer-Islam, Akadin, Kerenik, Guetchetou.

Amestecați cu alte naționalități Turcii se mai găseau și în următoarele sate:

Kiatchpunar [jumătate Turci, jumătate Bulgari], Kiosséler [două părți Bulgari, una Turci], Alakmoutkoissi [jumătate Turci jumătate Tătari], Perikli [jumătate Români, jumătate Turci], Karanasiu [două părți Bulgari, una Turci], Kodjalak [trei părți Tătari, una Turci], Turkrimlik [jumătate Români, jumătate Turci], Ouroumbey [două părți Turci, una Români], Karamak [două părți Bulgari, una Turci], Baba [o parte Bulgari, una Români și una Turci], Kafsanlar [jumătate Români, jumătate Turci], Kamena [două părți Bugari și una Turci], Ortacheui [jumătate Români și jumătate Turci], Tcherna [două părți Bulgari, una Turci], Balabantcha [o parte Români, trei Turci], Teresenik [jumătate Români, jumătate Turci], Tchelik [jumătate Români, jumătate Turci], Gretchi [jumătate Români, jumătate Turci], Matschin [două treimi Turci și una Români], Frekatzei [jumătate Români, jumătate Turci], Toultscha [două părți Bulgari una Români și una Turci], Kischla [jumătate Români, jumătate Turci], Saktscha [o treime Turci, una Români și una Bulgari].

In al doilea rând după Turci, cei cari ocupau cele mai numeroase sate erau *Tătarii*. Ei se aflau, singuri în următoarele localități:

Idmis, Enibubal, Osmanfalul, Eskibulbul, Karakeui, Boaztchik, Deftchea, Dokouzolu, Umourlcha. Nadartcha, Alakap, Borlak, Kiortchisme, Kapoudji, Bilaltar, Danakesi, Karamourat, Kodjali, Sudgarali, Tchekirdschi, Kargalik, Kavaagik, Ister, Pazanli, Guelendjik, Tchatal-Orman, Kerechik, Terzicheui, Kartal, Tatar-Rimlik, Dugouindji, Inantchichmi, Koutchoukeui, Meemelcha, Karapellel, Sarainee, Ariklar, Chemchiler, Koiounpunar, Rahman, Ramazan, Kalfa, Aiguramet, Testemell, Kaniboudjak, Topalouo, Armoutli, Tatar-Petscheneki, Kongaz, Ienikeui, Hadjilar.

Amestecați cu alte naționalități, în afară de Turci, și cari s'au arătat mai înainte, Tătarii se mai aflau încă în satele: *Tariverdi* [jumătate bulgari, jumătate Tătari], *Kamber* [două părți Tătari și una Bulgari].

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In general deci, gruparea Turcilor și Tatarilor, după cazale (plăși) ar fi fost următoarea:

No. curent	NUMELE CAZALELOR	No. satelor	No. familiilor de Turci	No. familiilor de Tătari
1	Tulcea	9	105	—
2	Isaccea	11	183	—
3	Măcin	18	501	15
4	Hârșova	33	165	688
5	Baba	71	557	1.075
6	Kustendje	37	352	442
7	Mangalia	36	405	5
8	Balcic	84	620	—
9	Bazargic	89	1.192	—
	Total	388	4.800	2.225

Tătarii ca păstori erau mai mult nomazi, iar atunci când se fixau într'un loc formau sate compuse din colibe sau case mici, înalte de doi sau trei metri și construite din gard de nuele, lipite cu balegă de vacă. Acoperișurile erau în general din stuf sau pământ și numai prin părțile Tulcei se întrebuințau țiglele [36]).

In 1856 Turcii locuiau în districtul Constanța următoarele sate și orașe: Kustendje, Anadolchioi, Pallas, Lasmalessi, Tekirgueul, Asidoluc, Mohkamedjé, Asandjé, Mouroatlar, Kubadin, Kocardja, Ienidja Burandja, Adamkelisse, Jousufanlar, Multchova, Talisman, Bulutch, Arabadji.

Tătarii se aflau în: Nadartcha, Alacapou, Omurtcha, Kendek-Karakeui, Mahmoudkeui, Idris, Eski-Bulbul, Eni-Bulbul.

După războiul Crimeii, Tătarii cari luaseră parte la el, nemaisimțindu-se bine acolo, au trecut în Dobrogea, întemeind orășelul *Megidia*, în onoarea sultanului Abdul-Megid, cu o populațiune de 12.000 locuitori. Ubicini, după izvoare rusești, evaluiază la 12.000 de indivizi numărul acelora cari au luat parte în această nouă emigrațiune [37]).

In legătură cu această nouă așezare a Tătarilor în Dobrogea avem prețioasele mărturii ale unui martor care a participat la această imigrare.

Tătarul *Suleiman Menlibai*, care mi-a povestit cele ce urmează are vârsta de 75 de ani și trăește încă în satul Caraibil din Județul Tulcea.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Povestitorul meu avea atunci vârsta de 10—12 ani și fusese născut în părțile Crimeii, unde după afirmațiunile lui, părinții săi aveau numeroase turme de oi și cirezi de vite.

Începând, după războiul Crimeii — după *buzgunul Crâmului*, cum spune el, — să se facă recrutări pentru oastea rusească și printre acești Tătari, cari fusese scutiți până acum de acest tribut către împărăție, Tătarii din Crimeia — din îndemnul și sub sprijinul moral și material al Turcilor, — s'au hotărât să se strămute în împărăția turcească.

Emisarii turci, au reușit astfel să determine un puternic curent de emigrare printre acești Tătari.

Transportați pe vapoare până la Constanța au fost debarcați în Dobrogea pe toamnă și apoi porniți în spre nordul Dobrogei ajungând spre sfârșitul lui Octombrie în marele sat găgăuțesc *Beidaut*, unde cu ajutorul angăriilor, făcute de populațiunea creștină de prin împrejurimi, li s'a făcut bordeie în una din marginile acestui sat. In aceste bordeie au stat toată iarna aceea; iar tot ceia ce li era necesar ca lemne etc., erau aduse de către locuitorii creștini din satele megieșe, după porunca și în deaproape supravegherea administrațiunei otomane din Dobrogea. In primăvara anului următor au fost transportați tot de către Găgăuții din Beidaut și locuitorii satelor vecine, în cotul Bugeacului, adică în regiunea coprinsă între brațul Sf. Gheorghe și marele lac Razim, regiune care după mărturisirea povestitorului nostru, era aproape pustie, căci dela satele de astăzi Calica și Sarighiol cari existau ca sate mari locuite de Români, nu se mai întâlnea nici un sat acolo unde astăzi sunt localitățile: Caraibil, Sarinasuf, Beibugeac, Morughiol; în Dunavațe erau, după spusele lui, numai câteva case de *Mocani*, după cum puțini Români se găseau încă în Mahmudia, Beștepe și Malcoci.

Prislava avea 2—5 case și Pârlita vre-o 10 locuințe de pescari.

Dealurile *Cairace* erau acoperite cu meșelic, care se găsea deasemenea și pe înaltele dealuri Beștepe. Acolo unde e astăzi *Curcuzul* și în partea de apus a satului Beștepe existau păduri mari.

Aduși în cotul Bugeacului, acești Tătari au fost așezați pe niște «*sâlișți*», întemiindu-se satele Caraibil, Sarinasuf, Beibugeac și Morughiol, cari nu existau și sporindu-se prin prezența lor sărăcăcioasele așezări dela Dunavețe, Mahmudia și Beștepe. Pretutindeni unde s'au stabilit li s'au făcut bordeie și li s'au adus lemnele necesare, de locuitorii satelor Calica, Sarighiol, etc.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Statul turcesc li-a dat câte un bou de fiecare casă. Așa fiind Tătarii se prezintă ca întemeietorii satelor din acest ținut pustiu.

Când elementul românesc a început să se înmulțească și să se așeze în aceleași sate alături de ei, precum și Bulgarii cari începuseră să vină în acest colț de prin Beidaut, Babadag, Potur, Tătarii simțindu-se din ce în ce mai stingheriți în acest mediu de populațiune creștină, se ridicau ducându-se în «Dobrogea», adică în regiunea județului Constanța, în părțile Bulgariei răsăritene, sau chiar în mai îndepărtate regiuni ale împărăției turcești unde se simțeau mai bine într'o puternică masă turco-tătară.

Suleiman Menlibai, îmi adaugă, că ceia ce se vede astăzi în această regiune ca element tătar, este aproape nimic față de numărul mare care s'a așezat în acea vreme.

Așa numai se poate explica prezența acestui element într'o regiune care era însemnată ca pustiită pe harta etnografică a lui I. Ionescu, în anul 1850.

Povestitorul nostru, observă, că alte transporturi de Tătari din Crimeia s'au așezat în «Dobrogea» adică în întinsurile județului Constanța.

Le Jean localizează elementul turc în valea Babadagului, în împrejurimile Hârșovei și în alte câteva puncte izolate, iar pe cel tătărăsc ni-l arată ca întinzându-se în centrul Dobrogei și scoborându-se foarte puțin la sud de valul lui Traian. Tătarii se ocupau foarte puțin cu agricultura; îndeletnicirea lor de predilecție era creșterea vitelor [38]).

Ei stăteau sub ascultarea unui *han*, care-și avea reședința în *Tchiatal-Orman* [39]),—pe care însă Allard ni-l arată locuind în *Alcapo*—, și-și păstrau cadii lor proprii, nerecunoscând altă autoritate superioară otomană afară de aceia a Pașei-muchir din Rușciuc. In vremea când Peters făcea călătoria lui prin Dobrogea această autonomie nu mai exista [40]).

K. F. Peters cercetând Dobrogea între anii 1865—1867, arată că Tătarii locuiau regiunea pâraiașului Tașaul-Casimcea, care se varsă în lacul Tașaul la capul Midia, dealungul văii Carasù, întinzâudu-se chiar și la sud de această regiune și ocupând un ținut de 40 mile pătrate. La mare ajungeau la sud de Kara-Orman, amestecându-se cu satele bulgărești ce se înfiripau atunci, dar foarte rar trăind cu ei la un loc, iar spre sud satele lor ocoleau limanul Tașaul și lacul Canara până la Palas. Granița vestică se lăsa 1 1/2

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

milă germană la răsărit de Hârşova, înconjura Allah-Bair, întâlnea Karasù la Cebilichioi şi coprindea cu o cotitură mare satele dela sud-vest de Mahmudchioi, Spaapunar, Cocargea şi altele.

Spre sud graniţa se întindea spre Bazargic în ţinutul mahomedan şi bulgar, îndoindu-se foarte nehotărât şi dispărând înspre coastele mării.

Viscovich credea că emigrarea Tătarilor din Crimeia în Dobrogea ar fi atins cifra de 60.000 suflete, dintre cari jumătate au murit de boli, pentru combaterea cărora guvernul otoman s'a îngrijit să aducă doctori, stabilindu-i în centrele bântuite de epidemii.

Această emigrare tătărească a amestecat pe vechii Tătari cu noii coloniști ridicându-se astfel numărul populaţiunei dela 200 la 500 pe o milă pătrată. Amestecul se putea observa mai bine în oraşul Megidia, unde centrul era ocupat de vechii Tatari, ca negustori sau chiar agricultori, iar noii veniţi locuiau în numeroasele colibe dela periferia târguşorului. Cei noi veniţi s'au strecurat şi s'au aşezat în toate satele dela Măcin până la Raşova şi dela Cara-Orman până la Mahmudia [41]).

Ici şi colo au întemeiat sate nouă sau au început să populeze unele din cele părăsite în urma grozavelor războaie dela începutul veacului.

In *Dunavăţ*, odinioară un înfloritor sat rusesc, se aşează numai nouă populaţiune tătărească [42]); deasemenea în Beibugeac, Murighiol, în Sarai la sud de Dăeni şi în alte multe sate nouă.

In Dunavăţ, spune Peters, că a văzut tătăroaice, cari cu mândrie purtau încă în nas mari inele de argint [43]).

Turcii se găseau într'un număr mai mic, urmând numai în al doilea rând ca populaţiune în Tulcea, Sulina, Constanţa şi Megidia. In Babadag numărul Tatarilor şi al Turcilor era cam deopotrivă.

Amestecaţi cu Tătari, Români şi Bulgari sau cu noii oaspeţi ai ţinutului dobrogean, Cerkezii, erau Turci în satele ce urmează:

Greci, Cerna, Hanciarca cu 15 case locuite de Turci şi Bulgari, Acpunar şi Ortachioi, între Măcin şi Babadag, Hassanlar, Rahman, Ali-faki şi altele în regiunea sud-vestică dealurilor Babadag-Măcin, Baltăgeşti cu 15 case turceşti, 35 tătăreşti şi 67 cercheze, Terdischioi, Satischioi şi altele la sud-vest de Hârşova, Anadol şi Karachioi la nord de Constanţa, Asiduluc la sudul aceluiaş oraş.

Peters cunoaşte ca locuite numai de Turci, satele *Kanatalfa* şi *Cârgelar* la vest de Babadag.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Impărțiți în: 2000 agricultori și meseriași, 300 funcționari administrativi și religioși și 4500, cari ar fi reprezentat numărul celor ce formau puterea militară, Turcii atingeau în total cifra de 700 capi de familii [43]).

După datele statistice adunate de *A. Ritter zur Helle von-Samo*, pe baza hârtiilor atașatului militar de pe lângă însărcinatul de afaceri al Austro-Ungariei la Constantinopol, rezultă că în anii 1873/74 elementul musulman din sangiacatele Tulcea și Varna se ridică la cifra de 110.717 față de elementul creștin care era în număr de 60.937. Repartițiunea acestei populațiuni după cazale ar fi fost următoarea [44]):

		Localitățile	Locuitori bărbați		TOTAL
			Musulmani	Nemusulmani	
Sangiacatul Tulcea	Kazaua Tulcea	17	1.419	7.713	9.132
	Nahia Isaccea	10	34	2.649	2.683
	» Kilia	9	15.706	15.011	30.717
	» Mahmudia	11	6.124	8.934	15.058
	Kazaua Sene (Cerna-Vodă)	12	15.950	301	16.251
	» Babadag	58	12.326	3.672	15.998
	» Măcin	26	12.022	909	12.931
	» Constanța	34	1.395	2.598	3.993
	» Hârșova	39	163	850	3.013
	» Megidia	56	2.192	1.313	3.705
	Total	272	67.331	44.150	111.481
Sang. Varna	Kazaua Varna	68	8.002	5.170	13.172
	» Provadia	91	10.081	4.119	14.200
	» Balcic	72	6.333	3.618	9.951
	» Bazargic	109	13.040	3.381	16.421
	» Mangalia	75	5.930	499	6.429
	Total	415	43.386	16.787	60.173

Jireček în 1876, constată că massa Tătarilor se afla în *Dobrogea de nord*, unde se stabilise în număr de peste 50.000; Turcii se găseau mai mult în sudul Dobrogei [45]).

După doi ani numai, în 1878, alte informațiuni arată că Tătarii, în număr de 60.000, formau majoritatea relativă a populațiunei din Dobrogea, unde ocupau un teritoriu de vre'o patruzeci de mile pătrate. Ei se ocupau cu plugăria, creștera cailor și cămilelor și făceau transporturile de mărfuri din lăuntrul țării spre litoralul Mării-Negre.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Turcii, în număr de 2500 se găseau în pașalâcul Tulcei [46]).

In raportul pe care prefectura de Tulcea îl înnainta casieriei generale în 21 Decembrie 1878 se constată că erau 123 capi de familiie musulmani sau 583 de suflete în Măcin; pentru alte plăși sau localități nu se mai spune nimic de oarece informațiunile acestea, privind fiscul, nu interesa gruparea pe naționalități a populațiunei [47]).

După următorul tablou al lui *Ubicini* se poate vedea care era numărul și împărțirea elementului musulman în Dobrogea, după cazale, față de celalt element eterogen, în anul 1879 [48]):

Numele Cazalelor	No. satelor și orașelor	Musulmani	Nemusulmani	TOTAL
Tulcea	17	2.838	15.426	18.264
Isaccea	10	68	5.298	5.366
Kilia	9	31.412	30.022	61.434
Sulina	12	31.900	602	32.502
Mahmudia	10	12.248	17.868	30.116
Babadag	58	24.652	7.344	31.996
Măcin	26	24.044	1.818	25.862
Constanța	34	2.790	5.196	7.986
Hârșova	39	326	1.700	2.026
Megidia	56	4.384	2.626	7.010
Total general .	271	**134.662**	87.900	222.562

Prin urmare din totalul de 222.562 de suflete, majoritatea, în număr de 134.662, o formau musulmanii.

Statistica lui *Bieloserkovici* nu coprinde nici un Turc, nici un Cerkez, ci de-abia câți-va Tătari, cari pentru tot sangiacatul Tulcei, abia atingeau cifra de 131 capi de familie, grupați în modul următor pentru jud. Tulcea; districtul Tulcea, corespunzător cu plasa Tulcea avea 127 familii și districtul Babadag 3 familii, reprezentând 10 % din populațiunea județului [49]).

Din tabloul statistic anexat la sfârșitul lucrărei baronului *d'Hogguer*, în 1879, rezultă următoarea repartiție a elementului turcesc și tătăresc în Dobrogea:

Orașul Tulcea: Tătari 224, Turci 300;
Districtul Tulcea: Tătari 464, Turci 520;
» Babadag: » 516, » 1192
» Constanța » 4624, » 1388
» Cernavoda-Hârșova Tătari 180, Turci 264
» Măcin: Tătari 304, Turci 1052:
» Sulina: » 112, » 96;

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Adică în total erau 6424 Tătari și 4812 Turci în toată Dobrogea veche românească [50].

După o statistică germană din 1879, totalul populațiunei din Dobrogea era de 116.732 de locuitori, din cari 24.314 erau Români, 16.479 Bulgari, 13.986 de diferite naționalități și *56.000 Mahomedani* [51].

Prima expunere oficială a Județului Tulcea, în anul 1879, arată următoarea împărțire a familiilor Turcilor și Tătarilor;

PLĂȘI ȘI ORAȘE	Turci	Tătari	TOTAL
Plasa Babadag	579	259	838
» Tulcea	45	208	253
» Măcin	446	—	446
» Sulina	155	43	198
Orașul Mahmudia . . .	74	—	74
» Isaccea	102	—	102
Total . . .	1.401	510	1911

Din o altă statistică oficială din 1879, pentru județul Tulcea rezultă că Turcii erau în număr de 1180 de capi de familie cu un procent de 8.8 % și Tătarii 568 de familii cu un procent de 4.2 % din totalul populațiunei județului care atingea cifra de 13.555 familii [52].

In 1880 cifra generală pentru toți Tătarii din Dobrogea era de 29.476 [53].

Elementul cel mai numeros turco-tătar se afla în jud. Constanța, unde plășile Constanța, Megidia și Mangalia erau locuite în mare majoritate de populațiune tătară venită între 1853—1856.

Erau relativ numeroși Tătarii în plășile Hârșova și Silistra-Nouă.

Populațiunea turcă propriu zisă locuia în deosebi plasa Silistra-Nouă unde se găseau numeroși în satele: *Ghiuvegea* și *Tekechioi*. In plasa Mangalia, sate exclusiv turcești erau: *Hoscadân, Acargea, Vallali, Daulichioi, Mustafaci, Ierebiler, Carachioi, Amzaci*. In plasa Constanța numai satele *Hasiduluc* și *Lazmahale* se puteau numi turce, pe când în plășile Megidia și Hârșova populațiunea-turcă locuia la un loc cu cea tătară, formând totuși totdeauna mahalale deosebite.

Cifra totală era 14.947 suflete Turci și 22.584 Tătari [54].

In ținutul Dobrogei-Nouă, Jirecek arată că în anul 1881 ele

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

mentul musulman era de 62.092, iar în 1888 se ridica la 71.367 pentru ținutul Silistrei, reprezentând, după sub împărțirile administrative, procentul următor din întreaga populațiune [55]):

DISTRICTELE	TURCI	
	Anul 1881	Anul 1888
Balcic	40.0	38.8
Dobrici	55.3	53.1
Silistra	33.1	23.5
Bazaurt	75.2	—
Chaskioi	83.9	—
Kurt-bunar . . .	—	81.1
Akkadânlar . . .	—	90.1
Tutrakan	61.4	64.8
Balbunar	78.7	75.4
Bjala	42.6	31.2

Pentru vechea Dobroge românească, în anul 1882, cifrele următoare arată numărul Turcilor și Tătarilor: jud. Tulcea 9300 Turci și 8530 Tătari, iar jud. Constanța 14.947 Turci și 22.584 Tătari [56]).

Pentru intervalul 1880—1902 elementul turco-tătar, rămâne aproape staționar, în jud. Constanța, cu mici variațiuni ici și colo după cum se poate vedea din alăturatul tablou [57]).

	TURCI				TĂTARI			
	1880	1890	1900	1902	1880	1890	1900	1902
Plasa Constanța . .	1.649	1.635	1.561	1.549	6.060	6.083	8.052	6.503
» Hârșova . .	1.245	672	1.143	971	1.437	2.286	1.466	1.305
» Mangalia .	2.122	1.825	1.867	1.507	9.101	8.621	8.848	7.865
» Megidia . .	298	454	748	1.080	5.517	6.473	6.461	5.029
» Silistra-Nouă	5.812	3.428	2.601	2.400	1.383	2.219	1.704	1.156
Total . . .	11.126	8.014	7.920	7.507	23.498	25.682	26.531	21.858

După aceiași situațiune a jud. Constanța din 1904 numărul total în anul 1902 al Turcilor era de 7.507, iar al Tătarilor de 21.867, pentru intregul județ, repartizați pe comune după felul cum se află înșirați în tabloul următor:

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

Cum se aflau grupați Turcii și Tătarii, pe comune, în județul Constanța în anul 1902.

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI		NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini		Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Plasa Constanța					Agigea	12	—	144	—
					Haziduluc	169	10	4	—
Or. Constanța	154	323	761	350	Laz-mahale	19	—	36	—
Caraharman	101	6	54	—	Techirghiol	90	3	353	11
Peletlia	5	—	—	—	**Plasa Hârșova**	290	13	537	11
Traian	—	—	—	—	Calfa	—	—	—	—
	106	6	54	—	Corugea	—	—	—	—
					Haidar	—	—	—	—
Caramurat	—	—	327	—	Mahometcea	—	—	107	—
					Rahman	—	—	—	—
Carol I	—	—	350	—	Ramazanchioi	—	—	—	—
Dorobanțu	—	—	162	—		—	—	107	—
	—	—	512	—					
					Cadi-Câsla	—	—	—	—
Caracoium	—	—	79	—	Ciobanu	—	—	—	—
Cavargic	—	—	—	—					
Cicrâcci	—	—	—	—	Dăeni	—	—	10	—
Cogealia	—	—	249	—					
Mamaia	—	—	35	—	Gârliciu	—	—	—	—
Palazu mic	—	—	3	—					
Tașaul	91	—	158	—	Ghisdărești	—	—	—	—
					Tichilești	—	—	—	—
	91	—	524	—					
Cobadin	156	7	568	—	Hârșova com. urb.	471	212	164	25
Gargalâc-mare	—	—	37	—	Aigâr-Amet	—	—	125	—
Gargalâc-mic	—	—	1	1	Ostrov	—	—	—	—
Șahman	—	—	181	—		—	—	125	—
	—	—	219	1	Balgiu	—	—	—	—
					Carapelit	—	—	63	—
Hasancea	—	—	538	4	Dulgheru	—	—	—	—
Mahometcea	—	—	247	—	Saraiu	—	—	72	—
	—	—	785	4		—	—	135	—
Murfatlar	—	11	145	28	Capugiu	—	—	114	—
					Cartal	—	—	—	—
Nazarcea	4	6	137	—	Erchesek	—	—	—	—
Omurcea	5	—	411	21	Muslubei	—	—	—	—
	9	6	548	21	Muslui	—	—	267	—
					Pantelimon	—	—	—	—
Palaz mare	133	19	168	—	Satischioi	65	—	7	—
Anadolchioi	78	147	44	158	Siriu	5	—	259	—
Canara	—	—	233	23	Terzichioi	—	—	52	—
Horoslar	—	—	26	—		70	—	699	—
	211	166	471	181					
					Topalu	—	—	—	—
Esteru	—	—	61	—	Boascic	—	5	—	—
Ghelengic	—	—	217	10		—	5	—	—
Pazarlia	—	—	74	—	Dueran	—	—	—	—
Seremet	—	—	94	—	Topolog	121	31	30	10
	—	—	446	10		121	31	30	10

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

NUMELE SATELOR ŞI ORAŞELOR	TURCI		TĂTARI		NUMELE SATELOR ŞI ORAŞELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetăţeni români	Supuşi străini	Cetăţeni români	Supuşi străini		Cetăţeni români	Supuşi străini	Cetăţeni români	Supuşi străini
Făgărașu-Nou .	—	—	—	—	Casicci	—	—	123	2
Uzumbei	61	—	—	—	Buiuc-Enghez . .	13	7	206	9
	61	—	—	—		13	7	329	11
Plasa Mangalia					Ascilar	—	—	197	—
Agemler	—	—	226	4	Baspunar	—	—	—	—
Cioban-Isa . . .	—	—	76	—	Copucci	—	1	—	—
Sofular	—	—	—	—	Gheringec . . .	32	—	401	6
	—	—	302	4	Haidarchioi . .	—	—	—	—
						52	1	598	6
Azaplar	2	—	446	89	Mangalia	201	37	201	—
Carachioi	107	8	72	—					
Eribiler	44	27	—	—	Cârlichioi . . .	—	—	—	—
Mustafaci . . .	37	16	12	1	Muratan-mare .	—	—	117	—
	190	51	530	90	» -mic . .	1	—	180	—
Alibei-chioi . . .	20	—	—	—	Urluchioi . . .	—	—	—	—
Calfa-chioi . . .	—	—	—	—	Musurat	64	—	316	—
Canli-Cincur . .	—	—	252	—		65	—	613	17
Carsomer	12	—	239	—					
Cerchez-chioi . .	—	10		—	Abdulah	37	—	88	—
Douluchioi . . .	89	—	—	—	Ebechioi	80	—	196	—
Docuzaci	33	5	—	—	Osmanfacâ . . .	—	—	242	—
Mamuslia . . .	—	—	—	—		117	—	526	—
Ghiuvenlia . . .	82	—	74	—					
	236	15	565	—	Osmancea . . .	1	—	387	15
Cavaclar	—	—	127	—	Mangen-Punar .	—	—	—	—
	—	—	128	7	Perveli	—	—	474	6
	—	—	255	7	Tuzla	105	36	57	19
						105	36	531	25
Becter	—	—	79	—					
Cazil-Murat . .	—	—	96	—	Acbasi	—	—	190	7
Merdeveli-Punar	—	—	65	—	Caricula	—	3	—	—
Terzi-Veli . . .	—	—	43	—	Hagilar	—	—	240	64
	—	—	283	—	Ilanlâc	10	19	—	—
					Sarighiol	—	—	149	29
Acargea	—	—	—	—		10	22	579	100
Cadichioi	7	—	18	—					
Casimcea	—	—	—	—	Mangea-Punar .	—	—	—	—
Chiragi	11	2	292	7	Tatlageac-mare .	62	1	128	4
Deli-Uruci . . .	—	—	101	10	Tatlageac-mic . .	—	2	316	18
Hoşcadiu	59	21	—	—		62	3	444	22
Papucci	—	—	—	—					
Valala	37	5	—	—	Topraisari . . .	—	—	498	—
	114	28	411	17	**Plasa Medgidia**				
Amzacea	141	3	99	—					
Edilchioi	—	—	220	8	Alacap	—	—	17	—
Enge-Mahale . .	17	—	14	—	Cheostel	—	—	162	—
Uzunlar	—	—	167	—	Docuzol	—	—	86	—
	158	3	500	8		—	—	265	—

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

NUMELE SATELOR ŞI ORAŞELOR	TURCI		TĂTARI		NUMELE SATELOR ŞI ORAŞELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetăţeni români	Supuşi străini	Cetăţeni români	Supuşi străini		Cetăţeni români	Supuşi străini	Cetăţeni români	Supuşi străini
Biul-Biul mare	4	3	277	—	Seimenii-mari	—	—	—	—
» mic	—	—	397	—	Seimenii-mici	—	—	—	—
Endecarachioi	—	—	252	—					
Turc-Murfat	27	—	—	—	Baltăgeşti	—	—	—	—
	31	3	921	—	Chiorcişme	—	—	205	—
					Saragea	—	—		—
Beşaul	—	—	236	—	Taşpunar	—	—	182	—
Carabacâ	—	—	—	—					
Caugagi	—	—	—	—		—	—	387	—
Kertic-Punar	—	—	212	4	Azizea	—	—	—	—
	—	—	448	4	Celibichioi	—	—	30	—
					Defcea	—	—	220	—
Caratai	—	—	511	8	Derinchioi	—	—	—	—
Hagi-Cabul	—	—	—	—	Facria	—	—	—	—
	—	—	511	8	Geabacu	—	—	—	—
					Satu Nou	—	—	—	—
Borungea	—	—	—	—	Tortoman	—	—	—	—
Chioseler	—	1	—	—		—	—	250	—
	—	1	—	—					
					Plasa Silistra				
Cerna-Vodă	387	12	7	11					
					Aliman	—	—	—	—
Alibei-Ceair	—	—	—	—	Almalâu	1	—	—	—
Cocargea	—	—	29	—		1	—	—	—
Sususali-Bei	—	—	—	—					
	—	—	29	—	Asarlâc	—	—	—	—
					Cherim-Cuius	—	—	—	—
Cochirleni	—	—	—	—	Chiol-Punar	—	—	—	—
Ivrines	—	—	—	—					
					Baeramdede	—	—	624	—
Adam Klissi	—	2	—	—	Cealmargea	—	—	34	—
Arabagi	69	—	—	—		—	—	658	—
Enigea	—	67	—	—					
Iusfanar	—	—	—	—					
Mulciova	302	—	—	—	Beilic	—	—	—	—
Polucci	—	—	—	—	Demircea	—	—	—	—
	371	69	—	—	Bugeac	—	1	—	—
					Canlia	—	—	—	—
Caciamac	—	—	294	—	Caranlâc	19	—	38	—
Idris-Cuius	4	19	247	5	Curu-Orman	164	—	36	—
Mahmut-Cuiusu	—	—	287	1		183	1	74	—
Mircea-Vodă	—	—	—	—					
Peştera	—	—	—	—	Dobromir din deal	64	5	17	—
	4	19	828	6	Dobromir din vale	81	—	—	—
						145	5	17	—
Megidia	121	62	1321	28					
					Carvan-mare	9	—	14	—
Rasova	—	—	—	—	Carvan-mic	5	—	—	—
Vlahchioi	—	—	—	—	Velichioi	130	—	—	—
	—	—	—	—		144	—	14	—

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI		NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini		Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Cara-Amat	—	—	—	—	Baspunar	208	—	—	—
Cuzgun	—	—	—	—	Cara-aci	55	—	—	—
Urluia	—	—	—	—	Dumircea	—	—	—	—
					Hairanchioi	48	—	—	—
Enisenlia	67	—	8	—	Skender	100	—	—	—
Bazarghian	38	—	40	—		411	—	—	—
Ciucur-chioi	103	—	99	—					
Nastradin	54	—	33	—	Mârleanu	—	—	—	—
Techechioi	107	—	36	—					
	349	—	216	—	Oltina	2	—	—	—
Gârlița	19	—	—	—	Câșla	—	—	—	—
Galița	—	—	—	—		2	—	—	—
	19	—	—	—					
					Ostrov	17	8	4	—
Cuiugiuc	139	12	—	—					
Esechioi	151	13	104	—	Parachioi	—	—	—	—
	290	25	104	—					
Calaici	323	—	—	—	Regep-Cuius	226	6	56	—
Ghiuvegea	33	2	—	—	Techederesi	200	—	13	—
	356	2	—	—		426	6	69	—
Coslugea	—	—	—	—	Pârjoaia	3	—	—	—
Lipnița	—	—	—	—	Sa'u Nou	7	—	—	—
	—	—	—	—		10	—	—	—

TOTAL GENERAL

PLASA	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Constanța	1.017	532	5.897	606
Hârșova	733	248	1.270	35
Mangalia	1.304	203	7.552	322
Medgidia	914	166	4.972	57
Silistra-Nouă	2.353	47	1.156	—
Total	6.311	1.196	20,847	1.020
	7.507		21.867	

In județul Tulcea numărul Turcilor, în anul 1904, era de 3351 de suflete, iar cel al Tătarilor de 2160 de suflete, reprezentând cei dintâi un procent de 2.48 %, iar ceilalți 1.59 % din totalul populațiunei acestui județ care atingea cifra de 136.213 suflete. Repartițiunea lor era după cum urmează:

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

Cum se aflau grupați Turcii și Tătarii, pe Comune, în județul Tulcea, în anul 1904. (După Luca Ionescu, Jud. Tulcea, Dare de seamă prezentată Consiliului Județean. București 1904).

No. curent	PLASA ŞJ COMUNA	Turci	Tătari
	Plasa Babadag		
1	Alibe-chioi	—	252
2	Armutlia	30	22
3	Atmagea	—	—
4	Babadag	393	18
5	Baschi-oi	—	—
6	Beidaud	—	—
7	Canlâ-bugeac	—	—
2	Caraman-chioi	—	—
9	Caranasuf	—	177
10	Casap-chioi	3	—
11	Casimcea	47	120
12	Ceamurli de jos	—	—
13	Ceamurli de sus	78	—
14	Ciucurova	40	13
15	Cogelac	29	—
16	Congaz	—	—
17	Enisala	—	—
18	Jurilofca	6	—
19	Nalbant	239	—
20	Orta-chioi	301	—
21	Potur	—	—
22	Sari-chioi	—	—
23	Slava Rusă	1	—
24	Ţoxof	—	566
25	Zebil	—	—
	Total	1.167	1.172
	Plasa Măcin		
1	Balabancea	110	—
2	Carcaliu	—	—
3	Cârjelari	19	210
4	Cerna	33	12
5	Coiumpunar	—	—
6	Greci	181	15
7	Isaccea	646	—
8	Jijila	1	—
9	Luncaviţa	—	—
10	Măcin	544	22
11	Pecineaga	—	1
12	Pisica	—	—
13	Satu-Nou	—	—
14	Turcoaia	8	—
15	Văcăreni	2	—
	Total	1.544	260

No. curent	PLASA ŞI COMUNA	Turci	Tătari
	Plasa Sulina		
1	Chilia-Veche	—	—
2	Caraorman	—	—
3	Sfiştofca	—	—
4	Satu-Nou	—	—
5	Sft. Gheorghe	1	—
6	Sulina	195	3
	Total	196	3
	Plasa Tulcea		
1	Agighiol	—	—
2	Beştepe	—	2
3	Cataloi	—	—
4	Câşla	60	—
5	Frecăţei	117	—
6	Mahmudia	—	122
7	Malcoci	—	—
8	Meidan-chioi	—	—
9	Morughiol	—	77
10	Nicoliţel	2	—
11	Parches	—	—
12	Sarighiol	—	—
13	Sarinasuf	36	324
14	Satu-Nou	1	—
15	Somova	—	—
16	Teliţa	—	—
	Total	216	525
	Recapitulaţie		
1	Plasa Babadag	1.167	1.172
2	» Măcin	1.544	260
3	» Sulina	196	3
4	» Tulcea	216	525
5	Oraşul Tulcea	228	200
	Total	3.351	2.160

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

In 1905 aveam în jud. Constanța 23.208 Tătari și 7.245 Turci, iar în jud. Tulcea 2.160 Tătari și 3.351 Turci [58]).

In 1910 statistica pentru județul Constanța găsește că Turcii erau în număr de 6.766 și Tătarii în număr de 21.659, la cari s'ar putea adăuga suma de 2.343 ce reprezintă pe Țiganii Turci și creștini [59]).

Pentru județul Tulcea expunerea situațiunei județului din 1913 arată cifra de 4.341 Turci, 1.706 Tătari și 584 Țigani turci [60]).

Recensământul bulgar din 1910 stabilise pentru jud. Durostor și Caliacra, cari formează astăzi noua Dobroge românească, numărul de 106.830 de Turci și 11.584 de Tătari. Ei locuiau mai cu seamă partea de apus a ținutului, unde în unele părți se aflau în mase compacte, ca între *Balabanlar*, *Akkadanlar*, *Kurtbunar* și noua frontieră română-bulgară. Această regiune din noua Dobroge românească face parte din centrul regiunii Deliormanului, ținut păduros, care începând din valea *Beli-Lom*, aproape de Razgrad, se continuă către sud până în valea râului Provadia înnainte de Șumla și la nord până în Dunăre. După cum am arătat mai sus, acest ținut a fost foarte puternic colonizat cu Turci explicându-se astfel predominarea elementului musulman încă și astăzi.

«Turcii din Deliorman, cunoscuți sub numele general de *Iuruci*, se disting prin statura lor înnaltă și prin constituția lor puternică. Pentru aceasta populațiunea bulgară vecină îi numește «*Gadjali*», cuvânt turc care însemnează «oameni puternici».

Elomentul turc era mai numeros încă înnainte de 1877. După această dată și mai cu seamă în anul 1881 un foarte mare număr de Turci au emigrat din această parte; în locul lor au venit Bulgari, fie din părțile Traciei turcești, fie din părțile Dobrogei vechi române [61]).

Chiar mai târziu districtele cari ofereau cele mai compacte mase de Turci erau: Balcic, Dobrici, Kurtbunar,.... Silistra Turtucaia [62]).

Ultima statistică românească din 1913, constată că totalul populațiunei musulmane atingea pentru întreaga Dobroge veche română cifra de 41.442 suflete, reprezentând 10.9% din totalul populațiunei, descompunându-se în 21.350 Tătari cu 5.6% și 20.092 Turci cu procentul de 5.3%, după următorul tablou [63]):

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta , Proiect AFCN

Elementul turc și tătar așezat în orașele și orășelele Dobrogei-vechi după recensământul încheiat de direcțiunea statisticei din Ministerul de Domenii la 1 Ianuarie 1913.

No. curent	ORAȘUL	Turci	Tătari	TOTAL
1	Constanța	2.451	277	2.728
2	Cernavodă	759	40	799
3	Cuzgun	55	—	35
4	Hârșova	853	14	867
5	Mangalia	433	145	578
6	Megidia	312	1.574	1.886
7	Ostrov	57	—	57
	Jud. Constanța	4.900	2.050	6.950
1	Tulcea	601	74	675
2	Babadag	313	36	349
3	Chilia-Veche	—	—	—
4	Isaccea	681	11	692
5	Mahmudia	27	100	127
6	Măcin	715	—	715
7	Sulina	311	—	311
	Jud. Tulcea	2.648	221	2.869
	Dobrogea	7.548	2.271	**9.819**

Elementul turc și tătar urban și rural din ambele Județe ale Dobrogei-vechi după recensământul general din 1913.

No. curent	Naționalitatea	Jud. Constanța			Jud. Tulcea			Dobrogea			%
		Urbană	Rurală	Totală	Urbană	Rurală	Totală	Urbană	Rurală	Totală	
1	Tătari	2.050	18.159	20.209	221	920	1,141	2.271	19.079	21.350	5,6
2	Turci	4.900	10.033	14.933	2.648	2.511	5.159	7.548	12.544	20.092	5,3
		6.950	28.192	35.142	2.869	3.431	6.300	9.819	31.623	41.442	10,9

Pentru județul Durostor, — căci o situațiune complectă a județului Caliacra nu ne-a putut sta la îndemână — dăm tabloul următor, după care se poate mai bine urmări numărul și localitățile elementului etnic care ne interesează, în anul 1914;

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

Cum se aflau așezați Turcii și Tătarii în județul Durostor la 1 Decembrie 1914. (După „Expunerea situațiunei Județului Durostor" (1914) de I. N. Comărășescu.

No. curent	DENUMIREA COMUNEI	Turci	Tătari
	Plasa Silistra		
1	Alfatar	3	—
2	Babuc	—	—
3	Calipetrova	—	—
4	Cainargeaua-mare .	1.005	—
5	» -mică .	1.019	—
6	Caraorman . . .	—	—
7	Chiose Aidin . . .	979	175
8	Pândicli	76	—
		3.082	175
	Plasa Turtucaia		
1	Antimova	139	—
2	Belica	260	43
3	Covangilar	3.383	—
4	Denizler	979	—
5	Senova	691	—
6	Satul-vechiu . .	—	—
7	Turcșmil	2.592	—
		8.044	43
	Plasa Acadânlar		
1	Acadânlar	4.101	—
2	Doccelar	5.517	—
3	Rahman Așiclar .	1.752	—
4	Siniru-Nou	712	—
5	Sungurlar	2.903	—
6	Uzul-chioi	4.158	—
		19.143	—

No. curent	DENUMIREA COMUNEI	Turci	Tătari
	Plasa Doimușlar		
1	Aidemir	—	—
2	Balabanlar	5.461	140
3	Bozna	3.169	—
4	Cocina	1.896	—
5	Doimușlar	2.763	—
6	Aschioi	343	—
7	Popina	—	—
8	Srebârna	—	—
9	Vetrina	—	—
		13.632	140
	Plasa Sarsânlar		
1	Ahmatlar	3.337	—
2	Astvat-chioi . . .	2.887	—
3	At-chioi	1.086	—
4	Atmageaua-tătărească . .	2.815	—
5	Cadi-chioi	204	—
6	Chiose-Abdi . . .	3.408	—
7	Garvan	—	—
8	Rahova de jos . .	1.246	—
9	Sarsanlar	2.871	—
10	Vishioi	1.917	—
		19.731	—
1	Silistra (oraș) . . .	5.960	—
2	Turtucaia (oraș) . .	2.962	—
		8.922	—

Tablou de numărul locuitorilor Turci și Tătari pe întregul județ Durostor

		Nr. locuitorilor pe comune urbane	No. locuitorilor pe comune rurale	Total general
1	Turci	8.922	63.632	72.554
2	Tătari	—	704	704
		8.922	64.336	73.258

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In general suma totală a Turcilor și Tătarilor în amândouă Dobrogile — cea veche și cea nouă — este de *208.666* de suflete, cari după județe sunt repartizate astfel [64]):

DISTRICTUL		TĂTARI	TURCI
Constanța	Oraș . . .	2.050	4.900
	Sat	19.159	10.033
	Total .	21.209	14,933
Tulcea	Oraș . . .	221	2,648
	Sat	920	2,511
	Total .	1.141	5.159
Total general .		22.350	20.092
Caliacra . .		9.419	58.405
Durostor . .		2.957	95.443
Total .		12.376	153.848
		166.224	

Calculând după acest tablou procentul pe care-l reprezintă în fiecare județ, găsim următoarele cifre:

Jud. Tulcea: Tătari 0.7 % , Turci 3.0 %
» Constanța: » 10.1 % , » 7.2 %
» Caliacra: » 6.2 % , » 38.2 %
» Durostor: » 2.2 % , » 71.2 %

* * *

Puternicul element de colonizare, musulman, așezându-se mai cu deosebire în răsăritul, centrul și sudul Dobrogei, regiuni ce vor fi fost atunci slab populate, a imprimat toponimiei Dobrogei, un caracter aproape cu desăvârșire turanic.

Ceace este mai caracteristic e faptul că nu găsim decât foarte rar resturile vechilor numiri de localități din epoca romană sau bizantină, cum e cazul mai frequent în părțile Rumeliei sau ale Traciei mijlocii și răsăritene. Lipsa unor astfel de resturi topice, chiar sub cea mai barbară formă reprezentată prin graiul turco-tătar, ne-ar face să credem că numele unor astfel de localități din epoci mai vechi începuseră să fie părăsite sau uitate cu desavârșire

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

din cauza tot mai marei lipse de populaţiune în vremea când elementul osmanlâu se aşează puternic şi definitiv în părţile de odinioară ale Scythiei minor.

Din cele 3.776 numiri topice ale Dobrogei vechi, dintre cari 367 sunt nume de sate, iar celelalte 3.409 sunt nume de văi, coline, dealuri, lacuri, râuri, bălţi etc., 2.338 sunt nume turco-tătare, reprezentând astfel un procent de 61.89 % din totalul numirilor toponimice a întregei Dobroge vechi româneşti — socotindu-se această cifră după harta cea mai amănunţită, adică la scara 1/10.000 — ceiace ne arată că aproape trei sferturi din totalul acestor numiri se datoreşte aşezărilor elementului de care ne ocupăm [65]).

Uneori se întrebuinţează numiri de păsări pentru a insemna o localitate ca:

Atmadjea [pasăre de pradă, uliu] sat în jud. Tulcea;
Balabancea [crete; *balaban* nom d'un épevier ou faucon blanc à tête épaisse;], sat în jud. Tulcea la sud-vest de Nicoliţel;
Bülbül [privighetoare], două sate în jud. Constanţa;
Cuzgun [corb] sat în jud. Constanţa;
Carlal [vultur] sat în jud. Constanţa la răsărit de Hârşova;
Gargalâc [ciorărie], două sate în jud. Constanţa: Gargalâcul mare şi Gargalâcul mic sau cum sunt însemnate pe alte hărţi: Tătar Gargalâc şi Bulgar-Gargalâc;
Palaz [cloşcă şi uneori însemnează şi puiu] sat la nord de Constanţa;

Se întâlnesc uneori numiri topice în strânsă legătură cu numele de arbori sau plante:

Armutlia [poate în legătură cu *armud* = pară] sat în jud. Tulcea la nord-vest de Babadag;
Cara-agaci [etimologic înseamnă: copacul negru; ulm], sat în jud. Caliacra la sud-vest de Bazargic;
Kyzil-agaci [Copacii roşi];
Cavaclar şi *Cavacli* [plopii]
Cilic [pe lângă semnificaţia de oţel, mai are şi pe aceia de *fragă* şi *butaş*, cu cari credem că e mai în strânsă legătură localitatea *Cilic* din jud. Tulcea];
Ghelingic [lalea sălbatecă, dedeţel; uneori însemnează şi nevăstuică], se găseşte satul cu acest nume la sud de satul Pantelimonul de jos în jud. Constanţa;
Orman [pădure], e întrebuinţat des în compunere cu alte vorbe:
Cara-Orman [pădurea neagră], *Ceatal-Orman* [pădurea despicată], *Deli-Orman* [pădurea nebună] etc;
Pelit sau *Pelid* [însemnează stejar], e întrebuinţat sub forma *Carapelit* [stejarul negru], sat în jud. Constanţa şi Durostor;

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Uzum [vie] de unde *Uzum-bair* [dealul viei]. Se află deal cu acest nume la cota 194 între Slava-rusă și Slava-cerkeză, altul la răsărit de Cataloi între cotele 141—202, iar altul la apus de satul Camber între cotele 214—193. Se mai găsesc încă în Dobrogea o mulțime de localități cu acest nume, ceiace însemnează că cultura viței de vie era răspândită odinioară în Dobrogea...

Unele sate ne arată ocupațiunile sau alte particularități ale locuitorilor:

Azaplar [satul Azapilor], localitate în jud. Constanța la răsărit de Mangalia:
Arabagilar [harabagii] localitate pe șoseaua Silistra-Turtucaia;
Bazarghian [negustorul] sat lângă Cuzgun, jud. Constanța;
Calfa [băiat] sat în plasa Hârșova;
Capugi [portar], sat în plasa Hârșova, com. Șiriu;
Casap-chioi [satul măcelarilor] pe malul lacului Razim între Sariurt și Caranasuf;
Cârjelari [satul Cârjaliilor?] localitate în jud. Tulcea la răsărit de Pecineaga;
Caucagi [zurbagii sau hărțăgoșii] sat în plasa Megidia, jud. Constanța;
Covangilar [crescătorii de albine, apicultorii). sat în jud. Durostor;
Dulgher [tâmplar] sat în jud. Constanța;
Hamamgia [aceia care ține o baie] sat în jud. Tulcea;
Kiradji [chirigii, acei cari fac cărăușerie] sat în jud. Constanța;
Nalbant [potcovarul] sat în jud. Tulcea;
Odagii [cei cari țin odăi] sat în jud. Durostor;
Terzi-chioi [satul croitorilor], sat în jud. Constanța la răsărit-sud de Hârșova;

Deasemenea în legătură cu animalele se întâlnesc numiri de localități printre cari însemnăm:

Aigâr-Amet [Amet armăsarul] sat în jud. Tulcea la răsărit de Ostrov; vorba se întrebuințează și ca nume de persoană.
Cara-Coci [berbecii negri sau oaia sălbatecă: *avispoli*], sat la sud-vest de Acadânlar, în jud. Durostor;
Coium-punar [fântâna oii], sat mic la nord de Aigâr-Amet în jud. Tulcea;
Coium-tepe [dealul oii]
Congaz [viermele de gunoi: *Conguz* = Mistkäfer (Gymnopleurus)], sat în jud. Tulcea la nord de Babadag;
Curt-bunar [fântâna lupului], sat pe șoseaua Silistra-Bazargic;
Tauşan [iepurile], cota 170 la sud-vest de satul Coiumpunar jud. Tulcea; Se întâlnește și în multe compuse.
Teké [țapul; sub forma *Tekké* înseamnă mânăstire de dervișii] se găsesc văi însemnate cu acest nume;

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Tekirghiol [lacul lui Tekir; *Tekir* înseamnă însă mreană și roșioară sau ochiană (ùn fel de pește mic)], lac la sud de Constanța *).

Se găsesc coprinse în numiri câte odată și populațiunile pe cari așezarea Tătarilor sau Turcilor le va fi întâlnit aici sau cari vor fi avut oarecari legături caracteristice cu aceste locuri. Așa bunăoară.

Anadol-chioi [satul Anadolenilor] lângă Constanța;
Arnaut-chioi [satul Arnauților sau Albanezilor]
Bulgar-Amsali, sat dispărut astăzi, existent însă pe marea hartă rusească a războaelor din 1828-1829, având mai puțin de 5 curți;
Laz-mahalà [mahalaua Lazîlor] sat în jud. Constanța;
Urum-bei [principele grec; căci *Urum* se întrebuințează în limba turcă ca să numească populațiune greacă. cf. *Jirecek in Archaeologisch-ephigraph. Mittheilungen* X p. 169], sat în jud. Tulcea;
Vlah-bair, *Vlah-chioi*, o movilă, o pădure și un sat, toate așezate pe malul Dunărei între Rașova și satele Mârleanu-Aliman;
Vlahlar [Vlahii] sat situat puțin mai la sud de Ekrene [66]).

Uneori iată ce însemnează denumirile turcești întrebuințate ca numiri topice:

Ac-bunar [fântâna albă] sat în jud. Tulcea, la sud-est de Cerna;
Accic-tepe [dealul alb sau dealul de argint], la sud de Isaccea;
Altân-tepe [dealul roș sau dealul cu aramă], deal care conține mine de cupru în sudul jud. Tulcea;
Baba-dag [muntele strămoșului], în jud. Tulcea;
Bair [movilă] cu compusele lui: *Cara-bair* movila neagră] lângă Dunavățul de jos, *Taș-bair* [movila de piatră];
Baș-bunar [fântâna căpeteniei] sat în jud. Tulcea, plasa Babadag, între Topolog și Slava-rusă;
Baș-chioi [satul căpeteniei], în jud. Tulcea la nord-vest de Babadag;

*) Acești câțiva termeni în strâns raport cu păstoritul, arată că ocupațiunea păstoritului a avut un rol însemnat în viața coloniștilor Turci și Tătari din Dobrogea.

Cele câteva numiri amintite mai sus împreună cu o mulțime de localități cari se găsesc în Dobrogea și cari poartă numele de *căștă* [ce înseamnă pe lângă «locuință de iarnă» Winterwohnung cf. *Vambery, Die primitive Cultur des Turko-tatarischen Volkes* pg. 25, și «lieu de campement et de vaine pâture pour les bestiaux pendant l'hiver», *Barbier de Meynard* l. c. II, 594], ne trimit la viața nomadului rătăcitor, care izbit de însușirile naturale ale fiecărei localități le și numește cu termenii în legătură cu aceste caracteristice. Așa e cazul așezărilor ungurești în pustia Tisei, a Românilor macedoneni ce-și numesc locurile după «chetre» (stânci) [chiatra laie] după livezi, după lunci, după «fântâne» și «șipote», și tot asemenea s'a întâmplat cu Tătarii din Bugeac.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta · Proiect AFCN

Bâltăgești [dela baldag = mâner de sabile sau topor] sat în jud. Constanța;
Bei-bugeac [cotul beiului] sat în plasa Tulcea, jud. Tulcea;
Boga: [gâtlej, vărsare] denumirea gurilor Dunării la vărsarea lor;
Bugeac [colț, unghiu] sat în jud. Constanța, la nord de Ostrov și deal în fața Galaților [illegible]);
Bunar [fântână] întrebuințat mai mult în cuvinte compuse;
Burun [nas, cap, promontoriu] întrebuințat mai mult în vorbe compuse ca *Taș-burun* [cap de piatră], promontoriu în lacul Razim, lângă Jurilofca;
Cadi-Câșla [câșla cadiului] și *Chedi-chioi* [satul chediului];
Caceamac [țesală; în limba Tătarilor de azi din Dobrogea înseamnă și mămăligă], sat pe șoseaua Casimcea-Pantelimonul de sus;
Cairac [teren alunecos, povârniș], deal la nordul Comunei Sarinasuf;
Camber [din forma *amber?* care înseamnă chilimbar?] sat la nord-vest de Babadag;
Canară [abator, măcelărie; mai rarbori înseamnă stâncă] sat la nord-vest de Constanța;
Calaici [servitor, rob] sat la frontiera veche a Dobrogei, în jud. Constanța;
Caralar [negrele] sat la sud-vest de Acadânlar jud. Durostor;
Cara-su [apă neagră și mal adânc] vale între Cernavoda-Constanța;
Chemanlar [arcașii? dela cheman = arc] sat în jud. Durostor;
Ceatal [furcă], localități unde se bifurcă cele trei brațe ale Dunării;
Câșla [stână] sat în jud. Tulcea lângă Somova;
Ceair [fâneață], întrebuințat pentru numiri de văi;
Ceamurlia [glodăriile] sate în jud. Tulcea;
Cherhană [locul unde se aduce peștele și se sărează], numele punctelor de pescărie din deltă;
Chioi [sat] întrebuințat în foarte multe compuse ca: Anadol-chioi, Alibei-chioi, Orman-chioi, Orta-chioi, Baș-chioi, Cala-chioi, Caraman-chioi, Casap-chioi, Ceauș-chioi, Ceelen-chioi, Celebi-chioi, Cuciuc-chioi, Dere-chioi, Duna-chioi, Emir-chioi, Eni-chioi, Hairan-chioi, Ienidze-chioi, Eschi-chioi, Kujubei-chioi, Karassu-chioi, Karaveli-chioi, Kurudză-chioi, Kadi-chioi, Laz-chioi, Mahmut-chioi, Meidan-chioi, Mansir-chioi, Sari-chioi Satis-chioi, Terzi-chioi, Usat-chioi. etc.

Notă. Aceste considerațiuni de natură topică ne silesc să credem ca Osmanlâii din Dobrogea la început se ocupau mult și cu păstoritul, petrecând vara în corturi de pâslă ce puteau adăposti 14—16 familii, iar iarna în case de lemn cât se poate de proaste după cum ne informează și Paul de Alep (*l. c.* pg. 42): «Toate locuințele lor sunt pe malurile Dunării și sunt clădite din lemn și trestii», neținând niciodată la locuințe mai frumoase și mai solide ba chiar, «habotnicii musulmani își băteau joc de nebunia și vanitatea creștinilor, aceste «capre» și «maimuțe», cari păreau că-și clădesc locuințe pentru veșnicia interzisă oamenilor».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Curu-culac [valea seacă] [culac = ureche şi vale, curu = sec] vale în plasa Megidia;
Dèdè [bunic] în compuse ca Bairam-dèdè [sărbătoarea bunicului];
Dèrè [vale] întrebuinţat mai ales in compunere;
Dervent [strâmtoare];
Gaidar [cruzii, perfizii, trădătorii]
Ghecet [trecere] localitate în faţa Brăilei, in jud. Tulcea;
Ghiol [lac, baltă] întrebuinţat într'o mulţime de compuse ca: *Adjè-ghiol* [lacul sărat], *Sari-ghiol* [lacul galben], *Moru-ghiol* [lacul albastru], *Tekir-ghiol* [lacul lui Tekir];
Ghiuvegeà [şes, întins] sat în jud. Constanţa;
Hagilar [pelerinii] sat în jud. Tulcea;
Hasarlâc [fortăreaţă mică]
Hisar [fortăreaţă, întăritură], întrebuinţat în compuse ca *Toprak-issar* [locul întărit] sat în jud. Constanţa;
Iaïla [locuinţă sau tabără de vară] sat în plasa Măcin, pârâu pe tritorul acelui sat, *Iaïla-bair*, deal pe teritorul comunei Babadag;
Ieni [nou] întrebuinţat foarte des în compuse ca *Ieni-chioi* [satul-nou];
Ierkessek [brazdă (Erdeinschnitt)] sat în jud. Constanţa;
Iil = an [*'ara-bi-yil* = an de 354 zile; ar fi oare numele satului *Caraibil* din Comuna Sarinasuf, jud. Tulcea?]
Iman-cişmé [ceşmeaua imanului], sat în jud. Tulcea. *Iurt* [pământ de locuit] în compuse ca *Sari-iurt* [pământ galben] sat în jud. Tulcea;
Mandra [târlă, stână [bercail, parc du betail cf. *Barbier de Meynard* l. c. I. 721] localitate deasupra satului Agighiol, înspre Enichioi, jud. Tulcea;
Meşelic [dela mési'alé = tufan, luminiş] numele unei mici păduricl lângă Beş-tepe;
Megidia [numită de Sultanul Abdul-Megid, (glorioasă) târg în jud. Constanţa;
Orta [mijloc] în compuse ca *Orta-chioi* [satul din mijloc] sat în jud. Tulcea;
Pazarlia [târg] sat în jud. Constanţa;
Potur [îndoitură, cută a terenului; uneori înseamnă şi pantaloni] sat în jud, Tulcea;
Rahman [pomanagiu, milog], sat în jud. Constanţa:
Ramazan [sărbătoarea] întrebuinţat în compuse ca *Ramazan-chioi;*
Seimeni [o parte din ieniceri purtau acest nume*] sat în jud. Constanţa pe malul Dunării.
Sarâ-nasuf = [nisip galben] sat în jud. Tulcea ca şi *Cara-nasuf* [nisip negru];

---

*) *N. Iorga. Istoria armatei româneşti* Bucureşti 1919 vol. II pg, 125 nota 2: «Hi [Semeni] sunt natione Thracum collecti pedites, audax et expeditum, verum inconstans ac seditiosum militiae genus».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Saraï [aşezare, palat] sat în jud. Constanţa;
Silistra [fluer];
Su [apă] în compuse: *Cara-su* [apă neagră] vale în jud. Constanţa;
Tèpè [vârf, colină] întrebuinţat des în compuse ca *Beş-tepe* [cinci coline] sat şi dealuri în jud. Tulcea;
Topal [schiop] sat în jud. Constanţa;
Toprák [loc];
Tuzla [sărata] sat în jud. Constanţa pe malul Mărei-Negre;
Varoş [mahala întărită; provine din ungurescul Varos] sat lângă Hârşova;
Zebil [cişmeà] sat în jud. Tulcea.

Nu puţine din localităţile Dobrogei au terminaţiunea *cig, gic* sau *lar* ca: Boazgic, Beilic, Ghelingic, Alfatar, Alaklar, Sofular, Singurlar etc. forme, ce se găsesc repetate des şi spre sud, dealungul coastelor Mării-Negre şi în toată Tracia [67]).

* * *

Intregul conglomerat turco-tătar din Dobrogea e astăzi într'o complectă decădere

Ducând o viaţă deosebită de a celorlalte elemente ale populaţiunei, e silit chiar prin aceasta să se menţină într'un fel de rezervă care-l împedică ca să fie un factor activ şi de progres, în ori şi ce direcţiune, pentru viaţa provinciei dobrogene. Deşi li s'au dat o mulţime de privilegii în ceia ce priveşte regularea vieţei publice cât şi a diferitelor raporturi dintre dânşii în conformitate cu prescripţiunile lor religioase, totuşi se pare că se simt stingheriţi şi de aceia la anumite intervale au emigrat şi emigrează, ducându-se în Turcia europeană sau asiatică.

Locuind în sate lipsite de orice vegetaţie, Tătarii mai ales, ocupă ţinuturi asemănătoare celor din stepă, pe când Turcii sunt aşezaţi, în judeţul Tulcea mai cu osebire, în regiunea dealurilor şi pădurilor. Refractari noilor condiţiuni de viaţă modernă, ei se ocupă încă în mod rudimentar cu plugăria şi creşterea vitelor, cu deosebire a cailor; Turcii din oraşe se îndeletnicesc şi cu negustoria.

Astăzi atât Turcii cât şi Tătarii sunt un element paşnic şi onest, care este ameninţat să se stingă încetul cu încetul, urmând par'că declinul pe care fatalitatea li l-a hărăzit şi aici ca şi în fosta împărăţie turcească aşa de puternică şi de ameninţătoare odinioară.

Alexandru P. Arbore.
Profesor la liceul din Sibiiu

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

NOTE

[1]) *Hammer-Purgstall, Geschichte der goldene Horde în Kiptschak das ist der Mongolen in Russland* Pesth 1840, p. 176, 179—180 *Hammer-Ioseph. Geschichte des osmanischen Reiches* Pesth (erste Ausgabe) vol. I pg. 121; vol. III pg. 202 și 799—800; vol. VIII pg. 254; Ibidem... (zweite verbesserte Auflage) Pesth 1836 vol. I pg. 117;

C. Jirecek, Geschichte der Bulgaren pag. 380 (după Hammer).

Asupra înmormântării lui Ssaltukdede la Babadag, există tradiţiunea şi în veacul al XVII, căci Evleia Celebi aminteşte despre ea.

[2]) *N. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes* I 281.

[3]) *Hagi-Calfa* Tab. cronol. anno 793 (= 1391) apud. *Ioseph von Hammer, Gesch. osm. Reiches* (1834) vol. I pg. 187.

[4]) *N. Iorga, Gesch d. osm. Reiches* vol. I. p. 375; N. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes* I. p, 303, II p. 388· N. Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă* p. 69—70; *D. Onciul, Mircea cel Bătrân* (cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea lui, Bucureşti 1918 nota 29.

Chronica dell'origine e progressi della cassa ottomana composta da Saidino Turco eccellentissimo historico în lingua turca. Parte prima.... Tradotta da vincenzo Brotulti Ragusco.... Viena 1649 pg. 343—344:

«Quidi partitose arrivò alla ripa del Danubio. Onde l'esercito vittorioso d'ordine Regio passò all'altra banda del Danubio, e scoise la Valachia.

De più ordinò, che alla ripa del detto fiume fabricassero un gran città chiamata jer-ghioschi (= Giurgevo). Et anco fece restaurare e rinovare le Fortezze di *Sachgi* (= Saccea) e di *Ieni-Sala* (San-Giorgio).

In tanto gl'exursori ottomani saccheggiata la Valachia, e menati via fanciulli beli come il sole, e fanciuli vaghe comme la rosa, sene ritornarono con varie spoglie alta Corte Regia».

[5]) *G. Miletici, Das Ostbulgarische* în Schriften der Balkan-Commission der Kaiserlichen Akademie Wien (1903) [linguisticche Abtheilung] col. 12;

C. Jrecek, Das Fürstenthum Bulgarien pag. 140; *N. Iorga Gesch. d. osm. Reiches* I. pag. 207, 259, 260, 460;

G. Hertzberg, Die Ethnographie der Balkan-Halbinsel im 14 und 15 Iahrhundert în Peterman's Mittheilungen 1878 (24 Band) pg. 126, 133—134; *C. Jirecek, Etnograficeski promenenia vă Bălgaria otă ocnovanieto na Kniajestvoto* în *Sbornik* (Sofia) V pg. 501, 504; *M. Drinov, Istoricesko osreatlenie vărhă statistikata na narodnostitea vă istocinata castă na Bălgarskoto Kniajestvoto* în *Periodicesko Spisanie* (1884) VIII pag. 73;

C. Jirecek, Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen în Sitzber d. Kön. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (philosophische-historische-philologische Classe) 1884 p. 18 nota.

C. Jirecek în *Archäologisch-epigraphische Mittheilungen* X (1886) p. 130.

[6]) *Donado da Lezze, Historia Turchesca* (1300—1514) publicată adnotată, împreună cu o introducere de I. Ursu (ed. Academiei Române) 1919. (Vezi introducere pag. XLIV-XLV şi în text, pag. 86—87: «Hora levato il campo sequitando l'arena oveno spiaza di mare maggiore dove havessimo gran fortuna et disagi, primo per non esser vi ni ville ni habitationi per spatio di due buone

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

giornate dal Castello di Varna in poi et di fin'all Danubio per 8 giornate, et più, *si trova ne gente et luochi salvatichi*, privi d'acque dolci, dove n'havessimo gran disagio cher per porechi giorni non havessimo altra acqua che quella del mare, dove facevano dulle buse nella salbia apresso la riva del mare et di quella bevevano, et così ne havevano, ch'altra acqua non si poteva trovare.

Item *in questo diserto, il quale si chiama Abrozit* fossimo assaltati da quantità di cavalette grosse, incangiate, berettine et rosse che tanta quantità ne sequitava, che non è cosa che si potesse creder da chi non l'ha visto. Erano si gran nuvole di quelle locuste ch'oscuravano il sole, et quando si mettevano a terra rosegavano sin ale paviglioni, i sachi da biscotti le sesse da capo, non si poteva cucinare, che come erano dissoperte le pignatte erano piene di queste animali. Li cavalli non si poteva tenere ch'era forza di continuo tener le sachete al muso, et coverti tutti si all'orechie si che per queste stavano serrati nelli paviglioni et la notte cavalcamo.

Quando fossemo per una giornata appresso *un ramo del Danubio*, il campo fece tra il di et la notte due alloggiamenti, siche passato di poco mezzo giorno li levassimo a gionger all'equa dolce etiam per fuggir la furia delle cavalette. (pag. 155—156).

Il 3° Sangiacato si chiama Malgara overo Chiersaluch (Kurk-kilise?). huesto va per gran longhezza sopra il Mar-Maggiore et ha un gran stretto che *dura per due giornate et più et si chiama deserto De Brozie* et avanti che s'entra nel deserto sopra il riva de Mar-Maggiore si trova una terra dito Varna, et sopra la Campagna arente, a detto luoco si trova gran quantità d'ossa, che già fu rotto da Turchi un essercito d'Ongari, poi si trova Malgara ch'è una città appresso un monte et passato detto monte s'entra nel sangiaccato di Siliistria.

4° «Sangiacato si è Silistria, il quale va fin al Danubio (et la citta di Silistria,) è murata sopra il Danubio lontan dal Mar-Maggiore 15 miglia, qui vi è il passo che passa il Danubio, et ha di *moltoe ville*. Questo sangiaccato tiene sopra il Danubio, miglia 60, fine Avedin.

Sotto questo sangiacato è *Licostomo et Moncastro*, et avanti che mi parto del Mar-Maggiore diro d'un altro sangiaccato».

Pentru felul cum se delimita regiunea Dobrogei să se vadă încă: *Giacomo di Pietro Luccari, copioso ristetto degli annali di Rausa*, Venetia 1605 pag. 52, 53; *Hans Schiltberyers Reisbuch* nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben von D-r Valentin Langmantel. Tübingen 1885 pag. 52;

Laonicos Chalcocondylas (ed. Bonn) pag. 326.

[7]) *N. Iorga, Gesch. d. rum. Volkes* I pg. 369, II p. 11. Cf. *N. Iorga Studii și Documente cu privire la istoria Românilor* IX p. 76: «Li Tartari della Bassarabia, detti Bugeac, sono, del Piccolo-Nogai venuti ad abitare, da 100 anni, lì, per tenere in freno li Moldavi, li quali all'antiquoi solevano ribellare più volte contra la Porta».

[8]) *Acta Tomiciana* vol. II No. XCVI pg. 103, No. CXXVII pag. 129; vol. III pg. 112 (Anul 1512); vol. III No. MDXIV pap. 170 (Anul 1514): «Habet insuper Turcarum imperator Tartaros proprios ex praedicto *Taurica Chersoneso* acquisitos et in colonia nuncupata *Dobricza* ad Danubium trans Moldaviam seu Valachiam locatos, quorum tria circiter millia nulla accersiti mercede militant. Qui etiam una cum Turcis frequentius tam in Hungariam per

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Danubium trajicentes q?am in regnum Polonie et Mg. duc. Lithuanie clam et furtim excursiones faciunt per plana loca Moldaviae seu Valahie traiecto flumine Tyrass qui in multis locis vado transitur, terras illas accidentes».

Hurmuzachi-Densusianu vol. II partea 3-a No. CXLVI pag. 158. *Hurmuzachi* XI No. CCLIII pg. 151 (anul 1503 Februar 6, o scrisoare din Lemberg). *Ibidem* No. IV p. 578 (Iulie 25, anul 1555 ştiri din Constantinopol despre răscoala de lângă Dunăre a unui pretendent turc: «Consistit autem adhuc in eodem loco, Varnae scilicet, que *Turcis Dobrigxia* nuncupatur, apud Danubium, non longe a Bolbuchiehe (Oblucița?) lacu....»

[9]) *N. A. Constantinescu, Intinderea Raialelor* în Anuarul seminarului de geografie şi antropogeografie Anul 1911 pg. 47, 51.

N. Iorga, Acte şi Fragmente I pg. 189: «...aderant dobrucenses et bilohrodenses Tartari, *subditi Turcarum imperatoris*».

[10]) *Vicentio Makuscev: Monumenta historica Slavorum meridionalium....* vol. II pg. 243: «Questa Dobruccia per la marina è habitato da christiani, e vi so in essa queste terre: Charar, Maluch, Costanza, Mongalia, Irosto, Balcich e Varna et li cassali delli Christiani pur su la marina sono Orachovera, Cavarno, Corbir, Eiherena, Franga Novosello et Galatta, nessuna di queste terre è habitato da soli Turchi ne ancho da Christiani eccetto che in Balcich, dentro per questo paese in terra ferma e habitato da Turchi et vi sono le infrascritte terre: Zatuchio, Baba, Carassuni, Cassasui, Pastarghi e Provadia. In Sasancci et Babassi e habitano anco li Turchi nelle quale per ciascuna di esse vi è maggior numero di Christiani, che di Turche». *Ibidem* pg. 249.

Pentru identificarea localităților de mai sus să se vadă: *C. Jirecek, Einige Bemerkungen...* pag. 17, M. Drinov in *Periodicesko Spisanie* (Sreadito) 1884 An. VII p. 1—24; *Al. P. Arbore* în *Arhiva Dobrogei* An. I. p. 21—22. In privința localității *Charar*, credem că ar fi vorba de satul Caraorman «unde se varsă una din gurile Dunării» şi pe care *Francois de Pavie, baron de Fourquevaux*, în descrierea călătoriei sale din 1585 îl enumără după Varna, Bengala (Mangalia) şi Constanța. (N. Iorga, *Acte şi Fragmente cu privire la istoria Românilor* vol. I pag. 34 nota).

[11]) *Hurmuzachi* XI No. CCLIII pg. 151 (Lemberg 1583 Februarie 6), No. CXVI pg. 671 (Constantinopol 1584 Maiu 7), No. CLXII pg. 702 din Constantinopol 28 Oct. 1587: von den Cosaken aber komen abermalss gewisse Zeittungen dass sy fürnembs turkisch Castell Baba genandt in Gründt vihört ünd ausgebrendt, die Turken alle niedergehaust ünd das übrig alles sampt Weib ünd Kündt davon gefueret «—*Hurmuzachi* III [1] (Aus Wien von 21 Iannuary Anno 1595): «Die Moldauer ünd Wallachen, thuen Ihenhalb der Thonaw dem Feindt grossen Schaden. Die Gegent *Dobrochian* und Markten verbrandt, die *Türggische Inwohner* nüdergehaut, das Viech wechk getriben, ünd das Landt gar bisz auf Drinopol verhängt».

Hurmuzachi IV[2] No. CLXXV pag. 211: «ma colui affirmo che quelle gente non erano *del Re di Tartaria* ma dell fratello del Re quali passati a Dobrizza al numero per quanto vien detto di 40 mille, vivevano di preda allo campagna....» (An. 1596).

Hurmuzachi XII No. DLVI pag. 365-366 (1598 Iunie 29) despre o pregătire războinică a Tătarilor din Dobrogea; No. DLXXI pag. 374 (Alba Iulia

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

1598 Iulie 14), ştiri despre mişcările Tatarilor din Dobrogea; No. DCXIII pag. 404 (Caşovia 1598 Octombrie 8); No. DXXXV pag. 352 (Gherghiţa 1598 Mai 21).

[12]) *Georgii Dousae* de itinere suo Constantinopolitano epistola. Anno 1599 pag. 81-82 «Babam venimus, urbem, aliquantum ex ruderibus conjicere licebat, aliquando maximam: sed a Cosakis hodie misere diruta ac solo aequata iacet».

[13]) *Balthassaris Waltheri: Brevis et vera descriptio rerum* ....în *Tesauru de Monumente istorice* de *A. Papiu Ilarian* Bucureşti 1862 tom. 1 pag. 38.

[14]) *Laxarus Soranzius, Ottomanus sive de rebus turcicis liber unus, in tres partes divisus,* 1600. Cap. XVII pag. 39: *De Acanziis et Haiduchis. De provincia Dobruccia.*

«Qui Acanzii vocantur ut plurimum agricolae sunt, sed falluntur qui eos Haiduchis Hungarorum comparant, cum illi equites, hihipedites militare soleant. Nec recte eos a Iovio et aliis scriptoribus recentioribus voluntarios milites appelari puto; cum propter exemptiones ipsis concessas in bellum proficisci cogantur, sepique tamen Zingarorum vel Tartarorum more integras regiones depraedando pervagantur et devastant. In *Dobruccia* Bulgariae provincia ut plurimum ad Danubium desident et morantur.

Cap. XXXI pag. 79: Praeter eos quas modo enumeravimus Tartarorum gentes, alii quoque eiusdem nationis reperiuntur qui *Gibeli* vocantur, quorum ad plurimum sunt 2000 machaera, arcu, galea et lorica in bello utuntur, unde *Gibeli* id est, loricati dicuntur. In *Dobruccia* provincia ultro Danubium sita, habitant ad ruinas Muri, quae in Sogdiana regione ab urbe Silistria Constantiam usque, quae est ad Pontum Euxinum, pertingunt.

Hie murus ab Imperatoribus Graecis quondam aedificatus dicitur. Hosce Tartaros Turcae saepisime in bellum vocant ut aliis persuadeaut Tartaros Crimaeos sibi auxilio venisse. cf. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, conditum a Carolo Dufresne Domino du Cange. Parisiis 1840 tom. I pag. 38: *Acanzii*. Genus militiae Turcicae. Iovius tom. I liber 14: «In laevo Sinam Bassam eunuchum eum Asiatico equitatu constituit, antecedentibus Acanzis qui sunt voluntariae militiae equites, ex vario gentium genere, spe praedae, ad bellum acciti (Rursum): Hos Acanzes, hoc est Antecursores vocant, et plerumque centum millium equitum numerum implent; quod eis ad spem praedae Tartari e Taurica et Getae ex Valachia gregatim misceantur».

[15]) *M. Drinov în Periodicesko Spisanie* (1884 VII) pag. 71.

[16]) *Hurmuzacki* XI No. XXV pag. 597 (Constantinopol 1577 Iunie 26 şi 4 Iulie) .....*Constantinopoli et Dobrucze* omnes domus omniaque hospitia plena sunt mancipiorum..... Quare petit etiam rex meus Serenissimus ut, chiausio Suo Majestatis homino adiuncto Constantinopoli, in Sansiako Bellogradiensi et Silistriensi, nec non *Dobrucze* ubicumque et apud que (m) cumque ex subditi Suae Majestatis temporibus predictis ablatis inventi furent, citra moram restitui mandet.

Hurmuzachi IV[2] No. CCXXV pag. 256 (7 Octombrie 1601): «Di Moldavia sono capitate lettere, che ei predetti *Tartari dela Dobrizza* havevano trascosso la Valachia, e presse da cinque mille anime....; *Hurmuzachi* XII No. MCLXVI pag. 802 (Constantinopol 1600 Martie 24... «et con li *Turchi di Dobrizza*.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Hurmuzachi IV² No. CCXXV pag. 256 (7 Octombrie 1601); No. CCCXXX pag. 328 (25 Iulie 1611); «...*Tartari di Dobrigia*... al numero di 10 milia; No. CCCLI pag. 335 (16 Iunie 1612) — despre niște Tatari — nu se spune de unde sunt — cari trec în număr de 8000, în Dobrogea; *Ibidem* XV partea II, No. MDCCCXXXVIII pag. 957 (Iași 1626 Sept. 27; *Ibidem* XII No. DDXX pag. 1054 (1600 Octombre).

N. Iorga, Studii și Documente XX No. X (1604 Sept. 14) pag. 493-494: «Des Tatar-chans leiblicher-Sohn, sei mit vierczig Tausende Tartaren underhalb Giechisch-Wesenberg in die *Dobriza* angelagt. *Hurmuzachi* IV² No. CCCL pag. 334 (1612 Maiu 5) «...Baba, Varna et Misevria luochi multi richi et abondanti *di gente per la maggior parte Mahumetana*».

N. Iorga, *Studii și Documente* XX frag. CCCCII pag. 440 (1613 Iunie 19);

N. Iorga, *Studii și Documente* IV pag. 116 «...alcunilochi et ville turchesche»; *Hurmuzachi* vol. I Supl. I No. CCLXX pag. 177 (Pera 1618 Aprilie 21) ...Dobressa qui est une province de deça le Danube habitée de Tartares».

N. Iorga: Studii și documente IV pag. 117 «Bazargich terra che sede in mezzo di quella parte di Bulgaria che si chiama *Dobrucia*, ch'è tra il promontorio del monte Hemo et la foce del Danubio, *abitata tutta di Turchi et Tartari*».

[17]) *Ioseph von Hammer: Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze* Wien 1815 2 vol., vol. I pag. 288.

cf. *A. C. Barbier de Maynard: Dictionnaire turc-francais*, Paris 1881-1886 vol. I pag. 47: «*ispendj* corrupt du pers. *pendjik* qui signifie *quint*. On donnait ce nom à la part du cinquième, prelevé autrefois par les sultans ottomans sur les prisoniers de guerre. Ce fut Mourad I-er qui, pour la première fois, établit cette taxe au profit du, beit-ul-mal (trésor); chaque prissonier fut evalué à 120 aspres».

[18]) *Viaggio a Constantinopoli di Tommaso Alberti* publicato da Alberto Bachi della Lega, Bologne 1889 pag. 21 și urmat. (după Buletin de l'institut p. l'étude de l'Europe sud-orientale An. II (1915) pag. 235).

[19]) *Hammer-Purgstall, Geschichte der Chane der Krim unter osmanischer Herrschaft* Wien 1856 pg. 112.

[20]) *I. von Hammer, Des osmanischen Reiches Staatsverfassung* vol. II pag. 455, vorbind despre izvoarele nouă ce trebuesc întrebuințate ca să se înțeleagă mai bine istoria Turcilor adaugă: «...diess sind *die Reisen Evlia Tschelebis*, eines gelehrten Türken und praktischen Geschäftsmannes, der, von stäter Reiselust getrieben, die weiten Länder des osmanischen Reiches von Sultan Murad des IV bis Mohammed des IV Regierung, vierzig Jahre lang in allen Richtungen ununterbrochen durchreiste, und in hoherm seine Reisebemerkungen und Tagebucher zusammentrug. Sowohl wegen des ausserordentlichen Werthes und der Seltenheit dieses Werkes als wegen des mit dem unsirigen verwandten Inhaltes desselben durfte eine umständlichere Kunde als die schon irgendwo anders gegeben, von der Entdeckung und dem Inhalte der Reisen Ewlia's, hier willkommen sein.

Pag. 465 Reise Ewlia's von Konstantinopol nach Rumili im Geleite des abgesetzen und zum Staathalter von Oczacow ernannten Grosswesirs Melek

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Ahmed Pascha im Iahre (1060) 1650. Gross und Klein Tschekmedsche, Silivri, Borgas, Aidos, Parawadi, Schumno, Hesargad, Rustschuk, Giurgowa, Sistow, Nigeboli. Silistra, Hadschi-Oghli basari, *Baltchik, Kavarna, Mankalia, Kustendsche, Kara-Chirman, Baba daghi mit Sprachproben der dobrudschen Tataren*.— Traducere română *în Arhiva Dobrogei* II, p. 134.

[21]) Pentru pepenii dobrogeni se mai poate aminti încă: *Extracte din cronica polonă lituană a lui Mateiu Strykowski* (1540–1580) în Columna lui Traian an. II (1871) pag. 110: «...Pepenii verzi, un fruct mare și dulce și apos se produce numai în Bulgaria și în câmpia *Dobrogei*. I-am mâncat și în Muntenia, dar aduși de peste Dunăre».

[22]) *Narration of travels in Europe, Asia und Africa in the seventeeuth century by Ecliya Efendi* translated from the turkisch by the Ritter *Ioseph von Hammer* London 1834. Traducerea românească în *Dobrogea jună* An. VIII No. 7, 8, 9, 10 și 11 din 1912 și *Arhiva Dobrogei*, II pap. 134.

[23]) *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch writen by his attendant archdeacon, Paul of Aleppo in Arabic*, translated by F. C. Belfour A. M. Oxon London MDCCCXXIX 2 vol., vol. I pag. 41—42:

«On ouf left were Romelia, Silistria, and Barja on which wehad now anded whereof all the inhabitants ore Moslem Tartars. For the Sultan Mahomet when the conquerend this province removed the christians from it and peoped it with these Tartares. Most of them are from Caramania and from our Contury. This he did to fortify the banks of the Danube againts their enemies the Christians; as it is frontier province, and the Coundary of Romelia which is opposite the Danube, and of Moldavia and Walachia. All their habitations are upon the banks of the Danube, and are built of word and reeds».

Ediținea *Cioran*, a lui Paul de Alep, (București 1900) nu coprinde această parte.

[24]) *N. Iorga, Acte și Fragmente* I pag. 93—94.

[25]) *Cornelio Magni: Quanto di più curioso* etc. Parme 1678 pap. 328 și urm. și 450 sgg. (după Bulletin de l'institut p. l'etude de l'Europe s-or. II, 10—12 pag. 236.

Iohan Christoph Wagner: Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii turcici in Oriente (Augsburg 1684):»... s'au găsit multe ruine antice dela Dunăre și până la Tomi (Constanța) pe cari le-au zidit împărații bizantini și această parte de țară se numește *Basarabia și e locuită de Tătari ce se numesc Dobruces* și de ei se servesc Turcii în expedițiile lor cele mai însemnate. Ei servesc cu puțină plată și se mulțumesc după terminarea campaniei cu o haină și cu ducați; dar prada pe care o fac le rămâne lor. Ce pagube a adus acest neam creștinătății, din nefericire e în proaspăta amintire a oricui. Orașele lor sunt: Tighinea, Cetatea Albă, Ismail și Chilia (§ 183—186 și § 187 pag. 43). După *Arhiva Dobrogei* vol. II No. 1 (1919) pag. 85.

[26]) *D. Cantemir, Istoria Imperiului ottoman* pag. 309 nota 123:

«Dobrogea. Este o provincie situată dincoace de muntele Emu și se întinde dealungul Dunărei dela Drăstor, în România până la gurile acestui fluviu. Toată țara e numai un șes; o câmpie vastă, fără fluviuri, fără selbe; numai la extremitatea de aproape de Drîstor este o pădure pe care Turcii o numiau *Deli-Orman* sau pădurea nebunilor.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Locuitorii ei sunt de origină Turci şi au venit aici din Asia, dar *astăzi se numesc Citaki* şi sunt renumiţi prin singulara lor ospitalitate».

Despre Citaci aminteşte şi *Engel, Geschichte der Bulgaren in Mösien* pag. cf. *M. Drinov* în *Periodicesko Spisanie* VII (1884) pag. 72.

[27]) *Voyage* de *S-r A. dela La Motraye en Europe en Asie et en Afrique* (à la Haye) 1727 2 vol. vol. II pag. 9, 14, 205.

[28]) *Jean Bell d'Antirmony, Voyage depuis St. Pétersbourg en Russie dans diverses contrées de l'Asie* III Paris 1766 în *Uricarul XXIV* pag. 231—232.

[29]) *Ioseph Boscovich, Voyage de Constantinople en Pologne* pag. 149, 151, 152, 158, 167.

[30]) Vezi hărţile: *Rixxi Zannoni* din 1774, *Kriegstheater oder Graenzkarte Oesterreiches, Russlands und der Turkei* din 1788, de asemenea harta lui *Bauer şi Schmid.*

[31]) *Ioseph Mikoscha; Reise eines Polen durch die Moldau nach der Turkei* (aus dem polnisch übersetzt von M. Samuel Gottlieb Linde) Leipzig 1793 pag. 23, 24, 28.

[32]) *E. Ritter, Briefe über Zustände und Begabenheiten in der Turkei aus den Jahren 1835 bis 1839.* Berlin 1841 pag. 163.

[33]) *Moltke, Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829* pag. 36: «Cet état des choses existe surtout depuis que les Tartares de la Crimée, qui s'y étaient autre fois refugiés en ont été renvoyés par les Russes après la Campagne de 1828».

Populaţiunea în oraşe se menţinea la începutul veacului al XIX, căci în 1819 Silistra avea 5.000 locuitori, iar Babadagul 5—8.000, cari credem că erau în majoritate Turci sau Tătari.

cf. *I. M. Lichtenstein, Statistische Übersicht aller europäischen Staaten nach ihrem neuesten Zustände* Wien 1819.

Mutarea Tătarilor în Crimeia de către Ruşi, după războiul din 1828 mai cu seamă, făcea poate să se observe, din cauza lipsei lor în Dobrogea că «*arbitrar mai sunt socotiţi Turcii din Dobrogea ca Tătari*» deşi în 1844 se păstra încă termenul de *Dobrogea tătărească*, de oarece vorbindu-se de Hârşova cari avea 5.000 de locuitori şi de Babadag cu 7000 se adaugă pentru acesta din urmă «Babadag, *în Dobrogea tătărească* aproape de lacul Razem, face un mare comerţ şi ocupă o bună poziţiune militară».

Rudtorffer Fr. Militär-Geographie von Europa [zweite Auflage] Prag 1839 pag. 534; *Fuchereau* de *St. Denys, Histoire de l'Empire ottoman, depuis 1792 jusqu'en 1844* Paris 1844 pag. 55.

[34]) *I. Ionescu, Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja,* Constantinople 1850 pag. 82.

[35]) *Kanitz, la Bulgarie danubienne et le Balkan* pag. 48.

[36]) *D-r C. Allard, la Bulgaire Orientale* pag. 82—83; *Idem, Mission médicale dans la Tartarie de Dobroudscha* pag. 58 *şi la Bulgaire Orientale* pag. 8, 118;

K. F. Peters, Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha în Denk. der Kais.—König.—Akademie der Wiessenschaften Wien 1866 mit geolog. Karte.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

[37]) *A. Ubicini et Pavet de Courteille, État présent de l'empire ottoman* Paris 1876 pag. 25.

[38]) *Le Jean, Ethnographie der europäischen Turkei* pag. 33.

[39]) *Ibidem. pag. 36.*

[40]) *K. F. Petrs Grundl. zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pag. 53 nota 1.

[41]) *Ibidem. pag. 53.*

[42]) *K. F. Peters Vorläufiger Bericht über eine geologische Untersuchung der Dobrudscha* pag. 8.

[43]) *K. F. Peters, Grundlinien...* pag. 53: In ersterem [d. i Dunavetz] sah ich Frauen noch mit Stolz ihre grossen silbernen Nasenringe tragen».

[43]) *K. F. Peters, Grundlinien...* pag. 54.

Cifrele referindu-se la elementul mahomedan, pe cari le dau diferiți autori pentru intervalul 1830—1877, variază, uneori chiar simțitor delu unii la alții:

Joanne Ad: Itinnéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient, Paris 1861 pag. 313: «Tartares de la Dobrudscha 8.000».

Poujade E: Chretiens et Turcs Paris 1859 III pag, 260;

C. Sax, Geographische-ethnographische Skizze von Bulgarien [Das Donau-Wilaejet] în Mittheilungen der k. k. geogr. Gesellschaft Wien Bd. XII, 1869: Sangiacatul Tulcea avea 39.133 mahomedani față de 17.928 creștini și sangiacatul de Varna 58.689 mahomedani și 20.609 creștini.

[44]) *A. Ritter zur Helle von Samo, Die Völker des Osmanischen Reiches* [Beiträge für Förderung orientalischer Studien aus den Papieren des früheren Militär Attaché's der k. u. k. österrishisch-ungarischen Botschaft in Constantinopel] Wien Carl Gerold 1877 pag. 43.

[45]) *C. Jirecek, Geschichte der Bulgaren* Prag 1876 pag. 576: «ihr Hauptgebiet [der Turken] ist die *sudliche Dobruza* von Razgrad und Sumen bis an's Meer;...

...«Tataren [über 50.000] haben sich im vorigen Jahrhundert in *der nordlichen Dobrudza*».

Ravenstein dă cifra de 184.000 mahomedani pentru toată Dobrogea.

[46]) Ziarul «*Timpul*» (București An. III (1878) No. 193 din 2 Septembrie.

[47]) *Luca Ionescu, județul Tulcea. Dare de seamă prezentată consiliului județean.*

[48]) *A. Ubicini, la Dobroudja et le Delta du Danube* în Revue de Geographie 1879 pag. 246.

[49]) *Luca Ionescu, l. c.* pag. 25—29.

[50]) *Baron d'Hogguer, Renseignements sur Dobrodja* (son état actuel, ses ressources et son avenir) Febrier 1879, Bucarest 1879.

[51]) *Lorenz Diefenbach, Völkerkunde Osteuropas insbesondere der Haemushalbinsel und der unteren Donaugebiete* 2 vol. Darmstadt 1880. Vol. I. pag. 18: «Die Dobroudscha oder Dobrudscha (vgl. Kanitz in Ausland 1878 No. 40), ein ethnisch buntscheckiges Land hat seither mancherlei Wechsel erlitten. Wir kommen unter namentiich bei den Rumänen und den Bulgaren darauf zürück und bemerken hier nur statistich ethnische Angaben aus der «Darmst. Z. 1879 No. 78: 116.732. Bewohner, darunter *56.000 Mohamedaner,* 24.314 Rumänen, 16 476 Bulgaren, 13.936 von verschiedenen Stämmen».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

[52]) *Luca Ionescu* l. c. pag. 34—35.

[53]) *La Dobrogea roumaine* Bucarest 1919 pag. 14.

[54]) *Expunerea generală a situațiunei jud. Constanța.* Dare de seamă făcută consiliului județean în ziua de 18 Ianuarie 1881, de către prefectul județului *Remus N. Opreanu,* tipărită în *Farul Constanței* An. II No. 36—37 din 18 și 25 Ianuarie 1881.

[55]) *C. Jirecek, Das Fürstentum Bulgarien* pag. 133.

[56]) *I. A. Nazarettean: Notițe istorice, și geografice asupra provinciei Dobrogea,* Tulcea 1882 pag. 27.

[57]) *Sc. Vârnav, Situațiunea județului Constanța* pe anul 1904.

[58]) *C. D. Pariano, Dobrogea și Dobrogenii,* Constanța 1905 pag. 4.

[59]) *I. G. Ghica, Expunerea situațiunei jud. Constanța* București 1910 pag. 18.

[60]) *P. Sfetescu, Expunerea situațiunei județului Tulcea.* Tulcea 1913 pag. 15.

[61]) *D-r St. Romansky, Carte ethnographique de la nourele Dobroudja roumaine* [Extrait de la Revue de l'Academie des sciences bulgares» XI] Sofia 1915 pag. 15.

[62]) *Lubor Niederle, La race slave.* Statistique, démographie, antropologie Traduit de tchèque par Louis Leger. Paris 1911 pag. 192—194.

[63]) *La Dobrogea roumaine* pag. 93—94.

[64]) *S. Mehedinți, Observări asupra Dobrogei* în Convorbiri Literare. Anul 1919 No. 1 pag. 79.

[65]) *C. Brătescu, Contributions à la question de la Dobrogea* în La Dobrogea roumaine pag. 87.

[66]) G. Popa — Lisseanu, *Cetăți și orașe greco-române în noul teritoriu al Dobrogei,* București 1914 pag. 16.

[67]) Pentru fixarea senzului toponimiei ne-am folosit de următoarele lucrări:

A. C. Barbier de Meynard: Dictionnaire ture-francais Paris, Ernest Leroux 2 vol. 1881—1886.

Fr. Miklosich, Die Türkischen Elemente in den sud-ost und ost europäischen Sprache [griechisch, albanesisch, rumänisch, bulgarisch, serbisch, kleinrussisch, polnisch], Wien 1884 pag, 13, 15 etc; *Fr. Miklosich, Die Turkischen Elementen....* Nachtrag zu den unter gleichen Titel in XXXIV und XXXV Bande der Denkschriften gedruckten Abhandlung Wien 1888; *Herman Vambery Die primitive Cultur des Turko-Tatarischen Volkes,* Leipzig 1879 pag. 177, 178 etc.

Herman Vambery, Das Turkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen Leipzig F. A. Brockhaus 1885 pag. 193;

Ioseph von Hammer, des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung vol. II. pag. 137.

N. Iorga. Geschichte des Osmanichen Reiches vol. I. pag. 460,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

DOUĂ „PERIPLE“ ALE MĂRII NEGRE

Pentru cunoașterea mai amănunțită a coastelor Dobrogei și Basarabiei în antichitate, precum și a întregii M. Negre în general, publicăm în acest număr al Arhivei două «periple» ale Pontului Euxin, dintre care unul aparține lui Arrian, iar celălalt unui Anonim.

Prin periplu înțelegem plutirea dealungul coastelor unei mări. Navigația în antichitate n'avea îndrăznelile timpurilor moderne, mai ales că și mijloacele tehnice lipseau. Ea se făceà prin ajutorul corăbiilor cu pânze, la care se adăugau și vâslele necesare pentru cazul când liniștea aerului lăsà pânzele să cadă moarte. Pe lângă aceasta, corăbierii rareori se încumetau să taie marea deacurmezișul, ci navigau tot în zarea coastelor, spre a se puteà refugià în porturi când se apropià vre-o furtună. In literatura geografică «periplu» însemnează descrierea țărmurilor unei mări, cu toate capurile, golfurile, porturile, curiozitățile, bogățiile și popoarele din vecinătate.

I. **Flavius Arrianus Nicomedensis**, un discipol al lui Epictet, era Bithynian de loc. In timpul împăratului Adrian ajunge prefect al Cappadociei. Scrie «Historia Indica» — un supliment la istoria lui Alexandru cel Mare —, «*Periplus Ponti Euxini*» și alte opere.

Periplul Mării Negre cuprinde trei părți.

1. Descrierea coastelor dela Trapezunt la Sevastopole (§ 1—§ 16);

2. Descrierea coastelor dela Bosporul Thracic până la Trapezunt (§ 17—§ 25),

3. Descrierea coastelor dela Sevastopole sau Dioscuriada până la Bosporul Thraciei, adică țărmul de N și W al Mării Negre. (§ 27—§ 37). Această a treia parte a Periplului ne interesează și pe noi, ca Români. Insă partea cea mai utilă din opera lui Arrian este cea dintâi, fiindcă autorul vorbește acì din propria sa experiență și fiindcă partea corespunzătoare din Periplul lui Marcian și din cel Anonim, lipsește.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

Acest fel de orânduire a materialului se îndepărtează de obiceiul geografilor vechi. Cauza este următoarea: în timpul când Arrian și-a întreprins călătoria sa de-a lungul coastelor M. Negre, el era prefect al Cappadociei. Această provincie cuprindea și Armenia-mică, iar pe țărmul mării se întindea dela Amisus până la Dioscuriada sau Sevastopole. Rarele castele romane din spre răsărit erau amenințate de barbari, după cum se vede și din spusele lui Arrian. Așa Albanii, sub Pharasman Iberul, se ridicară cu războiu în contra Romanilor [Dio Cassius LXIX, 15], cam pe la 136 d. Cr. In așteptarea acestor atacuri, Arrian inspectează castelele și se îngrijește de ziduri, valuri, garnizoane, arme și merinde. Această inspecție Arrian o făcù în anul 131 sau 132 d. Cr. El sosește din interiorul Cappadociei, unde nu știm ce va fi făcut, la țărmul mării, la Trapezunt, în al cărui port se adăpostiă flota romană. Dela Trapezunt începe periplul.

Rezultatul inspecțiilor sale, ca persoană oficială, Arrian îl comunică împăratului Adrian printr'o scrisoare latină. La aceasta el alătură și o descriere mai familiară, în greceşte, a călătoriei sale, pe care o completă și cu periplul celorlalte țărmuri ale Mării Negre, pe care el n'a avut prilejul să le viziteze, dar pe care le cunoaștea din descrieri anterioare.

Nu numai pentru valoarea sa științifică, dar și pentru calitățile ei literare, opera lui Arrian este vrednică de atenție. Acest periplu ni s'a transmis cu oarecare trunchieri, fiindcă Procopius [în De bello Goth. IV, 14 p. 535 ed. Bonn] și Leo Diaconus [IX, 6], citează pasagii din Arrian, care totuși lipsesc în scrierea acestuia. Deastfel, ceeace afirmă Leo Diaconul despre origina scitică a lui Achille, nu poate fi din Arrian, care în § 34 are alte convingeri. Probabil că legenda lui Leo Diaconul e din același isvor, după care și cronicarul byzantin Malalas [p. 97 ed. Bonn] afirmă că Achille «conducea armata Myrmidonilor, numiți astăzi Bulgari»: στρατὸν τῶν λεγομένων Μυρμιδόνων τότε, νῦν δὲ Βουλγάρων.

II. **Periplul anonim al Pontului Euxin** aparține unui geograf bizantin, dintr'o vreme mai târzie. Din el lipsește descrierea țărmurilor dela râul Apsarus până la Maeotida. Izvoarele utilizate pentru alcătuirea lui sunt următoarele:

1. Marciani epitome peripli Menippei.
2. Arriani periplus
3. Anonymi periegesis iambica

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

4. Pseudo-Scylacis periplus
5. Un izvor necunoscut.

In traducerea noastră s'au dat indicaţii amănunţite asupra provenienţii fiecărui pasaj din Periplul anonim al Mării Negre. Din Marcian autorul şi-a împrumutat mai ales orânduiala materialului; din Arrian a luat scurte notiţe geografice, istorice, sau mitologice; iar ştirile mai bogate despre originea oraşelor şi popoarelor, precum şi despre obiceiurile lor le-a luat din Anonymi periegesis iambica. Autorul Periplului anonim e un compilator. El reproduce numai, adăugind ici colo, câte o ştire nouă, uneori nu fără greşeli.

Data redactării Periplului nu e anterioară sec. V d. Cr. Ea se deduce din următorul amănunt: în § 38 se spune că portul Hyssus se numeşte acum Susarmia. Numele de Hyssi portus apare în Tabula Peutingeriana şi în Notitia imprerii;
iar la Procopius — în De bello Gothico IV, 2 — acelaş loc se numeşte Susurmaena. Deci Periplul a fost scris după primele două izvoare şi mai aproape în timp de Procopius: probabil în sec. V d. Cr.

Intre Periplul lui Arrian, Periplul anonim şi Strabo, sunt oarecare diferenţe în succesiunea localităţilor şi în distanţele în stadii. Dăm aci un tablou comparativ privitor numai la coasta românească dela limanul Nistrului până la Varna:

		Arrian	Per. anonim	Strabo		
Basarabia	Dela fluviul Tyras până la Turnul lui Neoptolem.	—	120 st.	—	600 st.	900 st. Strabo p. 303.
	Apoi până la Cremniscus:	—	120 »	—		
	» » » Turnul Antiphili	—	330 »	—		
	» » » gura Psilon a Istrului	870 st.	300 »	—		
Dobrogea	» » » a doua gură a Istrului	60 »	60 »	—	300 st. p. 306.	
	» » » gura numită Pulchrum	40 »	40 »	—		
	» » » gura Naracum	60 »	60 »	—		
	» » » gura Sacră	120 »	120 »	—		
	» » » Istropole	500 »	500 »	500	st. Strabo p. 319	
	» » » Tomi	300 »	300 »	250	»	
	» » » Callatis	300 »	300 »	280	»	
	» » » Caron-portus	180 »	180 »	—		
	» » » Tetrisiada	120 »	120 »	—		
	» » » Bizone	60 »	60 »	—		
	» » » Dionysopolis	80 »	80 »	—		
	» » » Odessus	200 »	200 »	—		

Traducerea şi aproape toate adnotaţiile celor două Periple ce urmează, s'au făcut după textul editat de C. Müllerus: Geograph graeci minores, vol. I, Paris 1882. C. Brătescu

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Notă. — Ştiri despre coastele Mării Negre în antichitate au mai dat: 1. Menippus din Pergam, trăitor sub împăraţii August şi Tiberiu; 2. Marcian, care prelucrează Periplul lui Menippus; dintre scriitorii mai vechi: 3. Agathon (citat în Schol. Apol. Rhod. II, 1015); 4. Alexander Polyhistor (citat de Steph. Bizant.); 5. Polemon (în Suidas F. H. III p. 125); 6. Despre Heraclea, port la M. Neagră, au scris: Herodorus, Nymphis, Promathidas, Callistratus; 7. Despre Odessus au scris: Heraclides şi Demetrius din Odessus; iar *Demetrius din Callatis a dat o descriere foarte îngrijită a Mării Negre. El este cel dintâi geograf dobrogean, originar din Mangalia.* 8. Despre Bithynia au scris: Demosthene, Asclepiade, Artemidor Ascalonitul; 9. Despre Mithridate au scris: Diophantus şi Theophanes Mytilenaeus; 10. La Romani Sallustius, în acea parte unde vorbeşte despre Mithridate. In literatura mai nouă, De Brosses ne-a lăsat o lucrare: «Le periple de l'Euxin tel qu'on peut présumer que Salluste l'avait écrit, vers la fin du troisième livre de son histoire». 11. Un cunoscător al Pontului Euxim, dintre scriitorii romani, e Ammian Marcellin: XXII, 8. 12. Mai e şi Procopius, care ne dă ştiri în De bello Gothorum IV. Pe lângă aceşti scriitori mai mărunţi, cunoştinţe despre coastele Mării Negre ne-au transmis şi marii istorici din antichitate, precum: Herodot, Strabo, Plinius cel Bătrân etc; apoi Ovidius, Scymnus din Chios, Ptolemaeus, Hippocrates şi alţii. C. B.

EPISTOLA LUI ARRIANUS către TRAIAN [ADRIAN]

în care se găseşte şi Periplul Pontului Euxin

Augustului Impărat Cezar Traian Adrian
multă sănătate dela Arrianus. [1])

1. Am ajuns la Trapezunt, oraş grec, cum scrie şi celălalt Xenophon.[2]) El are vedere spre mare şi e o colonie a Sinopenilor. Şi cu mare bucurie am privit Marea Euxină din acelaş loc, de unde şi celălalt Xenophon şi tu aţi privit-o.

---

[1]) Acest Periplu se află în Codex Heidelbergenseis 398, fol. 30—40. Fu editat întâia oară de Sigism. Gelenius la 1533; apoi de Fr. Iacobus Bastius, Leipzig 1809. — Numele de Traian şi l-a luat împăratul Adrian dela cel care-l adoptase, sau se credea că l-a adoptat.

[2]) Xenophon, Anab. 4, 8, 22. Începutul abrupt al acestui Periplu se explică prin aceea că, odată cu această epistolă scrisă în greceşte, Arrian trimise împăratului şi o scrisoare latinească, în care el, ca prefect al Cappadociei, relata oficial amănuntele călătoriei sale şi dispoziţiile pe care le-a luat. In călătoria sa Arrian a cercetat interiorul provinciei şi din părţile răsăritene ale ei — probabil din Armenia Minor, care pe atunci făcea parte din Cappadocia — unde se înpriji să întărească castelele şi garnizoanele, veni la Trapezunt. Dela Trapezunt începe Periplul.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

2. Iar acì se înalţă nişte altare, însă dintr'un soiu de piatră aspră, aşa în cât literele săpate în ea nu se disting bine; pe urmă inscripţia grecească e plină de greşeli, ca şi când ar fi fost scrisă de barbari. Drept aceea am rânduit ca altarele să se clădească din piatră albă, iar inscripţiile sculptate pe ele să aibă literele clare. Aici statua ta e frumoasă numai ca ţinută, căci priveşte spre mare; încolo nici nu seamănă cu tine şi nici nu are vre-o frumuseţe deosebită. De aceea trimite o statue demnă să-ţi poarte numele şi cu aceeaşi ţinută, căci nu e loc mai potrivit ca acesta să-ţi facă numele pe veci nemuritor.

3. Au clădit şi un templu din blocuri pătrate de piatră, vrednic să fie băgat în seamă; însă statua lui Mercur e mai prejos şi decât templul şi de cât locul. Şi tu, dacă găseşti cu cale, trimite-mi o statue a lui Mercur de vre-o cinci picioare, căci una de mărimea aceasta va fi, pe cât îmi dau eu cu socoteala, potrivită cu templul Şi mai trimite o a doua de patru picioare pentru Philesius [Apollo]. Căci nu mi se pare lucru nepotrivit ca el să fie părtaş la templu şi altare cu moşul său. Şi aşa, în drumul său, unul va aduce jertfă lui Mercur, altul lui Apollo Philesianul, altul poate amândurora. Şi unii şi alţii vor fi pe plac şi lui Mercur şi lui Apollo: lui Mercur, cinstind pe nepotul său; lui Apollo, preamărind pe unchiul său. Şi iată că şi eu am adus jertfă un bou în acest loc, nu ca Xenophon în portul Calpes, căruia, lipsindu-i dobitoacele pentru sacrificiu, a fost silit să taie un bou răpit dela jug [1]); mie mi-au dat orăşenii din Trapezunt o vită de soiu. Acesteia i-am cercetat măruntaele şi am făcut libaţiuni. Nu mai e nevoie să spun pentru cine am înălţat primele rugi: tu, pe lângă că-mi cunoşti firea, te cunoşti prea bine pe tine insuţi, ca să-ţi dai seama că toată suflarea se cade să înalţe rugăciuni pentru fericirea ta, chiar şi aceia cari n'au văzut atâta bine dela mila ta, cât am văzut eu.

4. Pornind din Trapezunt, ne-am coborât în ziua întâia până la portul Hyssus [2]), iar pe pedeştrii de acì i-am pus la exerciţii; căci cohorta aceasta, precum ştii, e compună din pedeştri şi cei

[1]) Xenophon: Anab. VI, 4, 25.

[2]) Râul Hyssus, după care s'a numit şi portul, e la 180 stadii de Trapezunt. La această depărtare se află azi localitatea Surmeneh. Numele acesta şi l-a căpătat pe timpul lui Procopius, care în De bell. Goth. IV, 2 p. 463, 21 ed Bonn, pomeneşte de localitatea Susurmena [Σουσούρμαινα].

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

douăzeci de călăraşi îi are numai pentru servicii; însă şi pe aceştia din urmă i-am pus să arunce cu lancea.

5. De aci am plutit, la început mânaţi de nişte adieri, care dimineaţa suflă dinspre fluvii, fără însă să lăsăm lopeţile din mâini; căci de reci, erau reci aceste adieri, cum e scris şi la Homer; [1] însă, dacă te zoreşti, ele sunt prea slabe, ca să te poată duce. După aceea se lăsă o linişte, în cât ne folosirăm numai de lopeţi. La urmă de tot un nor înălţat fără să prindem de veste, s'a rupt mai vârtos dinspre partea Crivăţului, stârnind un vânt violent care, căzându-ne drept în faţă, era gata-gata să ne răpuie. Căci, cât ai bate din palme el a umflat marea şi un potop de apă năvăli în corabie, nu numai prin partea lopeţilor, dar şi pe lângă pupă şi proră. Vorba poetului:

Şi noi o aruncam afară iar ea năvălia din nou.

Şi valul ne venià în faţă, dar am trecut şi peste asta vâslind din greu şi, măcar că numai noi ştim cum, am ajuns la Athena.

6. Căci este şi în Pontul Euxin o localitate ce poartă acest nume. Ea are un templu elin al Athenei dela care, după părerea mea, îşi trage şi numele. Se mai află aci şi o cetate părăsită; apoi un port încăpător numai pentru puţine corăbii, cărora în timpul verii le poate oferì adăpost împotriva vântului de miazăzi — Notus — şi chiar al celui de răsărit — Eurus —; ar putea scăpà el corăbiile care intră într'ânsul, şi de vântul de miazănoapte — Boreas; de Aparctias însă nu şi nici de vântul care în Pont se chiamă Thrascias, iar în Grecia i se zice Sciron. Când să se înopteze, tunetele năpraznice şi fulgerele băntuiau peste mare şi vântul nu mai era acelaş, ci se schimbase în vânt de sud — Notus — şi peste puţin în vânt de Sud-est, Africus. De acum portul numai era sigur pentru corăbii. De aceea, înainte ca marea să se înfurie cu desăvârşire, am tras pe uscat atâtea corăbii câte puteau să încapă în locul acela, Athena, afară de o triremă care, pornind spre o stâncă, a ancorat în afară de orice primejdie. Iar pe cele mai multe corăbii le-am îndreptat spre ţărmul vecin, trăgându-le peste plaje, aşa încât toate rămaseră nevătămate, afară de una pe care, cârmind-o fără de vreme, a prins-o valul, isbind-o de ţărm şi a srărâmat-o. Totuşi nu s'a pierdut nimic din ea: nici pânzele, nici sculele corăbiereşti, nici vieţi omeneşti; ba încă am strâns până şi cuiele şi am pus să se radă smoala, astfel că la construirea unei noi corăbii, să n'avem

[1]) Od. 5, 469.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nevoie decât de lemne bune pentru acest scop; și știi că prin părțile Pontului astfel de lemne se găsesc din belșug. Două zile nu s'a potolit furtuna aceasta și, vrând nevrând, am rămas acolo. Dar nici nu se cădea să trecem pe lângă Athena din Pont, ca pe lângă un port pustiu și neînsemnat.

7. Pornind de acolo sub revărsatul zorilor, am căutat să înfruntăm valurile care ne izbiau în coastă și când s'a luminat bine de ziuă și Crivățul prinse să sufle domol, el a potolit marea și a făcut-o să amuțească. Și înainte de amiază, străbătând cinci sute de stadii [1]), ajunserăm la Apsarus, unde sunt așezate cele cinci cohorte. Am plătit solda oamenilor, am inspectat armele, întăriturile valul și pe bolnavi; am văzut că este provizie din belșug. In epistola scrisă în latinește se află tot ceeace gândesc eu despre acestea. Iar localitatea Apsarus se zice că se numia odinioară Apsyrtus; căci aici spune tradiția că Medea ar fi ucis pe Apsyrt. Numele a fost alterat mai târziu de către barbarii din împrejurimi, după cum au mai fost schimonosite și multe alte nume. Astfel se zice că Tyana Cappadociei se numia odinioară Thoana dela Thoas, regele Taurilor, care urmărind pe Oreste și Pylade, ar fi ajuns până în aceste locuri, unde fu răpus de boală.

8. In drumul nostru dela Trapezunt am trecut pe lânga următoarele fluvii: Hyssus, de unde portul cu acelaș nume, care se găsește la o depărtare de 180 stadii de Trapezunt; Ophis, [2]) la vre-o 90 stadii de portul Hyssus și desparte țara Colchilor de Thiannica [3]); apoi râul Psihròs [4]) — Rece — la o depărtare de vre-o 30 stadii de Ophis; după acea râul Kalòs [5]) — Frumos — care se află la o depărtare de asemenea de 30 stadii de râul Psihròs. Vecin cu el este râul Rizius, [6]) la o departare de 120 stadii de râul Kalòs. Dela

---

[1]) Cinci sutn de stadii nu putea străbate corabia, pe un vânt nefavorabil, în jumătate de zi. Probabil e o greșeală de transcriere, căci în § 8 se dau 287 stadii dela Athena până la Apsarus.

[2]) Azi localitatea se numește Of, iar râul Sulanlu-Su.

[3]) Thiannica: O variantă a numelui e Sannica (lectura propusă de Holstenius). Numele vine dela neamul *Sanni*-lor cari, după Strabo, nu-s alții decât Macrocephalii, sau Macronii, pe cari Scylax îi pomenește în teritoriul Trapezuntului. Mai târziu s'au numit Tzani, iar țara lor: Tzanica. Pe la Trapezunt acești Macrocephali se numiau Thianni, iar spre Colchida: Sanni.

[4]) Astăzi se numește Baltagi-su;

[5]) Și azi se numește la fel: Kalopotamos...

[6]) Rizius, azi Rochis-Su.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

acesta la 30 de stadii e un alt râu: Ascurus; [1]) apoi, la 60 stadii depărtare de Ascurus, un oarecare Adienus. [2]) De aici până la Athena sunt 180 stadii. Vecin cu Athena, la o depărtare de vre-o şapte stadii de dânsa, este râul Zagatis. [3]). Iar când am pornit dela Athena, am dat peste Prytanis, [4]) unde se află şi palatul lui Anchialus. Râul Prytanis e la o depărtare de 40 stadii dela Athena. Vecin cu Prytanis este râul Pyxites; [5]) între dânsele sunt 90 stadii. Dela Pyxites la Archabis [6]) sunt iarăş 90 stadii; dela Archabis la Apsarus 60 stadii.

9. Pornind dela Apsarus, am trecut noaptea pe lângă Acampsis, [7]) aşezat la vre-o 15 stadii de Apsarus; iar râul numit Bathys [8]) — Adânc — e departe de dânsul cu 75 stadii; iar Acinasis [9]) e departe de Bathys cu 90; şi tot la 90 stadii de Acinasis se află Isis. [10]) Râurile Acampsis şi Isis sunt navigabile, iar dimineaţa vin dinspre ele nişte vânturi destul de puternice. Dela Isis am trecut pe lângă Mogrus. [11]) Intre Mogrus şi Isis sunt 90 stadii. Şi Mogrus este navigabil.

10. Deacî am plutit spre Phasis [12]) care e la 90 stadii depărtare de Mogrus. Din toate fluviile cunoscute mie, Phasis este acela care are apa cea mai uşoară şi cu cea mai ciudată culoare. S'ar putea dovedi că e uşoară cântărind-o, dar mai ales ţinând seamă că ea pluteşte de-asupra mării şi nu se amestecă cu dânsa. Tot astfel spune şi Homer [13]) despre Titaresius că ar fi plutind peste Peneus, cum pluteşte undelemnul. Şi iarăşi, dacă cine-va ar cufunda o urnă în apa fluviului, care pluteşte deasupra mării, ar scoate apă dulce; dacă însă ar cufunda-o mai adânc, ar scoate apă sărată. Nu e vorbă, tot Pontul Euxin are apă cu mult mai dulce decât mările vecine şi cauza e că fluviile, care se varsă într'ânsul, sunt peste măsură

---

[1]) Ascurus, azi: Asforos-dere.
[2]) Adienus, azi: Canlâ-dere.
[3]) Zagatis, azi: Sucha-dere.
[4]) Prytanis, azi: Furtuna-Su.
[5]) Pyxites, azi: Viţeh-Su.
[6]) Archabis, azi: Arhavi, sau Arhaveh-Su.
[7]) Acampsis, azi: Ciorveh-Ciai.
[8]) Bathys, azi: Ţulhuda-Su. Numele cel vechiu trăeşte azi în numele oraşului şi promontoriului Batum.
[9]) Acinasis, azi: Ciuruc-Su.
[10]) Isis, azi: Şef-Catil, sau Şacvatil.
[11]) Mogrus: azi Chegoli.
[12]) Phasis, astăzi: fl. Rion.
[13]) Homer, Iliada: 2,754.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

de numeroase și de mari. Iar dovada că apa este mai dulce, dacă mai este nevoie de dovadă, fiindcă este de ajuns să o guști, este că locuitorii de pe lângă mare își duc acolo toate vitele la adăpost și se vede cum acestora le place apa; ba încă se zice că le prieste mai bine decât apa dulce.[1] Iar culoarea fluviului Phasis este ca aceia a apei ce conține plumb sau staniu; dacă însă o lași să se liniștească, ea se limpezește bine de tot. De aceea s'a născut obiceiul printre corăbieri ca, aceia cari intră în Phasis, să nu mai păstreze apă la dânșii; ci, îndată ce au intrat pe albia fluviului, să arunce toată apa cea veche din corabie. Dacă nu fac aceasta, credința este că plutirea nu le va fi ușoară. Iar apa fluviului Phasis nu se strică, chiar dacă o ții și zece ani; ci se îndulcește și mai tare.

11. Când intri în Phasis, se vede pe partea stângă o statuă a zeiței Phasiana care, ținând seamă de ținuta corpului, te face să crezi că este Rhea: și ea ține în mâni un chimval[2] și tronul ei stă pe niște lei; iar zeița stă în aceeași poziție ca și opera lui Phidias, ce se află în templul Cybelei din Athena. Tot acolo mi-au arătat ancora corăbiei Argo, care totuși, fiindcă este de fier, nu-mi vine să cred că este veche, — măcar că prin mărime se deosebește de ancorele de astăzi și forma ei are ceva ciudat —, ci dintr'o vreme mai dincoace de expediția Argonauților. Mi-au arătat însă și niște sfărâmături de piatră tot dintr'o ancoră și acestea mai de grabă mi-ar veni să cred că sunt rămășițele din ancora corăbiei Argo. Incolo n'au mai dat peste nici o amintire despre întâmplarea lui Iason.

12. In ceeace privește castelul, în care se află 400 militari[3] aleși unul și unul, am găsit că e așezat pe o poziție tare din natura ei și că cei ce vin cu corăbiile acî, n'ar putea afla un adăpost mai bun. Un îndoit val încinge zidul. Odinioară zidul era de pământ cu turnuri de lemn. Acum și zidul și turnurile au fost clădite din cărămidă arsă; s'a întărit temelia, s'au adus mașini de războiu, într'un cuvânt s'au luat toate măsurile să nu se poată apropia vre-unul din barbari, iar străjile să fie în afară de orice primejdie de a fi în-

---

[1]) Despre deosebirea de culoare și sărătură între apa Mării Negre și a Mării Egee au scris în antichitate și Aristot: Probl. XXIII, 6; Polybius: IV, 42. Strabo: I p. 49; Macrobius: Sat. VII, 2; Ammian XXII, 8, 46; Philostrat. Imagg. I, 13. După Uvert III, 2, p. 173.

[2]) Instrument muzical.

[3]) Despre garnizoanele romane din castelele așezate pe acest țărm, vezi și Procopius : De bello gothorum, IV, 2 p. 466.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

presurate. Şi de oarece era nevoie ca însuşi portul să fie sigur, nu numai pentu corăbii, ci şi pentru toate clădirile din afară de castel, făcute de cei ce s'au liberat din armată şi de câţi-va negustori, am găsit cu cale ca dela cele două valuri de pământ cu care e încins zidul, să mai trag un şanţ, până la fluviu şi astfel să încing adăpostul de corăbii şi clădirile din afară de zid.

13. După Phasis am trecut pe lângă Charies,[2]) un râu navigabil. Intre ele două sunt 90 stadii. Iar dela Charies am străbătut până la Chobus[3]) drum de alte 90 stadii. Aci ne-am coborât din corăbii: din epistola mea, scrisă în limba latină, vei înţelege din ce cauză şi vei afla şi cu ce m'am îndeletnicit. Pornind dela Chobus am trecut pe lângă Singamis,[4]) un râu navigabil, care s la o depărtare de 210 stadii de Cobus. Vecin cu Singamis este râul Tarsuras:[5]) depărtarea dintre ele este de 120 stadii La 150 stadii de Tarsuras se află râul Hippus[6]) şi la 30 stadii de Hippus, curge Astelephus.[7])

14. Trecând pe lângă Astelephus, am ajuns la Sevastopol[8]) înainte de amiaza zilei în care pornisem dela Chobus, străbătând dela Astelephus 120 stadii. Prin urmare, în aceeaşi zi am plătit solda oamenilor, am inspectat caii şi armele, am fost de faţă când făceau sărituri călăreţii, am văzut bolnavii şi proviziile şi am dat ocol zidului şi valului de apărare.—Dela Chobus până la Sevastopol sunt 630 stadii; iar dela Trapezunt la Sebastopol 2260. Sebastopole însă odinioară se numia Dioscurias şi este o colonie a Miletului.

---

[2]) Charies: azi?

[3]) Chobus: Copi.

[4]) Singamis: azi Gagida.

[5]) Tarsuras: azi Ţoriha.

[6]) Hippus: azi Osingiri.

[7]) Astelephus: azi Tamiche. Pentru toate aceste râuri, vezi şi Tabula Peutingeriana; Geographus Ravennatus V, 10 şi II, 12; Ptolemoeus: V, 10; Scylax: § 81 şi Plinius VI, 4, 14.

[8]) Sebastopol, odinioară se numia Dioscurias, colonie a Miletului, după cum se spune mai jos. După legendă, a fost zidită sau de Dioscuri, sau de Amphitus şi Telchius, tovarăşii lor şi întemeetorii neamului Heniochilor. Vezi Plinius VI, 5, § 16; Solin c. 19; Ammian XXII, 8, 24; Strabo p. 496; Justin XLII, 3 etc. Lângă oraş se află râul Anthemunte (Plinius VI, 5 § 15), numit de Strabo p. 499, Charis; iar de alţii Chrysorrhoas. Azi se numeşte Salamacho. Pe timpul lui Plinius, Dioscurias era pustie; însă acolo se afla un castel, numit Sebastopole. (Procop. B. G. IV, 4 p. 473, ed. Bonn.) Azi pe acelaş loc e satul Isgaur, lângă capul Iscuriah. Vezi şi Strabo p. 47, 125, 497, 499.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

15. Iar în drumul nostru am trecut pe lângă următoarele neamuri: vecini cu Trapezuntinii sunt, precum este scris și la Xenophon,[1] Colchii. Iar poporul cel mai războinic și cel mai dușmănos Trapezuntinilor, el îl numește Drilli; mie însă mi se pare că aceștia sunt Sanni; căci de războinici sunt foarte războinici până în ziua de azi și sunt dușmani de moarte Trapezuntinilor și trăesc prin locuri tari, iar neamul lor n'are rege. Altădată plătiau tribut Romanilor; de când însă s'au dat la hoții, nu-l mai plătesc: și, dac'o vrea Dumnezeu, or să plătească ei iarăși, ori le vom stârpi neamul. Vecini cu ei sunt Machelonii și Heniochii, al căror rege este Anchialus. Cu Machelonii și Heniochii se învecinesc Zydrițiі, supușii lui Pharasman; iar cu Zydrițiі se învecinesc Lazii. Regele Lazilor este Malassas, pe care tu l-ai pus în scaunul domniei. Vecinii Lazilor sunt Apsilii, cărora le poruncește Iulianus. Acesta ține domnia dela tatăl tău. Vecini cu Apsilii sunt Abascii, cu regele lor Rhesmagas. Și acesta și-a primit domnia tot dela tine. Vecinii Absacilor sunt Sanigii, în căror țară se află Sebastopole; iar regele Sanigilor este Spadagas, adus de tine pe tron.

16. Până la Apsarus am plutit tot spre răsărit, în dreapta Pontului Euxin. Și am recunoscut că Pontul Euxin se întinde în lungime până la Apsarus. Căci dela acest loc înainte plutirea noastră tot spre miază-noapte a fost, până la râul Chobus și mai departe până la Sigamis. Iar dela Sigamis am cârmit-o spre laturea stângă a Pontului până la râul Hippus. Iar dela Hippus până la Astelephus și Dioscuria am văzut muntele Caucazului, cam de înălțimea Alpilor Celtici. Și mi-au atras luarea aminte asupra unui vârf al Caucazului, al cărui nume e Strobilus unde, spune legenda, că Prometheu a fost înlănțuit de Hefaistos, din porunca lui Zeus.

17. Iată acum localitățile și drumurile dela Bosporul Thracic până la Trapezunt. Hieron Jovis Urii se află la o depărtare de 120 stadii de Byzanț; și acolo gura Pontului, prin care intri în Propontida este foarte îngustă. Iți spun dealtfel lucruri pe care le știi. Plutind dela Hieron spre dreapta, întâlnești râul Rhebas,[2] care se află la 90 stadii de Hieron Jovis. Vine apoi Capul Negru — Melaena[3] — la 150 stadii. Dela Capul Negru la râul Artanes,[4] unde se află o

[1] Xenophon, Anabasis 5, 2, 2.
[2] Rhebas, azi: Riva, un râuleț.
[3] Capul Negru—Melaena: azi îi păstrează numele capul numit Cara-Burum.
[4] Artanes, azi: Cileh.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

staţie pentru corăbii mici în faţa templui Afroditei, de asemenea 150 stadii. Dela Artanes la râul Psilis,[1] 150: acolo vasele mici ar putea trage lângă o stâncă ce se înalţă nu departe de gura râului. De acî până la portul Calpes[2] sunt 210 stadii. Iar ce fel de port este Calpes şi, ce fel de staţie şi că într'ânsul se află un isvor cu apă rece şi limpede, că vecine sunt nişte păduri de lemne bune pentru construcţia corăbiilor şi că pădurile au vânat din belşug, toate acestea s'au spus de Xenophon cel bătrân.[3]

18. Dela portul Calpes până la Rhoes,[4] o staţie pentru vase mici, sunt 20 stadii. Dela Rhoes la Apollonia,[5] o mică insulă nu departe de uscat, sunt alte 20 stadii. Pe ţărmul acestei insule e un port. De aci la Chelae, 20 stadii. Dela Chelae până la vărsarea lui Sangarius[6] în Pont, 180 stadii. De aci la gurile lui Hyppius[7] alte 180 stadii. Dela Hyppius până la emporiul Lillius sunt 100 stadii; şi dela Lillius la Elaeus,[8] 60. De aci la Cales,[9] alt emporiu, 120 stadii. Dela Cales la râul Lycus[10] 80 studii. Dela Lycus la Heraclea, oraş grec doric, o colonie a Megarei, 20 stadii. In Heraclea este un adăpost pentru corăbii.

19. Dela Heraclea până la Metrous, 80 stadii. De aci până la Posidium,[11] 40 stadii; iar de aci la Tyndaridae, 45; apoi până la Nymphaeus sunt 15 stadii. Dela Nymphaeus până la râul Oxina[12] sunt 30. Şi dela Oxiaa până la Sandaraca,[13] 90 stadii. Sandaraca este un adăpost pentru corăbii mici. De aci până la Crenidae sunt 60 stadii; iar dela Creniadae până la emporiul Psylla,[14] 30 stadii De aci la Tium, oraş grec ionic aşezat la mare, o colonie a Miletului, sunt 90 stadii. Iar dela Tium până la râul Billaeus[15], 20

---

[1]) Psilis: un râuşor pe care azi se află satul Megid-chioi.
[2]) Calpes, azi: Kerpe liman.
[3]) Xenophon: Anabasis 6, 4 1 şi următ.
[4]) Rhoes, azi Ialangi Chefchen.
[5]) Apollonia, azi insula Chefehen-adasi.
[6]) Sangarius, azi râul Zaharia.
[7]) Hyppius, azi râul Melen.
[8]) Elaeus, azi Chuvalli Iskeleh-su.
[9]) Cales, azi Cocolah.
[10]) Lycus, azi râul Chiligi-su.
[11]) Posidium, azi capul Ciauş-Agasi.
[12]) Oxina, azi râul Coseh-Oxina.
[13]) Sandaraca, azi Sungaldaic pe râul Ciuruc.
[14]) Psylla, pe unde e azi capul Calimli.
[15]) Billaeus, azi râul Filijas.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

stadii. Dela Billaeus până la râul Parthenius, sunt 100 stadii. Până aci locuesc Thracii Bithynici. Despre dânșii pomenește și Xenophon [1] în istoria sa, zicând că ar fi cei mai războinici dintre locuitorii Asiei și că în țara lor armata Grecilor a pătimit multe, după ce Arcazii s'au despărțit de trupa lui Chirisophus și Xenophon.

20. De aci încolo începe Paphlagonia. Dela Parthenius până la Amastris, oraș grec, unde e și stație pentru corăbii, sunt 90 stadii. De aci până la Erythini [2]. 60; și dela Erythini până la Cromna, alte 60 stadii. De aci până la Cytorus [3], unde e un adăpost pentru corăbii, 90 de stadii. Dela Cytorus până la Aegiali [4], sunt 60. Până la Thymen [5], 90. Până la Carambes, 120. De acî la Zephyrium [6] sunt 60. Dela Zephyrium până la zidurile Abonului [7], un orășel, sunt 150 stadii. ìAc adăpostul pentru corăbii nu e tocmai sigur; însă ele tot s'ar putea pune în siguranță dacă furtuna nu e prea mare. Dela zidurile Abonului până la Aegineta [8] sunt 150 stadii.

21. De acî până la emporiul Cinolis [9], alte 60 stadii. Și la Cinolis ar putea să se adăpostească corăbiile în timpul verii. Iar dela Cinolis, până la Stephanes. unde e un adăpost sigur pentru corăbii, sunt 180 stadii. Dela Stephanes până la Potami, 150. De acî sunt 120 până la capul Leptes. Și dela capul Leptes până la Armenes [10], 60. Acolo e un port. Și Xenophon pomenește de Armenes. Apoi până la Sinope sunt 40 stadii. Sinopenii sunt coloniști ai Miletului. Dela Sinope la Carusa [11], unde e loc de ancorat pentru corăbii, 150 stadii. De acî la Zagora [12] tot 150. Și de acî până la fluviul Halys sunt 300 stadii.

22. Acest fluviu era odinioară hotarul regatului lui Croesus și al Perșilor, iar acum curge în împărăția Romanilor, dar nu dela miazăzi, precum scrie Herodot, ci din spre răsăritul soarelui; iar

---

[1]) Xenophon: Anabasis 6, 3.
[2]) Erythini, azi: țărmul stâncos dela Delicli Cili.
[3]) Cytorus, azi Cidros sau Chidros, Chidras.
[4]) Aegiali, azi ar fi Cara-Agaci.
[5]) Thymen, azi Timteh.
[6]) Zephyrium, azi Carjani.
[7]) Zidurile Abonului, unde e azi orașul Ineboli.
[8]) Aegineta, azi Inichi sau, după altă părere, Hagi Veli Oglu Ischelesi.
[9]) Cinolis, azi Chinolu.
[10]) Armenes, azi Akliman.
[11]) Carusa, azi Gersch.
[12]) Zagora, azi Ghezere, la gura râului Ac-su-Ciaic.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

unde se varsă în Pont, el desparte ogoarele Sinopenilor de acelea ale Amisenilor. Dela fluviul Halys până la Naustathmus sunt 90 stadii; acolo este și un lac [1]). De acî la Conopeum [2]), alt lac, 50 stadii. Dela Conopeum până la Eusena [3]) sunt 120. Apoi până la Amisus 160. Amisus [4]), oraș grec și colonie a Athenienilor, stă lângă mare. Dela Amisus până la Portul Ancona, unde se varsă Iris în Pont, sunt 160 stadii. Dela gura lui Iris până la portul Heracleum, 360. Aci e și stație pentru corăbii. De acî până la fluviul Thermodon [5]), sunt 40 stadii. Acesta este fluviul unde se zice că au locuit Amazoanele.

23. Dela Thermodon până la râul Beris [6]), sunt 90 stadii. Apoi până la râul Thoaris [7]), 60. Dela Thoaris până la Oenoe [8]), sunt 30. Dela Oenoe până la râul Phigamus [9]), 40. De acî la castelul Phadisanes [10]), 150. Apoi până la orașul Polemonium [11]), 10 stadii. Dela Polemonium până lr capul numit Iasonium, sunt 130 de stadii. De acî la insula Cilicilor [12]) 15 stadii. Dela insula Cilicilor la Boon [13]), unde e o stație pentru corăbii, 75 stadii. Apoi până la Cotyora [14]), 90. De dânsa pomenește Xenophon [15]) ca de un oraș și zice că e o colonie a Sinopenilor. Astăzi însă e un sat și nici acela mare. Dela Cotyora la râul Melanthium [16]) sunt vre-o 60 stadii.

24. De acî la Pharmatenum [17]), alt râu, 150; și apoi la Pharnacea, 120. Această Pharnacea se numia odinioară Cerasus, colonie și dânsa a Sinopenilor. De acî la insula Aretiada, 30 stadii, apoi

---

[1]) Un lac, azi Hamanlâ-ghiol.
[2]) Canopeum, azi Cumgeas, într'un loc lutos.
[3]) Eusena, azi capul Cagalu, sau la gura râului Gordon.
[4]) Amisus, azi Samsun.
[5]) Thermodon, azi Termeh.
[6]) Beris, azi Melici.
[7]) Thoaris, azi Tureh.
[8]) Oenoe, azi Unieh.
[9]) Phigamus, azi Gervis-dere.
[10]) Phadisanes, azi Fatsa.
[11]) Polemonium, azi satul Puleman, lângă râul Puleman Ciair.
[12]) Insula Cilicilor azi Hoirat Caleh-adasi.
[13]) Boon, azi Vona.
[14]) Cotyora, cam unde ar fi azi Buzuc-caleh.
[15]) Xenophon, Anabasis, 5, 5, 3.
[16]) Melanthium, azi Melet Irmac.
[17]) Pharmatenum, azi Bazar-su.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

până la Zephyrium [1]), 120. Acolo e o stație pentru corăbii. Deal Zephyrium la Tripolis [2]), 90 stadii. De acî la Argyria, 20 stadii. Dela Argyria până la Philocalea [3]), 90. De aci la Coralla [4]), 100. Dela Coralla până la Muntele-sacru [5]), 150. Dela Muntele-sacru la Cordyla [6]), unde e și stație pentru corăbii, 40. Iar dela Cordyla până la Hermonassa [7]), 45; și acî este o stație. Dela Hermonassa până la Trapezunt, 60 stadii. Aci tu ai grijă să se construiască un port, căci mai înainte nu era de cât o stație, unde numai vara puteau ancorà corăbiile.

25. Depărtările locurilor ce se găsesc între Trapezunt și Dioscuria, le-am arătat mai sus, când am dat distanțele dintre fluvii. Dela Trapezunt până la Discouria, numită acum Sevastopole, se însumează laolaltă 2260 stadii.

26. Acestea sunt locurile ce le întâlnești, dacă plutești dela Byzanț spre dreapta, până la Dioscuria, care e un castru la hotarul imperiului roman, pe partea dreaptă pentru cei ce intră în Pont. Așa dar, când am aflat de moartea lui Cotys, regele Bosporului Cimmeric, m'am străduit mult să-ți dau lămuriri și despre drumul până la Bospor, pentrucă, dacă ai avea vre-un gând și asupra Bosporului, să-l poți îndeplinì, cunoscând și periplul acelor părți.

27. Deci dacă pornești din Dioscuria, găsești o primă stație la Pityunte [8]), la o depărtare de 350 stadii. De acî la Nitica [9]), 150 stadii. Acî locuià odinioară un neam scythic, fapt de care pomenește și istoricul Herodot [10]). El însă spune că acești oameni mănâncă păduchi, părere care și astăzi mai există privitor la dânșii. Dela Nitica până la râul Abascus, sunt 90 stadii. Borgys [11]) se află la o depărtare de 120 stadii de Abascus; iar Nesius [12]), unde se înalță promontoriul lui Hercule, e la o depărtare de 60 stadii de-

---

[1]) Zephyrium, azi Sefreh.
[2]) Tripolis, azi Tireboli.
[3]) Philocalea, azi Elehi.
[4]) Coralla, azi Chereli.
[5]) Muntele-sacru, Ieron oros, azi Ioros.
[6]) Cordyla, azi Acjac-caleh.
[7]) Hermonassa, azi Platana.
[8]) Pityunte, azi Pitsunda.
[9]) Nitica, cam pe la gura râului Reproa, unde e satul Gagri.
[10]) Herodot, Istoria IV, 109.
[11]) Borgys, azi Liapipsta.
[12]) Nesius, azi cap. Constantinovschi, sau Adler.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Borgys. Dela Nesius până la Masaetica [1]), sunt 90 stadii. De acî la râul Achaeunte [2]), sunt 60 stadii. Acest râu face hotar între Zilchi și Sanigi. Regele Zilchilor este Stachemphax, care ține domnia dela tine.

28. Dela Achaeunte la promontoriul lui Hercule, sunt 150 stadii. De acî până la un oarecare cap, unde e o stație adăpostită contra vânturilor Thrascia și Boreas, sunt 180 stadii. De aci până la așa numita Vechea-Lazica [3]), sunt 120 stadii. De acî până la Achaia Veche [4]), 150; apoi până la portul Pagre [5]), 350. Iar dela portul Pagre până la Portul-sacru [6]), 180. De acî la Sindica, 300 stadii [7]).

29. Dela Sindica până la Bosporul numit Cimmeric [8]) și până la Panticapaeum [9]), un oraș al Bosporului, sunt 540 stadii. De acî la fluviul Tanais [10]), sunt 60. Se zice că el e hotarul între Europa și Asia. El trece prin marea Maeotidei [11]) și se varsă în Pontul Euxin. Totuși Aeschyl, în «Prometheu liberat», numește fluviul Phasis ca hotar între Europa și Asia. Căci în această tragedie Titanii vorbesc astfel către Prometheu:

Am venit
Muncile tale, Prometheu,
Și chinul cătușelor să-l vedem.

Apoi, enumărând țările pe care le-au cutreerat, adaugă:

Aici de două ori: al Europei
Și al Asiei, — marele hotar, Phasis...

Iar ocolul, jur împrejur, al mării Maeotice se zice că ar fi ca la 9000 stadii.

30. Dela Panticapaeum până la satul Cazeca [12]), așezat la mare

---

[1]) Masaetica, azi râul Mattsa.
[2]) Achaeunte, corespunde azi cu Socea-Psta.
[3]) Vechea Lazica, ar corespunde cu Nebug.
[4]) Achaia-Veche, ar fi azi Hapsuco.
[5]) Pagre, azi lângă baia Ghelengic, sau pe la Mezib-Phiat.
[6]) Portul-sacru, ar fi azi lângă baia Sugeac.
[7]) Sindica, unde e azi Anapa.
[8]) Bosporul Cimmeric, azi strâmtoarea Cherci sau Ieni-cale.
[9]) Panticapaeum, în apropiere de actualul Cherci.
[10]) Tanais = Donul.
[11]) Marea Maeotidei, azi Marea Azovului.
[12]) Cazeca, azi satul Taș-Cacic.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

sunt 420 stadii. De acĭ la Theodosia, oraș nelocuit, sunt 280 stadii Și aceasta a fost un vechiu oraș grec, ionic, o colonie a Milesienilor a cărui amintire se pomenește în multe scrieri. De acĭ până la portul pustiu al Scythotaurilor [1]), 200 stadii. De acĭ până la Lampas [2]), oraș Tauric, 600 stadii. Dela Lampas până la portul Symbolus [3]), de asemenea Tauric și acesta, sunt 520 stadii; și de acĭ în Chersonesul Tauric [4]), 180. Dela Chersones până la Cercinitis [5]), sunt 600 stadii: iar dela Cercinitis la Portul — frumos — Kalòn, — tot scythic și acesta, sunt alte 700 stadii.

31. Dela Portul-frumos până la Tamyraca [6]), sunt 300 stadii. În interiorul Tamyracei se află un lac, nu mare însă; și de aci până la gura lacului, alte 300 stadii. Și dela scurgerile lacului până la Eona [7]), sunt 380 stadii; și de acĭ până la fluviul Borysthenes [8]), 150. Dacă iei cursul lui Borysthenes în sus, dai de o cetate greacă, cu numele Olbia [9]). Dela Borysthenes până la o insulă mică, pustie și fără nume [10]), sunt 60 stadii; iar de acĭ până la Odessus [11]), unde e stație pentru corăbii, 80. Vecin cu Odessus, la o depărtare de 250 stadii, este portul Istrianilor [12]), Vecin cu acesta e portul Isiacilor [13]), la o depărtare de 50 stadii. Iar de acĭ până la gura Istrului, numită Psilon [14]), sunt 1200 stadii. Locurile ce se află între ele sunt pustii și fără nume.

32. Cam în dreptul acestei guri, dacă plutești drept spre

---

[1]) Portul Scythotaurilor, prin apropiere de Sudac, sau Uschiut.

[2]) Lampas, azi ruinele numite Malaia Lampada.

[3]) Symbolus, azi Balaclava.

[4]) Chersonesul Tauric, azi ruinele dela W. de Sevastopol.

[5]) Cercinitis: după unii, aproape de capul Cozlof; după alții, lângă capul Tarcan.

[6]) Tamyraca, un promontoriu din «Drumul lui Achille, numit azi Tender.

[7]) Eona, la capătul de apus al «Drumului lui Achille».

[8]) Borysthenes, azi fl. Nipru.

[9]) Olbia, de fapt, nu era pe Borysthenes (Nipru), ci pe Hypanis (Bug.), pe malul drept. Ruinele sale se văd lângă satul Ilinschi, în locul numit Stomoghili 100 movile, sau tumuli) la 6 mile rusești de confluența Bugului cu Niprul.

[10]) O insulă mică, pustie.... azi Berezan.

[11]) Odessus, cam unde e azi Carabaș.

[12]) Portul Istrianilor ar fi, după unii, pe lacul Odesei de azi; după alți la localitatea Dofinovscaia.

[13]) Portul Isiacilor ar fi la Malaia Fontana.

[14]) Gura Istrului, numită Psilon, este gura Chiliei.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

largul mării, din cotro suflă vântul Aparctias, se află o insulă căreia unii îi zic «Insula lui Achille», alţii «Drumul lui Achille», şi alţii o numesc «Insula albă», Leuca [1]), după culoarea ei. Se zice că Thetis a scos-o din mare pentru fiul ei şi că acolo locueşte Achille. Intr'însa se află un templu al lui Achille şi o statue, lucru din vremea veche. Iar insula este pustie de oameni şi capre nu prea multe pasc într'însa; şi pe aceastea, cei ce trag acî, se zice că le jertfesc lui Achille. In templu se mai văd şi multe daruri oferite eroului: cupe şi inele şi pietre preţioase. Toate acestea sunt dăruite lui drept mulţumire. Şi sunt şi inscripţii, unele latine, altele greceşti, în fel de fel de metri, aducând laude lui Achille. Sunt şi câteva pentru Patrocle. Căci, oricine vrea să fie plăcut lui Achille, cinsteşte odată cu el şi pe Patrocle. Şi multe păsări s'au pripăşit în insulă: pescărei, cufundari şi ciori de mare [2]) fără număr. Aceste păsări poartă de grije templului lui Achille. In toate zilele, dis de dimineaţă, ele coboară în zbor până la mare; apoi după ce-şi udă aripile, se întorc în grabă la templu şi-l stropesc. Iar când şi-au terminat lucrul, ele împodobesc ca mai înainte întinsul cu aripile lor.

33. Şi iată ce se mai povesteşte de alţii: dintre cei cari coboară pe insulă, unii aduc ei însuşi pe corăbii animale pentru jertfă, dintre care pe unele le sacrifică, iar pe altele le lasă libere în cinstea lui Achille. Unii vin însă acolo siliţi de furtună şi animalul pentru sacrificiu îl cer dela zeu. Ei întreabă oracolul dacă este spre binele lor să sacrifice animalul ales la întâmplare din turma care paşte. Şi lasă jos şi preţul, cât găsesc ei cu cale. Iar dacă oracolul nu încuviinţează căci este un oracol în insulă — ei adaugă la preţ şi dacă acesta tot nu se învoeşte, mai pun ceva. Iar când oracolul îngăduie, ei cunosc că preţul este îndestulător. Atunci victima se opreşte dela sine şi nu mai fuge. Şi toată această grămadă de argint este dăruită eroului drept preţ al animalelor jertfite.

34. Iarăş se mai zice că Achille se arată unora în vis, când se apropie de insulă, iar altora chiar în timpul navigaţiei, dacă nu sunt departe de ea, şi-i povăţuieşte în ce parte a insulei e mai bine să tragă şi să arunce ancora. Alţii pretind că Achille li s'a fost arătat aievea, ca şi Dioscurii, pe catarg, sau la capătul anterei. Şi spun că Achille se arată numai întru atâta se lasă mai prejos decât Dioscurii, fiindcă aceştia din urmă se arată clar şi pretutindeni

1) Leuca, azi insula Şerpilor.

2) Lari, fulicae, coturnices marinae.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

navigatorilor și când se arată îi scapă de nevoi; pe când Ahille se arată numai când te apropii de insula lui. Unii pretind că și Patrocle li s'a arătat în vis. Iar eu le-am scris acestea despre Insula lui Achille, auzindu-le din gura acelora cari, ori ei au tras în insulă, ori au aflat cele povestite dela alții. Și, după a mea părere, nu sunt lucruri de necrezut. Căci sunt încredințat că dacă cineva este erou, acela e Achille; iar această credință mi-o dă noblețea și frumusețea lui, sufletul său tare și împrejurarea că de tinerel a plecat dintre noi oamenii, că a fost cântat de Homer, că statornic a fost în dragoste și în prietenie până într'atât, în cât n'a voit să mai trăiască în urma celor ce-i fuseseră dragi. [1])

35. Dela gura Istrului, numită Psilon, până la adoua gură, [2]) sunt 60 stadii. De aci până la gura numită Kalòn [3]) sunt 40; și dela Kalòn la Naracon, [4]) a patra gură a Istrului, sunt 60 stadii. De acì la a cincea, [5]) 125; și de acì la orașul Istria, [6]) 500 stadii. De acì la orașul Tomis [7]) 300 stadii. Dela Tomis la orașul Kallatis [8]) unde e și adăpost pentru corăbii, alte 300 stadii. De acì până la portul Carilor, [9]) 180 stadii. Iar regiunea din jurul portului se nu-

[1]) Insula lui Achille, sau Leuca, Albă, azi insula Șerpilor, e confundată de unii cu «Drumul lui Achille» numit azi «Tender», un perisip foarte lung și îngust între Crimeia și Odesa. Știri despre această insulă în antichitate ne dau: Arctinus în Aethiopida (Photius cod. 239); Stesichor într'o palinodie (Pausanias III, 19, 13); Pindar în Nem. IV, 49; Euripide în Androm. 1260, și în Iphig. în Taurida, 435. Dintre geografi: Scylax § 68 p. 58. Lycophron, Cass. 186; Scymnus, 792; Antigonus, Mirab. 134; Conon. Nar. 18; Strabo p. 125, 306; Mela II, 7, 2; Plinius IV, 26, 27; Solin c. 13; Ptolemaeus III, 10 și, după el, Tzetzes, Hist. XII, 937; Pausanias III, 10; Maximus Tyr. Diss.; Philostratus, Heroic. 20 p. 313 ed. Didot; Ammian, XXII, 8, 35; Dionys, 541; Avienus, parafrasatorul său, 720; Priscian, 498; Tzetzes ad. Lycophr. 185; Eustath ad Dionys, 545, 680, 692, ad Homer. p. 1696. Dintre moderni, vezi Ukert III, 2 p. 443. In românește d-l Popa Liseanu a dat o monografie frumoasă asupra Insulei Șerpilor în antichitate.

[2]) Probabil, aceea pe care Ammian și Solinus o numesc Stenostoma.

[3]) Kalòn stoma, ar fi gura Sulinei.

[4]) Naracon, ar fi St. George.

[5]) A cincea gură e aceea pe care alți geografi o numesc Ieron-Sfântă. Despre numărul gurilor Dunării, părerile în antichitate au fost felurite. Vezi Ukert III, i p. 360.

[6]) Istria, sau Istropole, într'o peninsulă nisipoasă la sudul lacului Razim, în dreptul satului Caraharman. Orașul a fost explorat de d-l V. Pârvan.

[7]) Tomis = Constanța.

[8]) Kallatis = Mangalia.

[9]) Portul Carilor, cam pe la Șabla.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

meşte Caria. Dela portul Carilor până la Tetrisiada,[1] sunt 120 stadii. De acì până la Bizone,[2] un loc pustiu, sunt 60 stadii. Dela Bizone la Dionysopolis,[3] 80 stadii. De acì la Odessus,[4] unde e port pnntru corăbii, sunt 200.

36. Dela Odessus până la poalele munţilor Haemus,[5] care se prelungesc până în mare, sunt 360 stadii. Şi acì e un adăpost pentru corăbii. Dela Haemus până la oraşul Mesembria[6] unde o staţie pentru corăbii, 90 stadii. Iar dela Mesembria până la oraşul Anchialus,[7] sunt 70 stadii; şi dela Anchialus până la Apollonia,[8] 180. Toate aceste oraşe sunt greceşti, aşezate în Scythia,[9] spre stânga acelor ce plutesc în Pont. Dela Apollonia până la Chersones,[10] unde e adăpost pentru corăbii, sunt 60 stadii. Iar dela Chersones până la zidul Aulaeus,[11] sunt 250. De acì până la ţărmul Thyniadei,[12] 120.

37. Dela Thiniada la Salmydessus,[13] sunt 200 stadii. Despre acest ţinut a pomenit şi Xenophon cel Bătrân[14] şi până acì, zice el, că a pătruns armata Grecilor, pe care o conducea el, când la urmă de tot s'a războit cu Scuthes Thracul. Şi iarăşi multe scrie el cu privire la lipsa de apăposturi pentru corăbii prin partea locului; că pe acì corăbiile sunt asvârlite la ţărm de furtunile năprasnice şi că Thracii din vecinătate se sfâşie între dânşii pentru rămăşiţele naufragiilor.

Dela Salmydessus până în Phrygia,[15] sunt 330 stadii. De acì la Cyaneae, 320. Acestea sunt vestitele Cyaneae despre care spun poeţii că odinioară erau ratăcitoare şi că printre ele a trecut prima corabie, Argo, ducând pe Iason în Colchida. Iar dela Cyaneae

---

[1]) Tetrisiada = Capul Caliacra.
[2]) Bizone = Cavarna.
[3]) Dionysopolis = Balcic.
[4]) Odessus = Varna.
[5]) Haemus = Munţii Balcani. Distanţa e dată până la capul Emineh.
[6]) Mesembria şi-a păstrat şi azi acelaş nume.
[7]) Anchialus şi-a păstrat numele până azi.
[8]) Apollonia, azi Sozopolis.
[9]) E de notat extinderea Scythiei până la sud de Balcani.
[10]) Chersones, cam pe la Thera.
[11]) Aulaeus, pe la Ahteboli.
[12]) Thyniada, azi capul Cura sau Ainata.
[13]) Salmydessus, azi oraşul Midia.
[14]) Xenophon, Anab. 7, 5, 7.
[15]) Phrygia, cam pela Filia, lângă Cap. Caliongic.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

până la Hieron Jovis Urii, unde e gura Pontului, sunt 40 stadii. De aci la portul Daphnes, [1]) numit și Maenomena, 40 stadii. Dela Daphnes la Byzanț, la 80 stadii. Iată dar și localitățile dela Bosporul Cimmeric până la Bosporul Thracic și la orașul Byzanț [2]).

CONST. LĂZĂRESCU
Directorul Liceului din Constanța

PERIPLUL PONTULUI EUXIN

cuprinzând și descrierea continentului, sau a locurilor din Asia și Europa, precum urmează: periplul Bithyniei de lângă Pont; periplul Paphlagoniei; periplul celor două Ponturi; periplul țărmurilor Europene ale Pontului Euxin;

de un *Anonim* sau, după cum se spune, de *Arrian* [3]).

[Arrian lui Traian Hadrian August, sănătate!]

1. Lângă Bosporul Thracic, la gura Pontului Euxin, pe țărmul Asiatic, din dreapta, unde locuește neamul Bithynilor, se află un loc ce se numește Hieròn; iar aci se înalță templul lui Jupiter, supranumit Urius, de unde corăbierii intră în Pont. Iar celui ce intră în această mare, lăsând în dreapta Asia și o parte din neamul Bithynilor ce locuesc lângă Pont, și plutind tot pe lângă țărmuri, i-se perindă următoarele locuri [4]):

2. Hieron, sau sanctuarul lui Jupiter Urius, care se află la o depărtare de Byzanț de 120 stadii, sau 16 mile romane [5]). Și acolo așa numita gură a Pontului, prin care intri în Propontida, este foarte îngustă [6]).

[1]) Daphnes, la Bospor, pe partea Europeană.

[2]) Byzanț-Constantinopole.

[3]) Din acest periplu s'au păstrat două fragmente; primul, cuprinzând paragrafele 1—42, se găsește în Codex Vaticanus 143 și a fost studiat de Holstenius și editat de Hudsonus; al doilea fragment se află în Codex acephalus 398, fol. 1—6, din biblioteca din Heidelberg și cuprinde paragrafele 43—92. Titlul acestui periplu vine, probabil, chiar dela geograful anonim, care-l atribue lui Arrian, fiindcă l-a utilizat ca izvor principal. Celelalte isvoare sunt: periplul lui Menippus, folosit și de Marcianus, «Poetica Periegesis Anonymi», Scylax și un isvor necunoscut.

[4]) Din Menippus.

[5]) O milă romană e socotită acì 7 stadii și jumătate. Un stadiu olimpic are 192 m. 27; un stadiu de drum 157 m. 50. După La grande encyclopédie.

[6]) După Arrion § 17. Propontida = Marea Marmara.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

3. Dela sanctuarul lui Jupiter Urius, plutind spre mâna dreaptă, până la râul Rheba, sunt 90 stadii, sau 12 mile; iar dela râul Rheba până la Melaena, numită acum Cali-acra, 150 stadii, sau 20 mile. Dela Cali-acra până la râul Artanes și până la un castel ce se află acolo, 150 stadii, sau 20 mile; iar acì se află lângă altarul zeiței Venus un port pentru vase mici, ba chiar și o insuliță, care adăpostește portul [1]).

4. Dela râul Artanes până la râul și satul Psillis, 150 stadii, sau 20 mile: acì vasele ar putea ancorà ușor lângă o stâncă ce se înalță nu departe de gura râului [2]).

5. Iar dela râul Psillis până la portul și râul Calpes sunt 210 stadii, sau 28 mile: acì se află un emporiu al Heracleenilor [3]). Și ce fel de localitate și port este Calpes și că acolo sunt ape limpezi și reci și păduri vecine cu marea, având lemne bune pentru construcția corăbiilor și belșug de vânat, toate acestea le-a povestit Xenophon cel bătrân [4]).

6. Iar dela portul Calpes până la Rhoe, unde e adăpost pentru vase mici, sunt 20 stadii, sau 2 mile și $\frac{2}{3}$. Dela Rhoe la Apolloniada, o mică insulă ce se numește acum Daphne, nu departe de țărm, unde se află și un port, 20 stadii, sau 2 mile și $\frac{2}{3}$ [5]).

Această insulă, Apolloniada, are pe ea și un orășel, numit Thyniada, o colonie a Heracleenilor. Dela insula Apolloniada, care acum se numește Daphniusa, până la Chelas, sunt 20 stadii, sau 2 mile și $\frac{2}{3}$. Acest oraș se mai numește și Chela Medianilor [6])

7. Dela Chela până la fluviul navigabil Sangarius, 180 stadii, sau 24 mile [7]). Acest fluviu, isvorând din locurile așezate deasupra Thynilor și a Phrygiei, iese prin Thyniada [8]).

8. Dela Sangarius până la râul Hypius, 180 stadii, sau 24 mile [9]).

Acest râu udă un oraș, numit Prusiada, așezat la mijlocul cursului său [10]).

---

[1]) După Menippus.
[2]) După Arrian § 17.
[3]) După Menippus.
[4]) După Arrian § 17. La Xenophon: Anabasis 6, 4, 1.
[5]) După Arrian § 18.
[6]) După un isvor necunoscut. In loc de Mediani, poate că ar fi Mariandyni.
[7]) Epitetul de navigabil, după Menippus; stadiile după Arrian.
[8]) Din «Periegesis» vers. 976 și următ.
[9]) După Menippus.
[10]) Din «Periegesis» vers. 779.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

9. Dela râul Hypius până la oraşul Dia, unde se află şi o staţie pentru vase mici, 60 stadii, sau 8 mile. Dela oraşul Dia, până la emporiul Lileum, 40 stadii, sau 5 mile şi 1/3. Dela Lileum la emporiul şi râul Elaeum, 60 stadii sau 8 mile. Dela Elaeum la emporiul şi râul Cales, 120 stadii, sau 16 mile. Dela râul Cales la râul Lycus. 80 stadii, sau 10 mile şi $\frac{2}{3}$. Dela râul Lycus la Heraclea, oraş grec şi anume doric, o colonie a Megarenilor, 19 (20) stadii, sau 2 mile şi $\frac{2}{3}$ [1]).

10. Heraclea, colonie a Boeoţienilor şi Megarenilor, a fost zidită între Cyanee de cei plecaţi din Grecia, pe timpul când în Media domnià Cyrus [2]).

11. In total, dela Hieron până la Heraclea, sunt 1550 stadii, sau 206 mile $\frac{2}{3}$; iar dacă pluteşti deadreptul, 1200 stadii, sau 160 mile.

Dela Heraclea la Apollonia, oraş în Thracia Europei, aşezat în faţa Heraclei — acum se numeşte Sozopolis, — 1000 stadii, sau 133 mile şi $\frac{2}{3}$ [3]).

12. Dela oraşul Heraclea până la aşa numitul Metrous, ce se chiamă acum Aulia, sunt 80 stadii, sau 10 mile şi $\frac{2}{3}$. Dela Metrous la Posidium, numit acum Potistea, 60 stadii, sau 8 mile. Dela Posidium la Tyndarida, numită acum Cyrsaeta, 45 stadii, sau 6 mile. Dela Tyndarida la Nymphaeum, 45 stadii, sau 6 mile. Dela Nymphaeum la râul Oxina, 30 stadii, sau 4 mile [4]).

13. Dela Oxina la Sandaraca, unde e şi staţie pentru vase mici, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$.

Dela Sandaraca la Crenide, unde e adăpost pentru vase mici, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$.

Dela Crenide la castelul Psylla, 30 stadii, sau 4 mile. Dela Psylla la Tius, oraş grecesc, ionic, aşezat la ţărmul mării şi anume o colonie a Milesienilor, 90 stadii, sau 12 mile.

Dela Tius la râul Billaeus, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$. Acest râu Billaeus, după cum spun unii, mărgineşte Bithynia. Cele ce urmează de acì încolo, aparţin Paphlagoniei. Numai că unii susţin că râul Parthenius face hotar între Bithynia şi Paphlagonia. Dela râul Billaeus până la râul Psilis, numit acum Papanius, 60 stadii,

[1]) După Menippus şi Arrian § 18.
[2]) Din «Periegesis» vers 972.
[3]) După Menippus.
[4]) După Arrian § 19.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

sau 8 mile. Dela Psilis, sau Papanius, până la râul Parthenius, 70 stadii, sau 9 mile $\frac{1}{3}$ [1]).

14. Acest Parthenius este navigabil şi-şi scurge apele foarte liniştit. Intr'însul se zice că se află o baie foarte limpede a Dianei [2]).

15. Dela râul Parthenius la Amastra, ce ce mai numeşte şi Amastris, oraş grec ce are şi un râu, numit mai nainte Sesamus, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Heraclea la Amastris 700 stadii, sau 90 mile.

16. In aceste locuri se zice că a domnit odinioară Phineus, fiul lui Phoenix Tyrianul; după aceea însă Milesienii, venind cu o flotă din Ionia, fundară (patru) oraşe, pe care mai târziu le contopiră într'unul singur, Amastris, numit astfel după întemeetorul Amastris, fiul Oxyathrei, fica lui Persicus, după cum se spune, şi soţia lui Dionysie, tiranul Heracleei [3]).

17. Dela Amastris la rada Erythinos, 90 stadii, sau 12 mile. Dela rada Erythinos la castelul Cromna, 90 stadii, sau 12 mile. Dela castelul Cromna la Cytorus, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Cytorus la castelul Aegialum, 60 stadii, sau 8 mile. Dela Aegialum la satul Climax, 50 stadii, sau 6 mile $\frac{2}{3}$. Dela Climax la castelul Timolacum, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Timolaeum la Thymene, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$. Dela Thymene la Carambis, un promontoriu mare şi înalt, 120 stadii, sau 16 mile [4]).

18. Iar capului Carambis îi stă în faţă de partea cealaltă, în Europa, un promontoriu foarte mare, ridicându-se cât un munte, având prăpastii în spre mare, numit Criumetopon şi stând departe de Carambis cale de o zi şi o noapte cu corabia [5]).

19. Dela Carambis la oraşul Callistratis, ce se mai numeşte şi Marsilla, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$. Dela Callistratis la Zephyrium, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Zephyrium la Garium, 30 stadii, sau 4 mile. Dela Garium la zidurile Abonului, oraş numit acu Ionopolis, 120 stadii, sau 16 mile. Aci se află o staţie nu tocmai ferită de vânturi, unde totuşi se poate lua refugiu fără pagubă, dacă furtuna nu e mare [6]).

---

[1]) După Menippus şi Arrianus, § 20.
[2]) Din «Periegesis», vers 968 şi următ.
[3]) Din «Periegesis» vers 958—967.
[4]) După Menippus şi Arrian, § 20.
[5]) Din «Periegesis», vers 953 şi următ.
[6]) După Arrian şi Menippus.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

20. Dela Ionopolis la Aegineta, un orăşel şi un râu, 120 stadii, sau 16 mile. Dela Aegineta la Cimolis, un sat, care acum se numeşte Cinola, 60 stadii, sau 8 mile. Acî corăbiile se adăpostesc bine toată vara. Are chiar şi cheiu pentru corăbii, la locul numit Anticinola. Dela Cinola la satul şi portul Stephane, 180 stadii, sau 24 mile. Dela Stephane la castelul Potami [= Râurile], 150 stadii, sau 20 mile. Dela Râurile la Syriada Acrulepte [promontoriu], 120 stadii, sau 16 mile. Dela Syriada Acrulepte se întinde un golf; pătrunzând în el, până la Armene, sat şi port mare, sunt 67 stadii, sau 8 mile. Lângă port se varsă un râu cu numele Ochthoman.

21. Dela Armene la Sinope, colonie a Milesienilor, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. La margine se află o insuliţă, numită Scopelus, care lasă trecerea vaselor mai mici, dar cele mari trebue să ocolească şi astfel să ajungă în oraş. Celor ce plutesc în jurul insulei, li se adaugă încă 40 de stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$ [1]).

22. Sinope este porecla uneia dintre Amazoanele, al căror castel era în apropiere. Pe acest oraş îl populau odinioară Syrii indigeni, apoi Grecii, după cum se zice, şi anume atâţia câţi veniseră cu războiu în contra Amazoanelor: Autolycus şi împreună cu el Deileon şi Phlogius, toţi Thessalieni de origine; după aceştia Abrondas, de neam Milesian, care se crede că a fost ucis de Cimmerieni; după Cimmerieni iarăşi Cous şi Critines, cari fuseseră exilaţi de Milesieni. Aceştia umplură oraşul cu colonişti, pe când ostile Cimmerienilor pustiau Asia [2]).

23. Dela Sinope la râul Evarchus, numit acum Evechon, 80 stadii, sau 10 mile $\frac{2}{3}$. Acest râu, Evarchus, desparte Paphlagonia de ţara vecină Cappadocia; căci cei vechi vor ca ţara Cappadociei să se întindă până la Pontul Euxin. Unii îi numiră pe Cappadoci şi Leucosyri. Acum însă teritoriile ce se învecinează cu Paphlagonia până la hotarele barbare, se numesc Pontus şi se împart în două prefecturi [3]).

24. Dela râul Evarchus până la emporiul Carusa şi la portul cel apărat de vânturile apusene, — numim primul orăşel al Paphlagoniei — 70 stadii, sau 9 mille $\frac{1}{3}$. Dela Carusa la Gurzubanthus, 60 stadii, sau 8 mile. Dela Gurzubanthus la castelul Zagorus, nu-

[1]) După Menippus.
[2]) Din «Periegesis», vers. 941—952.
[3]) După Menippus.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

mit acum Calippos, 150 stadii, sau 20 mile. Dela Zagorus la Zalecus, un râu și un sat fără port, 90 stadii, sau 12 mile. Dela râul Zalecus la Halys, fluviu navigabil, 210 stadii, sau 28 mile [1]).

25. Acest fluviu, Halys, a fost odinioară hotarul regatului lui Croesus și al Perșilor. Acum însă, sub domnia Romanilor, el curge nu din spre miezăzi, după cum spune Herodot, ci din spre răsăritul soarelui; iar acolo unde iese în Pont, el desparte ogoarele Sinopenilor și Amisenilor; fiind la o depărtare de 300 stadii de Amisus și curgând printre Syrieni și Paphlagoni, el se deșartă în Pontus [2]).

26. Dela râul Halys la Naustathmus, unde e și o baltă, 40 stadii, sau 5 mile și $\frac{1}{3}$. Dela balta Naustathmus la balta Conopium, 50 stadii, sau 6 mile $\frac{2}{3}$. Dela balta Conopium la Eusene, ce se mai numește și Dagale, 120 stadii, sau 16 mile. Dela Eusene la orașul Amisus, 160 stadii, sau 21 mile $\frac{2}{3}$. Amisus, oraș grec, colonie Ateniană, e așezat lângă mare [3]).

27. Amisus ce se află în regiunea Lencosyrilor, este o colonie a Phoceenilor. A fost zidit cu patru ani înainte de Heraclea și-și trage origina dela neamul Ionienilor. In dreptul acestui oraș Asia se îngustează într'un gât, ce se întinde până la golful Issicus și la orașul Alexandria, cel zidit de Macedon. De acî până în Cilicia nu e un drum mai lung de șapte zile; căci se zice că Asia se gâtuie foarte tare în această parte. Herodot însă pare că lunecă în greșală când afirmă că un bărbat pedestru ar ajunge în cinci zile din Cilicia în Pont.

Peninsula aceasta are 15 neamuri, dintre care trei sunt grecești: aeolice, ionice și dorice; celelalte, în afară de cele amestecate, sunt barbare. Cilicii și Lycienii și, în afară de ei, chiar Carii și Mariandynii și Paphlagonii și Pamphylii, țin locurile de lângă mare; Chalybii însă le țin pe cele din interior și vecini cu ei sunt Cappadocii și locuitorii Pisidiei și Lydii și, pe lângă ei, Mysii și Phrygii [4]).

28. Dela Amisus la râul Lycastus, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$ Dela râul Lycastus la satul și râul Chadisium, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{2}{3}$.

---

[1]) După Menippus și Arrian.
[2]) După Arrian și după un isvor necunoscut.
[3]) După Arrian § 22.
[4]) Din «Periegesis» vers 917—940.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dela Chadisium la portul Anconei, unde se varsă Iris în Pont, 100 stadii, sau 16 mile [1]).

29. Dela râul Iris la sanctuarul și promontoriul Heracleum, 360 stadii, sau 48 mile; acolo e un port mare, numit Lamyron, adăpost pentru corăbii și belșug de apă dulce. Dela Heracleum la Thermodon, râu navigabil, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Acest Thermodon este acela unde se zice că au locuit Amazoanele, în orașul Themiscyra, așezat la gurile lui. Iar Thermodon străbate acest oraș. Dela Thermodon la râul Beris, 60 stadii, sau 8 mile. Dela râul Beris la râul Thoarius, 90 stadii, sau 12 mile [2]).

30. Iar dela râul Thoarius la râul Oenius, unde e și stație pentru corăbii, 30 stadii, sau 4 mile. Dela râul Oenius la râul Phigamunte, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{2}{3}$ Dela râul Phigamunte la locul Ameletus, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$, Dela Ameletus la Phadisane, sau Phadissa, 130 stadii, sau 17 mile $\frac{2}{3}$; apoi e portul și orașul Polemonium, nu la mare depărtare. Dela Phadissa la orașul Polemonium, 50 stadii, sau 6 mlle [3]).

31. Dela Polemonium până la vecinătățile râului Thermodon locuia mai înainte neamul Chalybilor.

32. Dela Polemonium până la promontoriul numit Iasonium, 130 stadii, sau 17 mile $\frac{2}{3}$. Dela Iasonium la insula Cilicilor, 15 stadii, sau 2 mile. Dela insula Cilicilor la râul Genetum, 55 stadii, sau 7 mile $\frac{2}{3}$. Dela râul Genetum la promontoriul și castelul Boon, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$; acì e un port apărat de toate vânturile și stație de corăbii. Dela Boon la Cotyorum, 90 stadii, sau 12′ mile. Despre acest oraș Cotyorum pomenește Xenophon, zicând că e o colonie a Sinopenilor. Astăzi însă e un sat și nici acela mare [4]).

33. Dela Cotyorum până în vecinătatea Polemoniu-lui locuiau mai înainte Tibarenii, neam din aceeași regiune și care de sârguia cu râsul în toate chipurile, socotind că în aceasta stă cea mai mare fericire [5]).

34. Incepe golful Cotyorum, în care, dacă plutești până la râul Melanthium, sunt 60 stadii, sau 7 mile. Dela Cotyorum, dar nu plutind de-alungul golfului, ci tăind de-adreptul pe la gura lui,

---

[1]) După Menippus și Arrian.
[2]) După Arrian și Menippus.
[3]) După Arrian și Menippus.
[4]) După Arrian și Menippus.
[5]) Din «Periegesis», vers 915 și următ.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

până la Hermonassa, un loc al Trapezuntinilor, 300 stadii, sau 40 mile. Dela râul Melanthium la râul Pharmantus, 150 stadii, sau 20 mile.

Dela râul Pharmantus la Pharmacia, numită și Pharnacia, 120 stadii, sau 16 mile [1]). Această Pharnacie se numia odinioară Cerasus, fiind și ea o colonie a Sinopenilor [2]). In fața ei se ridică o insulă pustie, numită a lui Martie [3]).

35. Dela Pharnacia, odinioară Cerasunta, până în vecinătatea Cotyorului, locuia mai înainte, după cum se spune, neamul Mosynoecilor, foarte barbar în moravuri, legi și fapte; se zice despre ei că locuesc în turnuri înalte de lemn și că săvârșesc orice lucru pe față. Pe regele lor, ținut în lanțuri, îl păzesc cu grije ca el să poruncească a se îndeplini totul după lnge; și dacă greșește cu ceva, ei zic că i se dă cea mai mare pedeapsă, refuzându-i-se mâncarea [4]).

36. Dela Pharnacia la insula Aretiada, unde e și stație pentru corăbii, apărată de vânturile apusene, 30 stadii, sau 4 mile. Această Aretiadă se mai numește și insula lui Marte, sau Areonesus. Dela insula Aretiada la castelul Zephyrium 120 stadii, sau 16 mile: acî e o stație pentru corăbii. Dela castelul Zephyrium la Tripolis, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Tripolis la Argyra, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{1}{3}$. Dela Argyra la Philocalea, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Philocalea la Coralla, 100 stadii, sau 13 mile și $\frac{1}{3}$. Dela Coralla la orașul și la râul Cerasunta, 60 stadii, sau 8 mile. Dela Cerasunta la Muntele Sacru, Hieron, unde e și oraș și port, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Muntele Sacru la castelul Cordyla, unde e și port pentru corăbii, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Cordyla la Ermyse, unde deasemenea este stație pentru corăbii, 40 stadii. sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Ermyse la orașul Trapezunt, unde portul se numește Daphnus, 60 stadii, sau 8 mile. Trapezunt, oraș grec, colonie a Sinopenilor, e zidit pe țărmul mării [5]).

37. Iară dela Trapezunt până la insula Aretiada și Phranacia, care odinioară se numia Cerasus, locuiau mai înainte Macronii, sau Macrocephalii.

38. Dela Trapezunt la portul Hyssus, numit acum Susarmia,

---

[1]) După Menippus.
[2]) După Arrian.
[3]) Din «Periegesis», vers. 912.
[4]) Din «Perigesis», vers 901—911.
[5] După Arrian § 24 și Menippus.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

180 stadii, sau 24 mile. Dela Susarmia la râul Ophius în care e adăpost pentru vase mici, 90 stadii, sau 12 mile. Acest râu, Ophius, desparte ţara Colchilor de Thiannica. Dela râul Ophius încep neamurile celor două Ponturi, cu care sunt vecine felurite neamuri barbare. Dela râul Ophius până la râul numit Psychrus — «Cel rece» —, 30 stadii, sau 4 mile [1]).

39. Dela râul Psychrus la râul Kalòs, sau «Cel frumos», care acum se numeşte «Castrul frumos», 30 stadii, sau 4 mile. Dela Castrul frumos la râul şi portul Rhizius, 120 stadii, sau 16 mile. Dela Rhizius la râul Ascurna, 30 stadii, sau 4 mile. Dela râul Ascurna la Adineum, numit acum Adienum, 60 stadii, sau 8 mile. Are şi adăpost pentru vase mai mici. Dela râul Adienum la castelul Cordyla, 100 stadii, sau 13 mile $\frac{1}{3}$. Dela Cordyla la castelul Athena, 80 stadii, sau 10 mile $\frac{2}{3}$. Acì e şi staţie pentru corăbii. Căci există şi în Pontul Euxin un loc numit Athena, unde se înalţă şi o statue greacă a Minervei, dela care se pare că şi locul şi-a luat numele. Castelul însă acolo e pustiu. Portul în timpul verii nu poate primì decât puţine corăbii pe care să le apere de năvala lui Notus şi Eurus. S'ar putea salva corăbiile acì chiar şi de Boreas, dar nu şi de Aparctias şi nici de acel vânt, care în Pont se numeşte Thrascias, iar în Grecia Sciron [2]).

40. Dela Athena la râul Zagatis, 7 stadii. Dela Athena la râul Prytane, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$; pe acest ţărm e şi regescul Anchial. Dela râul Prytane la locul Armene, 24 stadii, sau 3 mile $\frac{1}{3}$. Dela Armene la râul Pyxites, 66 stadii, sau 8 mile $\frac{2}{3}$. Dela râul Pyxites la râul Archabis, 90 stadii, sau 12 mile. Dela râul Archabis la râul Apsarus, 60 stadii, sau 8 mile [3]).

41. Iar castelul Apsarus se zice că odinioară s'a numit Apsyrtus; căci întradevăr că Apsyrt a fost ucis acì de Medea; şi se arată chiar şi mormântul lui Apsyrt [4]). Numele s'a alterat cu timpul la barbarii vecini, după cum s'au alterat şi multe altele. Aşa Tyana,

---

[1]) După Arrian şi Menippus.

[2]) După Arrian § 6, Unele părţi după Manippus. *Notus* = Vântul de miază zi. *Eurus* = Vântul de răsărit. *Boreas* = vântul de miază noapte. *Aparctias* vântul de nord, dinspre poli. *Sciron* = vântul de nord-vest. *Thrascias* = vântul de nord-vest,, dinspre Thracia.

[3]) După Arrian § 8 şi după Menippus.

[4]) După altă legendă, versificată de Ovidius, mormântul lui Apsyrt ar fi chiar la Tomis-Constanţa.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

un oraș al Cappadociei, s'a numit Thoana, după Thoas, regele Tauzilor care, urmărind pe Oreste și Pylade, se zice că a ajuns până în acest loc și că a pierit acî de o boală [1]).

Iar dela râul Archabis până la râul Ophius locuiau mai înainte Ecchirii. Acum locuesc Machelonii și Heniochii.

[Dela râul Ophius până la Palus Maeotis (M. Azovului) descrierea coastelor M. Negre lipsește].

43. Fluviul Tanais se zice că desparte Europa de Asia. El pătrunde în M. Maeotidei și apoi curge în Pontul Euxin. Insă Aeschyl, în «Prometheu deslănțuit», scrie că Phasis separă Europa de Asia. Căci iată cum vorbesc Titanii către Prometheu:

Venim
Aceste munci ale tale, Prometheu,
Și chinul lanțurilor tale să vedem.

Și apoi, înșirând țările pe care le-au străbătut, adaugă:

Chiar și de două ori: al Europei
Și al Asiei, — marele hotar, Phasis...

Iar periplul de jur împrejur al Mării Maeotice se zice că ar fi de aproape 9000 stadii, sau 1200 mile [2]).

44. Marea Maeotidă se crede că ar atinge aproape jumătate din mărimea Pontului [3]).

45. Lângă Tanais, care este hotarul Asiei, împărțind continentul în două părți, locuesc mai întâi Sarmații, ocupând o regiune de 2000 stadii, sau 250 mile. După Sarmați vine neamul Maeoților, ce se numesc și Iazamați, după mărturia lui Demetrius. Dela aceștia își trage numele și Marea Maeotică. Dar, după cum spune Ephoros, ei se numesc neamul Sauromaților. Se zice că acești Sauromați s'au amestecat cu Amazoanele, odinioară, când ele s'au întors din lupta dela Thermodont; de unde și Sauromații s'au numit Gynaecocratumeni [4]).

46. Urmează orașele Phanagora și Cepi [5]).

47. Apoi vin Hermonassa și Phanagoria. Despre aceasta se spune că a fost locuită odinioară de Teios; apoi portul Sindicus, cu locuitori Greci ce au roit acî din locurile vecine. Aceste orașe

[1]) După Arrian § 7.
[2]) După Arrian § 29.
[3]) După Scylax § 69.
[4]) Din «Perigenis» vers 874—888. Gynaecocratumeni = conduși de femei,
[5]) După Scylax § 72.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

se găsesc într'o insulă[1]) aşezată lângă Maeotis până la Bospor şi care cuprinde multă întindere de câmpie. Din cauza bălţilor şi a râurilor şi a mlaştinilor pe deoparte, iar dealta din cauza mării şi a Maeotidei, ea este impracticabilă. Celui ce pleacă, i se oferă ca punct de ieşire oraşul Cimmeris, numit astfel după barbarii Cimmerieni, o colonie a tiranilor ce au domnit în Bospor; apoi Cepus cel zidit de Milesieni. Iar aceste locuri sunt despre partea Asiei[2]).

49. Iar în Europa, chiar la gura Mării Maeotice, stă Panticapaeum, supranumit capitala regală a Bosporului..... Deasupra lui se află Scythia barbară, întinzându-se până la pământurile nelocuite şi necunoscute tuturor Grecilor. Ephoros povesteşte că primii înspre Istru locuesc Carpizii; apoi Aroterii; mai departe Neurii, până la regiunile pustii de ghiaţă. Spre răsărit însă, trecând Borysthenele, întâlneşti pe Scythii ce locuesc Hylaea. De-asupra acestora trăesc Georgii. Apoi din nou se desfăşură un deşert pe mari întinderi. De-asupra lui se află neamul Scythilor Androphagi. Dincolo de ei iarăşi încep singurătăţile.

Trecând de Panticape, întâlneşti neamul Limnaeilor şi altele multe fără nume distincte, numite nomade, însă evlavioase. Dintre ele nimeni n'a vătămat vre-odată ceva însufleţit. Aeste neamuri rătăcesc cu casele lor şi se nutresc cu laptele iepelor mulse. Trăesc cu toţii laolaltă, având averea şi familia în comun. Ba încă se spune că şi înţeleptul Anacharrsis s'a născut printre aceşti nomazi, cari sunt socotiţi ca foarte cucernici; şi că unii, după ce au trecut în Asia, s'au aşezat acolo şi aceştia se numesc Sacae. Se zice că cele mai vestite sunt neamurile Sauromaţilor şi Gelonilor şi ūn al treilea neam, ce se numeşte al Agathyrşilor.

Vine apoi Palus Maeotis, care-şi trage numele dela Maeoţi; şi în ea se varsă Tanais, ieşind din fluviul Araxe, după cum spune Hecateus Eretius; însă Ephoros povesteşte că iese dintr'o baltă, al cărei hotar e necunoscut; şi vărsându-se în numita Maeotidă prin două guri, curge prin Bosporul Cimmeric[3]).

50. Gura acestei mări se numeşte Bosporus. Dela oraşul Porthmius, sau dela gura Mării Maeotice, până la oraşul Mirmecium, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela Mirmecium până la Panticapaeum, oraş însemnat al Bosporului, 25 stadii, sau 3 mile $\frac{1}{3}$; el are un

[1]) De fapt, peninsulă.
[2]) Din «Periegesis» vers 886—899.
[3]) Din «Periegesis», vers 835—873.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

port mare și șantiere navale. In plutire dreaptă, dela orașul Bosporului până la gura Mării Maeotice sau a lui Tanais, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela orașul Panticapaeum până la orașul Tyristace, 60 stadii, sau 8 mile. Dela orașul Tyristace până la orașul Nymphaeum, 25 stadii, sau 3 mile $\frac{1}{8}$. Dela Nymphaeun până la satul Acra, 65 stadii, sau 8 mile $\frac{2}{8}$. Dela Acra la orașul Cytae, care odinioară se numia Cydeacae, 30 stadii, sau 4 mile.

Iar dela Athenaeon până la Cytae locuesc Scythi. Apoi urmează Bosporul Cimmeric.

Dela Cytae până la orașul Cimmeric, 60 stadii, sau 8 mile, acî e și adăpost pentru corăbii, bine apărat de vânturile ce suflă dinspre apus. In față se află în mare două mici insule stâncoase la mică depărtare de uscat. Dela gura Mării Maeotice până la Cimmerium sunt 300 stadii, sau 40 mile. Dela orașul Panticapaeum până la Cimmerium sunt 240 stadii, sau 32 mile [1]).

51. Dela Cimmerium la satul Cazeca, așezat lângă mare, 180 stadii, sau 24 mile. Dela Cazeca la Theudosia, oraș pustiu, având și un port, 280 stadii, sau 37 mile $\frac{1}{8}$. Acest oraș antic era grecesc, o colonie a Milesienilor, fiind pomenit în multe monumente literare. Acum Theudosia în dialect Alanic, sau Tauric, se numește Ardabda, adecă «cea cu șapte zei». In această Theudosie se zice că au locuit odinioară fugarii din Bospor.

52. Dela Theudosia la portul Athenaeon, sau Scythotauric, un port pustiu, sunt 200 stadii, sau 26 mile $\frac{2}{3}$. Aci e adăpost liniștit pentru corăbii. Dela portul Athenaeon sau Scytho-tauric până la Lampada, sunt 600 stadii, sau 80 mile: și acî e stație pentru corăbii Dela Lampada la Criu-metopon, un promontoriu al Tauridei, 200 stadii, sau 29 mile $\frac{1}{3}$.

53. In acest loc al Tauridei, zice unii că a venit Iphigenia cea răpită din Aulis. Iar Taurii sunt un neam numeros și duc o viață nomadă prin munți: sunt barbari prin omorurile și măcelurile ce le fac și adoră divinitățile prin nelegiuiri [2]).

54. Chersonesus, numit Tauric, are un oraș grec pe care l-au zidit Heracleoții și Delienii, când oracolul îndemnă pe Heracleenii ce locuesc Asia între Cyanee ca, împreună cu Delienii, să colonizeze Chersonesus [3]).

---

[1]) După Menippus.

[2]) Din «Periegesis», vers. 824—834.

[3]) Din «Periegesis», vers. 822—827.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

55. Dela Criu-metopon la portul Symbolus, numit și Symbolon, Tauric și acesta, sunt 300 stadii, sau 40 mile. Aci e un golf liniștit Dela portul Symbolus la orașul Cherronesus, sau Chersonesus Tauric colonie a Heracleenilor Pontici, sunt 180 stadii, sau 24 mile. Acì e un adăpost și un port frumos [1]).

56. Iar marginile Chersonesului Tauric au o întindere, dela portul Athenaeon până la portul Frumos—Kalòn,—de 2600 stadii, sau 346 mile $\frac{2}{3}$. Iar dela orașul Porthmitis, care se află la marginea Europei la gura Mării Maeotice, sau a lui Tanais, până la Cherson, sunt 2260 stadii, sau 302 mile $\frac{1}{3}$. Dela Bospor, sau Panticapaeum, până la orașul Cherson, sunt 2200 stadii, sau 293 mile $\frac{1}{3}$.

57. Dela Cherson până la Coronitis, sau Cercinitis, sunt 600 stadii, sau 80 mile. Dela Coronitis sau Cercinitis, până la portul frumos, port scithic al Chersonitidei, sunt 700 stadii, sau 93 mile $\frac{1}{3}$. Dela portul frumos la fluviul Istru, sau Danubius, locuesc iarăși Scythi. Dela portul frumos începe un golf, numit Carcinites, a cărui gură ajunge până la Tamyrace; iar golful are 2250 stadii, sau 300 mile; dar, dacă nu plutești pe lângă coastele lui, ci străbați deadreptul istmul său, găsești 300 stadii, sau 40 mile. In interiorul Tamyracei se află o baltă nu tocmai mare.

58. Dela promontoriul Tamyrace se întinde Drumul-lui-Achile, care e un perisip foarte lung și îngust, având 1200 stadii în lungime, sau 160 mile și 4 jugere în lățime; iar la capetele lui se formează insule. De continent se află la o depărtare de 60 stadii, sau 8 mile. La mijlocul lungimii lui un gât ca un istm, sau o limbă de pământ, îl leagă cu uscatul, întinzându-se pe o lățime până la 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Tamyrace, cel ce plutește dealungul acestui perisip, până la al doilea promontoriu al Drumului-lui-Achile, numit Dumbrava-sacră a Hecatei, străbate, după cum s'a spus, 1200 stadii, sau 160 mile. Dela Dumbrava sacră a Hecatei până la fluviul navigabil Borysthenes, care acum se numește Danapris, sunt 200 stadii, sau 26 mile $\frac{2}{3}$.

59. Acest fluviu, Borysthenes, este cel mai de folos dintre toate, oferind pești mari și foarte numeroși și roade de ale plantelor și pășune pentru turme. Se zice că el curge plăcut pe o distanță navigabilă de 40 zile; însă spre părțile din sus el nu mai e navigabil, nici accesibil, din cauza zăpezii și a gheții [2]).

---

[1]) După Arrian și Menippus.

[2]) Din «Periegesis», vers. 813—819.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

60. La confluența fluviilor gemene Hypanis și Borysthenes s'a zidit un oraș, numit odinioară Olbia, iar mai târziu Borysthenes. Și l-au zidit pe el Milesienii în timpul imperiului Mezilor. Dela mare până la oraș e un drum de plutit de 240 stadii, sau 32 mile, în susul fluviului Borysthenes, ce se numește acum Danapris [1]).

61. Dela fluviul Borysthenes până la o insulă mică, pustie și fără nume, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela această insuliță pustie și fără nume până la Odessus, 80 stadii, sau 10 mile $\frac{2}{3}$. Dela Odessus până la Scopelus, 160 stadii, sau 21 mile $\frac{1}{3}$. Dela Scopelus la portul Istrianilor, 90 stadii, sau 12 mile. Dela portul Istrianilor până la portul Isiacilor, 90 stadii, sau 12 mile. Dela portul Isiacilor până la orașul Niconium, 300 stadii, sau 40 mile. Dela orașul Niconium la Tyras, fluviu navigabil, 30 stadii, sau 4 mile.

62. Acest fluviu adânc și cu pășune grase pentru turme oferă negustorilor cantități mari de pește, iar corăbiilor grele o plutire sigură în susul apei. Un oraș cu acelaș nume, Tyras, stă lângă fluviu, fiind o colonie a Milesienilor [2]).

63. Dela fluviul Borysthenes până la fluviul Tyras sunt 810 stadii, sau 108 mile; iar dela Cherson până la fluviul Tyras, 4110 stadii, sau 548 mile. Insă geograful Artemidorus numără dela orașul Cherson până la fluviul Tyras, socotind și plutirea în jurul golfului Carcinites, 4420 stadii, sau 589 mile $\frac{1}{3}$.

Dela fluviul Tyras până la Turnul lui Neoptolem, sunt 120 stadii, sau 16 mile. Dela Turnul lui Neoptolem la Cremniscus 120 stadii, sau 16 mile. Iar geograful Artemidorus spune că dela fluviul Tyras până la Cremniscus sunt 480 stadii, sau 64 mile. Dela Cremniscus la Antiphilum 330 stadii, sau 44 mile. Dela Antiphilum la gura fluviului Ister, ce se numește Psilon [=Ingustă], 300 stadii, sau 40 mile. Pe, acî locuosc Thraci și Bastarni venetici.

64. In fața acestei guri a Istrului, numită Psilon, plutind drept spre vântul Aparctias în largul mării, dai pe o insulă pe care unii o numesc «a lui Achille», alții «Drumul lui Achille» și alții «Lence» [=Albă], după culoarea ei [3]).

---

[1]) Din «Periegesis», vers. 804—812.

[2]) Din «Periegesis», vers 799—803.

[3]) După Arrian § 32.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

65. Ea are o mare mulţime de păsări blânde şi, celor ce trag acolo, le oferă o înfăţişare venerabilă. De pe dânsa nu se poate zări continentul, deşi nu e mai departe de uscat decât cu 400 stadii, sau 53 mile ⅓, după cum spune Demetrius [1]).

66. Se povesteşte că Thetis a dăruit această insulă fiului ei şi că e locuită de Achille, care are într'însa un templu şi o statue de o execuţie foarte veche. Iar în această insulă oamenii vin rar; şi pe ea pasc capre nu tocmai numeroase, pe care se zice că le oferă lui Achille acei cari ajung acolo. Afară de acestea, multe alte daruri sunt îngrămădite în templu, precum phiale [2]), inele şi pietre preţioase. Toate aceste daruri sunt închinate lui Achille, împreună cu nişte inscripţii ce sunt cioplite, parte în grai roman, parte în cel grec, şi unele şi altele în versuri, în cinstea lui Achille [3]).

67. Dela gura Istrului, ce se numeşte Psilon, până la a doua gură a lui, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela gura a doua până la gura frumoasă «Kalòn», sunt 40 stadii, sau 5 mile ⅓. Dela gura Frumoasă până la Naracum — astfel se numeşte a patra gură a Istrului — sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela Naracum la a cincea gură a Istrului, ce se numeşte Sacră, «Hieròn», sunt 120 stadii, sau 16 mile [4]). Apoi

---

[1]) Din «Periegesis» vers 792—796.

[2]) Cupe fără picior şi toarte.

[3]) După Arrian § 32.

[4]) După Arrian § 35. «Gura sacră», sau «Hieron stoma» pare a fi gura lacului Razim, adecă Portiţa. Ceeace ne face să credem aceasta este faptul că în § 49 din acest Periplu, precum şi în § 29 din Periplul lui Arrian se spune că fluviul Tanais (Donul) «trece prin marea Maeotidei (M. Azovului) şi se varsă în Pontul Euxin», sau: «vărsându-se în numita Maeotidă prin două guri, curge prin Bosporul Cimmeric». Această însemnează că curentul de apă din spre M. Azovului spre M. Neagră prin Strâmtoarea Cherci era socotit ca un curs al Donului şi deci că Bosporul Cimmeric era în acelaş timp şi gura lui Tanais. (Vezi harta). Acelaş lucru şi la Dunăre. Aceasta se vărsă în lacul Razim prin braţul Dunavăţului care era pe atunci destul de puternic ca să îndulcească apa lacului Razim şi să determine un curent de apă dulce prin Portiţa în M. Neagră. Aşa se explică şi ştirea din acea legendă creştină în care se spune că cutare sfânt s'a coborât din cetatea Istropole (la S. lac. Razim) la Dunăre ca să ia apă de băut. In nici un caz însă nu se poate admite o albie îngustă de Dunăre prin locul actualului lac Razim, cum s'a afirmat acum câţi-va ani într'o lucrare ştiinţifică română asupra deltei Dunării. C. B.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

încep părţile Thraciei din spre Pont şi hotarele Thracilor. Insă neamurile mai sus amintite sunt toate barbare.

68. Acest fluviu, Ister, ce se mai numeşte şi Danubis, venind din părţile occidentale, se varsă în Pont prin cinci guri; însă, despărţindu-se pe două albii, el se aruncă şi în Adriatica. Până la Celtica e bine cunoscut şi rămâne acelaş în tot timpul, şi vara şi iarna: căci iarna el sporeşte şi se umple din ceeace dau ploile, iar din zăpada îngrămădită şi din ghiaţa ce se topeşte, el curge cu un curs egal şi în timpul verii. Intr'ânsul are şi insule, multe şi foarte mari, după cum se spune; dintre care una, aşezată între mare şi gurile fluviului, nu e mai mică de cât Rhodos. Numele ei este Peuce, din cauza mulţimii pinilor ce cresc acolo. (Apoi urmează:) După aceasta, în largul mării se află insula lui Achille. (despre care am vorbit mai sus) [1].

69. Dela gura sacră a Istrului până la oraşul Istros, sunt 500 stadii, sau 66 mile şi $\frac{2}{3}$ [2].

70. Acest oraş şi-a luat numele dela fluviul Ister şi pe el l-au zidit Milesienii, când armata Scythilor barbari trecù în Asia, urmărind pe Cimmerii Bosporani [3].

71. Dela oraşul Istros până la oraşul Tomi, cel înzestrat cu o staţie pentru corăbii, sunt 300 stadii, sau 40 mile [4].

72. Tomi, colonie a Milesienilor, e încins de jur împrejur de locuitori Scythi [5].

73. Dela Tomi la oraşul Callatis, unde e şi staţie pentru corăbii, sunt 300 stadii sau 40 mile [6].

74. Callatis, colonie a Heracleoţilor, a fost întemeiată din porunca oracolului. Şi au zidit-o în timpul când Amyntas a luat domnia Macedonenilor [7].

75. Dela Callatis la portul Carilor, 180 stadii, sau 24 mile. Iar regiunca din jurul portului se numeşte Caria [8].

---

[1]) Din «Periegesis», vers 774—791.
[2]) După Arrian § 35.
[3]) Din «Periegesis», vers 767—772.
[4]) După Arrian § 35.
[5]) Din «Periegesis», vers 765 şi următ.
[6]) După Arrian § 35.
[7]) Din «Periegesis», vers 716 şi următ.
[8]) După Arrian § 35.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Insă acum Caria se numeşte Carèa. Dela portul Carilor la Tetrisiada, sau capul Tiriza, unde e o staţie adăpostită de vânturile ce suflă din spre apus, şi care acum e obiceiul a se numì Acra, sunt 120 stadii, sau 16 mile. Dela Tetrisiada sau Acra, la orăşelul Bizone, unde e loc de ancorat, 60 stadii, sau 8 mile [1]).

76. Unii afirmă că acest orăşel este locuit de barbari, iar alţii că e o colonie a Mesembriei [2]).

77. Dela Bizone la Dionysopolis 80 stadii, sau 10 mile ⅔ [3]).

78. Acest oraş se numià mai înainte Cruni, din cauza isvoarelor de apă din apropiere; apoi s'a numit Matiopolis. In fine, când statuia lui Bacchus fu scoasă la ţărm de valuri, s'a numit Dionysopolis. El este aşezat la hotarele ţării Crobyzilor şi Scythilor şi are locuitori greci, amestecaţi cu alţii [4]).

79. Dela Dionysopolis la oraşul Odessus, unde e şi staţie de corăbii, 200 stadii, sau 26 mile ⅔ [5]).

80. Odessus fu zidit de Milesieni în timpul când Astyages domnià în Media; oraşul e încunjurat de Traci şi Crobyzi [6]).

81. Dela Odesus la rădăcinile muntelui Haemus, ce se scaldă în mare, unde e şi o staţie pentru corăbii, sunt 260 stadii, sau 34 mile ⅔ [7]).

82. Haemus este un munte foarte înalt, asemănător prin înălţimea şi lungimea sa cu Taurus Ciliciei. El se întinde dela Crobyzi şi dela hotarele Pontice, până la Adriatică [8]).

83. Dela Haemus până la oraşul Mesembria sunt 90 stadii, sau 12 mile [9]).

84. Acest oraş, Mesembria, aşezat la rădăcina numitului munte Haemus, fiind între ţările Thraciei şi cele Getice, l-au zidit Calchedonii şi Megarenii, pe timpul expediţiei lui Darius în contra Shythilor [10]).

---

[1]) Cf. Arrian.
[2]) Din «Periegesis», vers 659 şi următ.
[3]) După Arrian § 35.
[4]) Din «Periegesis», vers 751—757.
[5]) După Arrian § 35.
[6]) Din «Periegesis», vers 748 şi următ.
[7]) După Arrian § 36.
[8]) Din «Periegesis», bers 743—747.
[9]) După Arrian.
[10]) Din «Periegesis», vers 738—742.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

85. Dela Mesembria la Anchial, oraș înzestrat cu un port apărat de vânturile apusene, sunt 70 stadii, sau 9 mile $\frac{1}{2}$. Dela Anchial la erașul Appollonia, numit acum Sozoplis, înzestrat cu două porturi mari, sunt 180 stadii, sau 24 mile [1]).

86. Orașul Apollonia a fost zidit de Milesienii ce au sosit în aceste locuri cam cincizeci de ani înainte de domnia lui Cyrus. Ei au adus foarte multe colonii din Ionia în Pont, pe care mai înainte, din cauza curselor barbarilor, îl numiau «Neospitalier» — Axenos —, iar mai apoi îl numiră «Ospitalier» — Evxenios [2]).

87. Toate aceste orașe sunt grecești, zidite în Scythia și așezate pe partea stângă pentru cel ce intră în Poot. Dela Apollonia, care se mai zice și Sozopolis, la Chersones, unde e și stație pentru corăbii, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela Chersones la zidul Auleus, ce se mai numește și Thera, sau castelul Vânătoarei, unde e și stație pentru corăbii, sunt 250 stadii, sau 33 mile $\frac{1}{2}$. Apoi încep ogoarele Byzanțului; iar cele de mai sus erau ale Thraciei ce se întinde pe lângă Pont și care sunt în partea europeană a celui ce face periplul Pontului. Dela Thera, sau Castelul Vânătoarei, numit încă și zidul Auleus, până la promontoriul Thyniada, unde e și stație pentru corăbii, sunt 120 stadii, sau 16 mile [3]). Promontoriul Thyniada, unde e loc potrivit pentru ancorat, este al Thracici Astica [4]).

88. Dela Thyniada la Salmydessus sunt 200 stadii, sau 26 mile $\frac{2}{3}$. De acest loc pomenește Xenophon cel bătrân [5]), când povestește că armata Grecilor, pe care el o comandă, luptându-se în cele din urmă cu Scuthes Thracul, ajunse până aici. El a scris mult despre neospitalitatea acestui loc, fiindcă corăbiile, bătute de furtună, au fost aruncate acolo, iar Thracii din vecinătate se certau între ei pentru prada naufragiului [6]).

89. Țărmul dela Salmydessus se intinde 700 stadii și e mlăștinos, greu de abordat, fără nici un port, în sfârșit locul cel mai primejdios pentru corăbii [7]).

90. Dela Salmydessus la Phrygia, ce se mai numește și Philia, un oraș și promontoriu al Byzantinilor, sunt 310 stadii, sau 41

---

[1]) Vezi Arrian § 36.
[2]) Din «Periegesis», vers 731—737.
[3]) Vezi Arrian § 36.
[4]) Din «Periegesis», vers 729.
[5]) Anabasis 7, 5. 7.
[6]) După Arrian § 37.
[7]) Din «Periegesis», vers 724—727.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

mile ⅓. Dela Phrygia, sau Philia, la Cyaneae, sau Cylae, 320 stadii, sau 42 mile ⅔. Acestea-s Cyanele despre care zic poeţii că odinioară erau rătăcitoare şi printre care a trecut cea dintâi corabie, Argo, condusă de Iason la Colchi. Dela Cyanee la sanctuarul lui Jupiter Urius, unde este gura Pontului, 40 stadii, sau 5 mile ⅓. Dela acest sanctuar la portul Daphnes Furioasa, ce se numeşte acum Sosthenes, 40 stadii, sau 5 mile ⅓. Dela Sosthenes la Byzanţ sunt aproape 80 stadii, sau 10 mile ⅔. Acestea sunt locurile dela Bosporul numit Cimmeric, până la Bosporul Thracic şi Byzanţ [1]).

91. In total, dela gura Sacră a Istrului până la sanctuarul lui Jupiter Urius, sau până la gura Pontului, sunt 3640 stadii, sau 485 mile ⅓.

Iar dela fluviul Borysthenes, ce se mai numeşte şi Danapris, până la sanctuarul lui Jupiter Urius, sunt 5600 stadii, sau 746 mile ⅔.

Dela Cherson până la sanctuarul lui Jupiter Urius suot 8900 stadii, sau 1186 mile ⅔.

Dela satul Porthmia, ce se află la marginea Europei, lângă Pont, la gura Mării Maeotice, sau a Bosporului numit Cimmeric, până la sanctuarul lui Jupiter Urius, sunt 11,100 stadii, sau 1480 mile.

Periplul Pontului European se zice că este egal cu acela al Pontului dinspre Asia [2]).

92. Dela sanctuarul lui Jupiter Urius până la Amisus sunt 4660 stadii, sau 621 mile ⅔.

Dela Amisus până la râul Phasis 3802. stadii, sau 507 mile.

Dela râul Phasis până la gura Mării Maeotice, sau până la satul Achilleum 4025 stadii. sau 536 mile ⅔.

Aşa dar, dela sanctuarul lui Jupiter Urius până la gura Maeotidei sunt 12.487 stadii, sau 1665 mile.

Iar întreg circuitul Pontului Euxin, atât al celui din dreapta de către Asia, cât şi al celui din stânga, dinspre Europa, începând dela sanctuarul lui Jupiter Urius, este de 23.587 stadii, sau 3145 mile.

Insă circuitul Mării Maeotice e de 9000 stadii, sau 1200 mile.

Traducere de C. Brătescu
Profesor de geografie la Şc. Normală din Constanţa.

---

[1]) După Arrian § 37.
[2]) Cf. Scylax § 92.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ODISEA UNUI SAT DOBROGEAN

IN RĂZBOIUL CEL MARE

Când s'a sunat mobilizarea, oamenii din sat au plecat cu drag la războiu să-şi facă datoria către patrie. Soţiile celor plecaţi au rămas uimite cu copii în braţe. De acum trebuiau să-şi strângă singure, cum or putea, bucatele ce au mai rămas pe câmp. Nu trecu mult şi am eşit la culesul porumbului.

Atunci au început să treacă pe drum refugiaţi români din Cadrilater, împreună cu cârduri de vite pe lângă căruţe. Ei se opriau prin sate şi povesteau la oameni tot felul de nenorociri şi întâmplări de pe acolo. Pe drum mai treceau şi femei şi copii cari, plângând, ne spuneau că de când au plecat de acasă, s'au rătăcit de căruţe şi nu s'au mai întâlnit unul cu altul. Femeile din sat ascultau cu îngrijorare bubuitul tunurilor ce s'auzia în depărtare şi se gândiau cu groază la durerile pribegiei.

De la un timp au început să treacă şi oameni din războiu. Ei ne povesteau, tot felul de întâmplări de pe front, de soldaţi morţi vitejeşte în luptele cu Bulgarii. Toată lumea se întristase şi aştepta ordinul pentru părăsirea satului. Au început să urle şi câinii de ţi-se făcea frică să mai stai în sat. Era ca un semn de prevestire a morţii, care sta să treacă şi peste casele noastre. Noaptea nu puteai să adormi de strigătul cucuvaielor şi de bubuitul surd al tunurilor ce se auzea departe, în spre Miază-zi.

Românii, văzând că după atâtea atacuri sângeroase nu isbutesc să învingă pe duşman, se hotărâră să se retragă. In zilele de 11 şi 12 Octombrie drumurile şi câmpiile erau pline de soldaţi de ai noştri, amestecaţi cu soldaţi ruşi, cari mergeau la vale pe malul Dunării. Tot pe drum începură să treacă noaptea şi răniţi împreună cu refugiaţi români din judeţul Constanţa.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Pe când se petreceau toate acestea, deodată auzim alarma pentru părăsirea satului, să nu ne apuce inamîcul. Unii oameni au fugit de frică, cum au auzit; alţii au rămas pe loc, aproape să-i apuce duşmanul. S'a mai întâmplat şi o mare învălmăşală între militari. Românii, crezând că Ruşii sunt Bulgari, au început să-i împuşte; până când s'a băgat de seamă, au pierit mulţi Ruşi din greşeala aceasta. Dar şi Ruşii nu erau tocmai buni soldaţi; nu mai voiau să lupte, ci se vârau prin sate şi unde găsiau vin, se îmbătau ca porcii. Armata română, neavând ce le face, i-a lăsat de i-au prins Bulgarii.

Când veni ordin la primărie de plecare, oamenii din sat steteau la îndoială; cum să lase curtea încărcată cu bucate şi casele cu lucrurile din ele? In seara de 13 Octombrie anul 1916, o parte din ei au trecut Dunărea în baltă; iar ceilalţi încărcau căruţele să plece în lumea largă, ca să nu cadă în mâinile duşmanului. Tot în seara aceasta s'a dat drumul podului Regele Carol I-iu de la Cernavoda, iar arhiva podului a stat la noi în noaptea aceea. Tunurile bubuiau de-ţi lua auzul, ca trăznetul, iar şrapnelele fulgerau în toate părţile în întunecimea nopţii. Soldaţi răniţi, chiori, surzi, veneau trişti şi amărâţi din lupta ce s'a dat pentru apărarea podului, ducând de mână sau sprijinind pe cei mai greu răniţi.

Acum era timpul cel de bărbăţie, căci murea Românul pentru datorie.

Vedeai soldaţi lungiţi pe marginea drumului, zbătându-se de moarte, gemând de rănile fierbinţi şi văicărindu-se cu vorbele: «a-jntă-mi Doamne să mai văd odată copilaşii şi să mor». Chesoanele nu le mai puteau duce caii, aşa erau de încărcate de soldaţi surzi, muţi, chiori şi nebuni.

A doua zi pe la orele 12 tunurile amuţiseră; numai vedetele româneşti mai trăgeau de pe Dunăre. Marinarilor din ele, când văzură femeile plângând pe malul Dunării. cu copii în braţe, li s'a făcut milă şi au venit cu bărcile de le-au scăpat de la moarte. In seara de 13 Octombrie au trecut Dunărea 28 de familii, din sat şi s'au dus în judeţul Ialomiţa, iar de acolo s'au împrăştiat toţi în lumea largă, să-şi caute un adăpost pentru iarnă. A doua zi nu mai era chip de trecut în baltă, fiind furtună mare pe Dunăre. Cei cari mai rămăsesem în sat, am înhămat caii la căruţe şi am plecat şi noi la drum după armata noastră română. Când am eşit din curte cu căruţa şi cu oile, câinii n'au vrut sa meargă după noi, ci

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

au început să urle până ce ne-am depărtat. Astfel părăsirăm satul la 14 Octombrie, fiindcă șrapnelele dușmanilor se spărgeau peste casele noastre.

Am plecat cu toții odată, luând mâncare, haine de învelit, iar din vite numai cele înhămate la căruțe. Eram 36 de familii. De celelalte nimeni nu mai știe nimic. Tot zorind la drum, oamenii osteniră și vitele nu mai puteau trage și atunci ne-am oprit la un sat, numit Ghizdărești, să adăpăm dobitoacele. Aici era aproape să ne cuprindă Bulgarii. Repede am înhămat și am pornit de zor la drum. Pe la orele două după amiază am ajuns la Hârșova. Acolo iarăși ne-am oprit și am dat hrană vitelor. Așteptam să se mai rărească lumea, căci pe drum nu mai era loc să mergi de înghesuiala cărnților, vitelor și oamenilor.

Cum stăteam noi așa triști și amărâți, deodată ne pomenim cu Bulgarii în spate. Unde era să mai fugi? Câțiva soldați, cari ne însoțiau dădură să se ascundă între căruțe. Alții, mai numeroși, neavând unde se retrage, se zăpăciseră tare; lumea fugea în toate părțile și țipa. Au început să tragă și Rușii de la Gura Borcii cu tunurile în noi, crezând că suntem Bulgari. Nu știam cum să ne apărăm de șrapnelele aliaților noștri. Inainte de a veni grosul Bulgarilor, o femeie care nu cunoștea uniformele se duse să întrebe niște soldați, pe care îi credea Ruși, că «mai e departe Bulgarul? Să nu ne omoare, vai de noi!» Atunci Bulgarul se făcu spre ea răstit: «Ce Bulgar, babo! Eu sunt Bulgar și am să te omor, că și feciorii tăi mi-au omorât frații». La care vorbe baba, spăimântată fugi repede de lângă el și începu a plânge.

N'am așteptat după aceasta ca vre-o douăzeci de minute și ne pomenim cu o companie de Turci, care ne-au luat din urmă cu cară cu tot și ne-au întors înapoi. Printre carăle noastre treceau și soldați români, duși ca prisonieri. Bulgarii ne spuneau să ne întoarcem acasă, că nn ne fac nimic. Dar, după ce porniram napoi, ei au descălțat oamenii de cizme și de ghete și s'au îmbrăcat ei, că nu aveau încălțăminte pentru iarnă. Am ajuns iarăși în Ghizdărești. Aici ne-am despărțit: șease familii au luat-o pe șosea. Pe aceștia i-au batjocorit Bulgarii în tot felul și i-au dus în Cadrilater. Iar noi am mers pe malul Dunării în sus, douăzeci și nouă de familii în satul Topalu, unde alți Bulgari ne-au oprit să le dăm bani. Dar n'au găsit pe noi nimic, că toată lumea îi ascunsese. In sat mai erau vre-o trei sute de familii străine din

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dobrogea, oprite acolo. Am stat puțin și pe urmă ne-au dat drumul. Noi am avut două căruțe: una cu boi, iar alta cu cai. Aceasta a mers mai tare și am ajuns în apropierea satului nostru. Acolo am dat de grosul armatei bulgare. Indată ne-au oprit și ne-au poruncit să deshămăm vitele. Lumea, care era prin căruțe, spunea să ne strângem de-o parte și să nu punem mâna pe nimic. După ce ne-au luat vitele, ne-au luat și pe noi de la urmă și striga unul: «La Dunae, rumunește, dai ba mamă-ta!» Atunci eu și cu o soră am lăsat totul în plata Domnului și am fugit pe supt căruțe, cinci chilometri înapoi, la Topalu. Mama era dusă prin sat să caute o roată la car, căci se rupsese una. Când ne-a văzut că am venit înapoi și am lăsat căruța, a început a plânge. După mine au venit și ceilalți tovarăși din sat..

In Topalu am tras cu mâinile carăle până la malul Dunării și am stat acolo. Mâncare nu mai aveam cu noi și nici făină pentru pâine. Am plecat la moara din sat, i-am ridicat pietrile și am găsit ceva făină de am mâncat cinci zile. Boii ni-i-au luat din curte, că nu i-am mai văzut până azi. Am rămas cu toții săraci. Bulgarii ne căutau de trei, patru ori pe zi, și ne luau tot ce mai aflau.

Peste Dunăre, în baltă, erau Ruși. Nu puteam lua nici apă căci trăgeau cu pușca în noi, crezând că suntem Bulgari. Și așa amărâți, am stat cinci zile în Topalu, până ce, luându-mi inima în dinți, am plecat pe malul Dunării la vale să văd dacă nu descoper vre-o barcă cu care să ne scăpăm viața noaptea. Mergând așa, am ajuns în dreptul unui ostrov, Atârnații. Acolo m'am suit într'o salcie, ca să văd ce fac Rușii în baltă. Am văzut printre ei mulți oameni, umblând în toate părțile. Vrui să strig, dar până să strig eu, văd că mă chiamă cineva din baltă, întrebându-mă cine sunt și ce caut? Am răspuns că sunt Român și că vreau să trec Dunărea, ca să scap de Bulgari. Dar Rușii nu se înduplecau și mă credeau spion.

Tatăl meu, fiind mobilizat în Călărașii din Ialomița, și-a luat o permisie în timpul nenorocirii noastre și, văzând că satul nostru este ocupat, a venit în baltă tocmai unde era postul patrulelor rusești. S'a brodit tocmai când eram în salcie și strigam la Ruși să-mi vie în ajutor. M'a recunoscut după glas și m'a strigat cu drag. Apoi m'a sfătuit ce să fac. I-am răspuns că venim la malul Dunării chiar în noaptea aceasta. Am colindat apoi tot satul, pe unde erau ascunși oamenii de la noi și le-am dat de știre să fie gata. Era în ziua de 19 Octombrie.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Cum s'a lăsat întunerecul, am luat-o pe mama și surorile mele. Știam unde dorm noaptea Bulgarii și știam pe unde să ocolesc. Am înșirat toată lumea pe drum după mine, până la locul de scăpare. Când se lumină de ziuă, eram la vadul știut și am trecut cu toții Dunărea în liniște, fără nici o nenorocire. După ce ne văzurăm scăpați de dușman, ne-am închinat și am plecat, care pe unde ne-a dus norocul în lumea largă. Ne-am împrăștiat în județul Ialomița să ne strângem cum vom putea alimente pentru iarnă și cele trebuincioase pentru casă.

* * *

După ce ne-au cuprins în Hârșova, Bulgarii n'au mai înaintat, ci au stat pe loc zece zile. Iar în ziua de Sf. Dumitru, Rușii i-au împins până la o vale, între satul Ghizdărești și Topalu, numită Cichirgeaua. In ziua de 26 spre 27 nu se puteau dovedi unii pe alții, iar în ziua de 28 au apărut și vedetele românești pe Dunăre și au început a apropia distanța. Se încinse un măcel mare între Ruși și Turci pe vale. Eram în baltă, peste Dunăre, la doi chilometri de locul luptei și vedeam totul: cum se frământau pe vale și cum la urmă Bulgarii au fost cuprinși. Se spunea că în această luptă au fost și fete luate de Bulgari de la oameni și ele erau silite să ție caii de la tunuri. Pe urmă fetele au fost găsite moarte lângă tunurile bulgărești și cu gâturile tăiate. Tot aici Rușii au ajuns din urmă un regiment de Turci, care fugea și au făcut mult măcel în ei. Lupta a ținut până seara. Atunci Bulgarii au fost risipiți și și-au mutat frontul la nouă chilometri mai spre miază-zi, după satul nostru «General Cernat», unde s'au oprit pe dealurile Băltăgeștilor. Acolo s'au îngropat în tranșee. Și le-au săpat cum au vrut, fiindcă au avut timp și tot ce le trebuia. Aveau opt rânduri de sârmă cu colți; iar tranșeele erau de doi metri lărgime și doi adâncime și printre ele aveau bordeie pe supt pământ, în adâncime de 10 până la 15 metri. Mai aveau și dincolo de rățele de sârmă niște laturi prin buruieni și nu le vedeai și dai cu picioarele în ele și cădeai să-ți spargi capul. Apoi altă sârmă cu colți, prinsă de vergele, era ascunsă tot prin buruieni. Tranșeele se întindeau de la Dunăre până la Marea Neagră.

Timp de douăsprezece zile au stat Bulgarii pe loc, iar Rușii făceau și ei tranșee și îngropau la tunuri noaptea. Intre 12 și 15 Noembrie s'au dat aici cele mai sângeroase lupte. Rușii aveau trei

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

rânduri de tunuri și trei zile și trei nopți au bătut într'una, de ziceai că se aprinde pământul. In satul nostru ei așezaseră patru baterii și cincisprezece mitraliere. In acest timp eu eram în satul Topalu, iar mama se întorsese acasă. Am văzut tot ce se petrecea pe front. Obuzele bulgărești, unele treceau pe deasupra satului, având tragerea prea lungă; altele căzeau prin curți, făcând tot felul de nenorociri.

Odată m'am dus în satul meu, pe linia frontului și venî un obus tocmai în locul unde steteau zece Ruși împrejurul unui foc. Pe câte zece i-a rupt în bucăți, iar pe alții șease, care erau pe aproape, i-a rănit greu.

In fața comunei Topalu erau așezate opt vase mari de război, rusești, iar altele patru, românești, plutind pe Dunăre la o depărtare de cinci Kilometri de front. Mai erau și șease vedete, tot românești, care cercau mereu distanța. Peste Dunăre, în baltă, mai erau trei tunuri mari. care îi luau pe Bulgari din flanc. Când izbucneau tunurile de pe vapoare, se cutremura pământul.

In dimineața zilei de 15 Noembrie, într'o Joi, au fost lupte crâncene în satul meu. Mitralierele păcăniau ca răpăitul grindinei, de nu se mai înțelegea om cu om ; iar tunurile rusești, dovedind distanța, răsturnau malurile tranșeelor peste Bulgari, îngropându-i de vii. Pe urmă văzui cum iese infanteria rusă la atac. Și a înaintat până la sârmele cu colți, tăindu-le cu foarfecele. Bulgarii aveau și ei un regiment acolo și au eșit în fața sârmei la atac. Dar n'a scăpat nici unul. Au fost îngropați de obusele rusești pe loc și dacă vre-unul fugea înapoi, era ucis de mitralirele lor. Au tăiat Rușii patru rânduri de sârme și când să mai tae alte patru rânduri, i-au omorât și pe ei obuzele flotei lor. Și aceasta fiindcă s'a găsit cineva să taie firul care ducea la flotă, când a văzut că înaintează Rușii și așa n'a mai fost chip să se comunice distanța. A doua noapte sosiră alte trupe rusești și tunurile începură din nou să bubuie. Dar sârma nu putea fi ruptă numai de obuse și atunci veniră automobile blindate engleze pe front. Un automobil de acestea cu șease ruși, apropiindu-se noaptea de rețele, fu izbit în mijloc de un obuz și sări în aer. Rămășițele lui fură luate de Bulgari. Ziceau că le trimit la Sofia să facă și ei așa ceva, ca să se lupte cu Francezii...

In dimineața zilei de 18 Noembrie se bucurau Rușii că scapă Dobrogea de Bulgari; dar veni o telegramă cum că Bucureștii au

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

căzut. S'au întristat Rușii, văzând câtă armată și muniții au perdut de prisos; iar Bulgarii au mai prins curaj, după ce fuseseră făcuți varză în tranșee.

Pe urmă flota rusă s'a retras la Hârșova, iar armata de uscat a rămas pe loc câteva zile. Iar în acest timp dușmanii lăsau mine pe Dunăre, cu gândul de a scufunda flota. Vedeta noastră «Valter Mărăcineanu», făcându-și drumul din sus de Topalu, s'a lovit de o asemenea mină. Opt soldați și un ofițer au fost aruncați de explozie în sălciile de pe mal. După două săptămâni vedeta fu scoasă din fundul apei de un vas francez. Tot în acest timp artileria dușmană începu să tragă mai lung. Obuzele și șrapnelele făceau un zgomot cântăreț pe de-asupra satului Topalu și multe se spărgeau chiar în sat, aducând multe nenorociri. Odată un obuz izbì tocmai în vatra unei case, unde ardea focul. Fetița ce sta alături fu aruncată moartă într'un salcâm, iar mamă-sa, care sta de vorbă pe prispă cu un om, fu îngropată de vie cu omul. I-au scos sanitarii ruși și i-au dus la spital; iar pe fetiță au înmormântat-o marinarii noștri.

In cele din urmă oamenii, văzând ce nu le mai rămâne nimic și că se dărâmă totul, au fugit din nou peste Dunăre în baltă. Rușii se retraseră la Hârșova, unde au mai stat zece zile. De aici s'au retras până la linia Babadagului; apoi mai spre Miază-noapte, la satul Greci, unde au fost lupte mari. Insă Germanii, ocupând Muntenia și căzând și Brăila, Rușii părăsiră cu totul Dobrogea. Frontul s'a tras atunci la Tulcea și la Dunăre și a rămas pe loc până la venirea Românilor, în primăvara anului 1918.

* * *

In primăvara anului 1917, neavând cu ce mai trăì pe unde ne-am fost împrăștiat, cu toții ne-am întors iarăși în scumpa noastră Dobroge. După multe suferințe și necazuri, am ajuns în satul nostru, unde stătuserăm odinioară liniștiți și fără frică. Când am intrat în sat, ce să vezi? In locul caselor noastre erau numai ziduri dărâmate, năpădite de burueni. Numai o parte din căsuțe pe vale mai aveau acoperișuri. Și-au zidit oamenii câte o odaie din zidurile celorlalte și au pus acoperiș de pământ. Au fost ruinate treizeci și trei de case, iar treizeci și șapte mai aveau acoperământul. In acestea din urmă s'au întors numai șasesprezece oameni: ceilalți au murit, ori s'au împrăștiat în toată țara. Din cele treizeci

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

și trei de case dărâmate, numai paisprezece și-au revăzut stăpânii. Lemnăria lor a fost întrebuințată de Bulgari la tranșee.

Din gropile și magaziile de bucate nu s'a găsit nimic. Numai știuleții din hambare steteau risipiți pe pământ, amestecați cu noroiul și mucegăiți, fiindcă stătuseră toată iarna supt zăpadă. I-am adunat, că-i mâncau păsările sălbatice.

După ce s'a topit zăpada, au venit Germani în sat și au făcut comănduire. Rușii morți din marginea satului începură a mirosi greu, iar pe cei îngropați puțin, îi scoteau câinii și-i mâncau. Se făcuseră câinii cârduri ca lupii, și dacă te găseau pe câmp, săriau să te rupă. Atunci Germanii au scos toată lumea cu săpi și casmale să îngroape morții. La tranșeele bulgărești nu mai aveam ce îngropa, fiindcă obuzele flotei rusești îi amestecate cu pământul, de nu s'a mai ales nimic de ei. Au înfipt acolo câte un băț în chip de cruce și cu o tablă atârnată, pe care era scris numărul morților.

După aceia Germanii ne-au pus să arăm tot câmpul fără de tranșee și să semănăm porumb pentru armata lor și fasole pentru Bulgari. Alți oameni tăiau cu săpile ciorlanii, sau smulgeau laturile de sârmă, puse de Bulgari, ca să meargă plugul. Am arat așa toată primăvara pentru ei și pe căldura lui Cuptor. Și pe când eram la munca câmpului, ei se întorceau în sat și căutau prin case arama, grâul și lâna; și dacă aflau ceva, ne amendau, spunând că nu e voe de la Kaizer să le păstrăm în case. In fiecare dimineață trebuia să ducem laptele la comănduire, împreună cu toate vitele: cai, boi, vaci, porci și oi, să le vadă, fiindcă erau scrise, ca nu cumva să le vindem. Când ne duceam de la un sat la altul, trebuia să scoatem bilet și să dăm un leu. Pe cine îl prindea pe drum fără bilet, îl amenda și îl închidea la comănduire. Un German sta toată ziua în drum și scotocea prin căruțe și dacă găsia făină, grâu, porumb sau lână, o lua și amendă, zicând că nu e voie: nix.

După ce erau și Germanii răi, mai erau și doi oameni din sat, fugiți de pe front, din regimentul 34; unul Budu Toma, care era polițaiu și altul Ghiță Bâgu, primar la Nemți. Acești tâlhari s'au unit cu Germanii și au batjocorit lumea cum au vrut, cu corvezile. Au trecut și Dunărea și s'au dus în Muntenia și au furat vite de acolo și le vindeau la geambași turci și împărțeau banii cu toții. Toată iumea a rămas săracă din pricina lor, că au speriat-o cu furtul. Ne furau noaptea porcii și îi mâncau cu Germanii,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

iar a doua zi de dimineaţă. când ne adunam cu vitele, ne amendau, zicând că i-am vândut.

Ghiţă Bâgu, ca primar, scotea femeile din zori cu sapa în mână, desculţe, prin mărăcini, la corvoadă. Şi femeile îi ziceau: «of! Ghiţă! de ar veni România să te puie în ţeava tunului, că mare câine eşti, de nu ai milă de noi!» Iar el răspundea: «Mai vezi România, când oi vedea eu pe tata!» Şi spunea: «Sus Germania! jos România!» Şi punea pe oameni să-i muncească la el acasă cu boii, fără să le plătească nici un ban. Care a avut semănat câte puţin orz, ovăz, grâu şi secară, a trebuit să treere cu Germanul lângă el şi să ducă pâinea la magazie. Care avea puţină untură, ori câte un ou, să dea la German, mai căpăta şi el din ce i se lua.

Dacă găseau câinii nelegaţi ne amendau.

Orice om era dator să plătească 30 lei pe an, dare pentru câine; 25 lei dare pentru om; 20 lei dare de hectar. Noi nu eram stăpâni atunci pe nimic. Veneau în casă, puneau mâna pe ce voiau şi nu puteam zice nimic, fiind supuşii lor. Dacă aveam puţină făină şi ne afla poliţaiul, se ducea şi ne spunea la German; iar a doua zi ne pomeneam cu amendă. Dimineaţa trebuia să fim cu caii înhămaţi în faţa comănduirii şi după ordinul lor să plecăm unde ne trimeteau. Copiii mici, de la 7 ani în sus, îi scoteau la corvoadă să care apă, iar alţii să taie lemne. In luna lui Iulie, după ce s'a uscat cânepa şi urzica, ne-au scos pe toţi la zmuls şi o duceam cu braţele la comănduire.

Atunci oamenii, văzând că nu scapă de corvezi şi că au rămas săraci lipiţi, s'au hotărât să părăsească a doua oară satul. In luna Septembrie au fugit unul câte unul noaptea, până când n'au mai rămas de cât zece familii in sat. Ceilalţi au trecut în judeţul Ialomiţa să muncească pe la boeri şi să-şi cumpere alimente pentru iarnă şi cele trebuincioase pentru casă.

Aceste fapte petrecute sânt văzute şi auzite de mine, Manea Victor. normalist din Constanţa, de loc din satul General Gernat

* * *

Inainte de a se începe războiul, erau în satul meu 200 de boi, 250 vaci, 400 porci, 1.500 oi şi 150 de cai. Când au venit Bulgarii în anul 1916 în Dobrogea, ne-au luat toate vitele, când ne-au cuprins. Astăzi mai sânt în sat 4 vaci, 15 cai, 14 porci şi 25 de oi, iar boi nu sunt de loc.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Când s'a sunat mobilizarea au plecat din sat, flăcăi și însurați, vre-o 50 de oameni, iar în primăvara anului 1918 s'au întors 29 de ostași. Au murit pe front 13; unul a murit de boală, după ce s'a întors zdravăn acasă; 7 inși au căzut prizonieri: 3 la Germani și 4 la Bulgari. Toți au fost puși la munci aspre, până și la plug în locul boilor, bătându-i fără nici o milă tot felul de limbi spurcate. Au îndurat multe mizerii. Ca hrană primeau o pâine, 15 oameni pe zi. Au suferit plini de murdării luni întregi, cu câte o treanță de cămașă pe ei, mai mult goi de cât îmbrăcați. In sat sunt doi invalizi: unul a fost prizonier în Bulgaria și a căpătat reumatism la picioare, iar altul are o mână stricată într'un atac. Pe amândoi îi ajută Crucea-Roșie americană din Constanța. Mai sunt în sat și 9 orfani fără mamă și fără tată; numai fără mamă sunt 6 copii, iar fără tată 10. Și mai sunt și 5 văduve ai căror bărbați au murit pe front. Le ajută Crucea-Roșie americană și primesc și un ajutor de 30 de lei lunar. Sunt săace lipite pământului. Toată vara au adunat spice de orz de pe câmp, ca să aibă ce mânca.

Și școala noastră a avut de suferit de pe urma războiului. A rămas numai cu zidurile și acoperișul. Invățătorul era prin Moldova. Și nici acum nu funcționează. Nici de învățătoare nimeni nu știe nimic pe unde o fi, săraca, refugiată. In timpul stăpânirii dușmane n'a fost nici o școală în sat.

Amin.

MANEA VICTOR
din satul General-Cernat, Constanța.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

FOLKLOR DOBROGEAN

CÂNTEC DIN RĂZBOIUL ACTUAL

Foaie verde trei granate
A trimes Regina carte
La fetele de prin sate
Să poarte părul pe spate;
Să nu poarte busuioc,
România arde'n foc;
Să nu poarte nici batistă
Că ţara e foarte tristă;
Să nu poarte nici cercei
Că ţara n'are flăcăi;
Să nu poarte nici mărgele
Că ţara n'are ghiulele;
Să nu poarte nici panglici
Că ţara n'are voinici.
Foaie verde busuioc
România arde'n foc.
Trag Germanii cu ghiulele,
Bulgarii cu cartuşele

***

Foaie verde trei granate
Rău Germanul ne mai bate
Cu tunuri şi cu granate
Cu automobili blindate!
Arde-te-ar focu, Germane,
C'ai scornit aeroplane,
Aeroplane, tunuri grele
De ne-ai omorât cu ele!
Săracii soldaţii mei,
Cum mi-i bagă în tranşei!
Căzù unul, cazù doi,
Căzù camarazi de-ai mei;
Căzù şapte, căzù opt,
Căzù regimentul tot;
Căzù mic şi căzù mare,
Căzù colonel călare
Şi-mi căzuse 'ntr'o cărare.
Mi-l găseşte-o fată mare;
Mi-l întreabă ce mi-l doare?
— M'a rănit Germanu 'n şale.
Fata mare lăcrăma
Şi din gură cuvânta:
Măi Germane, nu ţi-i jale
De-atât sânge pe mantale?

Culese dela flăcăii demobilizaţi din comuna *Luncaviţa-Tulcea* de Olteanu I. Cristea, normalist-Constanţa.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

BIBLIOGRAFIE

R. Netzhammer, Die christlichen Altertümer der Dobroudscha, Bucarest (Socec) 1918. Sunt cunoscute interesantele studii, pe care eruditul arhiepiscop catolic de Bucureşti, Mgr. R. Netzhammer le-a publicat în ultimii 15 ani despre antichităţile creştine din Dobrogea, în legătură cu istoria creştinismului din această regiune a ţării noastre. În anul 1918 fiind invitat să ţină mai multe lecţii la cursurile ce le organizase în Bucureştii ocupaţi de duşmani, administraţia militară germană, neobositul prelat şi-a revizuit studiile vechi, le-a pus în concordanţă cu noile cercetări şi le-a citit înaintea studenţilor străini. După ce apoi a făcut o călătorie prin Dobrogea, unde a verificat ultimele descoperiri, a publicat broşura de faţă.

La început autorul vorbeşte despre creştinarea provinciei Scythia minor (Dobrogea), susţinând că după toate probabilităţile primele seminţe ale religiunii creştine le-a aruncat acì apostolul Andrei. In ori-ce caz faptul că atât oraşul Tomis, metropola Scitiei, cât şi Halmyris, la malul lacului Razim, au dat un număr ralativ foarte mare de martiri, este o dovadă din cele mai puternice despre vechimea creştinismului în aceste părţi.

In veacul al IV-lea găsim pe cel dintâi episcop al provinciei, Evangelicus, după care cunoaştem o întreagă serie de episcopi, a căror reşedinţă erà oraşul Tomis (numit şi Constantiana). Este interesant că episcopii din Tomis aveau autoritate asupra întregii provincii, deşì în alte părţi aproape fiecare oraş — uneori şi satele — îşi avea episcopul său. De altă parte mulţi dintre episcopii tomitani s'au distins prin fapte insemnate. Astfel Sf. Theotimus a fost un scriitor religios cunoscut pe acele vremuri (anul 393); el era în legături de prietenie cu Sf. Ioan Gură de Aur. Alt episcop, Timotheus, a luat parte la sinodul din Efes, unde s'a condamnat erezia lui Nestorius. Un urmaş al său, Ioan (a. 448), a scris numeroase scrieri de polemică în limba latină şi a tradus din greceşte în latineşte, scrieri şi predici de ale eresiarhilor greci.

Cât priveşte oraşul Tomis, avea în acel timp numeroase monumente creştine. Scriitorii amintesc două biserici în interiorul oraşului şi una extra murană. Ele trebue să fi fost clădiri frumoase şi imposante, dacă judecăm după cele câteva fragmente arhitectonice ce ni-s'au păstrat (2 capiteluri de coloană). Vechiul cimitir creştin, care s'a păstrat în parte până astăzi, a dat la iveală interesante monumente funerarii şi un număr de 20 petre de mormânt cu inscripţii creştine. Autorul reproduce toate aceste monumente, din care unele erau inedite până acum.

Dar şi în celelalte oraşe dobrogene, ca Axiopolis, Troesmis (Igliţa), Noviodumun (Isaccea), Thalamonium? (Prislav), s'au descoperit monumente din primele timpuri ale creştinismului; tot asemenea în oraşele dela mare: Callatis (Mangalia), Bizone (Cavarna), Dionysopolis (Balcic) şi Stratonis (lângă Tuzla); precum şi la sate: Ulmetum (Pantelimonul de sus), Tropaeum Traiani (Adam-Clissi), etc.

Toate acestea vin să dovedească nu numai vechimea creştinismului în Dobrogea, dar şi răspândirea lui peste toată întinderea provinciei, încă din primele veacuri ale erei noastre.

Frumoasele şi interesantele antichităţi creştine descoperite în Dobrogea şi reproduse cu multă artă în cartea Mgr. Netzhammer, sperăm că vor atrage luarea aminte a preoţilor noştri din Dobrogea, care au datoria morală să cerceteze monumentele de acest fel, să le adune şi să le studieze, împedicând distrugerea sau înstreinarea lor.

(C. M.)

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

CRONICA

Propaganda bulgărească în Dobrogea. Administrația bulgărească de ocupație, care a lăsat în Dobrogea amintiri atât de triste, nu s'a mulțumit numai să oblige pe toți copii și tinerii de alte naționalități să învețe bulgărește, ori să organizeze celebrul «Congres» dela Babadag, ci a umplut satele și orașele cu cărțile vestitei propagande, ce urmărià să dovedească drepturile străvechi ale Bulgariei asupra acestui pământ românesc.

Când armatele bulgărești au fost alungate, ai noștri au trebuit să muncească din greu până ce au putut să adune această enormă cantitate de cărți de pe la diferite autorități.

Credem însă că nu e de ajuns ca aceste cărți să fie depozitate la Ministerul de Interne, după cum suntem informați că s'a procedat. Socotim, din potrivă, că ar fi mai nimerit să se trimită câte o colecție din ele pentru biblioteca fiecărei prefecturi dobrogene și a fiecărei școli secundare de acolo, ca să servească drept dovadă de mijloacele întrebuințate de intelectualii bulgari contra românismului dobrogean. De asemenea ar fi bine ca să fie dăruite serii din aceste cărți pentru bibliotecile mai mari din țară, cum și pentru biblioteca Arhivei Dobrogei.

Sperăm că simpaticul secretar general dela interne, care este dobrogean de origine, va lua măsuri în acest sens.

Mulțumiri. Ne îndeplinim o plăcută datorie de recunoștință, exprimând la încheierea anului al 2-lea de existență a revistei noastre, mulțumiri călduroase tuturor acelora cari ne-au acordat sprijin moral sau material în aceste timpuri grele.

In special mulțumim d-lui *I. G. Bibicescu*, guvernatorul Băncii Naționale, generozității căruia datorim în cea mai mare parte putința ce am avut de a scoate revista.

De asemenea d-lor *Mihail Popescu*, administratorul Casei Școalelor și *C. Hagi-Theodoraky*, avocat, cari ne-au făcut un însemnat număr de abonamente.

In sfârșit adresăm mulțumirile noastre d-lui *I. Răducanu* profesor și deputat, care ne-a dat și d-sa un foarte prețios concurs.

NOTĂ. Abea acum în urmă am putut cunoaște broșura d-lui I. N. Roman *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile Bulgarilor asupra ei. Iași 1918* (Serviciul geografic al armatei). Această scriere, care după cum mi-s'a spus este aceeaș cu memoriul prezintat de delegația dobrogeană d-lui Marghiloman, cu prilejul tratativelor de pace cu Germanii, cuprinde un rezumat al principalelor argumente istorice, etnografice și economice în favoarea noastră, un răspuns la incriminările propagandei bulgărești și o scurtă privire asupra progresului realizat în Dobrogea sub stăpânirea românească. (C. M.)

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN